

Cornelia Dumitrașcu Sechi
Silvia Bârsan Bârcă

Lecturi literare și noțiuni de **TEORIE LITERARĂ**

pentru
**EXAMENUL
DE CAPACITATE**

Gymnasium

acțiunii este un peisaj de câmpie, aflat în apropierea poalele muntelui, / muntelui Pleșuvului, / ... pe câmpie
asadar o sinteză a peisajului românesc în care se arată
pădurea de brad.

Modalitățile de expunere folosite în prezentarea
naratiunea și dialogul.

Portretul fizic și moral al lui Toma Alimos
și înfățișarea sa impunătoare („nalt la stat”
„și vîrecează”) și vîrecează cum nu
este puternic

Cornelia Dumitrașcu Sechi și Silvia Bârsan Bârcă sunt profesoare, gradul I, de limba și literatura română, cu o bogată activitate didactică la gimnaziu și la liceu, concretizată în lucrările: *Îndrumător pentru receptarea lecturilor literare*, Editura Porto-Franco, colecția Didactică, Galați, 1994; *Îndrumător pentru receptarea textelor literare* (adresat elevilor claselor V-VIII, cu referiri asupra tuturor lecturilor studiate), Editura Moldova, Iași, 1995 (ediții revăzute și adăugite 1995 și 1996); *Îndrumar pentru receptarea textelor literare pentru gimnaziu și admiterea în liceu*, Editura Polirom, colecția Gymnasium, Iași, 1998.

Copyright © 1998 by POLIROM Co S.A. Iași,

Editura POLIROM, B-dul Copou nr. 3
P.O. BOX 266, 6600, Iași, ROMÂNIA
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

DUMITRAȘCU SECHI, CORNELIA

Lecturi literare și noțiuni de teorie literară pentru examenul de capacitate /
Cornelia Dumitrașcu Sechi, Silvia Bârsan Bârcă; pref. de Constantin Parfene –
Iași, Polirom, 1998

232 p.; 24 cm. (Gymnasium)

Bibliogr.

ISBN: 973-683-207-4

I. Bârsan Bârcă, Silvia

II. Parfene, Constantin (pref.)

CIP: 859.0.09(075.33)(076.2)
371.27:373.5

Printed in ROMANIA

Cornelia Dumitrașcu Sechi
Silvia Bârsan Bârcă

LECTURI LITERARE ȘI NOȚIUNI DE TEORIE LITERARĂ

pentru examenul de capacitate

Prefață de Constantin Parfene

prof. W. W. W. W. W.

POLIROM
1998

TABLĂ DE MATERII

Prefață	11
Opera literară	13
Comparație între textul științific și textul beletristic	13
Caracteristicile operei științifice. Caracteristicile operei beletristice	15
Genurile și speciile literare	18
Literatura populară. Literatura cultă	20
Completarea cunoștințelor	21
Specii literare	22
<i>Basmul popular</i>	27
Petre Ispirescu – <i>Greuceanu</i>	27
Soluții privind rezolvarea întrebărilor și exercițiilor din care rezultă că opera <i>Greuceanu</i> este un basm popular	33
<i>Aleodor împărat</i>	36
Întrebări și exerciții pentru cunoașterea textului	37
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului	38
<i>Basmul – caracteristicile speciei literare</i>	39
Completarea cunoștințelor	40
<i>Schița</i>	40
Ion Luca Caragiale – <i>D-l Goe</i>	41
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului	45
<i>Schița – caracteristicile speciei literare</i>	48
Completarea cunoștințelor	48
<i>Nuvela</i>	49
Gala Galaction – <i>La Vulturi!</i>	49
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului	57
<i>Nuvela – caracteristicile speciei literare</i>	60
Completarea cunoștințelor	60

<i>Romanul</i>	61
Exerciții pentru înțelegerea conținutului operei	61
Cunoașterea conținutului operei <i>Neamul Șoimăreștilor</i>	61
Mihail Sadoveanu – <i>Capitolul al XIII-lea – Crucea răzășilor</i>	63
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului	65
<i>Capitolul al XXXV-lea – Morții poruncesc celor vii</i>	67
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului	70
<i>Capitolul al XXXVI-lea – Orice istorisire are un sfârșit</i>	72
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului	73
<i>Romanul – caracteristicile speciei literare</i>	78
Completarea cunoștințelor	78
Comparație între speciile literare	79
<i>Balada cultă</i>	79
George Coșbuc – <i>Pașa Hassan</i>	80
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului	82
<i>Balada populară</i>	84
Toma Alimoș	84
Întrebări și exerciții pentru cunoașterea textului	87
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului	87
<i>Balada populară – caracteristicile speciei literare</i>	90
<i>Balada cultă – caracteristicile speciei literare</i>	90
Completarea cunoștințelor	91
<i>Poemul</i>	92
Vasile Alecsandri – <i>Dan, căpitan de plai</i> (<i>Fragment de cântic popular</i>)	93
Întrebări și exerciții pentru înțelegerea textului	97
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului	97
<i>Poemul – caracteristicile speciei literare</i>	104
Completarea cunoștințelor	104

Moduri de expunere	105
Descrierea	106
Mihai Eminescu – <i>Călin (file din poveste)</i>	107
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	109
Completarea cunoștințelor	112
<i>Descrierea în versuri – pastelul</i>	112
Vasile Alecsandri – <i>Oaspeții primăverii</i>	112
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	113
<i>Descrierea – portretul în versuri</i>	114
Octavian Goga – <i>Dăscălița</i>	114
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	115
<i>Descrierea – mod de subliniere a stărilor sufletești</i>	117
George Coșbuc – <i>Mama</i>	117
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	118
<i>Descrierea în proză – tabloul</i>	120
Calistrat Hogaș – <i>Singur</i>	120
<i>Descrierea în proză – peisajul</i>	125
Nicolae Bălcescu – <i>Ardealul</i>	126
Întrebări și exerciții privind cunoașterea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	126
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	127
<i>Descriere în proză a unui colț din natură</i>	128
Traian Coșovei – <i>Pădurea Letea</i>	128
Întrebări și exerciții privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea	129
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalităților fundamentale de expunere – descrierea	129
Narațiunea	130
Costache Negruzzi – <i>Sobieski și românii</i>	130
Întrebări și exerciții privind cunoașterea textului și pentru evidențierea modalității fundamentale de expunere – narațiune	130
Răspunsuri posibile privind cunoașterea textului și pentru evidențierea modalității fundamentale de expunere – narațiunea	130

Dialogul	132
Ion Creangă – <i>Amintiri din copilărie</i>	132
Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului	136
Funcțiile dialogului în <i>Amintiri din copilărie</i>	137
Ion Luca Caragiale – <i>Vizită</i>	140
Răspunsuri posibile la întrebările privind cunoașterea textului	143
Funcțiile dialogului în <i>Vizită</i>	145
Completarea cunoștințelor	148
Ion Creangă – <i>Amintiri din copilărie</i>	148
Îmbinarea narațiunii cu descrierea, dialogul și monologul	150
Ion Agârbiceanu – <i>Fefealeaga</i>	150
Răspunsuri posibile privind cunoașterea textului și pentru evidențierea modalității fundamentale de expunere – narațiunea care se îmbină cu descrierea, dialogul și monologul	156

Subiectul operei literare.

Momentele subiectului	159
Costache Negruzzi – <i>Sobieski și românii</i>	159
Întrebări și exerciții privind înțelegerea textului și pentru cunoașterea momentelor subiectului operei literare	162
Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru cunoașterea momentelor subiectului operei literare	162
Momentele subiectului operei literare <i>La Vulturi!</i> de Gala Galaction	166
Completarea cunoștințelor	170
I. Al. Brătescu-Voinești – <i>Puiul</i>	170
Întrebări și exerciții privind înțelegerea textului și pentru cunoașterea momentelor subiectului operei literare	172
Soluții privind înțelegerea textului literar și pentru cunoașterea momentelor subiectului	172
Personajul literar	177
Clasificarea personajelor	178
Caracterizarea personajelor	179
Caracterizarea directă	180
Caracterizarea indirectă	180
Caracterizarea prin limbaj	180
Caracterizarea prin descrierea vestimentației	181
Caracterizarea prin mediul de viață	181

Caracterizarea personajelor principale din <i>Scrisoarea III</i> de Mihai Eminescu	181
Caracterizarea personajelor principale din nuvela <i>La Vulturi !</i> de Gala Galaction	187
Caracterizarea lui Nică din opera <i>Amintiri din copilărie</i> de Ion Creangă	191
Completarea cunoștințelor	194
Caracterizarea personajului Nică din opera <i>Amintiri din copilărie</i> urmărind modalitățile folosite	194
Caracterizarea lui Greuceanu din basmul popular <i>Greuceanu</i>	197
Caracterizarea personajului literar Tudor Șoimaru din romanul <i>Neamul Șoimăreștilor</i> pe baza fișelor cu extrase	199
Caracterizarea prepeliței din opera literară <i>Puiul</i> de I. Al. Brătescu-Voinești	207
Procedee de expresivitate artistică	210
Noțiuni generale de stilistică	210
Completarea cunoștințelor	216
Alte figuri de stil	216
Elemente de prozodie	217
Exerciții și compuneri pornind de la opere literare	219
Planul dezvoltat pentru un fragment din opera <i>Amintiri din copilărie</i> de Ion Creangă	220
Planul dezvoltat pentru schița <i>D-l Goe...</i> de I. L. Caragiale	221
Planul dezvoltat (sub formă de titluri) pentru capitolul al XIII-lea intitulat „Crucea răzășilor” din romanul <i>Neamul Șoimăreștilor</i> de Mihail Sadoveanu	222
Planul dezvoltat pentru capitolul al XIII-lea intitulat „Crucea răzășilor” din romanul <i>Neamul Șoimăreștilor</i> de Mihail Sadoveanu	223
Planul dezvoltat (sub formă de titluri) pentru capitolul al XXXV-lea intitulat „Morții poruncesc celor vii” din romanul <i>Neamul Șoimăreștilor</i> de Mihail Sadoveanu	224
Vorbirea directă și vorbirea indirectă	225

Trecerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă în opera <i>Amintiri din copilărie</i> de Ion Creangă – fragment	225
Comentarea tabloului bătăliei de la Rovine din poezia <i>Scrisoarea III</i> de Mihai Eminescu, subliniind elementele de limbaj artistic	225
Comentarea strofei a doua din poezia <i>Vara</i> de George Coșbuc	228
Bibliografie selectivă	230

PREFAȚĂ

În ultimii ani, au apărut multe auxiliare didactice, culegeri de exerciții de limbă și literatură română, cărți cu comentarii literare pentru uzul elevilor candidați la diferite examene, însoțite, unele dintre ele, de *teste* de control și evaluare, toate căutând să răspundă, în diverse grade de profesionalitate, imperativului tot mai presant al restructurării și modernizării studierii limbii și literaturii în învățământul de toate gradele. Din multitudinea unor asemenea încercări, se disting, net, câteva, prin calitatea demersului științifico-didactic. Printre acestea, se numără și lucrarea alcătuită de Cornelia Dumitrașcu Sechi și Silvia Bârsan Bârcă, două prestigioase profesoare din Iași, nume de dascăli recunoscuți prin seriozitatea pregătirii științifico-didactice și prin pasiunea cu care s-au dăruit, o viață, muncii de perfecționare a învățământului românesc.

Cartea profesoarelor ieșene se înfățișează, acum, textualizând un evident *spor calitativ*, în primul rând, dar și unul *cantitativ*, în sensul că dezvoltă mult compartimente precum acela al însușirii noțiunilor de teorie literară și acela al cultivării deprinderilor de a alcătui compoziții pe baza textelor literare studiate în școală. Se poate spune că autoarele au întocmit, de fapt, un adevărat manual de literatură, cuprinzând materia prevăzută a se studia la literatură în ciclul gimnazial și care constituie *obiect al evaluării* pregătirii candidaților la examenul de capacitate. În consecință, pare de prisos a mai vorbi, în detaliu, despre oportunitatea lucrării și despre interesul stârnit de o asemenea realizare.

Am dori, în cele ce urmează, să evidențiem *viziunea didactică* din perspectiva căreia autoarele *au proiectat și realizat* – în mod meritoriu, după opinia noastră – demersul receptării textelor literare.

Respectând programa pentru examenul de capacitate și ținând seama de manualele alternative, lucrarea urmărește înțelegerea și însușirea unor noțiuni de teorie literară.

Demersul didactic are în vedere cunoașterea textelor literare, aplicarea noțiunilor de teorie literară; informații pentru completarea cunoștințelor destinate elevilor cu preocupări literare și aptitudini creatoare. Pe parcursul lucrării se revine asupra noțiunilor de teorie literară în scopul sistematizării și consolidării cunoștințelor, al cultivării deprinderilor de a alcătui compoziții pe baza textelor studiate în școală.

Se urmărește, consecvent, un *algorithm* al receptării literare cuprinzând, într-un dozaj bine gândit, operații vizând circumscrierea operei în contextul cultural în care a apărut și, apoi, contactul direct cu *textul* (reprodus în întregime sau fragmentar), urmat, *în paralel*, de „îndrumări pentru înțelegerea conținutului de idei și sentimente”, de „întrebări și exerciții” privind textul, de „soluții pentru comentariul literar”. Mai întâi, apreciem ca integral modernă preocuparea susținută de a implica, sistematic, elevii, prin ingenioase procedee, în *descoperirea, înțelegerea și comentarea* elementelor componente ale *structurilor literare* și, cu deosebire, ale particularităților *limbajului poetic*. Notabilă este, în acest sens, antrenarea elevilor, spre exemplu, în înțelegerea unor noțiuni de teorie literară, pecum *vocele narrative* (*voce auctorială, vocea personajelor*), fără de care nu se poate realiza un comentariu pertinent al unei opere epice. Cu totul bine venită și lăudabilă este strădania (reușită) de a concentra atenția elevilor asupra *particularităților limbajului artistic* al operelor, cu insistență atât asupra identificării procedeelelor figurative, cât și asupra modului cum sunt construite, lingvistic; aceste procedee, realizându-se, astfel, dezideratul *interferării* cunoștințelor de limbă cu acelea privind *expresivitatea literar-artistică*, așa cum se particularizează ele, în cazul oferit de fiecare operă în parte, surprinzându-se în felul acesta *unicitatea expresivă, artistică*. Ar mai fi de subliniat, apoi, calitatea îndrumărilor și soluțiilor pentru elaborarea comentariilor literare și *comentariile în sine* elaborate de autoare (exemplu pentru ceea ce trebuie să fie o *compoziție* de acest tip). Deși, aparent, prea ample, în unele cazuri, ele sunt funcționale, într-o asemenea carte cu predominant caracter

didactic, fiecare cititor putându-le adecva propriilor preferințe și capacități ale receptivității literar-artistice. Observații pozitive suscită și atenția dată însușirii conștiente a noțiunilor de teorie literară și preocuparea de a fi utilizate de către elevi în demersul interpretativ al operelor literare.

Lucrarea profesoarelor ieșene se impune, fără rezerve, ca un valoros instrument de lucru în procesul familiarizării elevilor cu specificitatea artistică a textelor literare, în activitatea școlară complexă de inițiere a lor în comentarea acestor texte, în dezvoltarea capacității de a alcătui compoziții pe baza textelor literare; în rezumat, un instrument în dezvoltarea *receptivității literar-artistice* a elevilor. Așadar, o recomandăm, cu căldură, celor interesați, adăugând și admirația noastră pentru pasiunea și abnegația cu care s-a dus la îndeplinire un proiect atât de dificil.

Constantin Parfene

OPERA LITERARĂ

Cuvântul „literatură” își are etimologia în substantivul latinesc *littera* care însemna „literă”, dar mai avea și înțelesul de „tot ce este redat prin scriere”. În sens larg, prin literatură se înțelege orice operă scrisă, indiferent de domeniul la care se referă; aceasta poate fi științifică și beletristică.

Opera științifică prezintă obiectiv realitatea, cauzele și legile fundamentale ale universului, prin intermediul cuvintelor cu sens propriu, al formulelor exacte, al noțiunilor și al termenilor abstracți specifici fiecărui domeniu, adresându-se gândirii și urmărind transmiterea de cunoștințe. Știința se bazează pe demonstrații riguroase verificate de practică. Literatura științifică, în funcție de domeniul la care se referă, poate fi medicală, tehnică, astronomică, matematică etc.

În evoluția sa, cuvântul „literatură” a căpătat și un sens restrâns, prin operă literară înțelegându-se operă beletristică sau artistică. *Opera beletristică* folosește cuvinte cu sens propriu și cu sens figurat, se adresează gândirii și sensibilității cititorului, transfigurând fapte (Agripina urcă la stână cu Vlad, Măriuca și Păunaș – nuvela *La Vulturi!*), întâmplări (Magda Orheianu este furată de cazaci – romanul *Neamul Șoimăreștilor*), sentimente (dragostea de țară a lui Mircea – *Scrisoarea III*), tablouri de natură (imaginea Ceahlăului – pastelul *Vara*) sau înfățișează o lume imaginară (zmeii, metamorfozele unor personaje, Satana, puteri supranaturale – basmul popular *Greuceanu*).

Opera beletristică și opera științifică constituie modalități de cunoaștere a realității prin mijloace specifice fiecăreia. Știința operează cu teorii și concepții, iar arta își exercită funcția de cunoaștere prin imaginea artistică.

<i>Cunoașterea științifică</i>	<i>Cunoașterea artistică</i>
<ul style="list-style-type: none">- este obiectivă;- este generală;- folosește formule exacte;- utilizează termeni abstracți;- se adresează gândirii.	<ul style="list-style-type: none">- este subiectivă;- este particulară;- prezintă situații concrete;- creează imagini artistice;- se adresează imaginației și gândirii și generează sentimente.

Comparație între textul științific și textul beletristic

„Izolată prin văile ce îl limitează, Bicăz,
Bistricioara, adevărate culoare depresionare de
altitudine, și cu înălțimi care depășesc 1900 m,
acest munte domină întreg orizontul Carpaților
grupeii centrale.

Sub raport structural, masivul Ceahlău
aparține flișului intern cretacic și se încadrează
în unitatea tectonică cunoscută sub numele de
pânza de Ceahlău.

„Priveam fără de țință-n sus –
Într-o sălbatică splendoare
Vedeam Ceahlăul la apus,
Departa-n zări albastre dus,
Un uriaș cu fruntea-n soare,
De pază țării noastre pus.
Și ca o taină călătoare,
Un nor cu muntele vecin
Plutea-ntr-acest imens senin

În alcătuirea sa petrografică, la bază se întâlnește un pachet gros de gresii, marne, conglomerate, argile etc., toate dispuse în benzi cutate și faliate, orientate de la nord la sud. La partea superioară apar gresiile și conglomeratele de Ceahlău, curbate într-un larg sinclinal. (...)

Din punct de vedere geomorfologic, Ceahlăul, prin corespondența sa cu un sinclinal suspendat, reprezintă o inversiune de relief. În partea sa cea mai înaltă, cu aspect de cupolă uriașă (vf. Toaca 1909 m), predomină înălțimile de 1500-1800 m. (...)

Culmile superioare ale Ceahlăului trădează prin netezimea lor prezența unei suprafețe situate la 1600-1800 m de origine mixtă, structurală și erozivă, dominată de vârfuri înalte (Toaca, Panaghia). Sub aceasta, la nivelul culmilor secundare periferice poate fi construit un alt nivel, inferior, la 1000-1300 m.

În morfologia de detaliu, polițele (Polița cu Crini), stâncile izolate (Căciula Dorobanțului, Turnu Sihastrului, Scaunele, Ciobanu), grohotișurile de pe versanți, cascadele râurilor ce coboară pe repezișurile povârnișurilor dispuse în trepte structurale (Duruitoarea), trădează un stadiu avansat de denudare în care este posibil ca procesele periglaciare să fi avut un rol foarte important.

Clima Ceahlăului reflectă în mod ideal zonalitatea verticală. Pe versanți și la nivelul obcinelor radiare, temperatura medie anuală se menține la 5-60, iar precipitațiile sunt de 800 mm, iar în zona înaltă aceste valori ating 40 și respectiv 900 mm. (...)

Din punctul de vedere al hidrografiei, prezența numeroaselor văi (densitate de 1,5-3 km/km² în zona platourilor și de 3-3,5 km/km² în zona abrupturilor, fapt aplicat și de existența unui foarte bogat nivel de izvoare, situat la 1200-1400 m, în baza depozitelor de pantă și în masa grezoasă, de sub conglomerate.

În aceste condiții morfologice și climatice și etajarea vegetației apare evidentă. Culmile înalte aparțin pajiștilor alpine cu plante tipice temperaturilor scăzute (*Festuca suspina*, *Gentiana nivalis*, *Soldanella montana*), dintre care nu lipsesc floarea-de-coliș și afinul. Sub acestea, cuvertura pădurii de molid îmbracă în continuare culmile joase și versanții, coborând până la 700 m unde începe să apară și fagul. (...)

(Alexandru Roșu, *Geografia fizică a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, pp. 245-246, ediția a II-a)

Și n-avea aripi să mai zboare!
Și tot văzduhul era plin
De cântece ciripitoare.

Privirele de farmec bete
Mi le-am întors cătră pământ
Iar spicele jucau în vânt,
Ca-n horă dup-un vesel cânt
Copilele cu blonde plete,
Când saltă largul lor vestmânt.

În lan erau feciori și fete,
Și ei cântau o doină-n cor.
Juca viața-n ochii lor
Și vântul le juca prin plete.
Miei albi fugeau cătră izvor
Și grauri suri zburau în cete.

Cât de frumoasă te-ai gătit,
Nатурo, tu! Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip iubit!
Aș vrea să plâng de fericit,
Că simt suflarea ta divină,
Că pot să văd ce-ai plăsmuit!

Mi-e inima de lacrimi plină,
Că-n ea s-au îngropat mereu
Ai mei, și-o să mă-ngrop și eu!
O mare e, dar mare lină -
Natură, în mormântul meu,
E totul cald, că e lumină!"

(George Coșbuc, *Vara*, în volumul *Poezii*, Editura Minerva, 1976, p. 20)

Caracteristicile operei științifice

1. Comunică informații științifice într-o anumită ordine, transmite cunoștințe exacte despre Ceahlău :
 - așezare (între văile râurilor Bistrița, Bicăz, Bistricioara) ;
 - structura rocilor : gresii, marne, conglomerate, argile, calcare ;
 - altitudine până la 1909 m (vârful Toaca) ;
 - climă ;
 - hidrografie ;
 - vegetație.
2. Realitatea este prezentată în mod obiectiv, fără a urmări să impresioneze ; descrierea nu trezește sentimente în sufletul cititorului.
3. Cuvintele sunt folosite numai cu sens propriu. Limbajul este științific (specific domeniului geografic : altitudine, culoare depresionare, fliș, unitate tectonică, alcătuire petrografică, trepte structurale, obiecte radiare, hidrografie, condiții morfologice).

Caracteristicile operei beletristice

(Referirile se fac numai la prima strofă.)

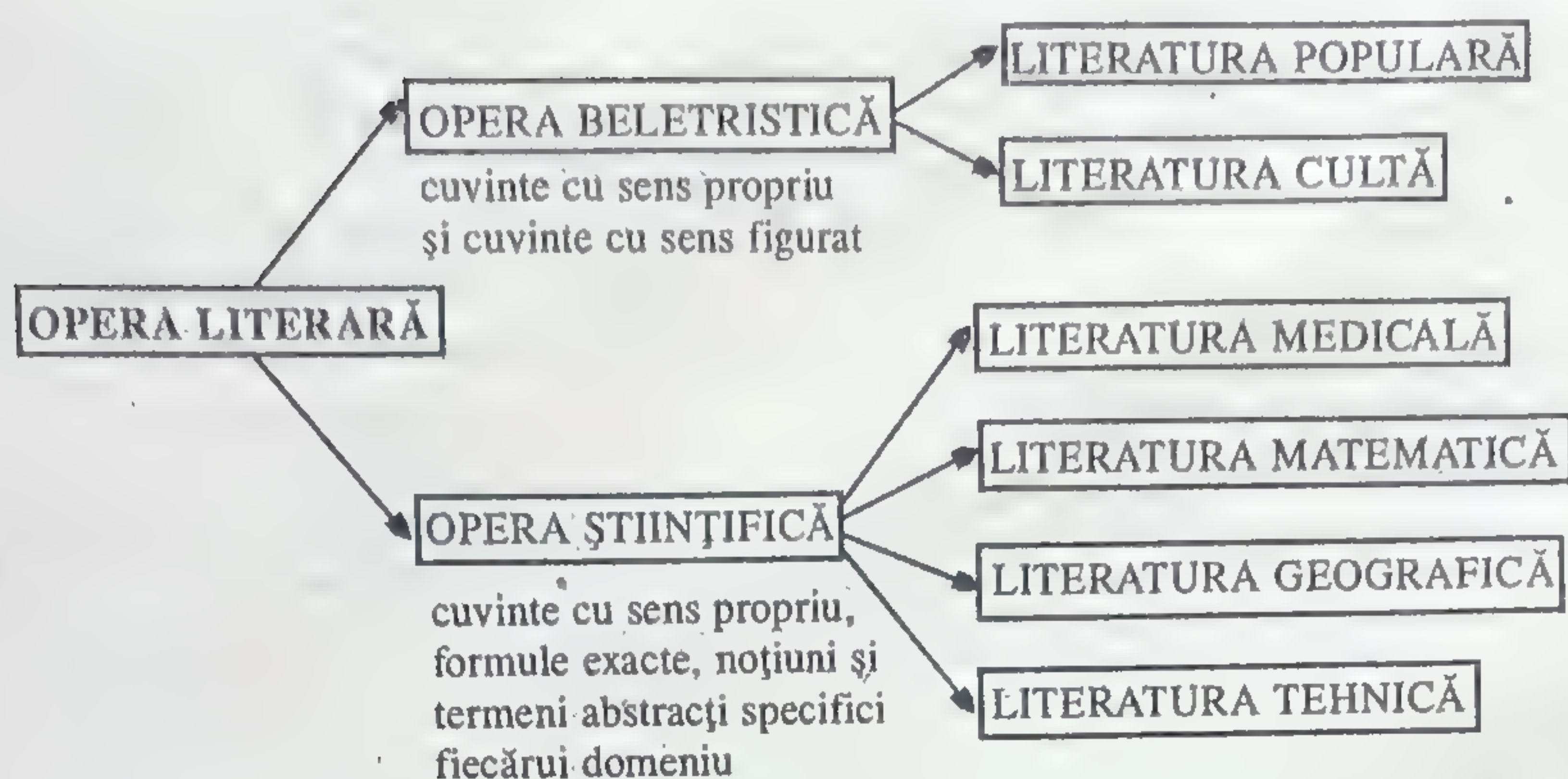
1. George Coșbuc descrie muntele Ceahlău alegând anumite elemente care l-au impresionat :
 - silueta muntelui ;
 - zărilor albastre ;
 - splendoarea peisajului ;
 - un nor ;
 - păsările.
2. Realitatea este prezentată subiectiv, poetul își exprimă propriile trăiri și urmărește să trezească în noi sentimente :
 - natura montană este sălbatică ;
 - silueta Ceahlăului este îndepărtată și misterioasă ;
 - muntele copleșește prin măreție și farmec ;
 - Ceahlăul este văzut ca un străjer al granițelor țării ;
 - cupola cerului este imensă și scaldată în razele soarelui ;
 - un nor creează impresia de mister și de incremenire ;
 - cântecele păsărilor însuflețesc tabloul ;
 - sentimentele pe care le trezește poezia sunt de admirație și de uimire.
3. Cuvintele sunt folosite, în mare parte, cu sens figurat.

Limbajul poetic este realizat prin :

 - epitete : „(zări) albastre”, „sălbatică (splendoare)” – și inversiune, „(cântece) ciripitoare” ;
 - comparație : „ca o taină călătoare” („Un nor cu muntele vecin”) ;
 - personificare : „Un uriaș cu fruntea-n soare/ De pază țării noastre pus”.

Prin reflectarea subiectivă (prin intermediul trăirilor poetului) și prin limbajul poetic se creează imaginea artistică a muntelui Ceahlău.

Ea nu este o fotografiere a realității, dar în această imagine se poate recunoaște oricând realitatea prezentată.

Opera științifică exprimă adevărul, iar arta reflectă frumosul prin intermediul imaginii artistice – produs al fanteziei creatoare concretizate în cuvânt – și numește generalul prin particular, dezvăluind sentimentele și atitudinile autorului față de realitatea prezentată.

Există și alte arte prin care se exprimă frumosul – pictura, sculptura, muzica, coregrafia (arta dansului); diferența dintre acestea constă în materialul folosit și în legile de creație specifice. Pictura este arta culorii, a perspectivei, a formei și se adresează văzului; sculptura este arta care transfigurează realitatea folosind materiale diverse – piatra, lemnul, metalul; coregrafia exprimă, prin mișcare și grație, idei, sentimente și atitudini, iar muzica folosește armonia sunetelor și se adresează auzului.

Literatura, artă a cuvântului, înfățișează realitatea prin capacitatea scriitorului de a îmbina cuvintele astfel încât acestea să capete sensuri noi, sensibilizând cititorul prin imagini artistice. *Imaginea artistică* este reflectarea realității obiective de către fiecare scriitor, în mod propriu. Creatorul înfățișează generalul și esențialul prin imagini particulare în funcție de ideile, convingerile, temperamentul, sensibilitatea și sentimentele sale; timbrul unic al fiecărui scriitor este dat de acești factori.

Scriitorul recrează realitatea – imaginea artistică nu se confundă cu aspectele de viață de la care a plecat, nu este o copie a realității, ci trăiește independent de această realitate, dar în imaginea artistică se poate recunoaște oricând aspectul de viață înfățișat. Pentru a crea nuvela *La Vulturi!*, scriitorul Gala Galaction a observat și a analizat o anumită realitate istorică: suferințele îndurate de poporul român din cauza lipsei de libertate națională. Acest aspect general de viață l-a înfățișat în mod particular, creând personaje (moș Dănilă, Agripina, Păun Ozun și copiii lor) pe care le-a proiectat într-un cadru de existență (un sat de la șes unde a trăit Dănilă și așezarea „ca un cuib de vulturi” de pe muntele Scripetele) și cărora le-a urmărit destinul. În elementele individuale (cadru, personaje) se recunoaște realitatea generală trecută prin filtrul sensibilității scriitorului Gala Galaction.

Raportul realitate obiectivă – scriitor – operă în nuvela *La Vulturi*

Realitatea obiectivă:
suferințele poporului
lipsit de libertate națională,
lupta sub conducerea lui Tudor
Vladimirescu.

Scriitorul a observat
și analizat, a generalizat
și a esențializat
datele realității potrivit
temperamentului său,
sensibilității și concepției
lui estetice.

Opera realizează imaginea artistică a realității prin
înfățișarea vieții oamenilor
în acel cuib de vulturi – o
imagine individuală în care
se recunosc datele generale:
existența oamenilor într-un
loc izolat, destinul lui moș
Dănilă, drumul Agripinei,
sfârșitul lui Păunaș și
amânarea împlinirii visului
de libertate.

În poemul *Călin (file de poveste)*, Mihai Eminescu a pornit de la o anumită realitate etnografică – ritualul nunții țărănești – și a creat un tablou original (o imagine artistică), descriind nunta lui Călin cu fata de împărat. La Mihai Eminescu originalitatea constă în descrierea cadrului de natură unde se desfășoară nunta, în atmosfera de vrajă care învăluie întreaga fire și în modul propriu de îmbinare a realului cu fabulosul. Fantasticul rezultă din personificarea trunchilor „vecinici” care trăiesc intens emoția nunții („suspina printre ramuri cu a glasului lor vrajă”), din personificarea soarelui și a lunii în postură de nuni și din prezența unor personaje de basm („Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună”, „Feți-Frumoși cu păr de aur”, „zmei cu solzii de oțel”). Toate imaginile dau impresia unui vis frumos, împlinit – în întregul tablou domină vraja – atât în natură, cât și în viața oamenilor.

Pentru a ilustra caracterul național și farmecul acestui mare eveniment din viața omului, Mihai Eminescu imaginează două nunți: cea împărătească și cea a micilor viețuitoare, elementul fantastic fiind predominant.

Aceeași realitate este înfățișată în balada *Nunta Zamfirei*. Și George Coșbuc împletește realul cu fabulosul, dar, dincolo de fantastic, realul se conturează cu deosebită pregnanță. Caracterul etnografic este mai bine evidențiat prin faptul că poetul născădean urmărește toate momentele unei nunți țărănești, după datină, începând cu pețitul și încheind cu urarea adresată mirilor.

IMAGINEA COMUNĂ

Realitatea obiectivă surprinsă în poemul eminescian și, respectiv, în balada lui George Coșbuc:

- ritualul unei nunți țărănești la români

Mihai Eminescu **George Coșbuc**
(1850-1889) (1866-1918)

au cunoscut, au analizat, au generalizat datele realității potrivit formației culturale, temperamentului, sensibilității și harului poetic.

TIMBRUL UNIC AL FIECĂRUI POET

Cele două imagini artistice ale nunții au elemente comune, dar nu sunt identice:

- la **Mihai Eminescu** primează vraja și fabulosul în descrierea naturii și în prezentarea personajelor;
- la **George Coșbuc**, dincolo de vâlul de poveste, realitatea se conturează foarte puternic, predominând vitalismul.

Opera literară reflectă realitatea prin imagini artistice, trezește emoții și sentimente, folosește cuvinte cu sens figurat, implică participarea afectivă a cititorului.

Realitatea obiectivă → Transfigurarea realității prin personalitatea artistului → Opera literară este reflecția artistică a realității.

GENURILE ȘI SPECIILE LITERARE

Originea cuvântului „gen” se află în substantivul latinesc *genus* cu înțelesul de neam, familie, fel, mod. *Genul literar înseamnă modul specific de reflectare artistică a realității*. Un gen literar cuprinde totalitatea operelor care se aseamănă prin structură, trăsături, felul de a înfățișa existența, având în vedere raportul dintre scriitor și realitatea înconjurătoare. Criteriul de diferențiere a genurilor este modul de prezentare a realității. După felul cum domină comunicarea directă a impresiilor și sentimentelor, după cum sunt narate faptele sau reprezentate în acțiune, se disting trei genuri literare: *liric, epic și dramatic*.

• **Genul liric** cuprinde totalitatea operelor în care autorul își exprimă în mod direct sentimentele, ideile și convingerile. Cuvântul „liric” își are originea în grecescul *lirikos*. Genul liric este subiectiv, deoarece obiectul său îl constituie stările afective și modalitatea fundamentală de expunere este *descrierea*. Uneori, în poezia lirică se află și elemente specifice narațiunii – poetul își exprimă sentimentele prin intermediul unor personaje, create de fantezia sa, generalizând observațiile asupra realității – acest mod de reflectare se numește *lirică obiectivă*.

Cuvântul „epic” își are originea în latinescul *epicus* (franceză – *épique*, greacă – *epikos*) derivând din „epos” care înseamnă cuvânt, zicere. **Genul epic** cuprinde creații în proză sau în versuri în care autorul își exprimă, în mod indirect, ideile, sentimentele, atitudinile, prin intermediul personajelor care participă la acțiune (personajele sunt create după modelul realității sau pot fi imaginare – zmei, zâne etc.). Modalitatea fundamentală de expunere este narațiunea; de regulă scriitorul nu este prezent direct, el devine un martor care relatează desfășurarea faptelor, iar de cele mai multe ori eroul narațiunii este la persoana a III-a.

Operele epice se caracterizează printr-o mare mobilitate în timp și în spațiu. Unele cuprind întâmplări care se petrec într-un timp foarte scurt (în schița *Vizită* de I.L. Caragiale acțiunea se desfășoară în câteva ore), în altele se urmăresc fapte și evenimente într-o perioadă de timp foarte lungă (în romanul *Neamul Șoimăreștilor* de M. Sadoveanu întâmplările se desfășoară pe parcursul mai multor decenii.) Spațiul acțiunii poate fi un cadru neschimbat (un salon în schița *Vizită*, un câmp de luptă în balada *Pașa Hassan* de George Coșbuc) sau o diversitate de locuri (în romanul *Neamul Șoimăreștilor* acțiunea se petrece în Moldova și în Polonia și se rememorează peregrinările lui Tudor Șoimaru prin diverse țări ale Europei). În operele epice narațiunea înfățișează fapte din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat față de prezent.

Pe lângă narațiune, modalitate de expunere specifică operelor epice, se folosesc descrierea și dialogul – în funcție de realitatea prezentată. Prin descriere se realizează cadrul de natură, cadrul social și istoric, portretul fizic și moral al personajelor, iar prin dialog se dă viață faptelor narate. Deoarece genurile literare nu există în stare pură, epicul și liricul se îmbină în aceeași operă literară – narațiunea include și reacțiile lirice ale povestitorului exprimate direct (*Amintiri din copilărie* de Ion Creangă, *La Vulturi!* de Gala Galaction).

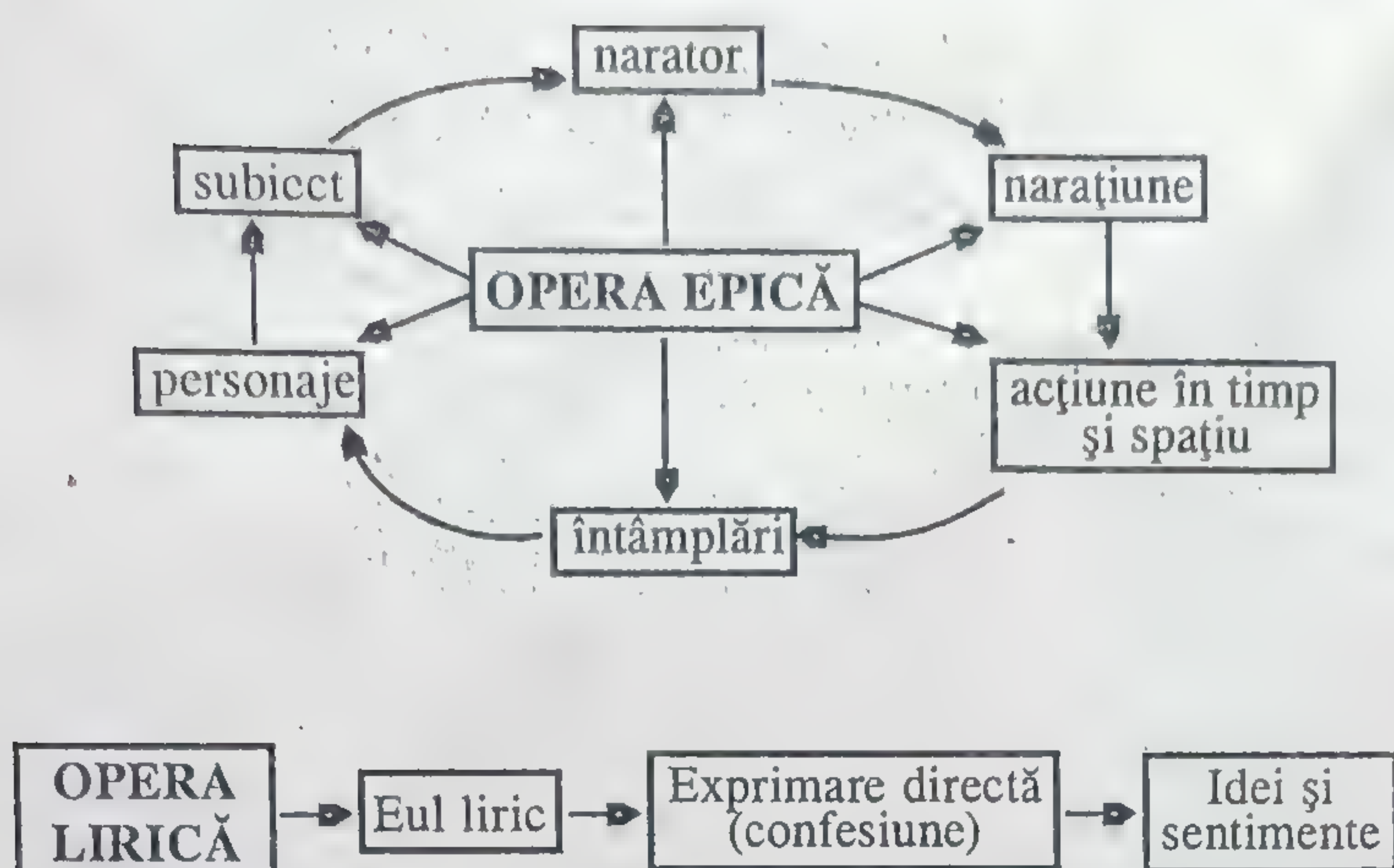
Cuvântul *dramatic* își are originea în grecescul *drama*, unde avea sensul de acțiune. **Genul dramatic** cuprinde totalitatea operelor literare create special pentru a fi reprezentate

pe scenă, având ca unică modalitate de expunere dialogul sau monologul. Opera dramatică are o structură specifică – este compusă din acte (act = diviziune principală în desfășurarea acțiunii unei opere dramatice), tablou (diviziune a unei piese de teatru sau subdiviziune a unui act însoțită de schimbarea decorului), scena (subdiviziune a unui act dintr-o operă dramatică – marcată prin intrarea sau ieșirea unui personaj), replică (răspuns care comentează sau combate afirmațiile cuiva; ripostă).

Genurile literare sunt grupări de opere literare în funcție de :

- structură ;
- trăsături ;
- felul de a înfățișa existența ;
- raportul dintre scriitor și realitate.

GENUL	CARACTERISTICI	EXEMPLE
Liric	<ul style="list-style-type: none"> - obiectiv ; - ideile, sentimentele, atitudinile sunt exprimate prin intermediul personajelor ; - modalitatea fundamentală de expunere este narațiunea. 	<p><i>în versuri :</i></p> <p><i>Deșteaptă-te, române</i> de Andrei Mureșanu <i>Iarnă</i> de Vasile Alecsandri <i>Vara</i> de George Coșbuc <i>Mai am un singur dor</i> de Mihai Eminescu</p> <p><i>în proză :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fragmentul <i>Ardealul</i> de Nicolae Bălcescu - fragmentul <i>Taine</i> de Mihail Sadoveanu
Epic	<ul style="list-style-type: none"> - cuprinde opere destinate reprezentării scenice ; - modalitatea fundamentală de expunere : dialogul ; - structură specifică : act, tablou, scenă. 	<p><i>Sobieski și românii</i> de Costache Negruzzi <i>Neamul Șoimăreștilor</i> de Mihail Sadoveanu <i>Vizită</i> de Ion Luca Caragiale <i>La Vulturi !</i> de Gala Galaction</p>
Dramatic		<p><i>Răzvan și Vidra</i> de Bogdan Petriceicu Hasdeu <i>Apus de soare</i> de Barbu Ștefănescu Delavrancea <i>Vlaicu-Vodă</i> de Alexandru Davila <i>Moartea unui artist</i> de Horia Lovinescu</p>

Literatura populară Literatura cultă

Literatura artistică poate fi: populară (nescrisă), care circulă prin viu grai, și cultă (scrisă), care are autor cunoscut.

Literatura populară orală cuprinde totalitatea operelor artistice care oglindesc particularitățile sufletești ale unui popor și exprimă geniul său creator.

Trăsăturile fundamentale ale literaturii populare sunt:

- caracterul oral care constă în faptul că opera literară este creată și transmisă prin viu grai din generație în generație;
- caracterul colectiv, care rezultă din faptul că opera este expresia artistică a unei conștiințe colective (la realizarea unei opere contribuie mai mulți creatori) și urmarea acestei trăsături o constituie existența variantelor;
- caracterul anonim (adică necunoașterea numelui autorului) este determinat de caracterul oral;
- caracterul tradițional constă în folosirea unor mijloace străvechi de expresie artistică – motive, imagini, formule și elemente de versificație;
- caracterul sincretic constă în contribuția mai multor arte la realizarea unei opere folclorice (balada se recită și se cântă).

Trăsăturile literaturii populare	Trăsăturile literaturii culte
1. Autorul este anonim.	1. Autorul este cunoscut.
2. Creatorul este un om talentat din popor.	2. Poetul sau scriitorul este un om cult și talentat.
3. Cu toate că la origine este o creație individuală, fiind șlefuită continuu de diferiți autori, devine colectivă.	3. Opera are caracter individual.
4. Se transmite prin viu grai.	4. Se transmite prin scris.
5. Limba este populară.	5. Limba este literară (cu elemente populare, arhaisme, neologisme, elemente de jargon și de argou).

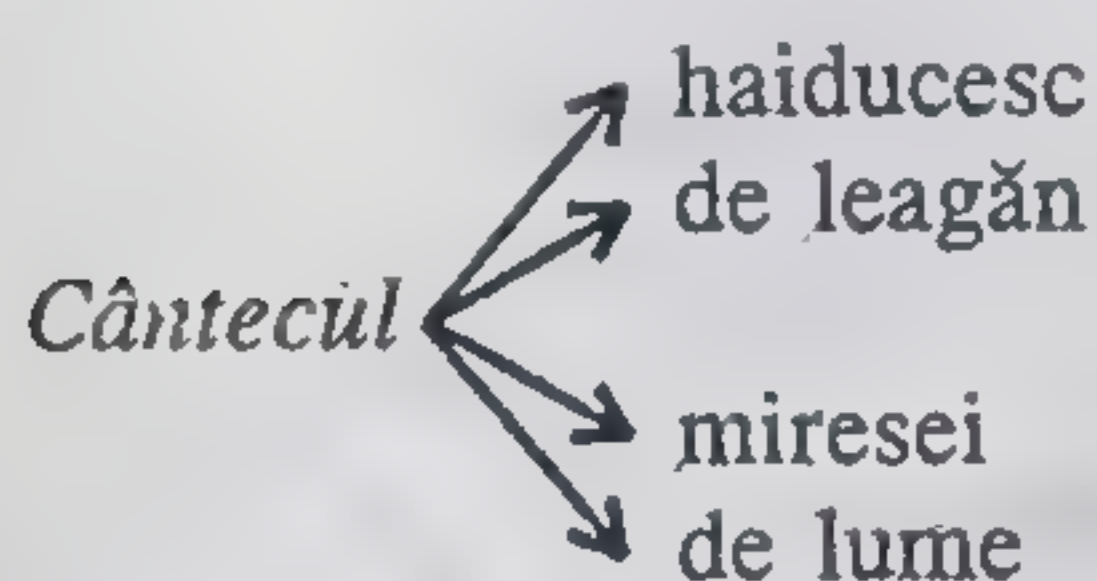
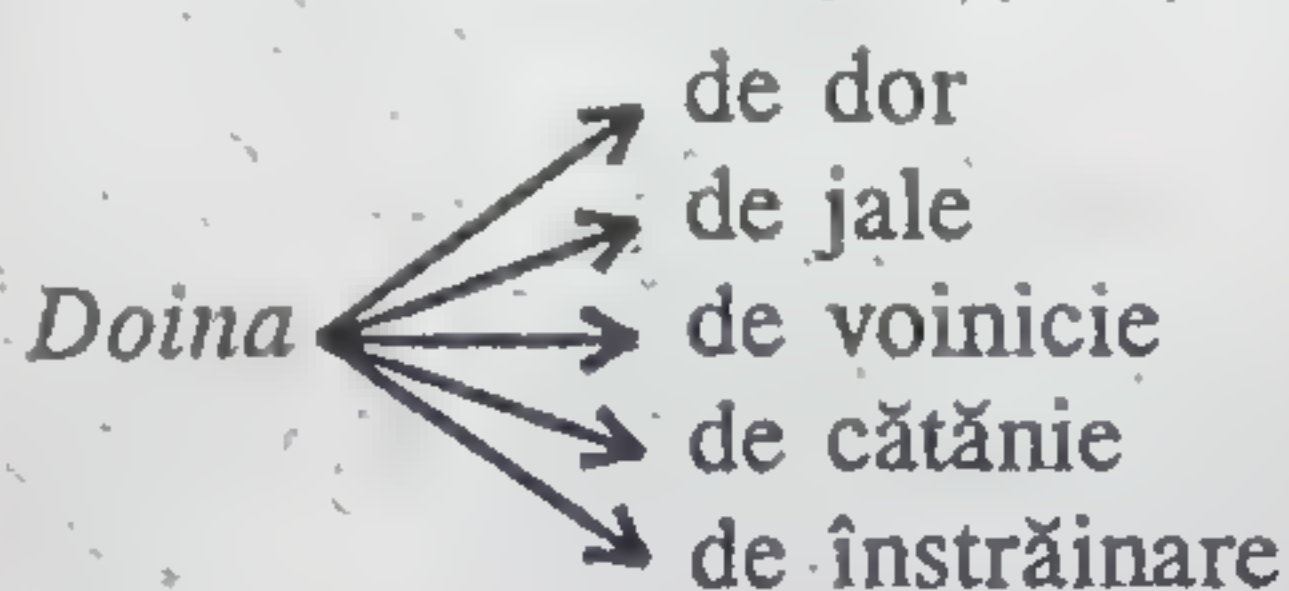
Completarea cunoștințelor

Fiecare gen literar cuprinde mai multe specii: speciile literare sunt subdiviziuni ale genurilor, sunt clase de opere literare grupate după un criteriu unitar și pot fi în versuri sau în proză.

Genurile și speciile literare

GENUL LIRIC

LIRICA POPULARĂ (ORALĂ)

Bocetul
Ghicitori
Strigături
Proverbe și zicători

LIRICA CULTĂ (SCRISĂ)

- *Idila*
- *Elegia*
- *Romanța*
- *Oda*
- *Imnul*
- *Meditația*
- *Satira*
- *Pastelul*
- *Pamfletul*
- *Epigramă*
- *Sonetul*
- *Rondelul*
- *Madrigalul*
- *Glosa*
- *Gazelul*

GENUL EPIC

GENUL EPIC POPULAR

- a) *În versuri*
- *Balada*
 - *Legenda*

- b) *În proză*
- *Legenda*
 - *Basmul*
 - *Snoava*

GENUL EPIC CULT

- a) *În versuri*
- *Balada*
 - *Poemul*
 - *Epopoea*
 - *Legenda*
 - *Fabula*
- b) *În proză*
- *Anecdota*
 - *Schița*
 - *Nuvela*
 - *Romanul*
 - *Reportajul*
 - *Eseul*
 - *Memoriile, jurnalul*

GENUL DRAMATIC

GENUL DRAMATIC POPULAR

- *Vicleimul, Irozii*
- *Jocurile cu măști și păpuși*

GENUL DRAMATIC CULT

- *Tragedia*
- *Comedia*
- *Drama*
- *Farsa*
- *Vodevilul*
- *Melodrama*

Specii literare

	SPECIA LITERARĂ	DEFINIȚIE	EXEMPLE
GENUL LIRIC POPULAR	DOINA	Specie a liricii populare în care sunt exprimate cele mai puternice și mai deosebite sentimente ale poporului: iubire, ură împotriva asupritorilor, dor, înstrăinare.	<i>Doina Oltului</i> <i>Voinicul</i>
	CÂNTECUL	Specie a genului liric în care sentimentele sunt exprimate într-o formă simplă și melodioasă.	<i>Cântecul străinătății</i>
	GHICITOAREA (CIMILITURA)	Specie a literaturii populare, concisă, în versuri sau proză, cu caracter alegoric, în care se dau trăsăturile caracteristice ale unei ființe, lucru, fenomen ce urmează a fi recunoscute.	„Ploaie și soare, Ploaie și ninsoare Se laie pe rând Zile, nopți furând.” (<i>Anonimurile</i>)
	STRIGĂTURA (CHIUITURA)	Specie a liricii populare, adesea cu caracter satiric, didactic, limitată în genere la un catren, rostită la joc, se caracterizează prin adaptarea la realitățile vieții.	„Fata mamei jucăușă Cu gunoiul după ușă; Pune boii la tânjală Să scoatem gunoiu-afară.”
	PROVERBE ȘI ZICĂTORI	Creații folclorice, în care se reflectă, în exprimare concisă, figurată și sugestivă, experiența de viață și înțelepciunea poporului.	Cine seamănă vânt culege furtună.
GENUL LIRIC CULT	PASTELUL	Specie a genului liric, poezie descriptivă, care prezintă un peisaj prin intermediul căruia sunt exprimate, cu discreție, sentimentele poetului.	<i>Malul Siretului</i> de Vasile Alecsandri <i>Vara</i> de George Coșbuc <i>În vie</i> de Ion Pillat
	IDILA	Specie a liricii peisagiste având ca obiectiv zugrăvirea vieții pastorale și a obiceiurilor câmpenești.	<i>Rodica</i> de Vasile Alecsandri <i>Păstorita</i> de George Coșbuc
	ELEGIA	Specie a genului liric care exprimă sentimente de tristețe, de regret și de melancolie.	<i>Mai am un singur dor</i> de Mihai Eminescu
	ROMANȚA	Specie a genului liric, în care se exprimă melancolia și regretul legate de iubire sau de amintiri duioase.	<i>Romanța celor trei române</i> de Ion Minulescu
	ODA	Specie a genului liric, în care se exprimă sentimente de admirație, entuziasm și se preamăresc figuri de luptători, realizări mărețe, personalități și idei înaintate.	<i>Limba noastră</i> de Alexe Mateevici <i>Odă ostașilor români</i> de Vasile Alecsandri

GENUL LIRIC CULT	IMNUL	Specie a genului liric ce preamărește patria, eroii, evenimente de importanță națională, care exprimă unitatea de voință a unei colectivități; imnul poate fi însoțit de muzică.	<i>Deșteaptă-te române</i> de Andrei Mureșan
	MEDITAȚIA	Specie a liricii, cu caracter filozofic, exprimând reflecții asupra existenței.	<i>În peșteră</i> de Panait Cernea <i>Lumină lină</i> de Tudor Arghezi
	SATIRA	Specie a genului liric în care poetul exprimă indignarea, disprețul, ironia față de unele aspecte negative ale societății sau față de unele defecte de caracter.	<i>Scrisorile</i> (I, II, III, IV, V) de Mihai Eminescu <i>Satiră. Duhului meu</i> de G. Alexandrescu
	PAMFLETUL	Specie literară, în proză sau în versuri, caracterizată prin concizie și tendință satirică, sarcastică adeseori, precum și prin violența limbajului, în care autorul înfierează persoane, caractere, concepții, moravuri și aspecte negative ale vieții sociale.	<i>1907. Din primăvară până-n toamnă</i> de Ion Luca Caragiale <i>Baroane</i> de Tudor Arghezi
	EPIGRAMA	Specie lirică, de obicei un catren, care satirizează defecte umane, încheindu-se totdeauna cu o poantă.	<i>Unui poet netalementat</i> de Cincinat Pavelescu
GENUL LIRIC. Poezia cu formă fixă	SONETUL	Poezie cu formă fixă alcătuită din 14 versuri, în general din 2 catrene și 2 terține, catrenele având rimă îmbrățișată, iar terținele rimă liberă, variată. Versul ultim are caracter de concluzie.	<i>Când însuși glasul</i> de Mihai Eminescu <i>Statui</i> de Mihai Codreanu
	RONDELUL	Poezie cu formă fixă, alcătuită din 13 versuri, grupate în 3 catrene și un vers independent. Primele două versuri sunt identice sau aproape identice cu versurile 7 și 8, iar versul independent este identic cu primul vers, versificația limitându-se la două rime. Există și rondeluri din 12 versuri (un catren, o terțină și un cvintet).	<i>Rondelul rozelor de august</i> de Alexandru Macedonski <i>Rondelul lucrurilor</i> de Alexandru Macedonski
	MADRIGALUL	Specie lirică de mici proporții, cu conținut idilic sau galant, uneori acompaniată de muzică.	<i>Serenada</i> de Cincinat Pavelescu
	GLOSA	Poezie cu formă fixă, cu caracter filozofic, alcătuită din tot atâtea strofe câte versuri are strofa inițială sau strofa temă, plus strofa temă cu versurile în ordine inversă. Strofele următoare dezvoltă ideea în fiecare vers al strofei inițiale și se încheie cu același vers.	<i>Glosa</i> de Mihai Eminescu

	GAZELUL	Specie a genului liric, alcătuită din distihuri, folosind aceeași rimă din primul distih în versul al doilea din celelalte distihuri, după ce primele două versuri rimează între ele. Fiecare distih are caracter de maximă.	<i>Gazel</i> de Mihai Eminescu <i>Lupta vieții</i> de George Coșbuc
GENUL EPIC POPULAR	PLUGUȘORUL	Este o creație populară legată de obiceiul străvechi de a ura pe la casele gospodarilor în ajunul Anului Nou – este o povestire despre recolta bogată.	
	ORAȚIA DE NUNTĂ	Este o narațiune alegorică de mari dimensiuni, rostită de conăcari sau de staroste la ceremonia nunții.	
	BALADA	Specie epică în versuri care prezintă o întâmplare din trecutul îndepărtat, sub forma unei acțiuni simple, cu un număr mic de personaje înfățișate de obicei în antiteză și în care realul se împletește cu fabulosul.	<i>Toma Alimoș</i> <i>Novac și corbul</i> (balade populare) <i>Pașa Hassan</i> de George Coșbuc (baladă culte)
	BASMUL	Creația epică, de mare întindere, care prezintă lupta dintre bine și rău, terminată totdeauna cu triumful binelui; la acțiune participă personaje reale și supranaturale.	<i>Aleodor împărat</i> <i>Prâslea cel voinic și merele de aur</i> <i>Greuceanu</i>
	SNOAVA	Specie epică a literaturii populare, de întindere mică, cu caracter de anecdotă, în care elementul epic se împletește cu cel satiric.	Snoavele privitoare la <i>Păcală</i>
GENUL EPIC CULT	BASMUL CULT	Creația epică, de mare întindere, care prezintă lupta dintre bine și rău, terminată totdeauna cu triumful binelui; la acțiune participă personaje reale și supranaturale.	<i>Făt-Frumos din lacrimă</i> de Mihai Eminescu <i>Povestea porcului</i> de Ion Creangă
	POEMUL	Creație epică cultă, în versuri, cu o acțiune mai complicată decât a baladei, cuprinzând mai multe episoade în care se povestesc fapte mărețe, de însemnătate pentru întregul popor, săvârșite de personaje care-l reprezintă.	<i>Dumbrava Roșie</i> de Vasile Alecsandri <i>Dan, căpitan de plai</i> de Vasile Alecsandri
	EPOPEEA	Creație epică în versuri de mare întindere în care se povestesc fapte eroice de însemnătate deosebită pentru viața unui popor și la care participă, pe lângă un număr mare de eroi, și puteri supranaturale.	<i>Țiganiada</i> de Ion Budai Deleanu

GENUL EPIC CULT	LEGENDA	Specie a genului epic, populară sau cultă, în proză sau în versuri, în care se îmbină adevărul și ficțiunea pentru a înfățișa originea unei ființe, a unui lucru, moment istoric, ținut, sau faptele unor eroi.	<i>Legenda clocârlii</i> de Vasile Alecsandri
	FABULA	Specie a genului epic, alegorică, în proză sau în versuri, în care personajele sunt animale, plante, lucruri (puse în situații omenești) și din care se desprinde o morală.	<i>Vulpea liberală</i> de Grigore Alexandrescu <i>Câlnele și cățelul</i> de Grigore Alexandrescu
	ANECDOTA	Scurtă narațiune a unei întâmplări hazlii, în proză sau în versuri, cu un sfârșit neașteptat.	<i>Din carnetul unui vechi sufleur</i> de I.L. Caragiale
	SCHIȚA	Specie a genului epic, caracterizată prin numărul redus de personaje, limitarea acțiunii la un episod din viața unuia sau a mai multora dintre ele și prin simplitatea intrigii.	<i>Vizită</i> de I.L. Caragiale <i>D-l Goe</i> de I.L. Caragiale
	NUVELA	Specie a genului epic în proză cu o acțiune mult mai dezvoltată decât a schiței, cu o intrigă complexă, multe personaje, cuprinzând o înlanțuire de fapte și aspecte de viață prezentate într-o strânsă relație unele cu altele.	<i>Budulea Taichii</i> de Ioan Slavici <i>Moara cu noroc</i> de Ioan Slavici <i>La Vulturi!</i> de Gala Galaction
	ROMANUL	Specie a genului epic în proză de mare întindere, care are o acțiune complexă și unitară, personaje numeroase, intrigă complexă și oferă o imagine amplă și profundă asupra vieții.	<i>Neamul Șoimăreștilor</i> de Mihail Sadoveanu <i>Viața la țară</i> de Duiliu Zamfirescu
	REPORTAJUL	Specie epică în care se înfățișează aspecte diverse ale realității, se folosesc procedee specifice literaturii, fără să se alunece în ficțiune. Reportajul literar (artistic) s-a născut din reportajul jurnalistic.	<i>Țara de piatră</i> de Geo Bogza
	ESEUL	Scrieri în care autorul își expune o viziune proprie asupra unei probleme filozofice, științifice, literare, artistice și în care talentul literar are uneori o pondere mai mare decât rigoarea științifică.	<i>Pseudokynegetikos</i> de Alexandru Odobescu
	MEMORIILE	Comunicări directe, prezentând epoca în care a trăit autorul, persoane contemporane lui și evenimente la care a fost martor.	<i>Memorii</i> de André Maurois

GENUL DRAMATIC POPULAR	JURNALUL	Scriere ce cuprinde notații periodice ale întâmplărilor și preocupărilor unei persoane cu bogat izvor de informații pentru istoricii și criticii literari, de multe ori exprimând o sensibilitate deosebită.	<i>Însemnări zilnice</i> de Titu Maiorescu <i>Jurnal</i> de Lev Tolstoi
	VICLEIMUL (IROZII)	Scenete orele în versuri sau în proză orale, reprezentate cu prilejul sărbătorilor de iarnă, cu elemente meditative, ușor filozofice.	
	JOCURILE CU MĂȘTI ȘI PĂPUȘI	Manifestări de teatru folcloric ce întrunesc o serie de jocuri cu caracter de pantomimă ¹ , ca și piese cu temă profană sau religioasă (multe cu elemente satirice sau urări legate de fertilizarea câmpului, de viață în genere, unele cu caracter parodic ²).	Jocul caprei Jocul cu păpuși
GENUL DRAMATIC CULT	TRAGEDIA	Specie a genului dramatic a cărei acțiune este determinată de un conflict tragic și ale cărei personaje sunt supuse unui destin implacabil, trezind în cititori sau spectatori sentimente tragice.	<i>Antigona</i> de Sofocle <i>Regele Lear</i> de Shakespeare <i>Hamlet</i> de Shakespeare
	COMEDIA	Specie a genului dramatic în proză sau în versuri, care trezește în sufletul cititorului sau spectatorului sentimente comice.	<i>O scrisoare pierdută</i> de Ion Luca Caragiale
	DRAMA	Specie a genului dramatic în versuri sau în proză, mai complexă decât tragedia, care oglindește aspecte de viață socială, conflicte intense, cu laturile lor comice și dramatice.	<i>Vlaicu Vodă</i> de Alexandru Davila
	FARSA	Scurtă piesă de teatru, cu caracter moralizator sau în acțiunea căreia apare frecvent comicul de situație.	<i>Farsa jupânului Pathelin</i>
	VODEVILUL	Comedie în acțiunea căreia sunt intercalate cuplete satirice.	<i>Piatra din casă</i> de Vasile Alecsandri
	MELODRAMA	Creație dramatică în care apar situații exagerate, uneori neverosimile, cu deznodământ facil, artificial.	<i>Zgârcitul risipitor</i> de Vasile Alecsandri

1. *pantomimă* = gen de reprezentare teatrală, în care actorii exprimă diverse acțiuni și sentimente dramatice numai prin gesturi și prin mimică.
2. *parodie* = imitație a unei opere literare, făcută cu scopul de a satiriza un autor sau de a obține efecte comice pe o temă dată.

Genul epic popular

Basmul popular

Basmul popular este creația epică de mare întindere, care prezintă lupta dintre bine și rău, terminată întotdeauna cu triumful binelui; la acțiune participă personaje și elemente reale și supranaturale.

Petre Ispirescu (1830-1887)

„Fără a avea calitățile lui Ion Creangă, Ispirescu este totuși cel mai vrednic culegător de povești din Muntenia.”

(Petre V. Haneș)

Autodidact, folclorist și scriitor, tipograf, Petre Ispirescu s-a născut la București din părinți modești. De la vârsta de 14 ani intră ucenic la o tipografie și, după ani de muncă, ajunge director al unei tipografii proprii.

Și-a consacrat o mare parte din viață culegerii și scrierii de basme, snoave, pilde, ghicitori, care au apărut în mai multe volume.

A debutat în publicația *Țăranul român* cu basme în 1862, apoi a colaborat la *Convorbiri literare* și *Revista literară*, ajungând foarte popular prin culegerea *Legende sau basmele românilor* în care a inclus texte folclorice. Ca folclorist, a fost adeptul concepției conform căreia basmele ar fi vechi legende mitologice.

Volumul *Legende sau basmele românilor* a încântat multe generații prin farmecul narațiunii, spontaneitatea vorbirii, capacitatea de a cuprinde profunzimea sensibilității populare.

Greuceanu

(fragmente)

Întrebări și exerciții pentru
cunoașterea textului și pentru
a motiva apartenența la genul
epic, specia basm

A fost odată ca niciodată etc.

A fost un împărat și se numea Împăratul Roșu. El era foarte mâhnit că, în zilele lui, niște zmei furaseră Soarele și Luna de pe cer.

Trimise deci oameni prin toate țările și răvașe prin orașe, ca să dea de știre tuturor că oricine se va găsi să scoată Soarele și Luna de la zmei, acela va lua pe fie-sa de nevastă și jumătate din împărăția lui, iar cine va umbla și nu va izbândi nimic, acela să știe că i se va tăia capul.

1. Ce rol are formula de început în compoziția basmului?
2. Ce observații se pot face în legătură cu timpul și locul acțiunii?
3. La ce personaje caracteristice basmului se referă începutul acțiunii?
4. Ce fapt deosebit se consimnează?

Mulți voinici se poticniseră semețindu-se cu ușurință că vor scoate la capăt o asemenea însărcinare ; și când la treabă, hât în sus, hât în jos, dau din colț în colț și nu știau de unde s-o înceapă și unde s-o sfârșească, vezi că nu toate muștele fac miere. Împăratul însă se ținu de cuvânt.

Pe vremea aceea se afla un viteaz pe nume Greuceanu.

(Greuceanu se duce la împărat, reușește să-l înduplece să lase viața celor ce au avut curajul să lupte cu zmeii și se hotărăște să-și încerce norocul.)

Greuceanu luă cu dânsul și pe fratele său și merse, merse cale lungă, depărtată, până ce ajunse la Faurul-Pământului, cu care era frate de cruce. Acest faur, fiind cel mai meșter de pe Pământ, era și năzdrăvan. Aici se opriră și poposiră. Trei zile și trei nopți au stat închiși într-o cămară Greuceanu și Faurul-Pământului și se sfătuiră.

Și după ce se odihniră câteva zile și mai plănui ră ceea ce era de făcut, Greuceanu și frate-său o luară la drum.

Îndată după plecarea Greuceanului, Faurul-Pământului se apucă și făcu chipul Greuceanului numai și numai din fier, apoi porunci să arză cușnița ziua și noaptea și să țină chipul acesta fără curmare în foc.

Iară Greuceanu și frate-său merșeră cale lungă și mai lungă, până ce li se făcu calea cruce ; apoi se opriră, se așezară pe iarbă și făcură o gustărică din merindele ce mai aveau, și apoi se despărțiră, după ce se îmbrățișară și plânseră ca niște copii.

Mai nainte de-a se despărți, își împărțiră câte o basma și se înțeleseră zicând : „Atunci când basmalele vor fi rupte pe margini, să mai tragă nădejde unul de altul că se vor mai întâlni, iară când basmalele vor fi rupte în mijloc, să se știe că unul din ei este pierit”. Mai înfipseră și un cuțit în pământ și ziseră : „Acela din noi care s-ar întoarce mai întâi și va găsi cuțitul ruginit să nu mai aștepte pe celălalt, fiindcă aceasta înseamnă că a murit”. Apoi Greuceanu apucă la dreapta și frate-său la stânga.

Fratele Greuceanului, umblând mai multă vreme în sec, se întoarse la locul de despărțire și, găsind cuțitul curat, se puse a-l aștepta acolo cu bucurie, că văzuse Soarele și Luna la locul lor pe cer.

Iară Greuceanu se duse, se duse pe o potecă care-l scoase tocmai la casele zmeilor, așezate unde-și întărcase dracul copiii. Dacă ajunse aici, Greuceanu se dete de trei ori peste cap și se făcu un porumbel. Vezi că el ascultase năzdrăvăniile ce-l învățase Faurul-

5. Cum încearcă împăratul să mântuie lumea de năpasta abătută asupra ei ?

6. Ce protagonist se implică în eliberarea celor doi aștri ?

7. Ce ajutoare îl sprijină pe Greuceanu să biruiască răul ?

8. Care sunt elementele miraculoase menite să dea de veste dacă fratele așteptat mai trăiește ?

9. Ce constituie repetiția verbului „a se duce” și care este rolul acesteia ?

10. Ce personaje reprezintă forțele răului ? Cu ce întâmplare

-Pământului. Făcându-se porumbel, Greuceanu zbură și se puse pe un pom care era tocmai în fața caselor.

Atunci, ieșind fata de zmeu cea mare și uitându-se, se întoarse repede și chemă pe mumă-sa și pe soră-sa cea mică, ca să vină să vadă.

Fata cea mică zise :

- Măiculiță și surioară, pasărea asta gîngășă nu mi se pare ogurlie pentru casa noastră. Ochii ei nu seamănă a fi de pasăre, ci mai mult seamănă a fi ochii lui Greuceanu-de-Aur. Până acuma ne-a fost și nouă ! D-aici înainte numai Dumnezeu să-și facă milă de noi și de-ai noștri.

Pasămite, aveau zmeii cunoștință de vitejia lui Greuceanu.

Apoi intrară căteștrele zmeoaicele în casă și se puseră la sfat.

Greuceanu numaidecât se dete iarăși de trei ori peste cap și se făcu o muscă și intră în cămara zmeilor. Acolo se ascunse într-o crăpătură de grindă de la tavanul casei și ascultă la sfatul lor. După ce luă în cap tot ce auzi, ieși afară și se duse pe drumul ce ducea la Codrul Verde și acolo se ascunse sub un pod.

Cum se vede treaba, din cele ce auzise, știa acum că zmeii se duseră la vînat în Codrul Verde și aveau să se întoarcă unul de cu seară, altul în miezul nopții și tartorul cel mare despre ziuă.

(Greuceanu se luptă cu zmeul cel mic și cu cel mare, îi omoară și le aruncă leșurile sub pod.)

Cînd despre zori unde venea, mare, venea tatăl zmeilor, ca un tartor, cătrănit ce era, și cînd ajunse în capul podului, sări calul lui de șaptezeci și șapte de pași înapoi. Se necăji zmeul de această întîmplare cît un lucru mare, și unde răcni :

- Ah, mîncare-ar lupii carnea calului ; că pe lumea asta nu mi-e frică de nimenea, doară de Greuceanu-de-Aur ; și încă și pe acesta numai să-l iau la ochi cu săgeata și îl voi culca la pămînt.

Atunci, ieșind și Greuceanu de sub pod, îi zise :

- Deh, zmeule viteaz, vino să ne batem, în săbii să ne tăiem, în sulită să ne lovim, ori în luptă să ne luptăm.

Sosi zmeul și se luară la bătaie : în săbii se bătură ce se bătură și se rupseră săbiile ; în sulite se lovira ce se lovira și se rupseră sulitele ; apoi se luară la luptă ; se zguduiau unul pe altul, de se cutremura pămîntul ; și strânse zmeul pe Greuceanu o dată, dară acesta, bîgînd de seamă ce are de gînd zmeul, se umflă și se încordă în vine și nu păți nimic, apoi și Greuceanu

fantastică începe șirul acțiunilor prin care trece eroul ?

11. De ce însușire neobișnuită se folosește Greuceanu pentru a asculta sfatul zmeoaicelor ?

12. Urmăriți alte fapte neobișnuite ale protagonistului.

13. Ce observații puteți face în legătură cu locul unde se va confrunta Greuceanu cu zmeii ?

14. Ce modalitate s-a folosit pentru caracterizarea personajului ?

strânse o dată pe zmeu, tocmai când el nu se aștepta, de-i pârâi oasele.

Așa luptă nici că s-a mai văzut. Și se luptară, și se luptară, până ce ajunse vremea la nămiezi, și osteniră. Atunci trecu pe deasupra lor un corb carele se legăna prin văzduh și căuta la lupta lor. Și văzându-l, zmeul îi zise :

– Corbule, corbule, pasăre cernită, adu-mi tu mie un cioc de apă și-ți voi da de mâncare un voinic cu calul lui cu tot.

Zise și Greuceanu :

– Corbule, corbule, mie să-mi aduci un cioc de apă dulce, căci eu ți-oi da de mâncare trei leșuri de zmeu și trei de cal.

Auzind corbul aceste cuvinte, aduse lui Greuceanu un cioc de apă dulce și îi astâmpără setea ; căci însetosaseră, nevoie mare. Atunci Greuceanu mai prinse la suflet și, imputernicindu-se, unde ridică, nene, o dată pe zmeu, și târându-mi-l îl băgă în pământ până la gât și-i puse piciorul pe cap, ținându-l așa. Apoi îi zise :

– Spune-mi, zmeule spurcat, unde ai ascuns tu Soarele și Luna, căci azi nu mai ai scăpare din mâna mea.

Se codea zmeul, îngâna verzi și uscate, dară Greuceanu îi zise :

– Spune-mi-vei ori nu, eu tot le voi găsi, și încă și capul reteza-ți-l-voi.

Atunci zmeul, tot mai nădăjduindu-se a scăpa cu viață dacă îi va spune, zise :

– În Codrul Verde este o culă. Acolo înăuntru sunt închise. Cheia este degetul meu cel mic de la mâna dreaptă.

Cum auzi Greuceanu unele ca astea, îi reteză capul, apoi îi tăie degetul și-l luă cu sine.

Dete corbului, după făgăduială, toate stârvurile, și, ducându-se Greuceanu la cula din Codrul Verde, deschise ușa cu degetul zmeului și găsi acolo Soarele și Luna. Luă în mâna dreaptă Soarele și în cea stângă Luna, le aruncă pe cer și se bucură cu bucurie mare.

Oamenii, când văzură iarăși Soarele și Luna pe cer, se veseliră și lăudară pe Dumnezeu că a dat tărie lui Greuceanu de a izbândit împotriva împielitaților vrăjmași ai omenirii.

Iară el, mulțumit că a scos la bun capăt slujba, o luă la drum, întorcându-se înapoi.

Găsind pe frate-său la semnul de întrolocare, se îmbrățișară și, cumpărând doi cai ce mergeau ca săgeata de iute, întinseră pasul la drum ca să se întoarcă la împăratul.

(În cale întâlnesc un păr cu roade, o grădină înflorită și răcoroasă, dar Greuceanu, cuoscând

15. Prin ce elemente se realizează descrierea luptei ?

16. Ce observații puteți face în legătură cu rolul corbului în dobândirea izbânzii lui Greuceanu ?

17. Descoperiți în răspunsul zmeului elemente ce îmbogățesc universul fabulos al basmului.

18. Urmăriți împletirea elementelor reale și fabuloase în încercările la care este supus în continuare Greuceanu. Observați sporirea gradului de dificultate al acestora.

vicleșugul, le lovește cu paloșul și omoară astfel pe zmeoaicele dornice de răzbunare.)

Și, scăpând de-această pacoste, încălecară și plecară la drum, repede ca vântul; când, ce să vezi dumneata? Unde se luase după dâșii scorpii de mumă a zmeoai-celor cu o falcă în cer și cu alta în pământ ca să înghiță pe Greuceanu și mai multe nu; și avea de ce să fie cătrănită și amărâtă căci nu mai avea nici soț, nici fete, nici gineri.

Greuceanu, simțind că s-a luat după dâșii zmeo-ica cea bătrână, zise frățâne-său:

– Ia te uită, frate, înapoi și spune-mi ce vezi?

– Ce să văz, frate, îi răspunse el, iată un nor vine după noi ca un vârtej.

Atunci dete bice cailor cari mergeau repede ca vântul și lin ca gândul; dară Greuceanu mai zise o dată fratelui său să se uite în urmă. Acesta îi spuse că se apropie norul ca o flăcăraie; apoi, mai făcând un vânt cailor, ajunseră la Faurul-Pământului.

Aici, cum descălecară, se închiseră în făuriște. Pe urma lor iacă și zmeoaica. De-i ajungea, îi prăpădea! Nici oscior nu mai rămânea din ei. Acum însă n-avea ce le mai face.

O întoarse însă la șiretlic: rugă pe Greuceanu să facă o gaură în părete ca măcar să-l vază la față. Greuceanu se prefăcu că se înduplecă și făcu o gaură în părete. Dară Faurul-Pământului se aținea cu chipul lui Greuceanu cel din fier, ce arsese în foc de sărea scânteii din el. Când zmeoaica puse gura la spărtură ca să soarbă pe Greuceanu, Faurul-Pământului îi băgă în gură chipul de fier roșu ca focul și i-l vârî pe gât. Ea, înghiorț! înghiți și pe loc și crăpă. Nu trecu mult și stârvul zmeoaicei se prefăcu într-un munte de fier și astfel scăpară și de dânsa.

Faurul-Pământului deschise ușa făuriștei, ieși afară și se veseliră trei zile și trei nopți de așa mare izbândă. El mai cu seamă era nebun de bucurie pentru muntele de fier. Atunci porunci călfilor să facă lui Greuceanu o căruță cu trei cai cu totul și cu totul din fier. După ce fură gata, suflă asupra lor și le dete duh de viață.

Luându-și ziua bună de la frate-său de cruce, Faurul-Pământului, Greuceanu se urcă în trăsură cu frate-său cel bun și porni la Roșu-Împărat ca să-și primească răsplata.

Merse, merse, până li se înfurci calea. Aici se opriră și poposiră. Apoi, Greuceanu desprinse de la căruță un cal și-l dete fratelui său, ca să ducă împăratului Roșu vestea cea bună a sosirii lui Greuceanu cu izbânda săvârșită; iară el rămase mai în urmă. Înaintând el alene, răsturnat în căruță, trecu pe lângă un diavol schiop carele ținea calea drumeților

19. Identificați personajul care îl ajută pe Greuceanu să o răpună pe zmeoaica cea bătrână. Menționați în ce constau puterile neobișnuite ale fratelui său de cruce.

ca să le facă neajunsuri. Acestuia îi fu frică să dea piept cu Greuceanu, dară, ca să nu scape nici el neatins de răutatea lui drăcească, îi scoase cuiul din capul osiei de dindărăt și-l aruncă departe în urmă.

Apoi tot el zise Greuceanului :

– Măi vericule, ți-ai pierdut cuiul, du-te de ți-l caută.

Greuceanu, sărind din căruță, își uită paloșul, din greșeală. Iară când își caută cuiul, diavolul îi fură paloșul, apoi, așezându-se în marginea drumului, se dete de trei ori peste cap și se schimbă într-o stană de piatră.

Puse Greuceanu cuiul în capul osiei, îl înțepeni bine, se urcă în căruță, și pe ici ți-e drumul ! Nu băgă însă de seamă că paloșul lipsește.

Ascultați acum și vă minunați, boieri dumnea-voastră, de pățania bietului Greuceanu. Un mangosit de sfetnic d-ai împăratului Roșu se făgăduise diavolului, dacă îl va face să ia el pe fata împăratului. Ba încă și rodul căsătoriei sale îl închinase acestui necurat. Împielitătul știa că Greuceanu, fără paloș, era și el un om ca toți oamenii. Puterea lui în paloș era, fără paloș era necunoscut. Îi fură paloșul și-l dete becisnicului de sfetnic.

Acesta se înfățișă la împărat și îi ceru fata, zicând că el este cel cu izbânda cea mare.

Împăratul îl crezu, văzându-i și paloșul, și începu-se ră a pune la cale cele spre cununie. Pe când se pregătea la curte pentru nuntirea fiicei împăratului cu voinicul cel mincinos ce a zis că a scos Soarele și Luna de la zmei, vine și fratele Greuceanului cu vestea că Greuceanu are să sosească în curând.

Sfetnicul cel palavatic, cum auzi de una ca aceasta, merse la împăratul și zise că acela este un amăgitor și trebuie pus la închisoare. Împăratul îl ascultă. Iară sfetnicul umbla d-a-ncâtelea, zorind să se facă mai curând nunta cu gând că, dacă se va cununa odată cu fata împăratului, apoi poate să vină o sută de Greuceni, că n-are ce-i mai face, lucrul fiind sfârșit.

Împăratului însă nu-i prea plăcu zorul ce da sfetnicul pentru nuntă, și mai târăgână lucrurile.

Nu trecu mult și iată că sosește și Greuceanu și, înfățișându-se la împăratul, acesta nu știa între care să aleagă. Credea că acesta să fie Greuceanu, dară nu-și putea da seama de cum paloșul lui Greuceanu se află în mâna sfetnicului. Atunci băgă de seamă și Greuceanu că-i lipsește paloșul și tocmai acum îi veni în minte pentru ce nu văzuse el stana de piatră decât după ce-și găsisse cuiul de la osie și se întorcea la căruță cu dânsul. Pricepu el că nu e lucru curat.

– Împărate prealuminate, zise el, toată lumea zice că ești om drept. Te rog să-mi faci și mie dreptate.

20. Ce personaj fantastic, simbol al răului, acționează în această secvență ?

21. Cum se definește împăratul prin atitudinile și faptele sale ?

Mult ai așteptat, mai așteaptă, rogu-te, încă puțin și vei vedea cu ochii adevărul.

Primi împăratul a mai aștepta până ce să se întoarcă Greuceanu. Acesta se puse iară în căruța lui cu cai cu tot de fier și într-un suflet merse, până ce ajunse la stana de piatră, acolo unde Necuratul îi scosese cuiul de la căruță.

– Ființă netrebnică și păgubitoare omenirii, zise el, dă-mi paloșul ce mi-ai furat, căci, de unde nu, praful se alege de tine.

Piatra nu se clinti din loc măcar.

Atunci Greuceanu se dete de trei ori peste cap, se făcu un buzdugan cu totul și cu totul din oțel, și unde începu, nene, a lovi în stană de se cutremură pământul. De câte ori da, de atâtea ori cădea o zburătură de piatră. Și lovi ce lovi până se sfărâmă vârful. Apoi deodată începu stana de piatră a tremura și a cere iertăciune. Iară buzduganul, de ce da, de-aia își întetea loviturile, și dete, și dete, până ce o făcu pulbere. Când nu mai fu în picioare nimic din stana de piatră, câtă prin pulbere ce mai rămăsese și-și găsi Greuceanu paloșul ce-i furase Satana.

Îl luă și, fără nici o clipă de odihnă, veni și se înfățișă iarăși la împăratul.

– Sunt gata, mărite împărate, zise el, s-arăt oricui ce poate osul lui Greuceanu. Să vină acel sfetnic nerușinat care a voit să te amăgească, spre a ne înțelege la cuvinte.

Împăratul îl chemă.

Acesta, dacă veni și văzu pe Greuceanu cu sprânceana încruntată, începu să tremure și-și ceru iertăciune, spunând cum căzuse în mâinile lui paloșul lui Greuceanu.

După rugăciunea lui Greuceanu, dobândi iertare de la împăratul, dar acesta îi porunci să piară din împărăția lui. Apoi scoase pe fratele Greuceanului de la închisoare și se făcu o nuntă d-alea împărăteștile, și se încinsă niște veselii care ținură trei săptămâni.

Și eu încălecai pe-o șa, și vă povestii dumnea-voastră așa.

22. Ce semnifică lupta dintre Greuceanu și diavol?

23. În ce constă victoria deplină a binelui asupra răului?

24. Ce rol are formula de încheiere?

Soluții privind rezolvarea întrebărilor și exercițiilor din care rezultă că opera Greuceanu este un basm popular

Basmul popular *Greuceanu* a fost cules de Petre Ispirescu și inclus în volumul *Legende sau basmele românilor*, publicat între anii 1872-1876. Cele mai cunoscute basme din acest volum sunt: *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, *Prâslea cel voinic și merele de aur*, *Aleodor împărat*, *Făt-Frumos cu părul de aur*.

Creatorul popular înfățișează lupta lui Greuceanu, un viteaz cu puteri reale și supranaturale, împotriva zmeilor care furaseră Soarele și Luna de pe cer, deci tema este de natură fabuloasă.

Basmul începe cu *formula introductivă*: „A fost odată ca niciodată...” care deschide perspectiva unei lumi fantastice (unde timpul, locul și întâmplările sunt imaginate de povestitor). *Formula de încheiere*: „Și eu încălecai pe-o șa, și vă povestii dumneavoastră așa” are menirea de a ne readuce în planul realității.

Pe parcursul desfășurării acțiunii, *formulele mediane* trezesc interesul ascultătorului sau cititorului și sporesc emoția: „... iară Greuceanu și frate-său merșeră cale lungă”, „merșeră cale lungă și mai lungă”, „când despre zori unde venea, mare, venea tatăl zmeilor”, „Și se luptară, și se luptară, până ce ajunse vremea la nămiezi”.

Locul în care se petrec întâmplările este *mitic*: „Împărăția lui Roșu împărat”, unde trăiau Greuceanu și fratele său, calea lungă și îndepărtată unde se afla Faurul-Pământului, târâmurile singuratice „unde-și întărcase dracul copiii” și își construiseră zmeii casele și drumul până la Codrul Verde.

Împăratul Roșu, mâhnit că lumea se cufundase în întuneric, trimise „răvașe prin orașe”, să dea de știre că aceleia care va elibera Soarele și Luna de la zmei îi va da jumătate din împărăție și pe fiica sa de soție, iar dacă nu va izbândi, aceleia i se va tăia capul. Mulți voinici au socotit că încercarea nu este grea, dar n-au putut duce la capăt asemenea faptă și de aceea erau în primejdie de a li se lua viața. Greuceanu înduplecă pe împărat să-i cruțe pe cei ce au avut curajul să lupte cu zmeii și se hotărăște și el să-și încerce norocul, dovedind astfel generozitate și cutezanță.

Pentru a izbândi, el pornește împreună cu fratele lui – personaj real – la fratele său de cruce, Faurul-Pământului, înzestrat cu *puteri supranaturale*, sfătuindu-se *trei zile și trei nopți*. Plecând, străbate „cale lungă și mai lungă”, apoi se desparte de fratele său, după ce schimbă între ei câte o *basma* și înfig *un cuțit* în pământ. Aceste *obiecte cu puteri miraculoase* sunt menite să le dea de veste când unul dintre ei a murit. Dacă basmalele vor fi rupte pe margini și cuțitul va fi curat, cel sosit va trebui să aștepte, deoarece celălalt este sănătos, iar dacă basmalele vor fi rupte la mijloc și cuțitul va fi ruginit, înseamnă că fratele așteptat a murit. După căutări zadarnice, fratele lui Greuceanu se întoarce la locul unde se despărțiseră și, văzând că nu este ruginit cuțitul, îl așteaptă cu mare bucurie. Ajungând cu greutate la casele zmeilor, așezate „unde-și întărcase dracul copiii”, Greuceanu se dă de trei ori peste cap, se face un porumbel, se așază pe un pom din fața caselor ca să asculte sfatul zmeoaicelor. Pentru că fata cea mare înțelege că pasărea are ochii lui Greuceanu-de-Aur, voinicul se dă *de trei ori* peste cap și se preface în muscă, se ascunde sub grindă în casă și află că zmeii erau duși la vânătoare în Codrul Verde, de unde urmau să se întoarcă „unul de cu seară, altul la miezul nopții și tartorul cel mare despre ziuă”.

Metamorfozarea este un element specific basmelor și se întâlnește de mai multe ori de-a lungul acestei creații populare.

Greuceanu se luptă cu zmeul cel mic și cu cel mare, îi omoară, le aruncă leșurile sub pod și se pregătește să-l înfrunte pe zmeul cel bătrân. Luțala cu care aleargă zmeul este evidențiată prin *formula mediană* „venea, mare, venea” care sporește interesul și emoția în urmărirea faptelor. Mânia clocotitoare a „tartorului celui bătrân” se relevă prin comparația „ca un tartor cătrănit ce era”.

Lupta dintre cele două personaje, simboluri ale binelui și răului, se prezintă prin *împletirea elementelor reale și supranaturale*. Simțind prezența lui Greuceanu, calul zmeului „sări de șaptezeci și șapte de pași înapoi”, dar Greuceanu îl chemă pe zmeu să se lupte după obiceiul voinicilor: să se taie în săbii, să se lovească în sulii și să se lupte în luptă dreaptă. *Hiperbolizarea*, una din modalitățile de realizare a fabulosului, apare în descrierea încheștării celor doi: „...se zguduiau unul pe altul, de se cutremura pământul”, „...Așa luptă nici că s-a mai văzut”. Izbânda nu cumpănește de partea nici unuia din ei, pentru că amândoi erau la fel de viteji. Numai „ciocul de apă dulce”, adus de un corb, în

schimbul a „trei leșuri de zmeu și trei de cal”, îl ajută pe Greuceanu să prindă puteri, să-l bage pe zmeu în pământ până la gât și să afle unde au fost ascunși cei doi aștri. După ce taie capul zmeului, îi reteză degetul mic de la mâna dreaptă, care era cheia de la cula unde se aflau închiși Soarele și Luna. *Personificarea* corbului și felul cum Greuceanu eliberează Soarele și Luna sporesc numărul elementelor fabuloase.

Greuceanu are de înfruntat *trei piedici* al căror grad de dificultate crește treptat. Fiind perspicace, el nu se lasă înșelat de zmeoaicele preschimbate în „păr cu roade, o grădină înflorită și răcoroasă”, le lovește cu paloșul și le omoară. Cătrănită de pierderea soțului, a fetelor și a ginerilor, zmeoaica cea bătrână se prefacă într-un nor ca o flacără și-l urmărește până la Faurul-Pământului. Greuceanu o păcălește punând în dreptul spărturii din perete chipul său din fier, făcut din porunca Faurului-Pământului și ținut neconținut în foc, încât săreau scânteii din el.

Zmeoaica îl înghite și se transformă într-un munte de fier din care calfele construiesc o căruță și trei cai. Faurul-Pământului „suflă asupra lor și le dete duh de viață” (însuflețirea cailor este un alt element fabulos).

În drum spre împărăție, diavolul scoate cuiul de la osia căruței lui Greuceanu și, în timp ce acesta se duce să-l caute, îi fură paloșul, apoi se transformă într-o stană de piatră. Ajungând la curte, Greuceanu este primit cu neîncredere, deoarece un sfetnic mincinos pretindea că el a scos Soarele și Luna de la zmei și-l silea pe împărat să grăbească pregătirile pentru nuntă; slujitorul, cuprins de lăcomie și de dorința de mărire, își vânduse sufletul dracului. Fără paloș, Greuceanu era un om ca toți oamenii, însă, iubitor de dreptate, cere îngăduința împăratului să-i dea răgaz pentru a dovedi adevărul. După ce sfarmă stana și își găsește paloșul, se întoarce la curte și dezvăluie minciuna slujitorului. Bun la suflet, Greuceanu îl scapă pe sfetnic de la moarte, insistând pe lângă împărat să-l ierte.

Basmul se încheie cu victoria binelui asupra răului; urmează nunta lui Greuceanu cu fata de împărat, după ce viteazul a învins toate forțele răului.

Petrecerea ține *trei săptămâni*; cifra trei apare și ca unitate de timp (*trei zile și trei nopți* se sfătuiesc și petrec Greuceanu, fratele său și Faurul-Pământului, nunta durează *trei săptămâni*), ca număr de personaje (*trei zmei, trei zmeoaice*), ca element de metamorfoză (se dă de *trei ori peste cap*), ca număr de piedici (învinge zmeii, zmeoaicele și pe diavol).

Opera literară Greuceanu este un basm popular pentru că:

- este o *narațiune de mare întindere*, acțiunea însumează mai multe episoade: răpirea Soarelui și a Lunii de către zmei, încercarea nereușită a unor voinici de a elibera cei doi aștri, plecarea lui Greuceanu pe urmele zmeilor, sfatul cu Faurul-Pământului, despărțirea de fratele său, sosirea sa la casele zmeilor, aflarea locului unde sunt plecați la vânătoare, lupta și uciderea celor trei zmei, eliberarea aștrilor, răpunerea zmeoaicelor, lupta cu Satana, nunta cu fata de împărat: fiecare episod este o treaptă în cadrul biruinței finale a lui Greuceanu;
- *personajele reprezintă tipuri morale opuse*: Greuceanu, simbol al binelui, învinge răul reprezentat de zmei, diavol, sfetnicul cel mincinos;
- la acțiune participă *personaje reale* – împăratul, fratele lui Greuceanu, sfetnicul cel mincinos –, *personaje reale și fantastice* – Greuceanu, Faurul-Pământului –, *personaje fantastice* – zmeoaicele, zmeii, Satana, corbul;
- existența *elementelor supranaturale*: paloșul lui Greuceanu, ciocul de apă dulce adus de corb, basmaua și cușitul;

- sunt folosite formulele specifice compoziției basmului :
 - introductive : „A fost odată ca niciodată” ;
 - mediane : „se duse, se duse” (sub forma repetiției) ;
 - finale : „încălecai pe-o șa, și vă povestii dumneavoastră așa” ;
- se repetă cifra trei :
 - număr de personaje : trei zmei ;
 - unitate de timp : a ținut sfat trei zile și trei nopți, a petrecut cu Faurul-Pământului trei zile și trei nopți, nunta a durat trei săptămâni ;
 - numărul probelor depășite : lupta cu zmeii, răpunerea zmăoaicelor, nimicirea Satanei ;
 - pentru a se metamorfoza, Greuceanu se dă de trei ori peste cap ;
- opera este anonimă (nu are autor) ;

Aleodor împărat

A fost odată ca niciodată.

A fost un împărat. El ajunsese la cărunțe și nu se învrednicise a avea și el măcar un copil. Se topea d-a-n picioarele bietul împărat, să aibă și el, ca toți oamenii, măcar o stârpitură de fecior, dară în deșert.

Când, tocmai la vreme de bătrânețe, iată că se îndură norocul și cu dânsul și dobândi un drag de copilăș, de să-l vezi și să nu-l mai uiți. Împăratul îi puse numele Aleodor. Când fu a-l boteza, împăratul adună Răsărit și Apus, Miazăzi și Miazănoapte, ca să se veselească de veselia lui. Trei zile și trei nopți ținură petrecerile și se chefură și se bucurară, de o ținură minte cât trăiră.

Băiatul de ce creștea, d-aia se făcea mai isteț și mai iscusit. Nu mai trecu mult și iată că împăratul ajunse la marginea groapei. Când fu la ceasul morții el luă copilul pe genunchi și-i zise :

- Dragul tatei, iată că Dumnezeu mă cheamă. Sunt în clipa de a-mi da obștescul sfârșit. Eu văz cu tu ai să ajungi om mare. Și chiar mort, oasele mele se vor bucura în mormânt de isprăvile tale. Asupra cârmuirii împărăției n-am nimic să-ți spun, fiindcă tu, cu iscusința ta, știi că ai s-o duci bine. Un lucru numai am să-ți spuî : Vezi tu muntele cela de colo, să nu te ducă păcatele să vânezi p-acolo, că este nevoie de cap. Acel munte este moșia lui Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop ; și cine calcă pe moșia lui nu scapă nepedepsit.

(După moartea împăratului, Aleodor cârmuiește înțelept țara și respectă întocmai porunca tatălui său. Într-o zi, pe când se afla la vânat, „dus pe gânduri”, călcă pe pământul „pocitaniei de om”, care îndată îi apărură în față. „Pocitania pământului” îi ceru lui Aleodor să-i aducă pe fata lui Verdeș împărat, dacă vrea să-l ierte pentru că îi călcase pământurile.)

Aleodor plecă. Și cum mergea el gândindu-se și răzgândindu-se cum să-și împlinească sarcina mai bine, căci își dăduse cuvântul, se pomeni pe marginea unui eleșteu și o știucă se zbătea de moarte pe uscat.

Cum o văzu, el se duse să o ia să-și aline foamea cu dânsa.

Știuca îi zise :

- Nu mă omorî, Făt-Frumos ; ci mai bine dă-mi drumul în apă că mult bine ți-oi prinde când cu gândul n-ai gândi.

Aleodor o ascultă și o dete în apă. Atunci știuca îi mai zise :

- Ține acest solzișor, și când vei gândi la mine, eu voi fi la tine.

Flăcăul plecă mai înainte și se tot mira de o astfel de întâmplare.

Când, iacă se întâlnește cu un corb ce avea o aripă ruptă.

Și voind să vâneze corbul, el îi zise :

- Făt-Frumos, Făt-Frumos, decât să-ți încarci sufletul cu mine, mai bine ai face să-mi legi aripa, că mult bine ți-oi prinde.

Aleodor îl ascultă, căci era băiat viteaz și de treabă, și îi legă aripa. Când era să plece, corbul îi zise :

- Ține penița asta, voinicule, și când vei gândi la mine, eu voi fi la tine.

Luă penița Aleodor, și-și căută de drum. Dară nu făcu ca la o sută de pași și iată că dete peste un tăune. Când se gătea a-l strivi cu piciorul, tăunele zise :

- Cruță-mi viața, Aleodor împărat, și eu te voi mântui pe tine de la moarte. Ține acest pufuleț din aripioara mea, și când vei gândi la mine, eu voi fi la tine.

Auzind Aleodor unele ca acestea, și că îi zise și pre nume, odată ridică piciorul și lăsă pe tăune să se ducă în voia lui.

Și mergând înainte, cale de nu știu câte zile, dete de palaturile lui Verdeș împărat. Cum ajunse aici, se puse la poartă și așteptă ca doar de va veni cineva să-l întrebe ce caută.

Stete o zi, stete două ; și ca să vie cineva să-l întrebe ce voiește ba. Când fu în ziua d-a treia, Verdeș împărat chemă slujitorii și le dete o gură de or pomeni-o.

- Cum se poate, le zise el, să stea omul trei zile la poarta mea și să nu meargă nimeni să-l cerceteze ? Pentru asta vă plătesc eu simbrie ? Pentru asta vă am eu la mine pe procopseală ?

- Ce vrei, flăcăule, îi zise împăratul, și ce aștepti la poarta curților mele ?

- Ce să voi, mărite împărate, îi răspunse el, iată, sunt trimis să-ți cer fata.

- Bine, băiete. Dară mai întâi trebuie să facem legătura, căci așa este obiceiul la curtea mea. Ai voie să te ascunzi unde vei voi, în trei zile d-a rândul. Dacă fie-mea te va găsi, capul ți se va tăia și se va pune în parul ce a mai rămas, din o sută, fără cap, Iară dacă nu te va găsi, atunci cu cinste împărătească o vei lua de la mine.

(El se ascunde cu ajutorul prietenilor pe care și-i făcuse în drumul spre împărăția lui Verdeș împărat. În primele două zile fata îl găsește, dar în a treia zi, Aleodor se ascunde atât de bine, încât fata împăratului se recunoaște învinsă.)

Aleodor o duce la „pocitania pământului”, așa cum promisese, dar fata nici nu vrea să se uite la o asemenea ființă. De necaz, pocitania plesnește și moare.)

Atunci Aleodor întinse coprinsul său și pe moșia lui Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-schiop, luă de soție pe fata lui Verdeș împărat și se întoarse la împărăția lui.

Cum îl văzură gloatele venind teafăr, alături cu o soțioară de-i râdea și stelele de frumoasă, îl primiră cu mare bucurie ; și, urcându-se din nou în scaunul împărăției, domni și trăi în fericire, până se istoviră.

Iară eu încălecai p-o șea și v-o spusei dumneavoastră așa.

Întrebări și exerciții pentru cunoașterea textului

1. Explicați titlul acestei opere literare.
2. Ce rol are formula introductivă ?
3. Ce aspect de viață prezintă acest basm ?
4. Care este cea mai mare dorință a împăratului ?
5. Ce sfat îi dă împăratul lui Aleodor ?
6. Care sunt consecințele încălcării sfatului primit de la tatăl său ?

7. Ce dovedește comportarea lui Aleodor față de știucă, corb și tăun?
8. La ce încercare îl supune Verdeș împărat?
9. Cum izbutește Aleodor să iasă victorios?
10. Care este soarta lui Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-schiop?
11. Cum se încheie basmul?

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului

Această operă literară epică a fost culeasă de Petre Ispirescu și inclusă în volumul *Legende sau basmele românilor*.

Titlul este numele personajului principal pozitiv, Aleodor împărat.

În acest basm, creatorul anonim îmbină elementele reale cu cele fantastice pentru a înfățișa urmările neascultării sfatului părintesc.

Formula introductivă transpune pe ascultători într-o lume fabuloasă. Basmul începe cu motivul împăratului fără urmași: ajungând „la căruntețe”, un împărat își dorea „măcar o stârpitură de fecior”. Visul lui se împlini abia la bătrânețe, când dobândi un copilaș căruia îi puse numele Aleodor. La botez adună Răsăritul, Apusul, Miazăzi și Miazănoapte, și se veseli trei zile și trei nopți cu oaspeții săi.

Împăratul era bucuros că băiatul se făcea tot mai isteț și mai iscusit pe măsură ce creștea.

Simțindu-și sfârșitul aproape, îl sfătuie să nu vâneze în muntele aflat pe moșia lui Jumătate-de-om..., fiindcă poate plăti cu viața această neascultare. „Pocitania pământului” este personajul care reprezintă primul element fantastic din acest basm. După moartea tatălui său, Aleodor urcă pe scaunul împărătesc și cârmui cu atâta înțelepciune, încât oamenii erau foarte mândri de el. Deși se silea să respecte cu sfințenie cuvintele împăratului, într-o zi, fiind dus pe gânduri, ajunse pe pământul pocitaniei și se întristă amarnic deoarece din nebagare de seamă călcase vorba tatălui său.

Pentru ca să-l lase în viață și să nu-l socotească un tâlhar, Jumătate-de-om... îi ceru să-i aducă pe fata lui Verdeș împărat. Fiind cinstit, Aleodor își recunoscă vina și, pentru că era om de cuvânt, făgădui să ducă la capăt însărcinarea aceasta, deși știa că nu este lesne ce avea de făcut.

Povestitorul popular sporește numărul elementelor fantastice înzestrând cu puteri supranaturale ființe obișnuite: o știucă, un corb și un tăun, pe care Aleodor le întâlnește în drumul său, le aude vorbind și le cruță viața, fiindcă era un om bun la suflet. Ajungând la Verdeș împărat și spunându-i scopul venirii sale, acesta îi făgădui că îi va da fata numai dacă se va ascunde de trei ori și ea nu-l va găsi (acesta este motivul probelor depășite, existent în orice basm, motiv care evidențiază anumite trăsături pozitive ale personajelor). Știuca, corbul și tăunele își arată recunoștința ajutându-l pe Aleodor să treacă prin cele trei încercări – în acest episod se recunoaște un element al eticii populare conform căreia binele se răsplătește cu bine. Sosind la moșia lui Jumătate-de-om..., fata fu cuprinsă de mare silă și îl respinse cu scârbă, iar acesta, văzând că nu poate s-o înduplece cu nici un chip să-și plece ochii cu dragoste asupra lui, „crăpă de necaz”.

Finalul basmului prezintă victoria deplină a lui Aleodor care semnifică izbânda binelui asupra răului – protagonistul își întinde stăpânirea asupra pământurilor pocitaniei, se însoară cu fata lui Verdeș împărat, trăiesc fericiți până la bătrânețe, înconjurați cu dragoste de norodul mulțumit de împăratul și de împărăteasa lor.

Formula finală „Iară eu încălecai p-o șea și v-o spusei dumneavoastră așa” ne readuce în planul realității.

Aleodor împărat este un basm pentru că :

- urmărește *lupta dintre bine și rău* care se termină cu *victoria binelui* : Aleodor depășește toate probele la care este supus – aduce pe fiica lui Verdeș împărat lui Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop, iar după moartea acestuia voinicul își întinde împărăția asupra pământurilor „pocitaniei” și se însoară cu frumoasa fată ;
- la acțiune iau parte *personaje reale* : Aleodor, împăratul – tatăl lui Aleodor, Verdeș împărat, fiica sa, și *personaje supranaturale* : Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop, știuca, corbul și tăunele (personificate) – care sunt ajutoarele lui Aleodor ;
- *personajele sunt diametral opuse* : Aleodor întruchipează binele, Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop simbolizează răul ;
- *elementul fantastic* – ocheanul – amplifică sfera fabulosului ;
- *timpul și locul sunt mitice* (nedeterminate) : întâmplările narate se petrec „odată” în împărăția tatălui lui Aleodor, pe moșia lui Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop și pe pământurile lui Verdeș împărat ;
- sunt folosite *formule specifice basmului* :
 - introductive : „A fost odată ca niciodată” ;
 - de încheiere : „Iară eu încălecai p-o șea și v-o spusei dumneavoastră așa” ;
- *cifra trei* apare ca :
 - număr de personaje-ajutoare : știuca, corbul, tăunele ;
 - metamorfozele lui Aleodor : cosac, corb, lindină (când se ascunde ca să nu-l găsească fata) ;
 - unitate de timp : trei zile și trei nopți ține veselie la botezul lui Aleodor ;
 - Aleodor stă trei zile și trei nopți în fața porții lui Verdeș împărat.

Basmul – caracteristicile speciei literare

- este o narațiune de mare întindere ;
- întâmplările se desfășoară într-o anumită ordine ;
- locul și timpul nu sunt determinate ;
- se împletesc fapte reale și fapte fantastice ;
- se urmărește lupta dintre bine și rău, din care binele iese învingător ;
- personajele sunt diametral opuse și întruchipează binele și răul ; pot fi personaje cu puteri supranaturale, personaje fantastice, personaje animaliere ;
- personajele au capacitatea de a se metamorfoza ;
- eroii au de trecut probe al căror grad de dificultate crește ;
- apar obiecte cu puteri miraculoase ;
- sunt folosite formule tipice de început (introductive), de mijloc (mediane) și de încheiere ;
- este prezentă cifra trei.

BASM POPULAR	BASM CULT
<ul style="list-style-type: none"> – creatorul este anonim ; – sunt supuse unor modificări datorită transmiterii pe cale orală ; – sunt culese și publicate de folcloriști. <p>Nicolae Filimon culege basme populare pe care le tipărește: <i>Omul-de-Flori-cu-Barba-de-Mătasă</i> sau <i>Povestea lui Făt-Frumos</i>, <i>Roman Năzdrăvan</i> și <i>Omul de piatră</i>.</p> <p>Petre Ispirescu : <i>Legende sau basmele românilor</i>.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – autorul este cunoscut ; – sunt prelucrate sau create după modelul popular ; – sunt transmise prin scris. <p>Mihai Eminescu : <i>Făt-Frumos din lacrimă</i> ; Ion Creangă : <i>Povestea lui Harap Alb</i>, <i>Povestea porcului</i> ; Ion Slavici : <i>Doi feți cu stea în frunte</i>.</p>

Completarea cunoștințelor

Interesul pentru specia literară basm s-a concretizat în activitatea următorilor scriitori :

Hans Cristian Andersen (1805-1875), scriitor danez, care în poveștile sale, capodopere ale literaturii pentru copii, îmbină fabulosul folcloric cu elementul realist. A scris *Basme povestite pentru copii*, *Basme noi*.

Frații Grimm (*Wilhelm și Iacob*), scriitori germani, sunt autorii culegerii *Basme pentru copii și casă* (*Poveștile fraților Grimm*) în care transcriu cu autenticitate folclorul german.

Oscar Wilde (1856-1900), scriitor englez ; cel mai cunoscut basm al său este *Prințul fericit*.

Charles Perrault (1628-1703), scriitor francez, este celebru prin volumul de *Povești*, pentru copii, preluat din folclor.

Genul epic cult

Schița

Schița este specia genului epic în proză caracterizată prin numărul redus de personaje, limitarea acțiunii la un episod din viața unuia sau a mai multor personaje și prin simplitatea intrigii.

Ion Luca Caragiale
(1852-1912)

„Marele dramaturg atacă o formă literară nouă : schița dialogată, de o mare concentrație, adevărate scenete, care mai târziu au fost puse direct în scenă. În aceste giuvalere... arta lui atinge acea densitate esențială în caracterizarea oamenilor și moravurilor timpului...”

(Șerban Cioculescu)

I.L. Caragiale s-a născut la 30 ianuarie 1852 în satul Haimanale, județul Prahova, sat care astăzi îi poartă numele.

Urmează școala primară la Ploiești, cu învățătorul Bazil Drăgoșescu, pe care îl caracterizează în schița autobiografică *Peste cincizeci de ani*. Continuă cursurile la gimnaziul din Ploiești, citind cu pasiune operele scriitorilor români și capodoperele literaturii universale.

După moartea tatălui, se stabilește la București, unde muncește din greu pentru a-și întreține familia. Duce o viață de funcționar modest (sufleor, copist și corector). Se afirmă în publicistică editând *Claponul* și *Calendarul claponului*. În anul 1878, Mihai Eminescu îl determină să colaboreze la ziarul *Timpu* și îl introduce în cercul societății literare „Junimea” unde citește prima sa piesă, comedia *O noapte furtunoasă*.

S-a impus ca dramaturg prin comediile: *O noapte furtunoasă* (1879), *Conul Leonida față cu reacțiunea* (1880), *O scrisoare pierdută* (1884), *D-ale carnavalului* (1885), și prin drama *Năpasta* (1890).

După 1890 scrie nuvele, schițe și povestiri. Ultimii ani de viață îi petrece la Berlin de unde urmărește cu viu interes evenimentele din țară. Consecințele tragice ale războaielor din 1907 sunt surprinse în pamfletul *1907. Din primăvară până-n toamnă*. În noaptea de 8 spre 9 iunie 1912 trece în neființă, este adus în țară și înmormântat la cimitirul Bellu, alături de Eminescu.

D-I Goe...

Întrebări și exerciții pentru înțelegerea textului

Că să nu mai rămâie repetent și anul acesta, mam-mare, mamica și tanti Mița au promis tânărului Goe să-l ducă-n București de 10 mai.

Puțin ne importă dacă aceste trei dame se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatârul fiului și nepotelului lor. Destul că, foarte de dimineată, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la București. Adevărul e că, dacă se hotărăște cineva să asiste la o sărbătoare națională așa de importantă, trebuie s-o ia de dimineată. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a.m. D-I Goe este foarte impacient și, cu un ton de comandă, zice încruntat:

– Mam-mare! de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!

– Vine, vine acuma, pușorul mamei! răspunde cucoana.

Și sărută pe nepotel; apoi îi potrivește pălăria.

Tânărul Goe poartă un frumos costum de marinier, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică: „*le Formidable*”, și sub pamblică biletul de călătorie înfipit de tanti Mița, că „așa țin bărbații biletul”.

– Vezi ce bine-i șade lui – zice mam-mare – cu costumul de marinel?

– Mamito, nu ți-am spus că nu se zice marinel?

– Da cum?

– Marinal...

– Ei! ziceți voi cum știți; eu zic cum am apucat.

Așa se zicea pe vremea mea, când a ieșit întâi moda asta la copii – marinel.

1. Ce menționează începutul schiței?

2. Indicați locul și timpul acțiunii.

3. Care sunt personajele?

4. Urmăriți comportamentul lui Goe în așteptarea trenului.

5. Ce observați în legătură cu vestimentația lui Goe?

– Vezi că sunteți proaste amândouă? Întrerupe tânărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel...

– Da cum, procopsitule? întrebă tanti Mița cu un zâmbet simpatic.

– Mariner...

– Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam-mare și iar sărută pe nepotul și iar îi potrivește pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuții filologice: sosește trenul – și nu stă mult.

Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoință din partea unor tineri politicoși, care merg până la o stație apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam-mare își face cruce, apoi aprinde o țigară... Goe nu vrea să intre în cupeu; vrea să șadă în coridorul vagonului cu bărbații.

– Nu!... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi.

– Ce treabă ai tu, urâtule? zice mititelul smucindu-se.

Și după ce se strâmbă la urâtul, se spânzură iar cu amândouă mâinile de vergeaua de alamă și scoate iar capul. Dar n-apucă să răspundă ceva urâtul, și mititelul își retrage capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere:

– Mamițoo! mam-mare! tantii!

– Ce e? Ce e? sar cucoanele.

– Să oprească! zbiară și mai tare Goe, bătând din picioare. Mi-a zburat pălăria: să opreascăăă!!!

Tot într-un timp, iacătă conductorul intră să vadă cine s-a suit de la stația din urmă.

– Biletele, domnilor!

Cucoanele arată biletele dumnealor, explicând d-lui conductor de ce nu poate și Goe să facă același lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, și, dacă a zburat pălăria, firește c-a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot. Dar avea bilet...

– Parol! chiar eu l-am cumpărat! zice tanti Mița.

Conductorul însă nu înțelege, preținde bilet; dacă nu, la stația apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Așa scrie regulamentul: dacă un pasager n-are bilet și nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei și 50 de bani, și-l dă jos din tren la orice stație.

– Dar noi n-am declarată? strigă mamița.

– Ce e vinovat băiatul, că i-a zburat pălăria? zice mam-mare.

– De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră! zice cu pică urâtul.

– Nu-i treaba dumitale! ce te amesteci d-ta? zice tanti Mița urâtului...

– Uite ce e, cucoană – zice conductorul – trebuie să plătești un bilet...

6. Ce reflectă dialogul dintre Goe și însoțitoarele sale în legătură cu forma corectă a cuvântului „marinar”?

7. Cum se comportă Goe după ce se urcă în tren?

8. Care sunt consecințele pierderii pălăriei?

- Să mai plătim? n-am plătită o dată?

- Și pe deasupra un leu și 25 de bani.

- Și pe deasupra?...

- Vezi dacă nu te-astâmperi? zice mamița și-l zguduie pe Goe de mână.

- Ce faci, soro? ești nebună? nu știi ce simțitor e? zice mam-mare.

Și, apucându-l de mâna cealaltă, îl smucește de la mamița lui, tocmai când trenul, clănțănind din roate, trece la un macaz. Din smucitura lu' mam-mare într-un sens, combinată cu clătinătura vagonului în alt sens, rezultă că Goe își pierde un moment centrul de gravitate și se reazimă în nas de clanța ușii de la cupeu. Goe începe să urle... În sfârșit n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie!... Ce-o să facă d. Goe la București cu capul gol? și toate prăvăliile închise!... s-ar întreba oricine, care nu știe câtă grijă are mam-mare și câtă prevedere. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie? Dacă se întâmplă să plouă, ori răcoare? Și mam-mare scoate din săculețul ei un beret tot din uniforma canonierii „le Formidable”.

- Te mai doare nasul, pușorule? întreabă mam-mare. 9. Urmăriți atitudinea lui Goe și a însoțitoarelor sale.

- Nu... răspunde Goe.

- Să moară mam-mare?

- Să moară!

- Ad' să-l pupe mam-mare, că trece!

Și-l pupă în vârful nasului; apoi, așezându-i frumos beretul:

- Parcă-i șade mai bine cu beretul!... zice mam-mare scuipându-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce:

- Cu ce nu-i șade lui bine? adaogă tanti Mița, și-l scuipă și dumneaei și-l sărută.

- Lasă-l încolo! că prea e nu știu cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă și biletul! zice mamița, prefăcându-se foarte supărată.

- Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam-mare.

Dar mamița adaogă:

- Da pe mamița n-o pupi?

- Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor.

- Așa? zice mamița. Lasă!... și-și acoperă ochii cu mâinile și se face că plânge.

- Las' că știu eu că te prefaci! zice Goe.

- Ți-ai găsit pe cine să-nșeli! zice mam-mare.

Mamița începe să răză; scoate din săculeț ceva și zice:

- Cine mă pupă... uite!... ciucalată!

Mamița pupă pe Goe, Goe pe mamița și, luând bucata de ciucalată, iese iar în coridor.

- Pușorule, nu mai scoate capul pe fereastră! ...
E lucru mare, cât e de deștept! zice mam-mare.

- E ceva de speriat, parol! adaogă tanti Mița.

Pe când Goe își mănâncă ciucalata, cucoanele se dau în vorbă de una, de alta... Trenul aleargă acuma despre Grivina către Periș.

- Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamițo! zice mamița către mam-mare.

Mam-mare se ridică bătrânește și se duce în coridor:

- Goe! Pușorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

- Vai de mine! țipă cucoana, nu-i băiatul! Unde e băiatul! ... s-a prăpădit băiatul.

Și toate cucoanele sar...

- A căzut din tren băiatul! Tațo, mor!

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în ușa compartimentului unde nu intră decât o persoană.

- Goe! maică! acolo ești?

- Da!

- Aide! zice mam-mare, ieși odată! ne-ai speriat.

- Nu pot! zbiară Goe dinăuntru.

- De ce? ... te doare la inimă?

- Nu! Nu pot...

- E încuiat! zice mam-mare, vrând să deschidă pe dinafară.

- Nu pot deschide! zbiară Goe desperat.

- Vai de mine! îi vine rău băiatului înăuntru!

În sfârșit, iacăta conductorul cu biletul primește paralele și liberează pe captiv, pe care toate trei cucoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar revedea după o îndelungată absență. Și mam-mare se hotărăște să stea pe coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întâmple ceva pușorului. Pușorul vede o linie de metal în colțul coridorului, care are la capătul de sus o mașină cu mâner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mâna pe mânerul mașinii și începe să-l tragă.

- Șezi binișor, pușorule! să nu strici ceva! zice mam-mare...

Trenul își urmează drumul de la Periș către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un șuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluier scurte, și trenul se oprește pe loc, producând o zguduitură puternică.

- „Ce e? ce e?”... Toți pasagerii sar înspăimântați la ferestre, la uși, pe scări...

- Goe! pușorule! Goe! strigă tanti Mița și se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor... De ce s-a oprit trenul?

10. Ce alte obrăznicii ale lui Goe tulbură plăcerea călătoriei?

Cineva, nu se știe din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon? ... Asta e ușor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decât rupându-se așa înnodată și cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinând roatele tamponate cu toată presiunea, așa de tamponate că-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-și încarce iar pompa de aer comprimat și să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii și șeful trenului aleargă din vagon în vagon și cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghici în ce vagon era ruptă așa plumbuită și răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adineauri pălăria marine-rului! Cine? cine a tras manivela? Mam-mare doarme în fundul cupeului cu pușorul în brațe. Nu se poate ști cine a tras manivela.

Trenul se pornește în sfârșit și ajunge la București cu o întârziere de câteva minute. Toată lumea coboară. Mam-mare așază frumușel beretul lui Goe, îl scuipe pe pușor să nu-l deoache, îl întreabă dacă-l mai doare nasul și-l sărută dulce.

Apoi cucoanțele se suie cu pușorul în trăsură și pornesc în oraș:

- La bulivar, birjar! la bulivar! ...

11. Care este atitudinea prozatorului față de reacția lui mam-mare după ce Goe a tras semnalul de alarmă, perturbând călătoria?

12. Ce înfățișează finalul schiței?

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului

Continuând drumul deschis de V. Alecsandri, I.L. Caragiale contribuie la dezvoltarea dramaturgiei românești, excelând, cu deosebire, în comedie.

Ilustrând aspecte variate de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, schițele lui Caragiale realizează o vastă frescă a societății românești din această perioadă. Prima impresie pe care o comunică lectura schițelor lui Caragiale este aceea a unui univers variat, guvernat însă de o lege unică: „Pentru că fiecare bucată în parte are farmecul unei miniaturi finisate desăvârșit, iar toate împreună capătă valoarea ansamblului pitoresc și coerent...” (Șt. Cazimir, *Caragiale. Universul comic*).

Inițial, opera *D-l Goe* a fost publicată în ziarul *Universul* din 12 mai 1901, apoi inclusă în volumul *Momente și schițe*, în același an, la a cărei apariție scriitorul George Ranetti aprecia: „Nu momente, ci monumente trebuia să botezi admirabilul volum”.

Titlul, alcătuit din substantivul comun „D-l” (scris prescurtat) și substantivul propriu „Goe” – numele personajului principal – sugerează fină ironie a prozatorului față de familiile care își răsfață copiii, acordându-le mai multă importanță decât li se cuvine – nici prin limbaj și nici prin comportare Goe nu este la înălțimea unui domn. Punctele de suspensie invită la meditație asupra aspectului de viață înfățișat.

Timpul, locul și personajele prezentate în expozițiune sunt: 10 mai (ziua națională a României, în acel timp), peronul unei gări din „urbea X”, Goe, mam-mare, mamișica, tanti Mița, un tânăr politico („urâtul”) și conductorul. Fiecare din acești factori (și personaje) are un caracter de generalitate.

Goe și însoțitoarele sale așteaptă trenul spre București, unde se duc să vadă parada de 10 mai, distracție promisă băiatului pentru a-l determina să învețe, ca să nu mai rămână repetent – mențiunea respectivă exprimă dezinteresul lui Goe față de învățătură.

Prozatorul surprinde succint atitudinea dominantă din comportarea lui Goe: pretenția ca tot ceea ce dorește să i se îndeplinească imediat. De aceea chiar și trenul trebuie să vină când vrea el: „D-l Goe este foarte impacient și, cu un ton de comandă, zice încruntat: – Mam-mare! de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!”. Determinantele „foarte impacient” (adjectiv la gradul superlativ absolut), „(un ton) de comandă” și „(zice) încruntat” subliniază nemulțumirea că trebuie să aștepte trenul.

Cuvintele pe care i le spune „mam-mare”, gesturile ei, graba cu care încearcă să-l liniștească explică faptul că Goe este răsfățat. Pentru a fi mai convingătoare, ea repetă verbul „vine”, apoi îl alintă cu diminutivul „pușorule” (diminutiv repetat de foarte multe ori în schiță), „îl sărută” și îi așază pălăria.

Importanța exagerată și nemeritată acordată lui Goe, factor care contribuie la proasta sa educație, se sugerează și prin descrierea vestimentației, aleasă cu grijă și prețiozitate: „Tânărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică: „*le Formidable*”. Precizarea făcută de tanti Mița, care îi pusese biletul sub pamblica pălăriei, că „așa țin bărbații biletul” exprimă ideea că în ochii celor trei doamne Goe apare ca un tânăr domn ce trebuie respectat cu toată seriozitatea.

Dialogul în legătură cu forma corectă a cuvântului „marinar” reflectă incultura lui Goe, a doamnelor și lipsa lui de respect față de acestea:

„– Vezi ce bine-i șade lui – zice mam-mare – cu costumul de marinel?”

– Mamișo, nu ți-am zis că nu se zice marinel?

– Da cum?

– Marinal...

.....

– Vezi că sunteți proaste amândouă? întrerupe tânărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel...

– Da cum, procopsitule? întreabă tanti Mița cu un zâmbet simpatice.

– Mariner...”

Îngăduitoare peste măsură, „mam-mare” îl tratează pe Goe cu admirație și cu dragoste, îl socotește chiar un tânăr instruit: „n-a învățat toată lumea carte ca d-ta”, „îl sărută pe nepotul și iar îi potrivește pălăria” – adverbul „iar” reflectă dezaprobarea scriitorului față de răsfățul permanent, indiferent de felul cum s-ar fi purtat și ar fi vorbit nepotul.

Goe este necuviincios și cu străinii, neascultător și obraznic. După ce se urcă în tren, rămâne pe coridorul vagonului „cu bărbații”, considerându-se egal cu aceștia. Răspunde obraznic tânărului politicos care oferise locul său doamnelor:

„– Nu!... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule!...”

– Ce treabă ai tu, urâtule? zice mititelul smucindu-se”.

Lipsa de educație este trădată nu numai de limbaj, ci și de comportare: Goe se agită, se strâmbă la interlocutorul său, care-i dăduse un sfat folositor, apoi „se spânzură iar cu amândouă mâinile de vergeaua de alamă”, scoate capul pe fereastră și pălăria îi zboară. Pierderea pălăriei cu biletul aflat în pamblică, sosirea conductorului și conflictul său cu doamnele tulbură plăcerea călătoriei. Doamnele sunt revoltate că li se cere să mai plătească un bilet pentru Goe, se alarmează când conductorul amenință că l-ar putea da jos la prima stație, protestează împotriva regulamentului, întrebând contrariate:

„– Să mai plătim? n-am plătită o dată?”.

Mamișica devine autoritară și nervoasă că băiatul le-a pricinuit atâtea neplăceri. Ea îl „zguduie pe Goe de mână”. Replica promptă a bunicii exprimă teama de a nu răni sensibilitatea nepotului:

„– Ce faci, soro? ești nebună? nu știi ce simțitor e?”.

Cele trei interogații și calificativul „nebună” exprimă dezaprobarea față de asprimea mamițicăi și teama de a nu supăra „puișorul” – atitudine pe care nimeni nu și-a permis-o până atunci. Această scenă este pentru Goe o confirmare a calităților lui, ceea ce îi sporește pretenția de a fi respectat de toată lumea.

Cuvintelor de mângâiere pe care i le spun cele trei doamne pentru a-i alina durerea de la nas, deoarece se lovisc de ușa cupeului, gesturilor ocrotitoare, și falsei supărări a mamițicăi, Goe le răspunde necuviincios.

Faptul că el este răsfățat se înfățișează cu fină ironie; scriitorul se întreabă insistent, cu aparentă îngrijorare, ce va face Goe la București fără pălărie într-o zi de sărbătoare, când toate prăvăliile sunt închise, și cum ar fi fost posibil ca mam-mare să nu se îngrijească de orice situație neprevăzută – subtilitatea ironiei este subliniată de repetiția adjectivului pronominal „câtă”: „câtă grijă are mam-mare și câtă prevedere”.

Pentru a-l împăca, doamnele îi vorbesc blând, mamițica îi dă „ciucalată”, îl pupă toate trei, iar el se răsfăță cu obrăznicie sub privirile lor pline de admirație. Prezicerile „E lucru mare, cât e de deștept”, „E ceva de speriat, parol!” exprimă atitudinea critică a prozatorului față de inconștiența celor trei personaje. Comportamentul și limbajul lor au efectul educativ contrar celui urmărit.

Alte isprăvi ale copilului răzgâiat sunt blocarea sa la toaletă, eliberarea numai după ce vine conductorul și doamnele îi plătesc biletul, și tragerea semnalului de alarmă (punctul culminant al obrăzniciei băiatului).

Deși mam-mare rămâne pe coridor, să-și supravegheze nepoțelul, și-l îndeamnă să nu facă iarăși ceva rău, acesta se agață de mânerul semnalului de alarmă producând mare panică în rândul pasagerilor când trenul se oprește brusc cu „o zguduitură puternică”.

Pentru a ascunde greșeala lui Goe, căruia nu-i spune nici măcar un cuvânt de dojană, mam-mare se retrage cu el în compartiment, îl ia în brațe și se preface că doarme, în vreme ce personalul trenului umblă alertat să descopere din ce vagon s-a tras semnalul de alarmă.

Dezaprobarea prozatorului față de acest act de lașitate, cu efecte negative asupra educației copilului – care poate considera că nu este rău dacă nu ai curajul să-ți recunoști greșelile – transpare din ironia și ambiguitatea tonului folosit pentru a consemna incidentul: „Cine poate ghiți în ce vagon era ruptă ața plumbuită și răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adineaori pălăria marinerului! Cine? cine a tras manivela? Mam-mare doarme în fundul cupeului cu puișorul în brațe. Nu se poate ști cine a tras manivela”. Punctuația (interogațiile și exclamația) are un rol important în exprimarea atitudinii scriitorului.

Ajunse în capitală, doamnele se urcă în trăsură vesele, fără nici o umbră de nemulțumire față de faptul că Goe a pricinuit neplăceri tuturor călătorilor trăgând semnalul de alarmă. Ele poruncesc să fie duse la bulevard – sfârșitul călătoriei constituind deznodământul schiței.

Parvenitismul și incultura sunt câteva din trăsăturile negative criticate prin intermediul limbajului și al comportării celor trei doamne. Acestea pronunță greșit o serie de cuvinte („marinal”, „marinel”, „ciucalată”, „n-am plătitără”) și își dau importanță utilizând termeni franțuzești cu formă incorectă („parol”, „la bulivar”).

Frecvența dialogului imprimă caracter scenic și dă viață personajelor sau întâmplărilor înfățișate.

Schița se remarcă prin fină ironie, umor, spirit de observație, elemente prin intermediul cărora prozatorul conturează prototipuri: o familie parvenită și un copil prost crescut.

Valoarea educativă a comicului din opera lui Caragiale constă în contrastul dintre ceea ce personajele pretind a fi și dintre ceea ce sunt în realitate.

Opera D-I Goe este o schiță pentru că :

- *acțiunea este de maximă concentrare* – prezintă linear un singur episod din viața unei familii – călătoria cu trenul din urbea X la București ;
- *are un număr redus de personaje definite printr-o singură trăsătură de caracter* – mamița, mam-mare, tanti Mița, tânărul Goe ;
- *compoziția este riguros orientată spre deznodământ* : ajunse la București, cele trei doamne coboară vesele, ca și când nimic neplăcut nu s-ar fi întâmplat în timpul călătoriei și poruncesc birjarului să le ducă la bulevard ca să vadă parada de 10 mai, scopul venirii lor în capitală ;
- atât în cadrul narațiunii, al descrierii, cât și al dialogului, prozatorul folosește un stil concis.

Schița – caracteristicile speciei literare

- prezintă într-un interval restrâns de timp un fapt semnificativ pentru viața sau caracterul personajului ;
- numărul personajelor este redus ;
- prezintă evenimente veridice ;
- compoziția este riguros orientată spre deznodământ ;
- acțiunea este lineară ;
- stilul este concis.

Completarea cunoștințelor

Volume de schițe reprezentative din literatura universală :

Ch. Dickens, *Schițele lui Boz*
 M. Twain, *Schițe*
 G. de Maupassant, *Casa Teller*
 A.P. Cehov, *Camelionul*
 E. Hemingway, *Câștigătorul nu ia nimic*

Volume de schițe reprezentative din literatura română :

I.L. Caragiale, *Momente și schițe*
 E. Gârleanu, *Din lumea celor care nu cuvântă*
 I. Băieșu, *Sufereau împreună*

Nuvela

Nuvela este creația epică în proză cu o acțiune mult mai dezvoltată decât a schiței cu o intrigă complexă, cu mai multe personaje, cuprinzând o înlănțuire de fapte și aspecte de viață prezentate într-o strânsă relație unele cu altele.

Gala Galaction (1879-1961)

„Gala Galaction are comun cu Agârbiceanu obișnuința de a pune probleme de conștiință. Convingerea lui este că „îndeletnicirea” literară trebuie să fie prevăzătoare, dornică să instruiască pe ceilalți și «să le folosească», iar scriitorul, «un pedagog».”

(G. Călinescu)

Gala Galaction este pseudonimul lui Grigore Pișculescu, scriitor român care s-a născut în satul Didești-Teleorman în anul 1879.

A debutat în revista *Adevărul literar* și a colaborat la *Viața românească*, *Viața socială* și *Chemarea*. A creat nuvele grupate în volumele: *Biserița din răzoare* (1914), *Clopotele din mănăstirea Neamțu* (1915) în care a ilustrat aspecte dramatice din lumea satului. Talentul de romancier se remarcă în romanele *Doctorul Taifun*, *Roxana* și *Papucii lui Mahmud*. Proza sa îl situează în rândul scriitorilor valoroși din literatura interbelică și se caracterizează prin subtilitatea analizei psihologice, prin îmbinarea realului cu fantasticul și prin lirism – adesea patetic.

Gala Galaction și-a manifestat talentul de pamfletar în articole publicate în reviste editate de N.D. Cocea, în paginile cărora a colaborat și Tudor Arghezi.

A murit în anul 1961.

Întrebări și exerciții pentru înțelegerea textului

La Vulturi!

Culmile Scripetelui se deslușeau în această zi cu soare, după multele ploi de până aci, colțuroase și limpezi ca o cunună de securi. Scripetele se aduna de jur împrejur, și clădea la mijloc fundul Iablanicioara, fund adăpostit și locuit de un pumn de oameni. Într-o parte, zidul îmbrăcat în codri se știrbea, ca să lase, printre lespezii zdrobiți și printre fagii coșiți mereu la rădăcină, undele oțelite ale Iablanicioarei. Izvorul ei era în munte, sub o stâncă, și ciobanii îl adunau și-l depăneau în jgheaburi, cât ținea o poiană, iar pe urmă

1. Explicați semnificația titlului observând de câte ori și cum apare imaginea vulturilor, în întregul text.
2. Ce evocă opera?
3. Pe câte planuri se desfășoară acțiunea din punct de vedere temporal?
4. Ce particularități de compoziție imprimă nuvelei aceste planuri?
5. Prin ce trăsături se caracterizează cadrul de natură?

îi dădeau drumul în creștetul brazilor. Alte câteva pâraie țâșneau mai jos de printre pietre și întreiau puterile pârâului. Pe lângă el, cobora, chinuită, singura cărare mai lesnicioasă celor câteva case de oameni, întemeiate în acest cuib de vulturi.

În ziua aceea nu era nici un nor deasupra, și uriașii munți, care atâtea zile frământaseră și sloboziseră, din coamele lor zbârlite până la cer, ploile, trăsnetele și suvoaiele, erau acum blajini, tihniți și prididiți de soare. Numai în fața cerului, mai sus decât brazilor cei mai înalți, vulturii pluteau neobosit, scaldându-și aripile în lumină și dând fiorii morții păsăretului de casă din jurul celor cincisprezece-douăzeci de locuințe din fundul văii. Între aceste locuințe, cea mai mare și mai gospodărească era casa lui Dănilă, starostele ciobanilor din partea locului, venetic de pe plai, dar mare baci la bătrânețe. Dar acum nu era acasă decât un cioban bătrân și schiop, care dregea sădilele. Stăpânul era la stână, în munte, cu ceilalți ciobani. Tot așa era și prin celelalte case. Mai rămăseseră pe lângă vetre moșnegii, femeile și copiii. Oamenii în putere și tineretul, bucuroși de întoarcerea timpului frumos, ieșiseră la oi pe culmi, ori porniseră deval, prin satele de pe Iablanicioara. Erau toți ciobani și plecau cu caii încărcăți cu piei și cu brânzeturi, și veneau cu ei înapoi, încărcăți cu mălai. Altă casă mai mare și mai cuprinsă era casa lui Păun Ozun, unul din ginerii lui Dănilă. Acesta era un român falnic, trup și suflet de viteaz. Nu era nici el acasă, ci numai nevasta și copiii, fiindcă plecase de astă-iarnă, cu o scrisoare tainică de la socru-său Dănilă către Tudor Vladimirescu. Această scrisoare, pe o piele de miel, nu era lucru mare, dar cel ce o ducea era Păun Ozun, și cu el mai erau încă zece, toți copii de munte, cu bună știință într-ale flintei.

Moș Dănilă, fruntașul ciobanilor de pe Scripetele, era un om care trecuse prin multe suferințe și încercase multe vaduri de amărăciune. Era de felul lui de dincoace de Olt, făcuse în tinerețe de trei ori avere și de trei ori i-o măturase puhoiul năvălirilor străine. De trei ori îl jefuiseră turcii. Ce conace! ce gospodării! ce rost temeinic! Dar precum fierul plugului trece prin inima mușuroiului de furnici, spintecând într-o clipă cetatea harnicelor muncitoare, așa și fierul nenorocirii spintecase în trei rânduri rostul și viața românului Dănilă. A treia oară când l-a călcaturgia, n-a putut să mântuiască nimic din câte avea. Ai lui porniseră de cu seară în sus pe Jiu. Mai era o strajă până la ziuă. Când s-au apropiat răcnetele și pocnetele pistoalelor, a fugit într-o pădurice de pe deal! Și până a nu răsări soarele, gospodăria lui și tot satul cu ea

6. Cum este prezentată imaginea satului în planul acțiunii directe?

7. Ce gospodării se disting în această așezare izolată?

8. Ce personaje apar în expozitiunea nuvelei?

s-au zvârcolit în flăcări. A plâns Dănilă și s-a suit în creierii munților ca să nu se mai coboare niciodată și să nu mai vadă plaiul și silnicia de pe el.

Sus la munte s-a făcut cioban și, după ce trecuse de trei ori prin pârlolul lui Iov, a găsit încă o dată, sub cenușă, numele Doimnului și cheia milostivirilor cerești. Din an în an, Dănilă a crescut în turme și în argați, a însurat, a măritat și și-a întins pe câțiva munți neamul și întâietatea. Dar acum îmbătrânise, văduvise și sta mai mult la izvorul Iablanicioarei, deasupra caselor făcute întâi, rostuind pe ciobani și mângâindu-și bătrânețile cu un ceaslov bisericesc. Aici, lângă Iablanicioara, l-a ajuns într-o zi vestea că Alecsandru Șutu a murit, că Tudor Vladimirescu zguduie Oltenia și că a împrăștiat pretutindeni o strigare, în care era vorba despre feluritele și preaștiutele nedreptăți îndurate de țară, despre vlădicii și boierii cei răi, despre grecii haini și despre ușurarea birurilor apăsătoare. Tudor chema pe panduri, pe plăieși și pe toți câți mai aveau o scânteie de bărbăție în piept: la viață și la arme!

Dănilă avea optzeci de ani. A oftat și și-a deschis inima către gineri-său Păun: „Du-te tu în locul meu și slujește pe Tudor până la moarte. Agripina, nevasta ta, este fata mea; copiii tăi sunt nepoții și moștenitorii mei. Mergi cu inima slobodă și Dumnezeu din cer să aibă milă de tinerețea ta!”. Păun Ozun era ginerele cel iubit al lui Dănilă. Ținea pe Agripina, fata cea mai mică a uncheașului, și-i trăiau trei copii, Măriuca, Vlad și Păunaș. Dar pe Păunaș, tată-său nici nu-l văzuse, fiindcă era abia de două luni, născut încoace, după Paște. Păun Ozun și cu cei zece tovarăși, zece voinici plătiți și îmbrăcați de Moș Dănilă, plecaseră pe la sfârșitul lui ghenarie. Au plecat fluierând. Coborau din stâncă în stâncă, din munte în plai, și pretutindeni întâlneau cete-cete de zăplani, tot oameni hotărâți și aspri, neștiutori de dor și de păreri de rău, porniți cu flinta, cu coasa ori cu furca la spinare, spre steagul ridicat de Domnul Tudor.

Trecuse multă vreme de la plecarea lui Ozun; Agripina, ca femeia, n-avea inima lui. Când isprăvea cu treburile casei și mai ales când sta și-l puneă la piept pe Păunaș, gândul la bărbatu-său, grija, teama de soarta lui o împresurau și o întristau. Lua un cojoc pe ea și peste copilul strâns la sân și alerga la tată-său. Moș Dănilă era pe prispă ori în casă, veghea mulsul caprelor ori omățul care se topea pe culmi, vorbea cu ciobanii ori cu ceaslovul bisericesc. Cum vedea pe Agripina, cu cojocul umflat peste povara brațelor, se lumina la față.

- Ce plocon îmi aduci?

- Iacă, tată, îți aduc cele gânduri rele care îmi tot croncănesc în inimă!

9. Urmăriți retrospectiva drumului vieții lui Dănilă, precizând valoarea de simbol a personajului.

10. Cum reacționează Moș Dănilă la vestea că a izbucnit revoluția condusă de Tudor Vladimirescu?

11. Cum surprinde prozatorul, din punct de vedere stilistic, înflăcărarea cu care răspunde poporul chemării lui Tudor?

12. Ce gânduri o împresoară pe Agripina după plecarea lui Păun Ozun?

s-au zvârcolit în flăcări. A plâns Dănilă și s-a suit în creterile munților ca să nu se mai coboare niciodată și să nu mai vadă plaiul și silnicia de pe el.

Sus la munte s-a făcut cioban și, după ce trecuse de trei ori prin pârjolul lui Iov, a găsit încă o dată, sub cenușă, numele Domnului și cheia milostivirilor cerești. Din an în an, Dănilă a crescut în turme și în argați, a însurat, a măritat și și-a întins pe câțiva munți neamul și înălțimea. Dar acum îmbătrânise, văduvise și sta mai mult la izvorul Iablanicioarei, deasupra caselor făcute întâi, rostuind pe ciobani și mângâindu-și bătrânețile cu un ceaslov bisericesc. Aici, lângă Iablanicioara, l-a ajuns într-o zi vestea că Alecsandru Șutu a murit, că Tudor Vladimirescu zguduie Oltenia și că a împrăștiat pretutindeni o strigare, în care era vorba despre feluritele și preaștiutele nedreptăți îndurate de țară, despre vlădicii și boierii cei răi, despre grecii haini și despre ușurarea birurilor apăsătoare. Tudor chema pe panduri, pe plăieși și pe toți câți mai aveau o scânteie de bărbăție în piept: la viață și la arme!

Dănilă avea optzeci de ani. A oftat și și-a deschis inima către gineri-său Păun: „Du-te tu în locul meu și slujește pe Tudor până la moarte. Agripina, nevasta ta, este fata mea; copiii tăi sunt nepoții și moștenitorii mei. Mergi cu inima slobodă și Dumnezeu din cer să aibă milă de tinerețea ta!”. Păun Ozun era ginerele cel iubit al lui Dănilă. Ținea pe Agripina, fata cea mai mică a uncheașului, și-i trăiau trei copii, Măriuca, Vlad și Păunaș. Dar pe Păunaș, tată-său nici nu-l văzuse, fiindcă era abia de două luni, născut încoace, după Paște. Păun Ozun și cu cei zece tovarăși, zece voinici plătiți și îmbrăcați de Moș Dănilă, plecaseră pe la sfârșitul lui ghenarie. Au plecat fluierând. Coborau din stâncă în stâncă, din munte în plai, și pretutindeni întâlneau cete-cete de zăplani, tot oameni hotărâți și aspri, neștiutori de dor și de păreri de rău, porniți cu flinta, cu coasa ori cu furca la spinare, spre steagul ridicat de Domnul Tudor.

Trecuse multă vreme de la plecarea lui Ozun; Agripina, ca femeia, n-avea inima lui. Când isprăvea cu treburile casei și mai ales când sta și-l puneă la piept pe Păunaș, gândul la bărbatu-său, grija, teama de soarta lui o împresurau și o întristau. Lua un cojoc pe ea și peste copilul strâns la sân și alerga la tată-său. Moș Dănilă era pe prispă ori în casă, veghea mulsul caprelor ori omătul care se topea pe culmi, vorbea cu ciobanii ori cu ceaslovul bisericesc. Cum vedea pe Agripina, cu cojocul umflat peste povara brațelor, se lumina la față.

– Ce plocon îmi aduci?

– Iacă, tată, îți aduc cele gânduri rele care îmi tot croncănesc în inimă!

9. Urmăriți retrospectiva drumului vieții lui Dănilă, precizând valoarea de simbol a personajului.

10. Cum reacționează Moș Dănilă la vestea că a izbucnit revoluția condusă de Tudor Vladimirescu?

11. Cum surprinde prozatorul, din punct de vedere stilistic, înflăcărarea cu care răspunde poporul chemării lui Tudor?

12. Ce gânduri o împresoară pe Agripina după plecarea lui Păun Ozun?

- Fată dragă, nici nu știi ce-mi aduci! Tu-mi aduci berbecelul cel mai drag din turma noastră! Tu-mi aduci ce are să fie peste patruzeci-cincizeci de ani pe plaiul dezrobit de Tudor!

Iar într-o zi îi spuse Agripinei cu niște ochi de flacără:

- Agripino, nu fi muieră! Tudor și Păun stau și stăpânesc în București. Boierii pământeni s-au dat cu Tudor. Ce va mai fi, de la Dumnezeu va fi.

Această știre era destul de veche și Dănilă o spunea Agripinei, încă o dată, la începutul lui mai, supărat și mâhnit în inimă-i că veștile cele mari pe care le aștepta nu mai veneau deloc. Muntele se învălui o lună întreagă în neguri și în ploii putrede; potecile se prefăcură în șuvoaje, iar din satele de pe vale nu se mai auzi nimic. Și iată că după atâtea săptămâni ploile stătură. Cerul se însănătoși și se scutură de înfășurăturile lui albe și cenușii; munții fumegară a vreme bună. Iablanicioara se limpeză și scăzu în albia-i întortocheată și adâncă.

În ziua aceea, Moș Dănilă se suise la stână dis-de-dimineată. Era cam departe până acolo și unchiașul nu mai putea să urce decât călare. Agripina începuse ziua nici mai vesel, nici mai trist ca alte zile. Oile erau pe munte, într-ale lui Dănilă. Măriuca și Vlad se jucau în fundul grădinii, adică lângă șuvoiul Iablanicioarei și sub cei din urmă fagi înfiți în coasta muntelui, căci grădina și casa lui Ozun erau la marginea celorlalte. Coasta era grozav de prăvălatică, și Iablanicioara, după ce se învârtea și se zvârcolea sus, printre stâncile țapure, cobora acum de-a dreptul, frângându-se din piatră în piatră și zdrobind cu vuiet de fiecare piatră pare că nu apă, ci bulgări de zăpadă. Măriuca și Vlad se îndemnau și se împingeau unul pe altul până când intrau în roata pulverilor umede, ridicate din căderea șuvoiului, și, când se simțeau stropiți pe ochi, dădeau fuga înapoi cu mare haz. Agripina pusese ceaunul de mămăligă. Era aproape de miezul zilei și mesteca zorită, tot aruncând ochii la Păunaș, adormit în albie.

Copilul dormea în pragul ușii, cu capul la umbră și cu trupșorul, strâns în scutece, scăldat în soare. Era rumen-alb, ca trandafirii nici albi, nici roșii, și sugea în vis. Dincolo de odorul adormit, Agripina vedea, prin ușa deschisă, câteva căsuțe de bârne, ceva din ograda lui Moș Dănilă, drumul satului și adâncătura Iablanicioarei, iar încolo aripile negre ale pădurilor de brad, aruncând umbre adânci pe fânețele înflorite și gurile de secure ale Scripetelui, mușcând din cerul albastru. Nu se auzeau alte zgomote decât clocotul ceaunului de pe pirostrie, vâjâitul infundat al șuvoiului din dosul casei și, pe la răstoace, râsetele celor doi copii sau mugetul unui vițel despărțit de mamă-sa.

13. Ce reprezenta Păunaș pentru Moș Dănilă?

14. Cum încerca Moș Dănilă să risipească temerile fiicei sale?

15. Selectați elementele semnificative privind atmosfera din familia Agripinei, imaginea satului și a împrejurimilor în planul acțiunii directe.

În această pace adâncă, în această fântână dintre munți, plină de chipul și de alcanul soarelui, pocni răcnetul deznădăjduit: „Fugiți! fugiți! vin turcii!...”. Agripina tresări și întoarse capul spre ușa deschisă. Groaza vestei se prefăcu deodată în groaza faptului văzut cu ochii! Din fundul văii, pe unde se prăvălea Iablanicioara, coame de cai zburară într-o clipă și în fiecare coamă câte un cap de turc. Numaidecât niște nourași albi de destrămară în aer, iar prăpăstiile rostogoliră un ropot de pistoale. Agripina se repezi la Păunaș, îl ridică din albie, îl puse în poală și, prin ușa din fund, țâșni în grădină. Se strecură pe lângă grajd, ajunse pe Măriuca și pe Vlad și, târându-i după ea, începu să urce coasta din fag în fag. Copiii mirați începură să întrebe:

– Unde ne ducem, mamă?

– De ce nu mâncăm, mamă?

Agripina n-avu vreme să răspundă. De jos din sat se ridicară și sfredeliră slăvile țipete, nechezaturi și noi împușcături.

– Ce e, mamă? Cine țipă? Cine dă cu pistolul?

Agripina le răspunse gâfâind:

– Turcii, dragii mamei, păgânii de turci, de care vă spunea bunicul! Să fugim cât om putea, până sus la stână!

Cărarea pe care apucase Agripina era cea mai scurtă, dar cea mai anevoioasă. Trebuia un om zdravăn ca să poată să biruiască pieptul muntelui, nu o muiere cu un copil în poală și cu alți doi târâș după ea. Chiar Păun Ozun se urca rar pe aici, pentru că era o cărare cumplită, care scotea sufletul din om, pas cu pas, după zvârliturile Iablanicioarei, mai mult o scară de bolovani și de rădăcini, decât o potecă. Agripina suia din greu, cu pieptul tot atât de smăcinat ca și suvoiul de alături, ajutând pe Măriuca și pe Vlad și ferind pe Păunaș, din poală, ca să nu-l izbească de pietre ori de crengi. Ar fi fost cuminte să se abată în dreapta ori în stânga și să se ascundă în pădurea care stăpânea pretutindeni, deopotrivă de întunecos. Dar Păunaș se deșteptase și începuse să plângă și i se părea Agripinei că numai vuietul pârâului acoperea destul de bine țipetele lui. Mititelul, grămădit în poală, hurducat și flămând, țipa cât putea și izbea cu mâinile și cu picioarele în cămașa pe care Agripina și-o sumesese și o înnodase în brâu. Pe lângă asta, în urechile Agripinei se prigonau mereu țipetele și împușcăturile din vale, iar vâjăitul Iablanicioarei n-o lăsa să-și mai dea seama dacă se înșală ori nu se înșală.

La urmă, Agripina știa că mai erau pe acasă și alte gospodine, care trebuie să fi fugit cum fugise și ea, prin pădure, și căinii de turci negreșiți că se luaseră după ele! Unde să se ascundă, unde să întârzieze

16. În ce constă intriga?

17. Cum reacționează Agripina auzind cumplita veste despre venirea turcilor?

18. Observați detalii referitoare la druntul Agripinei.

acum când focul arde la tălpile picioarelor! Mai bine să lupte până când i-o plesni inima în piept! Dacă ajunge la stână, poate să cadă și să moară: au scăpat copilașii. Sângele lui Păun, rodul dragostei lor, lumina ochilor lui Dănilă! Dacă o ajung turcii, pe ea o batjocoresc și poate o lasă cu viață, dar pe copii îi strivesc de stânci! Cum să mai dea ea ochii cu tată-său? „Ce mi-ai făcut copiii? ! Unde e nădejdea și mângâierea mea?...” Mai bine să urce, să urce! Să nu se lase până ce nu s-o vedea măcar în poienița de sub stână și atunci, când o cădea moartă, Măriuca, Vlad și Păunaș au scăpat cu viață. Plânsetul lor se va auzi de la stână. Ciobanii vor veni și-i vor găsi... O, dar până la poieniță mai e mult! ...

Măriuca era de șapte ani, Vlad, de cinci. Sfârșiră curând puterile și începură să plângă:

„- Mamă, ne e foame!...”

Vlad, grăsuț, aprins la față și learcă de sudoare, căzu jos ca un bujor frânt de ploaie. Agripina se opri locului. Păunaș se zbatuse în poală până amorse și adormise cu degetele în gură. Agripina căută să răzbată cu urechea prin zgomotul și pocniturile Iablanicioarei, dar nu deosebi nimic. Își muie mâinile în spumele pârului, își aruncă pe ochi câțiva pumni de apă, cum i-ar fi aruncat pe niște cărbuni aprinși, și luă pe Vlad în cârcă. Era voinică Agripina, tânără și vâjoasă, dar povara cu care se lupta era peste puterile unei femei. Pe Vlad îl ducea în cârcă, pe Păunaș în poală, iar Măriuca, sleită de puteri și amețită, se ținea de mamă-sa, ținând-o de căpătâiul brâului. Agripina începu să șovăiască, asemenea vitei lovite între coarne. Copacii dimprejur zvâcneau și începeau să se facă roșii. O sete groaznică îi frigea gâtul și măruntaiele. Gândurile i se topeau în cap. S-ar fi trântit întreaga în omătul ce fierbea la nodurile Iablanicioarei și-ar fi secat șuvoiul dintr-o sorbire, dar mai avea atâta minte să cugete că ar fi rămas pe loc trăsniță, copiii s-ar fi prăpădit și osteneala ei de până atunci ar fi fost de prisos. O perdea de sânge și de nebunie i se lăsa, încet, pe creieri. În pieptul ei ardea toată pădurea și bătăile inimii erau bolovani incinși, care săreau din loc și o izbeau în coaste. Se mai oprea câteodată, cu mâinile încheștate de o rădăcină ori de o ramură ce atârna, și pieptul îi horcăia ca niște foale. Punea jos pe Vlad, mai innoda cămașa în brâu și cu pumnii își vâra ochii în cap. Îi era sete! Îi era sete! Își mai răcorea limba și pleca iar. Dar vinele picioarelor îi tremurau, sânul i se umflase și o înțepa îngrozitor. Păunaș, izbit de colă până colă, începuse iar să plângă. De data aceasta de-abia chișnea. Hurducătura îl amețise, foamea îl leșinase. Și până la poienița de sub stână tot mai era! Măriuca scăpă din mâini capătul brâului și

19. Rețineți elementele prin care autorul subliniază efortul, chinul Agripinei în timpul urcușului.

20. Cum este înfățișată natura?

căzu mototol în frunzele umede, scuturate astă-toamnă. Agripina luă pe Măriuca în cârcă și legă pe Vlad, acum mai odihnit, de capătul brâului. Atunci, prin zborul frunzelor, Agripina zări coastele Brăcinelului, masa de stâncă și cu poale de brazi pe care era stâna lui Moș Dănilă. „Slavă ție, Sfântă Născătoare!...”

Dedesubtul Brăcinelului era o poiană unde baciul aduna fânul cosit de pe culmi și unde în fiecare vară mai rămăneau câteva căpițe din celălalt an. Agripina își stoarse puterile cu oarbă înverșunare și ieși din pădure și din coastă în poiana cu căpițe. Poiana era pustie, dar turcii, dacă au luat-o pe drumul oilor, erau să ajungă și ei tot acum! Vijelitul Iablanicioarei de-abia se mai auzea. Pacea locului era adâncă. Sus, în nesfârșirea albastră, vulturii se roteau cu neobosită măreție.

Agripina căzu la umbra unui stog și ascultă, cât o mai puteau lăsa să asculte răzvrătirea sângelui și ciocănitul inimii. Nu se auzea nimic, nimic. Atunci ea cugetă: „Tata n-a simțit primejdia. Ciobanii sunt risipiți și turcii o să-i ia fără de veste. Trebuie să merg până la stână!”

Păunaș dormea, suspinând. „Dormi, dragul mamei! Laptele meu acum e foc și otravă. O să te pun la ugerul unei capre...”

Agripina voi să se scoale. O mie de junghiuri o străpunseră în tot trupul, dar mai ales în sân. S-au isprăvit puterile! De-abia dacă va mai putea să se târască. Ce face cu copiii!?... Măriuca și Vlad își mai veniseră în fire.

– Ne e foame, mamă! Să mergem mai curând la bunicu, la stână!...

Drumul până la stână era de acum aproape lin, căci ocolea și se încolăcea pe Brăcinel, până sus.

– Nu vă mai poate duce mama, că nu mai are putere!

– Mergem noi singuri, mamă!

Agripina se simți rău de tot. Munții și pădurile se învârtiră cu ea și toată greutatea trupului i se răsturnă în cap, ca apa dintr-o sticlă, în gâtul sticlei, când o întorci cu fundul în sus. Mai putu să gândească limpede: „Mi se urcă laptele la cap...”. Apucă pe Păunaș adormit, îl învâltuci în scutece și în șorț și, scobind sub căpiță, făcu o ascunzătoare. Vârî copilul și ticsi fânul la loc, apoi porni, nebună, cu Măriuca și cu Vlad după ea, fără să le vorbească, fără ca să-i mai știe.

În vremea asta, Moș Dănilă aștepta la stână să coboare ciobanii cu oile, ca să le adape. Pistoalele slobozite la amiază le luase drept vreo glumă ciobănească și nu se mai gândea la ele. Cu privirile risipite peste culmile din răsărit, Moș Dănilă se gândea departe,

21. Ce face Agripina când ajunge în poiana de sub culmea Brăcinelului?

22. Cum explicați prezența în text a adjectivului „nebună”?

se gândea la Tudor, la Păun Ozun și la București, unde viteazul oltean pare că intrase într-un mormânt. „Încotro să fie Tudor și ai lui? Tot în București ori aiurea? Ce a făcut el de atâta vreme?” Neliniștea moșneagului creștea cu cât privea mai mult cerul fără nori și boltirile lui din ce în ce mai joase și mai pierite deasupra plaiului sporit în depărtări, și cu cât bătrânețile nu-l mai iertau să sară în șa și să ia lumea în piept.

În gândurile acestea, auzi în dosul stânei un plânset de copil. Se ridică din locu-i și se uită peste țarcuri cu mâna strașină la ochi... „Dar asta ce să fie?” Era Măriuca. Mai încolo era Vlad și tocmai în fund venea o femeie care nu putea să fie decât Agripina, dar care avea umbletul și schimele unei nebune.

Măriuca îi căzu moșneagului pe piept și-i spuse înecându-se în plâns amar:

– Au venit turcii în sat, bunicule!... Mama ne-a luat de mână și ne-a târât până sus în poieniță... Acolo a ascuns pe Păunaș în fân și s-a mâniat pe noi!... Nu vrea să ne vadă, nu vrea să ne audă!

Agripina, roșie-vănată la față și cu cămașa sfâșiată pe pieptul umflat ca un cimpoi, venea tot blagoslovind cu capul și cu mâinile. Dănilă înțelese totul într-o clipă. Ciobanii se lăsau de pretutindeni, în fruntea oilor. Dănilă apucă buciul și sună în el podobia: „Alergați, ciobani!” Între cei dintâi sosiți fu Dragomir Ozun, fratele cel mare al lui Păun, care era doftor în felul lui și se pricepea de minune să lase sânge. Agripina căzuse în stână, molcomă ca o capră sfâșiată de lupi. Dănilă o lăsă în seama lui Dragomir Ozun, iar el, fără zăbavă, porni cu ciobanii tineri, toți înarmați cu flinte, devale, spre poiană. Pe Măriuca o luă cu el pe cal.

Era liniște împărătească. Nu se auzeau decât tălângile, din ce în ce mai depărtate, ale turmelor de deasupra. Gânduri-gânduri – nori și corbi – treceau prin cugetul lui Dănilă. „Ce au căutat turcii până aici? Când au venit, ce vijelie i-a adus?... În sfârșit, dacă o fi să ne ceară pielea, o să le-o vindem cât vom putea mai scump!” Dar calea cobora pustie și din adâncuri nu izbea nici un zgomot.

Când ajunseră în poiană, Măriuca arătă cu degetul:

– Uite căpița unde a ascuns mama pe Păunaș!

– ...L-o fi ascuns în altă parte, fata bunicului!?

Fânul cu care astupase Agripina copca scobită sub căpiță era răvășit de jur împrejur și Păunaș nicăieri. Ochii ciobanilor căzură pe niște cârpe înșirate pe poiană. Alergară la ele. Era șorțul Agripinei și scutecele copilului, acum pline de sânge, iar de jur împrejur sta, în iarbă, o largă spulberătură de fulgi cenușii, ca după o încăierare între vulturi.

23. Cum acționează Moș Dănilă când află despre năvălirea turcilor și când o vede pe Agripina urcând spre stână cu gesturile și cu înfățișarea „unei nebune”?

24. Ce imagine zguduitoare îl copleșește pe bătrân?

Păsările cerului coborâseră în poiană și smulseseră pe Păunaș din zbuciumul plânsului, din durerile foamei și din tot vaietul și chinul unei vieți omenești, în mijlocul unui popor nenorocit și rob încă pe multă vreme!

Dănilă plânse a doua oară în viața lui. Fiorii unei presimțiri năprasnice îl junghiară în inimă. Privind spre răsărit (și într-acolo era Târgoviștea), privind spre miazăzi (și într-acolo erau Drăgășanii), bătrânul, cu cușma în mână, plânse, în fața cerului:

- Pune un hotar, Stăpâne, nenorocirii noastre! Ajungă Sfintei Tale atâta jertfă! Ajungă atâta risipă, atâta jaf la vulturi, din mana bieteii țări și din carnea noastră!

25. Comentati finalul nuvelei.

26. Ce valoare stilistică acordați vorbelor din ruga lui Moș Dănilă?

Cum motivați punctuația?

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului

Nuvelele lui Gala Galaction se înscriu în tradiția cultivată de Costache Negruzzi, Alexandru Odobescu, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu și de alți scriitori de prestigiu.

Gala Galaction înfățișează în proza sa dureri și frământări omenești, conflicte sociale și morale – eroii prozei sale fiind dominați de pasiuni mistuitoare. Cele mai cunoscute nuvele care prezintă probleme de conștiință sunt: *Moara lui Călifar*, *Gloria Constantini*, *De la noi, la Cladova*. Nuvelele *Lângă apa Vodislavei*, *Zile și necazuri de zaveră*, *La Vulturi*! evocă momente dramatice din trecutul istoric.

Opera *La Vulturi*! a fost publicată inițial în revista *Viața românească* în anul 1912, apoi a fost inclusă în volumul de debut *Bisericuța din răzoare*.

Titlul, alcătuit din substantivul propriu precedat de prepoziție, este o metaforă-simbol cu multiple semnificații. Punctul de plecare al titlului îl constituie cuvântul „vulturi” – denumirea păsărilor ce semnifică aspirația spre înalt, dar și moartea.

Este un simbol al idealului de libertate, aspirație care izvorăște din măreția morală a eroilor, vis înalt ca și grandoarea munților. Această metaforă semnifică și moartea, sens schițat la începutul nuvelei:

„Numai în fața cerului, mai sus decât brazii cei mai înalți, vulturii pluteau neobosit, scâldându-și aripile în lumină și dând fiorii morții păsăretului de casă din jurul celor cincisprezece-douăzeci de locuințe din fundul văii”

Acest înțeles este adâncit în final prin ruga adresată cerului de bătrânul Dănilă, implorare în care turcii sunt comparați cu vulturii, păsări de pradă cărora le cad jertfă chiar și vieți omenești. Sintagma are și valoare toponimică, trimițând la așezarea de pe culmile Scripetelui, comparată cu un cuib de vulturi. Acolo trăia un pumn de oameni, departe de silnicie și de primejdia năvălirilor străine, îndeletnicindu-se cu păstoritul.

Cele trei semnificații ale titlului sunt așadar: simbol al dorinței de libertate, sens al morții și valoare toponimică.

Prozatorul evocă un moment din lupta și jertfa poporului român pentru libertate națională; acțiunea se petrece în timpul revoluției de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu.

Expozițiunea este amplă – întinderea neobișnuită constituind o particularitate de compoziție a acestei opere. În expozițiune se fixează locul acțiunii – muntele Scripetele – și personajele – Dănilă, fiica sa, Agripina, Păun Ozun, soțul Agripinei, copiii lor, Măriuca, Vlad și Păunaș. Cadrul natural unde se desfășoară acțiunea nuvelei impresionează prin măreție, izolare și duritate. Culmile muntelui Scripetele se proiectează pe albastrul cerului „colțuroase și limpezi ca o cunună de securi”, zidul muntelui este știrbit de undele oțelite

ale Iablanicioarei, care se rostogolese „printre lespezii zdrobiți” cosind mereu fagii la rădăcină; în apropierea apei coboară „chinuită, singura cărare mai lesnicioasă celor câteva case de oameni”. Este o natură aspră, ca și viața localnicilor din această așezare ca un „cuib de vulturi”. Comparația „ca o cunună de securi”, determinantele „zdrobiți”, „cosiți”, „oțelite” și verbul „se știrbea” sugerează amenințarea permanentă a morții.

În această așezare izolată casa cea mai gospodărească era a lui Dănilă, „starostele ciobanilor din partea locului”. Altă casă „mai mare și mai cuprinsă” era a lui Păun Ozun, unul din ginerii lui Dănilă.

Din punct de vedere temporal, nuvela se desfășoară pe două planuri: timpul istoric al rememorării evocă existența zbuciumată a bătrânului Dănilă și timpul prezent – al acțiunii directe. Vatra păstorească de la Iablanicioara este rezultatul pribegiei bătrânului Dănilă, după ce tureli îi distruseseră pentru a treia oară întreaga avere.

Fusese un gospodar de frunte, dar rostul său temeinic i-a fost spulberat în trei rânduri de năvălirile turcești. Ultima oară n-a putut salva nimic, deoarece casa lui s-a mistuit în flăcări, împreună cu întregul sat, și atunci s-a urcat în munți „să nu mai vadă plaiul și silnicia de pe el”. Treptat, Dănilă a găsit tăria să-și aline durerile prin care a trecut, să înfrunte greutățile și să-și facă un rost nou. Și-a crescut copiii, i-a dat la casele lor, a câștigat prețuirea oamenilor și a devenit starostele ciobanilor de pe Scripetelă.

La vârsta de optzeci de ani, Moș Dănilă a trăit bucuria de-a vedea că Tudor Vladimirescu, un „român vrednic”, cheamă la luptă pe toți cei care doreau libertatea. Fiind bătrân și neputându-se alătura pandurilor, l-a trimis pe ginerele său, Păun Ozun, împreună cu zece flăcăi înarmați și îmbrăcați pe cheltuiala lui. Pentru ca Păun Ozun să nu aibă grija celor de acasă, Dănilă își asumă răspunderea de a veghea asupra Agripinei și a copiilor lor. Când femeia, frământată de gânduri negre, urca la casa tatălui ei, acesta o îmbărbăta spunându-i că Tudor și Ozun stăpânesc în București, ajutați de boierii pământeni.

Dănilă se lumina la față văzându-l pe Păunaș adus de Agripina, sub cojoc, deoarece îl iubea foarte mult și îl socotea simbol al generației care va trăi „pe plaiul dezrobite de Tudor”.

Planul acțiunii directe începe cu descrierea unei zile senine de vară, când, după o lună „de ploi putrede” și neguri, munții fumegau „a vreme bună” și Iablanicioara „se limpezise și scăzuse în albia sa adâncă”.

Moș Dănilă se suise la stână, în sat rămăseseră doar femeile, bătrânii și copiii, pentru că „oamenii în putere și cei tineri” urcaseră cu oile, iar alții coborâseră la șes ca să aducă mălai. Agripina începuse ziua ca de obicei, se ocupa de treburile gospodărești și privea mulțumită la Măriuca și la Vlad, care se jucau pe malul Iablanicioarei. Păunaș dormea liniștit în albie, „cu trupșorul scăldat în soare”.

Prozatorul sugerează cu mare finețe antiteza dintre tihna care domnește pretutindeni și primejdia care amenință viața oamenilor. Agripina vedea prin ușa deschisă căsuțele de bârne, ograda tatălui ei, iar în depărtare fânețele înflorite, dar și imaginile care prefigurează moartea, „aripile negre ale pădurilor de brad” și gurile de secure ale Scripetelui mușcând din cerul albastru.

Acțiunea directă este determinată de năvălirea turcilor în acest cuib de vulturi – fapt care constituie intriga nuvelei. Momentele dramatice din nuvelă sunt precedate de o pace adâncă – antiteza dintre liniște și zbucium anticipând frământarea sufletească a eroilor:

„În această pace adâncă, în această fântână dintre munți, plină de chipul și de aleanul soarelui, pocni răcnetul deznădăjduit: «Fugiți! Fugiți! vin turcii!...», căzând ca un trăsnet în tihna zilei de vară”.

Intriga declanșează o tensiune care se intensifică pe măsura desfășurării acțiunii. Agripina hotărăște să urce la stâna tatălui pentru a-și salva copiii și ca să-i vestească pe ciobani despre venirea turcilor în sat.

Atenția prozatorului se oprește asupra gândurilor, gesturilor și luptei Agripinei cu muntele abrupt, cu oboseala și cu spaima. Pentru a fi sigură că nu va fi urmărită de turei, ea pornește cu cei trei copii alegând „cărarea cea mai scurtă, dar cea mai anevoioasă”. În descrierea cărării se notează amănunte cu scopul de a se evidenția eforturile mamei

hotărâte să învingă cu orice preț greutatea urcușului : „era o cărare cumplită, care scotea sufletul din om, pas cu pas... mai mult o scară de bolovani și de rădăcini decât o potecă”. Se precizează că și Păun Ozun urca rar pe acolo, chiar unui bărbat fiindu-i foarte greu să străbată prin asemenea locuri. Din cauza arșiței și a spaimii, Agripina era chinuită de o sete cumplită ; îi era atât de sete, încât s-ar fi aruncat în șuvoiul Iablanicioarei, dar știa că ar fi murit pe loc, iar copiii ar fi căzut în mâinile turcilor : „O sete groaznică îi frigea gâtul și măruntaiele”. Agripina își învinge setea, urcă din greu ducându-l pe Păunaș în poală, pe Vlad în cârcă și pe Măriuca legată de capătul brâului.

Printr-o acumulare de imagini hiperbolice se subliniază chinul urcușului. Gândurile Agripinei reflectă îndârjirea cu care își adună ultimele puteri pentru a ajunge la stână, hotărâtă să-și salveze copiii și să-i anunțe pe ciobani de primejdia năvălirii turcilor, chiar cu prețul vieții. Monologul interior completează imaginea înverșunării. Agripina își continuă drumul până la poienița de sub Brăcinel ; ajungând acolo, îl ascunse pe Păunaș într-o căpiță de fân, iar pe Măriuca și pe Vlad îi trimise la stână. Moș Dănilă a înțeles gravitatea situației din plânsul, din vorbele Măriucăi și din înfățișarea Agripinei care avea „umbrelă și schimele unei nebune”. Aflând vestea cumplită despre venirea turcilor, cheamă pe ciobani sunând din buci, o lasă pe Agripina în grija lui Dragomir Ozun și pornește spre poieniță, pentru a-l aduce pe Păunaș. Acolo găsește scutecele copilului, însângerate „într-o largă spulberătură de fulgi cenușii ca după o încăierare între vulturi”.

Dănilă plânge pentru a doua oară în viață pentru că și-a pierdut nepotul cel mai drag și pentru că a înțeles că visul de libertate națională avea să se îplinească peste multă vreme, când poate că el nu va mai fi în viață. Acest moment reprezintă pragul cel mai înalt al suferințelor îndurate în zbuciumata sa existență.

Deznodământul nuvelei este condensat în ruga bătrânului Dănilă către Dumnezeu, sprijinul suprem în durerea și disperarea lui. Este o poartă deschisă meditației, către speranța într-un viitor de libertate, de tihnă și de bucurii.

Opera La Vulturi este o nuvelă pentru că :

- aparține genului epic în proză, autorul este naratorul întâmplărilor și observatorul stărilor sufletești și al atitudinilor personajelor, detașat de realitatea înfățișată ;
- acțiunea este complexă și de mare întindere deoarece urmărește traiectoria vieții lui Dănilă : se referă la anii tinereții, când acesta trăise la șes și trecuse prin multe „vaduri de amărăciune” și urmărește noul său rost dobândit în mica așezare întemeiată pe culmile Scripetelui de către ciobanii al căror staroste devine ;
- acțiunea are o mare mobilitate în timp și spațiu : plaiul, satul ca un cuib de vulturi, imaginea panoramică a muntelui Scripetele cu grandiozitatea și duritatea lui, cărarea străbătută de Agripina și poienița de sub culmea Brăcinelului, vremea tinereții lui Dănilă, anii maturității și ai bătrâneții, Revoluția de la 1821, perspectiva vremurilor de libertate ;
- nuvela cuprinde o înlanțuire de fapte : risipirea gospodăriei de la șes și amenințarea permanentă a turcilor determină plecarea lui Moș Dănilă și stabilirea sa în munți, „pentru a nu mai vedea plaiul și silnicia de pe el”, întemeierea vetrei păstorești de la Iablonicioara, ajutorul dat revoluției conduse de Tudor, încurajările adresate fiicei sale pentru a-i alunga gândurile rele, faptele Agripinei ; în final se revine la acțiunile lui Dănilă ; succesiunea faptelor cunoaște o gradăție ascendentă culminând cu descoperirea morții lui Păunaș ;
- prin îmbinarea planului retrospectivei cu timpul relatării directe, prozatorul înfățișează evoluția lui Dănilă într-o succesiune de întâmplări și situații semnificative pentru valoarea lui de *personaj simbol*.

Nuvela – caracteristicile speciei literare

- prezintă, cel mai adesea, fapte verosimile;
- acțiunea este susținută de mai multe episoade;
- conflictul este concentrat;
- intriga este riguros construită;
- accentuează mai mult asupra personajului decât asupra acțiunii;
- stilul se caracterizează prin obiectivitate;

Completarea cunoștințelor

Nuvele reprezentative din literatura română:

Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*
 Alexandru Odobescu, *Mihnea-Vodă cel Rău*, *Doamna Chiajna*
 Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, *Pădureanca*, *Budulea Taichii*
 I.L. Caragiale, *Păcat*, *O făclie de Paște*
 Gala Galaction, *Lângă apa Vodislavei*, *Gloria Constantini*, *De la noi, la Cladova*
 Marin Preda, *Întâlnirea din pământuri*
 D.R. Popescu, *Căruța cu mere*

Nuvele reprezentative din literatura universală:

Aristide din Milet, *Văduva din Efes*
 G. Boccaccio, *Decameronul*
 M. Bandello, *Nuvela*
 M. Cervantes, *Nuvela exemplare*
 Stendhal, *Vanina Vanini*
 P. Mérimée, *Colomba*, *Carmen*
 G. de Maupassant, *Bulgăre de seu*
 A.P. Cehov, *Doamna cu cățelul*
 Th. Mann, *Moartea la Veneția*
 L. Pirandello, *Nuvela pentru un an*

Romanul

Romanul este specie a genului epic în proză de mare întindere, care are o acțiune complexă și unitară, personaje numeroase, intrigă complexă și oferă o imagine amplă și profundă asupra vieții.

Mihail Sadoveanu (1880-1961)

„...el a adus la perfecțiune narațiunea istorică, reprezentarea vieții populare, evocarea întregii naturi românești. A făcut aceasta cu o imensă putere poetică a spiritului, în forme de expresie nobile și pure, care dezvăluie cultura interioară a poporului român, într-o operă de o fecunditate fără precedent.”

(Tudor Vianu)

Mihail Sadoveanu s-a născut la 5 noiembrie 1880 în Pașcani. Tatăl său, avocatul Alexandru Sadoveanu, descindea dintr-o familie de olteni originari din Gorj, stabilită la Iași după răscola lui Tudor Vladimirescu. Mama, Profira Ursachi, provenea din țărani răzeși.

După aprecierea criticului literar Mihail Ralea, prin filiera oltenească, Mihail Sadoveanu a moștenit „pasiunea epopeei; spiritul pandur”, iar sentimentul solidarității cu poporul l-a moștenit de la mama sa.

Școala primară o face în Vatra Pașcanilor, unde are ca învățător pe Mihail Busuioc, evocat în volumul *La noi la Viișoara* sub numele de Domnu Trandafir.

A studiat la gimnaziul „Alec Donici” din Fălticeni, apoi la Liceul Național din Iași.

A colaborat la revista *Semănătorul* din București, *Viața Românească* din Iași și a îndeplinit funcția de director la Teatrul Național din Iași.

Debutul literar din anul 1904 cu volumele *Șoimii*, *Dureri înăbușite*, *Povestiri*, *Crâșma lui Moș Precu* este salutat elogios de Nicolae Iorga, care numește anul 1904 „anul Sadoveanu”.

A dominat literatura română peste o jumătate de veac, intrând prin opera sa în rândul clasicilor, încă din timpul vieții. Proza sadoveniană a fost tradusă în zeci de limbi.

La 19 octombrie 1961, inima marelui scriitor a încetat să mai bată. Este înmormântat la cimitirul Bellu din București.

Exerciții pentru înțelegerea conținutului operei

1. Faceți lectura integrală a romanului *Neamul Șoimăreștilor*, întocmiți fișe cu extrase relevante pentru semnificația titlului, caracterizarea personajelor și pentru elementele etnografice.
2. Descoperiți momentele subiectului (expozițiunea, intriga, punctul culminant, deznodământul).

Cunoașterea conținutului operei *Neamul Șoimăreștilor*

Criticul literar Constantin Ciopraga, în monografia *Mihail Sadoveanu*, capitolul „Moment retrospectiv”, surprinde admirabil monumentalitatea prozatorului în spațiul literar românesc: „Între coloanele de bronz ale literaturii române, Mihail Sadoveanu se distinge de departe; masiva lui operă sugerează impresia de vastitate și totodată de profunzime. Dacă în orice metaforă intră o doză de convențional, imaginea care îl reprezintă pe Sadoveanu ca pe *Ceahlău al cuvântului* este dintre acelea care, prin asociație, configurează mai expresiv adevărul. Cu excepția lui Alecsandri în secolul trecut și a lui

Arghezi în secolul nostru, literatura română (și chiar cea universală) nu oferă multe asemenea exemple de creație susținută, continuată cu egală intensitate mai mult de jumătate de veac”.

În cele peste o sută de volume, Sadoveanu a înfățișat bogăția sufletească a omului din popor (*Povestiri*, *Dureri înăbușite*, *Baltagul*), a descris frumusețile naturii (*Împărăția apelor*, *Țara de dincolo de negură*, *Valea Frumoasei*, *Nada Florilor*), viața târgurilor de provincie (*Însemnările lui Neculai Manea*, *Floare ofilită*, *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*), a evocat istoria națională în romanele *Șoimii*, *Frații Jderi*, *Zodia Cancerului* și *Neamul Șoimăreștilor*, ilustrând trei etape din istoria Moldovei: secolul al XV-lea, perioadă de maximă înflorire în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, este înfățișat în romanul *Frații Jderi*, secolul al XVI-lea, caracterizat prin puternice frământări politice legate de succesiunea la tron a lui Ion Vodă cel Cumplit și de continuarea luptei pentru libertatea țării constituie substanța romanelor *Șoimii* și *Nicoară Potcoavă*, iar secolul al XVII-lea – când Moldova a fost condusă de domni ambițioși ca Vasile Lupu și Duca-Vodă – este prezentat în romanele *Nunta domniței Ruxanda* și *Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă*.

Neamul Șoimăreștilor, apărut în anul 1915, este un roman istoric și social: lupta răzeșilor pentru pământ se proiectează pe fundalul a trei domnii – a lui Aron-Vodă, a lui Ștefan Tomșa și cea a familiei Movileștilor.

Opera este alcătuită din 36 de capitole, fiecare având un titlu sugestiv pentru evoluția acțiunii. (S-au studiat capitolul al XIII-lea, intitulat „Crucea răzeșilor”, capitolul al XXXV-lea, „Morții poruncesc celor vii” și ultimul capitol, „Orice istorisire are un sfârșit”.)

Descrierea luptei pentru cucerirea puterii de către Ștefan Tomșa constituie expozițiunea. Tudor se înrolează în armata domnitorului Ștefan Tomșa, ia parte la bătălia de la Cornul lui Sas și pentru faptele sale de arme este ridicat la rangul de căpitan. În focul luptei, Tudor salvează de la moarte pe Cantemir-Bei; între Șoimaru, Cantemir-Bei și Simeon Bârnovă se leagă o frăție de cruce care-i unește pentru totdeauna.

Fiind peste graniță și aflând că Ștefan Tomșa strânge oaste să înlăture de la cârma țării familia Movileștilor, Tudor Șoimaru este cuprins de nostalgia ținuturilor natale.

Până la capitolul al XIII-lea, principalele fapte înfățișate sunt: uciderea lui Ionașcu, răzeș de frunte în satul Șoimărești, din ținutul Orheiului, risipirea gospodăriei lui Ionașcu și a familiei sale, anii petrecuți de Tudor în pribegia peste hotare și lupta sa pentru existență, ca mercenar la diverse curți din Europa.

Acțiunea romanului se desfășoară pe trei planuri: istoric, social și erotic, fiecareuia corespunzându-i un conflict: lupta pentru tron, lupta răzeșilor împotriva boierului și frământarea sufletească a lui Tudor, generată de cele două sentimente contradictorii (iubirea pentru Magda și împlinirea datoriei față de părintele ucis).

Capitolul al XIII-lea, „Crucea răzeșilor”, prezintă dragostea pătimasă pentru Magda, întâlnirea emoționantă și dureroasă cu satul și descoperirea adevărului despre moartea lui Ionașcu, tatăl eroului.

Tudor crede că și sufletul Magdei este stăpânit de focul iubirii, că și-ar putea uni destinele, stingând astfel ura dintre Șoimărești și boier. Cu această convingere pornește în Polonia, unde Magda și tatăl ei se refugiaseră. În casa panului Coribut, o întâlnește la un bal dat în cinstea Elisabetei Movilă dar Magda se prefacă că nu-l cunoaște și Stroeie îl declară spionul lui Tomșa. Este salvat de slujitorul său Lie, de tătarul Ilun și de prietenii lui, Simeon Bârnovă și Cantemir-Bei. În aceste împrejurări, Tudor înțelege că între el, răzeș de pe apa Răutului, și Magda, fiica boierului, „nu este decât sânge”.

Tudor cercetează hrisoave privind drepturile răzeșilor asupra pământurilor, merge la curtea domnească de la Iași, se plânge lui Tomșa care le înapoiază ocina strămoșească. Dreptatea și liniștea sunt de scurtă durată, pentru că Tomșa este înlăturat de la domnie de către Elisabeta Movilă, ajutată de polonezi și de boierii moldoveni nemulțumiți de noua domnie.

În capitolul al XXXV-lea, „Morții poruncesc celor vii”, se află punctul culminant și deznodământul.

Capitolul al XIII-lea Crucea răzășilor

Întrebări și exerciții pentru
înțelegerea textului

Când Tudor intră în satul strămoșilor lui, la Șoimărești, parcă i se luă un vâl de pe frunte. Toată noaptea stătuse ca amețit, cu icoana fetei Orheianului înaintea ochilor. După ce tatăl și fiica intrară în curtea lor de piatră, oșteanul, ca să poată revedea pe Magda, cât mai curând, se despărțise de ei ca să facă un ocol grabnic în satul lui. Hotărâse să se întoarcă cu calul aburind încă de pe fuga dusului. Pentru el iubirea cea mare a vieții lui era mai presus de toate. Ce-i mai păsa acum de celelalte? Aplecată puțin în șaua ei, fecioara îl privise cu ochi umezi, arși de sărutările lui. Cu zâmbetu-i neclintit și viclean, parcă-i spunea că-l așteaptă și-l chiamă; îi zâmbea întocmai ca-n umbra mestecenilor, când, frântă de la mijloc, se agăță de grumazul lui, lăsându-se biruită pe iarba moale, umezită de roua înserării.

Acum, vântul dimineții îl deștepta încet-încet. Îl deșteptau și amintirile vechi.

- Fraților, zise el, cuprinzând mâinile tovarășilor lui, acesta-i satul meu!
- E un sat ca oricare altul... îi răspunse Cantemir.
- Se poate, dar acesta-i al meu și nu l-am văzut de douăzeci de ani.
- Totuși, Tudore, adă-ți aminte de cuvântul meu; cât de tare schimbă Dumnezeu și întâmplările toate hotărârile noastre...

Șoimaru se încruntă ușor.

- Vreau să-ți spun că ai pornit aprig într-acoace. Dar drumul ți-a schimbat tare gândurile...

Șoimaru privi cu luare-aminte spre tovarășii lui, dar taina o ascunsese în fundul sufletului, ca pe un lucru scump.

- Vă înșelați, prietinelor, răspunse el cu liniște... Iată biserica. Iată țintirimul. Aicea zac mulți de-ai mei. Mai încolo e casa în care m-am născut...

Satul cu casele mari acoperite cu stuh, case curate, răzășești, se întindea într-o vâlcică, sub poală de pădure. Apa Răutului curgea pe vale, subțire și limpede, scăzută de secetele verii. Nuci mari se ridicau din vii, și un grangur cânta în pacea satului, în lumina dimineții.

Era o zi de duminică și toaca începu să sune în clopotnița bisericii albe c-o duruire melodioasă. Șoimaru se opri, își descoperi capul cu plete scurte, crețe, și-și făcu încet cruce.

- De învățătura aceasta veche a bunicului uitasem... zise el încet.

Apoi descălecă, și prietenii punând și ei piciorul pe pământ, porniră tustrei pe cărarea din marginea drumului, lăsând slujitorilor frâiele.

Femei și fete cu cațaveici de vulpe și cu fuste de lână, dungate cu vrâste galbene și roșe pe fund negru, veneau la liturghie. Femeile aveau broboadă cafenie pe cap; fetele erau cu capetele goale gătite cu flori de grădină. Unele erau frumoase și spionau cu priviri agere pe cei trei oșteni.

Veneau și răzăși în urma lor, îmbrăcați în stralele cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote de piele roșă, pantaloni largi și încrețiți în jurul mijlocului dintr-un șiac cafeniu și ilice negre cu nasturi

1. Explicați semnificația titlului.
2. Care este dominantă sufletească a lui Tudor Șoimaru?

3. Ce semnifică pentru Tudor Șoimaru substantivele „biserica”, „țintirimul” și „casa”?
4. Descoperiți elementele etnografice în descrierea satului și a portului Șoimăreștilor.

5. Cum este descrisă atmosfera de liniște și echilibru sufletească?

rotunzi de argint și cu mâinicile largi. Toți priveau curioși la străinii care intraseră în sat. Se uita și Șoimaru cu luare-aminte la ei, dar nici un obraz nu-i era cunoscut.

Când apucară pe poteca bisericii, unul dintre răzăși, om cărunt cu obrazul brăzdat, se abătu spre ei și le pofti ziua-bună. Apoi grăi:

– Domnilor, să nu vă fie cu bănat. Eu sunt vataman în sat aicea. V-aș întreba pe cine căutați...

Șoimaru stătu în loc zâmbind. Apoi cătră vataman:

– Ai să înțelegi îndată ce caut în sat la dumneavoastră, când ți-oi spune cum mă chiamă... Dumnealor sunt numai prietini ai mei...

– Dar dumneata cine ești?

Femeile și bărbații se opriseră curioși și așteptau.

– Pe mine mă chiamă Tudor Șoimaru! zise oșteanul privind în juru-i. Îndată se stârni zarvă între răzăși; oamenii se apropiară cu murmur.

– Dar cine-i fi dumneata și de unde? întrebă cu neîncredere vatamanul. Noi ne cunoaștem toți; cu toți suntem Șoimărești și neamuri și știm unul de altul...

Deodată însă își făcu loc prin îngrămădeală un bătrân mărunt, îndesat, cu barba scurtă și țepoasă, cu ochii ascuțiți și aspri.

– Oșteanul acesta se dă drept din neamul nostru... zise el c-un glas îndesat. Să mă uit și eu la el...

Cu îndrăzneală, apucă mâna lui Tudor, îl trase spre el și-l privi în ochi.

– Nu ești tu, zise el scurt, dintre ai lui Ionașcu, care au pribegit peste Nistru?

– Sunt Tudor, feciorul lui Ionașcu... răspunse mișcat Șoimaru, dintre toți pribegii, eu singur mă întorc înapoi...

– Atunci eu îți sunt moș drept, frate cu tatăl tău... strigă bătrânul. Uită-te la mine și mă cunoaște!

– Te cunosc, moșule Mihule! îngână Șoimaru.

Deodată glasurile răzășilor, ale tuturor neamurilor lui, se ridicară, și brațe multe se întinseră spre el ca să-l îmbrățișeze. Deodată oșteanul își simți pieptul înfierbântat de o căldură necunoscută.

– E feciorul lui Ionașcu ș-al Anisieii... grăiau și femeile cu glasuri tânguitoare. Și dintre cele mai bătrâne porniră a boci încet.

Clopotele bisericii cântau. Fără să știe de ce, în mijlocul oamenilor adunați deodată din toate locurile satului, în mijlocul glasurilor, care întrebau și răspundeau, Cantemir și Bărnovă se simteau mișcați.

Șoimaru era cuprins de mâni, îmbrățișat de veri și de mătușe, și glasuri rosteau nume; toți erau ai unui Șoimaru; dar unul era Gavril a lui Ion a lui Vasile Neculai Șoimaru; altul era Grozav a lui Dumitru a lui Matei Neculai Șoimaru; alții se trăgeau dintr-un Vasile, alții dintr-un Mihai, din bătrâni vechi care luptaseră pentru moșie și dobândiseră pământ pe vremurile lui Ștefan-Vodă cel Bătrân.

– Vină cu mine! zise cu glas aspru bătrânul Mihule.

Îl apucă de mână și-l trase între mormintele țintirimului. Clopotele bisericii tăcură; se alinară și vocile oamenilor; și sub cireșii sălbatici, care-și coborau rădăcinile între oasele morților, se făcu în lumina dimineții tăcere.

Bătrânul îl opri dinaintea unei cruci de piatră, lângă un mormânt plivit cu îngrijire, acoperit cu flori răsădite.

– Aicea, băiete, grăi Mihule îndesat, odihnește părintele tău Ionașcu! La mormântul lui noi îngenunchem cu toții...

6. Comentati dialogul lui Tudor Șoimaru cu vatamanul satului și întâlnirea oșteanului cu neamurile; descoperiți notațiile semnificative pentru explicarea titlului.

7. Comentati scena recunoașterii lui Tudor de către săteni.

8. Descoperiți seriile sinonimice folosite în dezvăluirea morții lui Ionașcu.

Ca prin farmec, clopotele porniră iar, a treia oară – și răzășii îngenunchiară. Cu ochii împânziți de lacrimi, Tudor cetea slovele săpate pe crucea de granit:

*Aici este groapa
unde zace robul lui Dumnezeu IONAȘCU din neamul ȘOIMĂREȘTILOR
care s-a strămutat la veșnicele lăcașuri
la anul de la zidirea lumii 7102...*

– Aici este îngropat părintele tău! îi strigă la ureche bătrânul Mihu. A pierit ucis de buzdugan mișelesc, pentru că s-a ridicat pentru drepturile și ocinile noastre strămoșești, sculând la război toate neamurile și toate așezările orheienilor!...

Clopotele tăcură iar.

– Tu nu-ți mai aduci aminte? îl întrebă bătrânul. Erai un copil când s-a întâmplat aceasta; pe urmă, printre străini, ai uitat de toate!

Amintiri crâncene răscoliră deodată mintea și sufletul lui Tudor. Cu ochii încruntați cetea neconținut slovele mari de pe crucea tatălui său, și-i veni în minte dintr-o dată dintre icoanele înegurate de uitare chipul palid, stropit de sânge, al unui oștean mort. Acela era tatăl său. Și ciolănele lui se odihneau înainte-i, sub pământ.

9. Ce icoane ale trecutului împresoară sufletul lui Tudor?

– Privește și-n vale, dincoace, în livada păraginită, casa voastră! îi strigă răzășul cel bătrân. Suflă prin ea vânturile iernii și bat peste dânsa puhoaiete ploilor. Ca ea s-au risipit – duse de valuri și vânturi, odraslele lui Ionașcu. Iar cel ce ne-a despoiat pe noi de pământurile din bătrâni câștigate, de la Alexandru-Vodă și de la Ștefan-Vodă, se îngrașă și râde nepedepsit, și și-a pus piciorul pe grumazul nostru...

– Cine-i? strigă Tudor sărind în sus cu ochii mânioși.

– Cine-i? rânji bătrânul. Cine nu-l știe? și copilul din leagăn îi aude numele cu blăstăm! căci ne-a săracit și ne-a umilit! ne-a bătut și ne-a sângerat! Și pe tine te-a lăsat orfan!

– Cine-i? strigă înăbușit Șoimaru.

– E boierul cel mare de la Murgeni! Stroie Orheianu cel plin de averi și fală! ... zise răzășul Mihu întunecat și aspru.

La aceste vorbe, Cantemir și Simeon se repeziră înainte. Tudor Șoimaru rămăsese ca fulgerat, cu ochii rotunziți, înfricoșați de groază lăuntrică. Abia avu putere să se stăpânească, înghiți greu de câteva ori și rămase privind întunecos spre mormântul de dinaintea lui.

10. Cum prezintă scriitorul reacțiile lui Tudor când află numele ucigașului tatălui său?

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului

Fragmentul face parte din capitolul al XIII-lea, intitulat „Crucea răzășilor” și înfățișează întoarcerea lui Tudor Șoimaru în satul natal, întâlnirea cu neamurile și cunoașterea împrejurărilor în care i-a fost omorât tatăl.

La începutul fragmentului, dominantă eroului este dragostea pentru Magda – „iubirea cea mare” – taină pe care în zadar încearcă să o ascundă „ca pe un lucru scump”, fiindcă prietenii săi îi înțeleg frământarea:

„– Totuși, Tudore, adă-ți aminte de cuvântul meu: cât de tare schimbă Dumnezeu și întâmplările toate hotărârile noastre...”

Emoția de care este cuprins Tudor la revederea satului natal relevă sensibilitatea eroului și profunzimea dragostei pentru Șoimărești:

„Acum, vântul dimineții îl deștepta încet-încet. Îl deșteptau și amintirile vechi.
– Fraților, zise el, cuprinzând mâinile tovarășilor lui, acesta-i satul meu!”

La remarcă lui Cantemir-Bei că este o așezare obișnuită, Tudor precizează: „– Se poate, dar acesta-i al meu și nu l-am văzut de douăzeci de ani!”. Interjecția *iată* aduce în prim-plan imaginea cimitirului unde „zac mulți” dintre ai lui și a casei în care s-a născut. Punctele de suspensie și asocierea celor două substantive cu sens antitetice – „țintirimul”, „casa” – sugerează legătura de viață și de moarte dintre Tudor și sat.

Elementele etnografice înfățișează tabloul unui sat răzeșesc „cu casele mari acoperite cu stuh, case curate”, sat aflat sub poală de pădure pe apa Răutului.

Fiind zi de duminică, oamenii – păstrători ai credinței în Dumnezeu – se îndreptau spre biserică în haine de sărbătoare:

„Femei și fete cu cațaveici de vulpe și cu fuste de lână, dungate cu vrâste galbene și roșe pe fund negru, veneau la leturghie. Femeile aveau broboadă cafenie pe cap; fetele erau cu capetele goale gătite cu flori de grădină. Unele erau frumoase și spionau cu priviri agere pe cei trei oșteni.

Veneau și răzăși în urma lor, îmbrăcați în straiile cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote de piele roșă, pantaloni largi și încrețiți în jurul mijlocului dintr-un șiac cafeniu și ilice negre cu nasturi rotunzi de argint și cu mâinicile largi”.

Din descrierea minuțioasă a vestimentației transpare admirația prozatorului față de simplitatea și frumusețea portului popular, transmis cu sfîntenie din generație în generație.

Prin formulările „un grangur cânta în pacea satului, în lumina dimineții. [...] toaca începu să sune în clopotnița bisericii albe c-o duruire melodioasă”, se conturează o atmosferă de liniște și echilibru sufletesc.

Dialogul dintre Tudor Șoimaru și vatamanul satului reprezintă, parcă, întâlnirea prezentului cu un martor al trecutului – „om cărunt cu obrazul brăzdat” – care le vorbește cu bunăvoință țărănească, spunându-le: „– Domnilor, să nu vă fie cu bănat. Eu sunt vataman în sat aicea. V-aș întreba pe cine căutați...”. La răspunsul oșteanului că se numește Tudor Șoimaru, vatamanul vorbește în numele colectivității de răzeși, unită prin legături de sânge: „– Dar cine-i fi dumneata și de unde? întrebă cu neîncredere vatamanul. Noi ne cunoaștem toți; cu toți suntem Șoimărești și neamuri și știm unul de altul...”. Ideea legăturii dintre Șoimărești este reluată după ce Tudor se întâlnește cu unchiul său Mihai, când glasurile răzeșilor și ale neamurilor se ridică și brațele se întinseră spre el: „Șoimaru era cuprins de mâni, îmbrățișat de veri și de mătușe, și glasuri rosteau nume”. La legătura de sânge se adaugă idealul comun al luptei pentru libertate: „toți erau ai unui Șoimaru [...] se trăgeau [...] din bătrâni vechi care luptaseră pentru moșie și dobândiseră pământ pe vremurile lui Ștefan-Vodă cel Bătrân”. Episodul este important pentru semnificația titlului romanului: *Neamul* – substantiv care exprimă legătura de sânge între cei ce poartă același nume, *Șoimăreștilor* – onomastic derivat de la substantivul comun *șoim*, pasăre care simbolizează cutezanța și dragostea de libertate. Romanul prezintă o mare familie de oameni viteji și dornici de libertate.

Prozatorul realizează atmosfera unei dezvăluiri grave prin anumite detalii: „clopotele bisericii tăcură”; „se alină și vocile oamenilor”. S-a așternut tăcere pentru ca în liniștea aceasta adâncă să se audă glasul amintirilor crâncene. Se remarcă folosirea gradăției în dezvăluirea morții lui Ionașcu prin notații în care se includ serii sinonimice: „Aicea odihnește părintele tău”; „aici zace robul lui Dumnezeu... care s-a strămutat în veșnicele lăcașuri”; „aici este îngropat părintele tău”; „a pierit ucis de buzdugan mișelesc”. Verbele „a grăi” și „a striga” și determinatele acestora („grăi Mihai îndesat”; „îi strigă la ureche bătrânul Mihai”) constituie punctul maxim al gradăției ascendente în care verbul „a striga” este repetat de trei ori. Uncheșul Mihai știe cum să reînvie icoane vechi, aproape uitate, și să-i aprindă în suflet dorința de a cunoaște și de a pedepsi pe cel care i-a ucis părintele, i-a risipit familia și gospodăria și le-a luat șoimăreștilor pământurile. Contemplarea crucii lui Ionașcu, vorbele bătrânului Mihai și prezența răzeșilor produc o impresie puternică asupra lui Tudor: „Cu ochii împânziți de lacrimi, Tudor cetea slovele săpate pe crucea de granit”, „Cu ochii

încrunțați cetea neconținut slovele mari de pe crucea tatălui său". Dintre imaginile trecutului capătă contur „chipul palid, stropit de sânge, al unui oștean mort. Acela era tatăl său”.

Revine imaginea casei – ca simbol a tot ceea ce a năruit Orheianu prin cruzimea lui – semn al pustiului și al durerii semănate de acesta în neamul Șoimăreștilor :

„– Privește și-n vale, dincoace, în livada părăginită, casa voastră ! Îi strigă răzășul cel bătrân. Suflă prin ea vânturile iernii și bat peste dânsa puhoaiile ploilor. Ca ea s-au risipit, duse de valuri și vânturi, odraslele lui Ionașcu”.

Verbele din evocarea făcută de bătrân reflectă antiteza dintre suferința cauzată de boier răzeșilor și libertatea și bunăstarea în care trăiește, „se îngrașă și râde nepedepsit, și și-a pus piciorul pe grumazul nostru...”.

Relatarea bătrânului evidențiază conflictul social – lupta răzeșilor pentru pământ – căruia i se va adăuga cel psihologic.

În momentul când află numele ucigașului, „Tudor Șoimaru rămăsese ca fulgerat, cu ochii rotunziți, înfricoșați de groază lăuntrică”. Intensitatea trăirilor este relevată prin comparație, epitete și prin surprinderea gesturilor semnificative ale lui Tudor : „Abia avu putere să se stăpânească, înghiți greu de câteva ori și rămase privind întunecos spre mormântul de dinaintea lui”, mormântul unde își dormea Ionașcu somnul de veci.

Titlul capitolului exprimă venerația Șoimăreștilor față de Ionașcu, răpus „de buzdugan mișelesc”, deoarece s-a ridicat pentru apărarea drepturilor și ocinilor strămoșești. El a fost conducătorul răzeșilor din satele din ținutul Orheiului, de aceea mormântul lui era plivit și acoperit cu flori răsădite. Acolo veneau să îngenuncheze răzeșii ; cel dispărut a purtat aceeași cruce a sorții nedrepte, la fel ca și ei.

Capitolul al XXXV-lea **Morții poruncesc celor vii**

*Întrebări și exerciții pentru
înțelegerea textului*

Șoimaru nu s-a arătat până a doua zi în sat. Pe după miezul nopții trecuse pe la fântâna lui Grozav și avusese tainic sfat cu oștenii lui ; după aceea nimeni nu știa pe unde rătăcise. Nu știa nici Lie, care se întorsese singur acasă, îngrijat și uimit – dar cu strașnică poruncă de la stăpân să nu crâcnească nimic nimănui de cele ce văzuse și auzise. Un soare blând răsări a doua zi, într-o duminică, ș-o lumină prietenoasă se împânzi peste sat, asupra căsuțelor albe ș-a livezilor desfrunzite. Clopotul suna în turnul bisericii vechi prelung, și tremura cântarea lui până la mari depărtări, unde s-amestecau cerul și pământul într-o brumă alburie și-ncepea spre Mare sălbatica stepă.

Oamenii fuseseră îngrijorați, dar vestise Constantin, slujbașul de la Murgeni, pacea boierească – și acuma împreună cu preotul, mulțameau lui Dumnezeu, „că-i scăpase de tot vrăjmașul, mânia și primejdia...”.

– Poate tot aveau dreptate moșnegii... șopteau muierile cu mâna la gură. Suntem și noi și boierul de-o lege și ne închinăm lui Hristos ! ... Ne ferește Cel-de-Sus să ne vedem feciorii sângerând sub ochii noștri. Destule suferinți au fost în trecut !

Slujba, după tipicul cel mare, se petrecu în liniște și gospodarii ieșiră în țințirimul larg. Pe morminte căzuseră florile și putrezeau. Femeile umblau, își căutau morții și le aprindeau candelile. Iar bătrânii,

1. Raportați semnificația titlului capitolului la etica populară în lumina căreia trebuie să acționeze urmașii.

2. Ce simbolizează sunetul clopotului ?

3. Explicați de ce autorul insistă asupra imaginii „țințirimului”.

rezemați în toiegele lor, grăiau încet, privind cum trec peste locașurile veșnice fire lungi și argintii de mătasa-morților.

În liniștea aceasta a satului, deodată se făcu un ușor zvon. Lostun, care fusese pândar la Murgeni, se repezi în ograda bisericii și vesti pe cei adunați că boierul Stroie Orheianu a intrat în sat cu pușini slujitori, și vine să steie de vorbă cu fruntașii Șoimăreștilor.

– Vine fără șfială... grăi Lostun. Se leagănă pe cal și-și mângâie barba mare... Se uită la unii și la alții pe care-i întâlnește, și râde...

– Ciudat lucru și foarte de mirare! ... mormăi clătînând din cap Mihă.

Dar Lostun parc-ar fi vestit și pe Tudor Șoimaru; căci neamurile lui îl văzură venind încet pe poarta bisericii. Era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniștit. Privi spre femei și spre copiii strânși la o parte; după aceea se alătură de sfatul bătrânilor, fără să zică nici o vorbă. Cu brațul drept își pipăi mâna stângă, să vadă dacă stă bine în chinga ei, apoi își rezemă pumnul de straja săbiei și scoase un picior înainte.

– Ai auzit? îi șopti cu oarecare îngrijorare uncheșul Mihă. Vine la sfatul nostru boierul Stroie...

– Da, răspunse Tudor, să așteptăm!

Măreț în straiul lui bogat, călare pe un cal roib nalt de Lehia, Orheianu se arătă în uliță, urmat de slujitorii lui înarmați. Erau mazuri voinici, cu ochi verzi și cu umerii obrazilor roșcovani și ieșiți în afară. Boierul coti la podeț și intră călare în ograda bisericii. Răzășii îl priveau venind, ridicară capetele, dar nu-și scoaseră cușmele.

Orheianu se opri și zise c-un fel de mulțămire, rotindu-și ochii asupra tuturor celor care erau de față:

– Bine v-am găsit, oameni buni!

– Îți mulțămim, boierule... răspunse preotul cu bunătațe și cu privire bună, făcând un pas înainte. Ceilalți murmurară încet salutarea și priveau cu luare-aminte la vechiul lor dușman.

– Ați auzit, oameni buni, grăi deodată cu glas gros boierul, că domnia Tomșei s-a petrecut din lumea asta și-a venit în scaunul țării Alexandru-Vodă, pe care și noi l-am ajutat și l-am apărat...

– Am auzit! răspunse uncheșul Mihă.

– Acest Domn al nostru a auzit de toate câte s-au petrecut aici. Știe că Orheiul a dat oșteni lui Tomșa, știe că Șoimăreștii au dat și căpitan de steaguri, și cu toate acestea m-am milostivit eu și-am pus cuvânt să ierte toate...

Răzășii nu răspunseră. Boierul dintr-o dată dădu cu ochii de Șoimaru, și-ncepu a râde c-o veselie ciudată.

– Cum, căpitane Tudore? și dumneata ești aici? te-ai întors de la oaste?

– Da, boierule... răspunse liniștit răzășul.

– Foarte bine se nimerește atunci întâlnirea, și mă bucur, căci am venit aicea la împăcaciune...

– Dumnezeu îți va ajuta pentru tot binele ce-l vei face... grăi popa mulțămit; și moșneagul ar mai fi spus ceva dacă privirea aprigă a lui Șoimaru nu i-ar fi înghețat vorba pe buze.

– Bătrânii ajung o vreme rea, șopti oșteanul la urechea lui Mihă, când nu înțeleg nimica și, ca și copiii, nu se pricep s-aștepte!...

Mihă își încruntă sprâncenele și-și întoarse o ureche cătră boier.

– Eu vă rog, gospodarilor, zise cu umilință Orheianu, aveți bunătațe și mă răsplătiți pentru toate ostenele mele... Dați-mi de bunăvoie moșia voastră, căci eu mi-am pus obrazul pentru voi și v-am cerut iertare de la Vodă!...

4. Prin ce notații se surprinde siguranța de sine a boierului?

5. Ce evidențiază dialogul dintre boier și răzeși?

Răzășii deodată se priviră înfiorați și apoi începură să se frământa. Acuma pricepeau răsul cel bun al Orheianului!

– Nu-mi răspundeți nimica, oameni buni? Întrebă cu aceeași înmlădiere moale de glas boierul.

– Cum boierule? Întrebă Mihă, azvârlindu-i o privire ageră. Dumneata ne ceri moșia pe care-ai stăpânit-o și noi am câștigat-o prin dreaptă judecată acu patru ani?

– Nu, moșule, răspunse zâmbind Orheianu. Cer toată moșia voastră: dați ce-a mai rămas, ca să-mi întregesc ce-i al meu.

– Și noi ce facem?

– Ce vă va lumina Dumnezeu!...

Bătrânii rămaseră înmărmuriți. Femeile prinseră a plânge.

– Ce te miri așa de tare, căpitane Tudore? strigă apoi deodată boierul cu semeție. Ce mă privești astfel? Ți pare ciudat? Ieri ai fost tu tare și astăzi sunt eu!...

Șoimaru făcu doi pași și grăi:

– Boierule, eu nu te-nțeleg!

– Ce nu-nțelegi? strigă Orheianu privind-l țintă. Iată judecata mea. Asta-i! Care din voi va îndrăzni astăzi să ridice un deget asupra mea? Astăzi nu mai este mișelul vostru Tomșa, și Domnia v-ar spulbera de pe fața pământului de-ați îndrăzni... De aceea eu am venit în mijlocul vostru, și nu vă cuteza unul să miște brațul! Ha-ha!

– Boierule, te-nșeli, zise cu liniște Șoimaru.

– Așa? Ha! mă-nșel? Nu mă-nșel, căci dacă mazurii mei vor răcni numai o dată, cu strășnicie, în limba lor, vor veni toți ceilalți și vă vor pune pe toți cu fețele la pământ! Îndrăznești tu, poate, Șoimaru? Nu îndrăzni, că ți-e brațul frânt. Și te iert pentru cuvântul tău prost, căci odată, în viață, mi-ai făcut un bine...

– Boierule, strigă Șoimaru cu ochii scăpărând, ai greșit dac-ai venit în vizunia lupului! Eu mai am un braț tare, și te voi așeza cu pieptul pe mormântul părintelui meu, pe care tu l-ai ucis cu buzduganul lui Aron! Ai ucis: ți-a venit ceasul pedepsei!

Boierul atunci smuci năprasnic frâul calului. Mazurii chiuiră prelung, și le răspunseră răcnete cumplite la marginea satului.

– Să nu cutezați, mișelilor! urlă Orheianu. Să nu cutezi, mișele! rânji către Șoimaru. Te voi bate peste fălci, ca pe tatăl tău, și voi spulbera pe toți nemernicii ca tine...

Izbucnind într-o mânie grozavă, de mult stăpânită sub vorbe blajine și rânjite, Orheianu își repezi din șa trupu-nainte, scuipe pe Șoimaru și ridică asupra-i buzduganul, pe care-l scosese de sub cingătoare.

Dar oșteanul trăsesese sabia. Atunci îl văzură întâi neamurile lui, turbat ca fiara, cu ochii crunți și cu obrazul ca de var. Se schimbaseră într-o clipă și nu-l mai cunoșteau. Cu brațul drept ridică fierul, se repezi ca scăpat dintr-un arc, și lovi în creștet pe Orheian. Și-nălțând a doua oară sabia, răcni așa de cumplit, încât mazurii, înfricoșați, smuciră frâiele și se năpustiră pe poartă.

Urlatul lui Tudor era o chemare. Pe ulița satului, din râpa din dosul bisericii, se repeziră flăcăii Șoimăreștilor călări, cu săbiile și sulitele. Lie venea în frunte ducând de căpăstru calul căpitanului. O clipă se opriră, imbulziți în uliță până departe, în urmă, așteptând. Iar pe Șoimaru îl priveau neamurile lui cum c-o mână trage de barbă trupul greu al boierului și-l leapădă lângă piatra de mormânt pe care era însemnat numele lui Ionașcu și anul cumplit al morții lui...

6. Urmăriți reacțiile lui Tudor Șoimaru în timpul întâlnirii cu Stroie Orheianu.

7. Comentati pasajul referitor la judecata lui Tudor în numele Șoimăreștilor.

8. Ce semnifică gestul lui Tudor de a-l „leapăda” pe boier la mormântul tatălui?

Răzășii deodată se priviră înfiorați ș-apoi începură să se frământa. Acuma pricepeau răsul cel bun al Orheianului!

- Nu-mi răspundeți nimica, oameni buni? întrebă cu aceeași înmădădiere moale de glas boierul.

- Cum boierule? întrebă Mihai, azvârlindu-i o privire ageră. Dumneata ne ceri moșia pe care-ai stăpânit-o și noi am câștigat-o prin dreaptă judecată acu patru ani?

- Nu, moșule, răspunse zâmbind Orheianu. Cer toată moșia voastră: dați ce-a mai rămas, ca să-mi întregesc ce-i al meu.

- Și noi ce facem?

- Ce vă va lumina Dumnezeu!...

Bătrânii rămaseră înmărmuriți. Femeile prinseră a plânge.

- Ce te miri așa de tare, căpitane Tudore? strigă apoi deodată boierul cu seneție. Ce mă privești astfel? Ți pare ciudat? Ieri ai fost tu tare și astăzi sunt eu!...

Șoimaru făcu doi pași și grăi:

- Boierule, eu nu te-nțeleg!

- Ce nu-nțelegi? strigă Orheianu privind-l țintă. Iată judecata mea. Asta-i! Care din voi va îndrăzni astăzi să ridice un deget asupra mea? Astăzi nu mai este mișelul vostru Tomșa, și Domnia v-ar spulbera de pe fața pământului de-ați îndrăzni... De aceea cu am venit în mijlocul vostru, și nu vă cuteza unul să miște brațul! Ha-ha!

- Boierule, te-nșeli, zise cu liniște Șoimaru.

- Așa? Ha! mă-nșel? Nu mă-nșel, căci dacă mazurii mei vor răcni numai o dată, cu strășnicie, în limba lor, vor veni toți ceilalți și vă vor pune pe toți cu fețele la pământ! Îndrăznești tu, poate, Șoimaru? Nu îndrăzni, că ți-e brațul frânt. Și te iert pentru cuvântul tău prost, căci odată, în viață, mi-ai făcut un bine...

- Boierule, strigă Șoimaru cu ochii scăpărând, ai greșit dac-ai venit în vizunia lupului! Eu mai am un braț tare, și te voi așeza cu pieptul pe mormântul părintelui meu, pe care tu l-ai ucis cu buzduganul lui Aron! Ai ucis: ți-a venit ceasul pedepsei!

Boierul atunci smuci năprasnic frâul calului. Mazurii chiuiră prelung, și le răspunseră răcnete cumplite la marginea satului.

- Să nu cutezați, mișelilor! urlă Orheianu. Să nu cutezi, mișele! rânji cătră Șoimaru. Te voi bate peste fălci, ca pe tatăl tău, și voi spulbera pe toți nemernicii ca tine...

Izbucnind într-o mânia grozavă, de mult stăpânită sub vorbe blajine și rânjite, Orheianu își repezi din șa trupu-nainte, scuipe pe Șoimaru și ridică asupra-i buzduganul, pe care-l scosese de sub cingătoare.

Dar oșteanul trăsesese sabia. Atunci îl văzură întâi neamurile lui, turbat ca fiara, cu ochii crunți și cu obrazul ca de var. Se schimbaseră într-o clipă și nu-l mai cunoșteau. Cu brațul drept ridică fierul, se repezi ca scăpat dintr-un arc, și lovi în creștet pe Orheian. Și-nălțând a doua oară sabia, răcni așa de cumplit, încât mazurii, înfricoșați, smuciră frâiele și se năpustiră pe poartă.

Urlul lui Tudor era o chemare. Pe ulița satului, din răpa din dosul bisericii, se repeziră flăcăii Șoimăreștilor călări, cu săbiile și sulitele. Lie venea în frunte ducând de căpăstru calul căpitanului. O clipă se opriră, îmbulziți în uliță până departe, în urmă, așteptând. Iar pe Șoimaru îl priveau neamurile lui cum c-o mână trage de barbă trupul greu al boierului și-l leapădă lângă piatra de mormânt pe care era însemnat numele lui Ionașcu și anul cumplit al morții lui...

6. Urmăriți reacțiile lui Tudor Șoimaru în timpul întâlnirii cu Stroie Orheianu.

7. Comentati pasajul referitor la judecata lui Tudor în numele Șoimăreștilor.

8. Ce semnifică gestul lui Tudor de a-l „leapăda” pe boier la mormântul tatălui?

Fără să mai privească în urmă, Tudor se prăpăstui pe poartă ; Lie îl prinse la subsuoară și-l ajută să salte în șa ; și la țipătul de năvală cunoscut de ei, călăreții porniră în ropot spre Murgeni, spre mazuri și spre curtea boierească.

În urmă numai uncheșul Mișu se urni din loc, se apropie de boier, îl privi cum zăcea în balta-i de sânge, își scoase domol contășul din spate și i-l așeză cu grijă peste piept și peste față.

Se întoarse apoi spre ceilalți și cuvântă cu voce răgușită parcă de trudă :

- Să-l ierte Dumnezeu !

Iar Șoimaru își duse într-o întinsoare călărimea întărită ca și el spre curtea boierului. Izbiră pe mazuri, îi întoarseră în loc, și începură a-i bate și a-i tăia până ce-i năruiră în iazul Răutului. Și trecură mai departe și se opriră cu caii în răsuflet greu la curtea boierească.

- Aici e ghizuina dușmanului ! zise Șoimaru arătând cu sabia. S-o risipim și s-o dăm vântului !

Ludno și cu domnița lui, înspăimântați de neașteptata năvală, ieșiră în pridvor, coborâră scările ; apoi, văzând săbii sclipind spre ei, se răsuciră ca să scape îndărăt. Femeia țipa cu glas sfredelitor și ascuțit. Leahul trase pala. Flăcării năvăliră asupra lor. Dar Șoimaru se repezise, și acoperi pe Magda cu sabia.

- Fraților, nu ucideți ! strigă el.

Când ceilalți se traseră îndărăt, el zise gâfâind celor căzuți în genunchi :

- Sculați, luați-vă caii și plecați. Vă vor întovărăși oameni de-ai mei până-n târg la Soroca !

Dar numai Magda îi înțelegea graiul lui moldovenesc. Și din mânia stăpânită, din tulburarea lui, din ochii sticloși ca de fiară, ea pricepu o parte de adevăr, și gemea cu mâinile la temple, îl privea cu groază, și se lăsă dusă de subsuori de flăcării răzășilor.

Atunci porunci Șoimaru să s-aducă șumuioacele de paie și tăciunii, și dădu foc curții de la Murgeni, el singur cu mâna lui. S-au zbatut și s-au răsucit flăcările toată noaptea. Ș-a poruncit pe urmă răzășilor s-o dărâme și s-o împrăstie în patru părți. Și, până luni la amiază fiind curtea asemănată cu pământul, a hotărât să yie pluguri.

Era un cer fără soare și mohorât deasupra și soseau de la munți, pe vârfurile înălțimilor, nouri zdrențuiți.

Tudor sta drept pe cal și neînduplecat ; și ieșiseră și toți Șoimăreștii, bătrâni, muieri și copii ; și priveau cum trec fără încetare brăzdare cu șase boi și apasă pe cormane oșteni, înnegrind și asemănând încet bătătura unde sălăluise stăpânirea Orheianului.

9. Observați valoarea stilistică a verbelor (frecvența, timpul, modul) și repetiția lui „și” narativ.

10. Ce concluzie trageți din atitudinea lui Tudor față de Magda ?

11. Comentați finalul.

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului

Titlul conține imperativul de a se înfăptui dreapta răzbunare în numele celor răpuși de „buzdugan mișelesc”, datorie care revine lui Tudor și neamului său de răzeși.

Natura ocrotitoare este un cadru de liniște și de pace în care s-ar cuveni să trăiască răzeșii, aceștia fiind element de permanență națională, ca trudituri ai gliei și păstrători ai credinței străbune. Căldura și lumina soarelui învăluie satul, iar glasul tremurat al clopotului, simbol al credinței străvechi, încălzește și unește sufletele oamenilor.

În liniștea aparentă a duminicii se simte o încordare nelămurită. Prozatorul menționează că Tudor avusese „tainic sfat cu oștenii lui” după miezul nopții și nimeni, în afară de slujitorul său credincios Lie, „nu știa pe unde rătăcise”.

Ca și în capitolul „Crucea răzășilor”, țăranii din Șoimărești sunt înfățișați în cimitir, un loc sfânt în care se păstrează legătura între generații. Respectând credința, femeile aprindeau candelă, în timp ce bătrânii „grăiesc încet”, privind mormintele. Cimitirul – ca element spațial – este un loc simbolic; în capitolul „Crucea răzășilor” înseamnă locul unde își doarme somnul de veci cel care s-a ridicat pentru drepturile răzeșilor, locul unde Tudor află numele ucigașului și înțelege datoria față de tatăl său.

În capitolul „Morții poruncesc celor vii”, în cimitir se confruntă Orheianu și Tudor, aflat în fruntea neamului Șoimăreștilor, cimitirul constituind locul de judecată și de pedeapsă în numele dreptății care se cerea înfăptuită.

Liniștea oamenilor este tulburată de vestea adusă de Lostun – fost pândar la Murgeni – că boierul Stroie Orheianu „vine să steie de vorbă cu fruntașii Șoimăreștilor”. Notățiile : „vine fără sfială”, „se leagănă pe cal” sugerează gândurile ascunse ale lui Stroie și faptul că întâlnirea nu este lipsită de primejdie. Boierul vine și se comportă ca un stăpân sigur de puterea și de drepturile lui „și-și mângâie barba mare... Se uită la unii și la alții... și râde”; punctele de suspensie invită la meditație asupra intențiilor ascunse ale personajului. Ideea este exprimată clar de Mișu : „Ciudat lucru și foarte de mirare”.

Apariția lui Tudor Șoimaru subliniază rolul său important în desfășurarea evenimentelor. Adâncă implicare sufletească este ascunsă printr-o mare putere de stăpânire : „era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniștit”. Îngrijorării uncheșului Mișu, în legătură cu venirea boierului, îi răspunde liniștit : „...să așteptăm!”.

Imaginea lui Orheianu și a însoțitorilor săi contrastează cu simplitatea mulțimii adunate : venea „măreț, în straiul lui bogat, călare pe un roib nalt de Lehia”, iar slujitorii lui erau înarmați.

Răzeșii nu-și scoaseră cușmele, semn că nu-l recunoșteau de stăpân. Salutul acestuia, „Bine v-am găsit, oameni buni!”, reflectă fățarnicia, apelativul „oameni buni” implicând o apropiere sufletească, atitudine străină lui Stroie în relațiile sale cu răzeșii. De la aparenta bunăvoință, boierul trece la înfățișarea situației sale privilegiate de sub noua stăpânire și ridică pretenția de a intra în posesia întregului pământ al Șoimăreștilor, ca răsplată că i-a apărât de pedeapsă domniei :

„– Ați auzit, oameni buni, grăi deodată cu glas gros boierul, că domnia Tomșei s-a petrecut din lumea asta și-a venit în scaunul țării Alexandru-Vodă, pe care și noi l-am ajutat și l-am apărât...”.

Dramatismul momentului rezultă din dialogul dintre boier, Mișu și Tudor Șoimaru. Cuvintele, gesturile, intervenția autorului dezvăluie încordarea conflictului și schimbarea atitudinii boierului, care inițial se poartă „cu prefăcută umilință”, are „înmlădiere moale de glas”, seninătate în priviri, pentru ca apoi să-și manifeste lăcomia și lipsa de omenie când spune : „Cer toată moșia voastră : dați ce-a mai rămas, ca să-mi întregesc ce-i al meu”.

Răzeșii întreabă deznădăjduiți : „Și noi ce facem?”, dar boierul răspunde cu nepăsare : „Ce vă va lumina Dumnezeu!...”.

Tudor împărtășește uimirea sătenilor față de pretențiile boierului :

„– Ce te miri așa de tare, căpitane Tudore? strigă apoi deodată boierul cu semeție. Ce mă privești astfel? Îți pare ciudat? Ieri ai fost tu tare și astăzi sunt eu!...”.

Deși boierul devine amenințător, Tudor își păstrează stăpânirea de sine :

„– Care din voi va îndrăzni astăzi să ridice un deget asupra mea? Astăzi nu mai este mișelul vostru Tomșa, și Domnia v-ar spulbera de pe fața pământului de-ați îndrăzni...”.

– Boierule, te-nșeli, zise cu liniște Șoimaru”.

Mânia îndelung stăpânită a căpitanului de oști se dezlănțuie prin vorbe tăioase. Demn, Tudor îi spune că va putea să-l răpună cu un singur braț sănătos, că a făcut rău nesocotind

Ca și în capitolul „Crucea răzășilor”, țăranii din Șoimărești sunt înfățișați în cimitir, un loc sfânt în care se păstrează legătura între generații. Respectând credința, femeile aprindeau candelă, în timp ce bătrânii „grăiesc încet”, privind mormintele. Cimitirul – ca element spațial – este un loc simbolic; în capitolul „Crucea răzășilor” înseamnă locul unde își doarme somnul de veci cel care s-a ridicat pentru drepturile răzeșilor, locul unde Tudor află numele ucigașului și înțelege datoria față de tatăl său.

În capitolul „Morții poruncesc celor vii”, în cimitir se confruntă Orheianu și Tudor, aflat în fruntea neamului Șoimăreștilor, cimitirul constituind locul de judecată și de pedeapsă în numele dreptății care se cerea înfăptuită.

Liniștea oamenilor este tulburată de vestea adusă de Lostun – fost pândar la Murgeni – că boierul Stroie Orheianu „vine să steie de vorbă cu fruntașii Șoimăreștilor”. Notațiile: „vine fără sfială”, „se leagănă pe cal” sugerează gândurile ascunse ale lui Stroie și faptul că întâlnirea nu este lipsită de primejdie. Boierul vine și se comportă ca un stăpân sigur de puterea și de drepturile lui „și-și mângâie barba mare... Se uită la unii și la alții... și râde”; punctele de suspensie invită la meditație asupra intențiilor ascunse ale personajului. Ideea este exprimată clar de Mihu: „Ciudat lucru și foarte de mirare”.

Apariția lui Tudor Șoimaru subliniază rolul său important în desfășurarea evenimentelor. Adâncă implicare sufletească este ascunsă printr-o mare putere de stăpânire: „era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniștit”. Îngrijorării uncheșului Mihu, în legătură cu venirea boierului, îi răspunde liniștit: „...să așteptăm!”.

Imaginea lui Orheianu și a însoțitorilor săi contrastează cu simplitatea mulțimii adunate: venea „măreț, în straiul lui bogat, călare pe un roib nalt de Lehia”, iar slujitorii lui erau înarmați.

Răzeșii nu-și scoaseră cușmele, semn că nu-l recunoșteau de stăpân. Salutul acestuia, „Bine v-am găsit, oameni buni!”, reflectă fățarnicia, apelativul „oameni buni” implicând o apropiere sufletească, atitudine străină lui Stroie în relațiile sale cu răzeșii. De la aparenta bunăvoință, boierul trece la înfățișarea situației sale privilegiate de sub noua stăpânire și ridică pretenția de a intra în posesia întregului pământ al Șoimăreștilor, ca răsplată că i-a apărat de pedeapsă domniei:

„– Ați auzit, oameni buni, grăi deodată cu glas gros boierul, că domnia Tomșei s-a petrecut din lumea asta și-a venit în scaunul țării Alexandru-Vodă, pe care și noi l-am ajutat și l-am apărat...”.

Dramatismul momentului rezultă din dialogul dintre boier, Mihu și Tudor Șoimaru. Cuvintele, gesturile, intervenția autorului dezvăluie încordarea conflictului și schimbarea atitudinii boierului, care inițial se poartă „cu prefăcută umilință”, are „înmlădiere moale de glas”, seninătate în priviri, pentru ca apoi să-și manifeste lăcomia și lipsa de omenie când spune: „Cer toată moșia voastră: dați ce-a mai rămas, ca să-mi întregesc ce-i al meu”.

Răzeșii întreabă deznădăjduiți: „Și noi ce facem?”, dar boierul răspunde cu nepăsare: „Ce vă va lumina Dumnezeu!...”.

Tudor împărtășește uimirea sătenilor față de pretențiile boierului:

„– Ce te miri așa de tare, căpitane Tudore? strigă apoi deodată boierul cu semeție. Ce mă privești astfel? Îți pare ciudat? Ieri ai fost tu tare și astăzi sunt eu!...”.

Deși boierul devine amenințător, Tudor își păstrează stăpânirea de sine:

„– Care din voi va îndrăzni astăzi să ridice un deget asupra mea? Astăzi nu mai este mișelul vostru Tomșa, și Domnia v-ar spulbera de pe fața pământului de-ați îndrăzni...”.

– Boierule, te-nșeli, zise cu liniște Șoimaru”.

Mânia îndelung stăpânită a căpitanului de oști se dezlănțuie prin vorbe tăioase. Demn, Tudor îi spune că va putea să-l răpună cu un singur braț sănătos, că a făcut rău nesocotind

ura și forța oamenilor venind în „vizunia lupului”, deoarece a sosit momentul judecății și pedepsei pentru moartea părintelui său: „– Ai ucis: ți-a venit ceasul pedepsei!”.

Puterea de sugestie a episodului confruntării pe viață și pe moarte între boier și Tudor rezultă din utilizarea limbajului popular. Stroie „smuci năprasnic frâul” și-i spuse căpitănelui ca să-l intimideze: „Să nu cutezi, mișele! ... Te voi bate peste fălci, ca pe tatăl tău, și voi spulbera pe toți nemernicii ca tine...”.

Orheianu este plin de dispreț și cruzime față de Tudor Șoimaru, pe care-l scuipă, ridică buzduganul ținut la cingătoare, dar răzeșul nu se înfricoșează. Reacțiile eroului sunt notate plastic prin comparațiile „turbat ca fiara”, „cu ochii crunți și cu obrazul ca de var”, „se repezi ca scăpat dintr-un arc”, prin epitetele „(ochii) crunți”, „(răcni) așa de cumplit” și prin verbe la perfectul simplu: „se repezi”, „lovi”, „răcni”.

Strigătul lui Tudor Șoimaru înfricoșează pe mazuri și constituie o chemare pentru flăcăii răzeșilor, care se adună în curtea bisericii.

Îndeplinind porunca morților către cei vii, îl răpune pe boier, îl așază pe mormântul lui Ionașcu, îi nimicește pe mazuri și, ajutat de Șoimărești, se îndreaptă spre conacul de la Murgeni, pe care îl distruge.

Aglomerările verbale contribuie la sublinierea dinamismului scenelor descrise; cele mai multe sunt verbe de acțiune: („izbiră pe mazuri”, „îi întoarseră în loc”, „începură a-i bate”).

Tudor – care pentru o clipă apăruse „turbat de furie” – este generos față de Magda și față de soțul ei Ludno, atitudine care izvorăște din „iubirea stăpânită” pentru fiica Orheianului și de fondul lui de omenie. Apără pe cei doi de mânia răzeșilor, le dă oameni să-i însoțească și să-i păzească până la hotarul țării.

Șoimaru este neînduplecat în pedepsirea dușmanului; are sentimentul datoriei împlinite numai când vede că pe locul unde fusese curtea boierească ară plugurile, dar nu se bucură că a fost nevoit să ridice sabia și nici că a risipit conacul. Starea sufletească a oșteanului este surprinsă cu subtilitate și printr-o succintă descriere de natură:

„Era un cer fără soare și mohorât deasupra și soseau de la munți, pe vârfurile înălțimilor, noui zdrențuiți”.

Fragmentul se încheie cu imaginea răzeșilor martori la năruirea conacului, prin notații care accentuează ideea de înfrățire a acelor oameni însetați de dreptate: „și ieșiseră și toți Șoimăreștii, bătrâni, muieri și copii; și priveau cum trec fără încetare brăzdare cu șase boi și apasă pe cormane oșteni, înnegrind și asemănând încet bătătura unde sălășluise stăpânirea Orheianului”.

Capitolul al XXXVI-lea **Orice istorisire are un sfârșit**

Întrebări și exerciții pentru înțelegerea textului

Priveghiul conținește; cartea se-nchide. Se cuvine, după rânduiala bunilor povestitori de odinioară, să arătăm că sfârșitul văduvei lui Irimia-Vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei, căci după un an, în 1617, turcii și tătarii și gloatele pământenilor, pătrunzând până la Iași, i-au zdrobit oastea așa de frumos întocmită de ginerii ei, și pe ea

1. Explicați titlul capitolului și sensul formulării „cartea se-nchide”.
2. Stabiliți valoarea stilistică a perfectului compus folosit în această parte a operei.

au prins-o și-au rușinat-o păgânii, cum spune cu durere cronicarul. Casa ei în țara moldovenească a fost risipită și feciorii înjosiți. Numai domnițele ei, în Lehia, s-au bucurat de averi și nume; dar, după firea mamei lor, semețe și poftitoare s-ajungă tot mai sus, la puterile lumii, au stârnit zăzani, certuri și războaie, până ce s-au stins, și numele lor le-au rămas pomenit cu blăsteme de șleahlici.

Când Tomșa, târziu, a venit în țară, într-a doua domnie, a lăsat să cadă un ban de argint celui dintâi orb de la scara bisericii domnești. După glas, nevolnicul, care era Nicoriță, fost armaș odată, l-a cunoscut și a bătut cu umilită mulțămire mătanie Domnului său. Iar Vodă, cumițit acum și mult îmblânzit, a suspinat – aducându-și aminte cât de schimbătoare sunt toate ale oamenilor.

Bârnovă, precum se știe, a venit domn în țara lui și-l chema Barnovschie; iar în vremea lui niciodată nohail lui Cantemir n-au călcat pământul nostru.

Domnița Magda și-a purtat lumina ochilor ei prin țări străine și pribeagă a rămas până la mormânt; ci totuși ceva din visul ei de tinerețe a rămas pentru totdeauna în taina poienii de unde se vedeau satele și apele Orheiului.

Au pierit codrii; s-a stins și această rămășiță a ei, ca mireasma unei flori.

Iar Tudor cu soția lui Anița, și Mișu, și toți ceilalți răzăși au fost urgisiți și prigoniți, dar s-au ținut cu tărie. Pe urmă cei ce-au venit după ei au fost călcați și supuși de alții; și vremea neconținut i-a lovit până ce le-a plecat frunțile adânc spre pământ.

Bunicii mei sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor.

3. Descoperiți elementele reale din trecutul Moldovei.

4. Cum se evidențiază legătura dintre scriitor și neamul său de răzeși?

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului

Întocmai povestitorului de odinioară, scriitorul vorbește despre fapte petrecute din istoria noastră:

„Sfârșitul văduvei lui Irimia-Vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei, căci după un an, în 1617, turcii și tătarii și gloatele pământenilor, pătrunzând până la Iași, i-au zdrobit oastea așa de frumos întocmită de ginerii ei [...] domnițele ei, în Lehia, s-au bucurat de averi și nume; dar, după firea mamei lor, semețe și poftitoare s-ajungă tot mai sus, la puterile lumii, au stârnit zăzani, certuri și războaie, până ce s-au stins, și numele lor le-au rămas pomenit cu blăsteme de șleahlici”.

Tomșa, a venit în a doua domnie, „cumițit acum și mult îmblânzit... aducându-și aminte cât de schimbătoare sunt toate ale oamenilor”. Bârnovă a ajuns domn și se numea Barnovschie, „iar în vremea lui niciodată nohail lui Cantemir n-au călcat pământul nostru”. Magda a pribegit până la sfârșitul vieții. Tudor, Anița – soția lui – Mișu și ceilalți răzeși „au fost urgisiți și prigoniți, dar s-au ținut cu tărie”, precizare care scoate în evidență demnitatea și dârzenia cu care Șoimăreștii și-au apărât libertatea.

Prozatorul urmărește în perspectiva veacurilor destinul tragic al răzeșilor: „vremea neconținut i-a lovit până ce le-a plecat frunțile adânc spre pământ”.

Mihail Sadoveanu se declară descendent al neamului de răzeși, plecându-se asupra lor cu dragoste și înțelegere. Alternanța formelor de singular și de plural ale adjectivului posesiv *mea* („inima mea”) cu pronumele *lor* („durerii lor”) scoate în evidență adâncă legătură sufletească dintre scriitor și neam. Elementele autobiografice imprimă o notă de autenticitate romanului, stabilind o punte între trecut și prezent:

„Bunicii mei sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prășaci, având în inima mea răsunetul durerii lor”.

La baza limbii lui Sadoveanu se află vorbirea populară din jumătatea de nord a Moldovei, cu aspectele ei arhaice și contemporane, precum și limba cronicarilor.

Sub condeiul lui Sadoveanu cuvintele capătă vrajă poetică prin îmbinarea măiestrită a metaforelor, a comparațiilor, a personificărilor și prin puterea de sugestie a locuțiunilor și expresiilor create.

Aceste elemente contribuie la realizarea unei atmosfere de taină, necesară evocării („Clopotele bisericii tăcură; se alină și vocile oamenilor; și sub cireșii sălbatici care-și coborau rădăcinile între oasele morților, se făcu în lumina dimineții tăcere”), sintetizării destinului omenesc („Domnița Magda și-a purtat lumina ochilor ei prin țări străine și pribeagă a rămas până la mormânt... Au pierit codrii; s-a stins și această rămășiță a ei, ca mireasma unei flori”), meditației asupra existenței umane („După glas, nevolnicul, care era Nicoriță, fost armaș odată, l-a cunoscut și a bătut cu umilită mulțămire mătanie Domnului său. Iar Vodă, cumițit acum și mult îmblânzit, a suspinat – aducându-și aminte cât de schimbătoare sunt toate ale oamenilor”).

Monumentalitatea și unicitatea operei lui Mihail Sadoveanu sunt asigurate deopotrivă de farmecul limbii, de fraza armonioasă, cumpănită și de complexitatea aspectelor din viața poporului român.

Îmbinând realitatea istorică și ficțiunea, Mihail Sadoveanu creează, prin Neamul Șoimăreștilor, primul roman istoric cu caracter social din literatura română.

Valoarea operei constă în arta cu care învie sau imaginează fapte dintr-un trecut zbuciumat, în complexitatea și măreția sufletească a personajelor, adevărate apariții de baladă, în desăvârșita împletire a descrierilor de natură cu narațiunea.

Opera Neamul Șoimăreștilor este un roman pentru că:

- este o creație epică de mare întindere în care gândurile și sentimentele autorului se exprimă indirect, prin povestirea destinului și a faptelor personajelor;
- este alcătuit din 36 de capitole, fiecare având un titlu semnificativ pentru subiectul romanului.
- are o acțiune complexă care cuprinde mai multe episoade grupate în capitole:

- bătălia de la Cornul lui Sas;
- salvarea lui Cantemir-Bei și legământul frăției de cruce dintre tatar, Tudor Șoimaru și Simeon Bârnovă;
- drumul celor trei prieteni la Șoimărești.
- popasul la fântâna lui Albotă și întâlnirea cu Stroie Orheianu;
- salvarea Magdei din mâinile lui Vasca Vatamanu;

- I. La Cornul lui Sas
- II. Cât de repede se câștigă bătăliile
- III. Unii cad, alții se ridică
- IV. Se leagă o frăție de cruce
- V. Sfat de drum
- VI. La popas se arată boierul Stroie Orheianu
- VII. O pradă scumpă
- VIII. Alioșa a sfătuit de bine pe Vasca Vatamanu

- petrecerea de la hanul lui Chirilă după izbânda obținută asupra cazacilor;

- scena de dragoste dintre Tudor și Magda;

- revederea satului natal și întâlnirea lui Tudor cu Șoimăreștii;

- aflarea împrejurărilor morții lui Ionașcu;

- înscăunarea lui Ștefan Tomșa;

- călătoria lui Tudor în Polonia pe urmele Magdei;

- întâmplarea din casa panului Coribut (atitudinea Magdei și a lui Stroie Orheianu față de Tudor);

- întoarcerea lui Tudor în Moldova;

- măsurile lui Tudor Șoimaru pentru redobândirea pământurilor Șoimăreștilor acaparate de Stroie Orheianu;

- pedepsirea boierilor răzvrățiți de către Ștefan Tomșa;

- dragostea Aniței pentru Tudor;

- lupta lui Tomșa pentru apărarea tronului;

- victoria Elisabetei Movilă sprijinită de poloni, de cazaci și de boierii pribegi;

- întoarcerea boierului la curtea de la Murgeni;

- reîntâlnirea cu Magda;

- confruntarea căpitanului de razeși cu Stroie Orheianu, moartea boierului și risipirea curții de la Murgeni;

- rezumarea destinelor personajelor, continuarea luptei razeșilor pentru păstrarea libertății, revenirea lui Tomșa la a doua domnie, soarta tristă a lui Alexandru și a Elisabetei Movilă.

• opera urmărește o diversitate de conflicte:

- *conflictul social* principal are loc între razeși și boierimea acaparatoare. În timpul domniei lui Aron Vodă, Ionașcu este răpus de Stroie Orheianu pentru că a îndrăznit să apere pământurile razeșilor.

IX. Orheianul se împacă cu moș Chirilă

X. Bucuria lui Jupân Stroie

XI. Lui Jupân Stroie îi plac chefurile cu soții

XII. Codrul și tinerețile

XIII. Crucea răzășilor

XIV. Tudor Șoimaru se arată om care sovăiește

XV. Cum urcă Tomșa în scaunul domnesc

XVI. Drum peste Nistru

XVII. Un șleahțic subțire

XVIII. Calea întâmplării

XIX. O întâlnire de dragoste

XX. Visurile lui Coribut

XXI. Cum se întoarce puiul la cuib

XXII. Umbra Ionașcului

XXIII. Hârtoagele cele vechi

XXIV. Răzeșul prinde rădăcini

XXV. Boierii se burzuluiesc împotriva Tomșei

XXVI. Ce poate spune o fată neștiutoare

XXVII. Neliniștile lui Vodă

XXVIII. Arată un crâncen județ

XXX. Sfaturi la doamna Ieremia Vodă

XXX. Se întâlnesc prieteni vechi

XXXI. Cum și domniile sunt trecătoare ca toate

XXXII. Durerea lui Jupân Stroie

XXXIII. Se pregătește ceas rău

XXXIV. Magda se arată a treia oară

XXXV. Morții poruncesc celor vii

XXXVI. Orice istorisire are un sfârșit.

Stroie Orheianu pretinde Șoimăreștilor tot pământul ca răsplată că a pus cuvânt la noua domnie să-i ierte pentru că l-au sprijinit pe Tomșa.

– Tudor Șoimaru se confruntă cu Stroie Orheianu și îndeplinește dreapta răzbunare în numele Șoimăreștilor și al părintelui ucis. Generațiile următoare de răzeși continuă lupta dârză pentru pământ până când boierii îi supun complet.

– *conflictul politic* constă în lupta pentru tron dusă Ștefan Tomșa și de familia Movileștilor.

– *conflictul sufletesc* urmărește drama lui Tudor care trebuie să aleagă între iubirea pentru Magda, fiica ucigașului tatălui său și datoria față de răzeși și de părintele răpus.

• este o narațiune care se desfășoară pe mai multe planuri:

– *planul vieții sociale* urmărește relațiile dintre boierime și răzeși, dintre Stroie Orheianu și răzeșii din Șoimărești, dintre boier și Ionașcu, dintre boier și Tudor.

– *planul vieții politice* înfățișează lupta pentru tron dusă de Ștefan Tomșa și de familia Movileștilor, poziția claselor și păturilor sociale față de această realitate, evenimente politice și implicarea unor popoare vecine în luptele interne pentru tron.

– *planul psihologic* urmărește dragostea mistuitoare a lui Tudor pentru Magda, umilinta răzeșului, desprinderea treptată din mrejele iubirii pentru fiica lui Stroie Orheianu și maturizarea eroului.

• oferă o imagine amplă asupra vieții sociale și politice de la începutul secolului al XVII-lea; prezintă întâmplări caracteristice pentru această perioadă și reînvie o întreagă lume:

– opera prezintă relațiile politice ale Elisabetei Movilă cu Polonia, legăturile lui Ștefan Tomșa cu Poarta și cu tătarii zaporojeni, amestecul străinilor în politica internă a Moldovei, organizarea armatei de lefegii, ceremonialul înscăunării domnitorilor de la curtea panului Coribut, dreptul domnitorului de viață și de moarte asupra supușilor, judecarea pricinilor de către sfatul boierilor, unitatea de idealuri a răzeșilor, legământul frăției de cruce, cultul morților, imaginea unui sat răzeșesc de pe apa Răutului în secolul al XVII-lea, frumusețea portului țărănesc.

• acțiunea operei are mare mobilitate în timp și spațiu:

– acțiunea romanului se petrece în secolul al XVII-lea de-a lungul mai multor decenii: în timpul domniei lui Aron-Vodă, a familiei Movileștilor și în prima și cea de a doua domnie a lui Ștefan Tomșa.

– spațiul desfășurării întâmplărilor este divers: Moldova – lunca Prutului de la Cornul lui Sas, unde se dă lupta dintre oastea domnitorului Ștefan Tomșa și armata Movileștilor;

– balta, dumbrava și fânașul învăluite de mireasma dulce de flori unde Tudor și prietenii săi fac popas în drumul lor spre Șoimărești;

– pădurea de fagi și de mesteceni în care Tudor și Magda își trăiesc visul de dragoste;

– Șoimăreștii, un sat din secolul al XVII-lea, unde răzeșii își duceau existența după legea nescrisă a datinei;

– Iașul în secolul al XVII-lea;

– *Polonia*: drumul spre Ianev, curtea unui boiernaș polonez, Neculai Zubovschi, înconjurată de ploi subțiri, palatul șleahlicului Vladimir Coribut din Ianev, târgul de la Căușeni, de lângă Nistru, unde Tudor Șoimaru îl întâlnește pe Cantemir-Bei, stepa și mlaștinile de la Cortal (în Buceag) unde tătarii vânează caii sălbatici.

- la acțiune participă un număr mare de personaje individuale, principale, secundare, episodice, pozitive, negative – reprezentative pentru anumite categorii sociale și umane. Unele personaje se caracterizează prin complexitate :
 - personajele principale sunt : Tudor Șoimaru, Stroie Orheianu, moș Mihu, Cantemir-Bei, Simeon Bârnovă, Ștefan Tomșa.
 - personajele secundare sunt : Elisabeta Movilă, Alexăndrel, Vladimir Coribut, Anița, slujitorii Ilie și Ilun, Ludno – soțul Magdei ;
 - personajele episodice sunt : Vasca Vatamanul, hangiul Chirilă, Zubovski, Hrișca ș.a.Tudor Șoimaru este un personaj pozitiv – complex, care apare la începutul romanului în postura de mercenar la diverse curți străine – un oștean fără țară, apoi în ipostaza de luptător pentru dobândirea tronului de către Ștefan Tomșa, precum și în rolul de apărător al ocinei strămoșești acaparate de Stroie Orheianu ; cunoaște un important proces de maturizare de la eroul romantic, personaj de baladă, tânăr stăpânit de focul iubirii, la luptătorul conștient de misiunea sa justițiară.
Stroie Orheianu simbolizează boierimea acaparatoare aflată în continuu conflict cu răzeșii.
Ștefan Tomșa este tipul domnului crud cu boierii pe care îi bănuiește de necredință, drept și apropiat față de boierii devotați și față de norod.
Elisabeta Movilă este întruchiparea trăsăturilor domnitorului trufaș și despotic care folosește toate mijloacele pentru dobândirea tronului.
Simeon Bârnovă este simbolul cărturarului înțelept și al omului cu mare experiență de viață, capabil să rezolve cele mai complicate situații.
Cantemir-Bei, expresie a spiritului nomad, reprezintă pe luptătorul neînfricat și pe prietenul devotat.
- personajele colective sunt oastea turcilor condusă de Husein-Aga, nohail (tătari) și oastea polonă ; un rol deosebit de important în desfășurarea acțiunii întregii opere îl au răzeșii din Șoimărești.
- narațiunii, modalitate fundamentală de expunere a genului epic, i se adaugă descrierea și dialogul, notele lirice și autobiografice :
 - notele lirice sunt prezente în descrierea tablourilor de natură și în surprinderea trăirilor sufletești ale personajelor. Dragostea lui Tudor pentru Magda dezvăluie furtună în sufletul său când află cum i-a fost răpus tatăl. Când Magda se prefăce că nu-l recunoaște este copleșit de umilință și de durere. În momentul înlăptuirii dreptei răzbunări, ura și revolta lui Tudor împotriva boierului se dezvăluie înfricoșător.
 - mărturisirea autobiografică a autorului din final este și ea străbătută de un lirism emoționant prin care prozatorul înfățișează legătura lui cu străbunii.Opera *Neamul Șoimăreștilor* este un *roman istoric* deoarece realizează o incursiune în viața politică a Moldovei din secolul al XVII-lea, în timpul domniei lui Aron-Vodă, Ștefan Tomșa și Alexandru Movilă, și un *roman social* pentru că urmărește lupta răzeșilor în vremea acestor cărmuitori.

Romanul – caracteristicile speciei literare

- este o narațiune amplă, o construcție complexă ;
- acțiunea se complică treptat până la deznodământ ;
- cuprinde, de obicei, mai multe personaje ; acestea apar cu caractere complexe, ce se pun în evidență pe măsură ce se desfășoară narațiunea ;
- relevă conflicte sociale, morale, psihologice ;
- oferă o imagine amplă și profundă asupra realității și asupra vieții oamenilor ;
- creează, de regulă, o diversitate de tipuri umane ;
- cunoaște o mare varietate de forme.

Completarea cunoștințelor

Romane reprezentative din literatura universală :

M. Cervantes, *Don Quijote*
 H. Fielding, *Tom Jones*
 J.W. Goethe, *Suferințele tânărului Werther*
 Stendhal, *Roșu și negru, Mănăstirea din Parma*
 H. Balzac, *Comedia umană* (ciclu de romane)
 Ch. Dickens, *David Copperfield*
 L.N. Tolstoi, *Război și pace, Ana Karenina*
 E. Zola, *Germinal*
 Th. Mann, *Muntele vrăjit*
 E. Hemingway, *Pentru cine bat clopotele*

Romane reprezentative din literatura română :

D. Bolintineanu, *Manoil, Elena*
 N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*
 D. Zamfirescu, *Viața la țară, Tănase Scatiu, În război, Îndreptări, Anna* (Ciclul Comăneștenilor)
 I. Slavici, *Mara*
 L. Rebreanu, *Ion, Pădurea spânzuraților, Răscoala*
 Cezar Petrescu, *Întunecare*
 H. Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach* (din ciclul Halipilor)
 Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război, Patul lui Procust*
 Mihail Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor, Baltașul, Frații Jderi, Nicoară Potcoavă*
 Marin Preda, *Moromeții*
 Eugen Barbu, *Groapa*
 Al. Ivasiuc, *Păsările*
 D.R. Popescu, *Vânătoare regală*
 Augustin Buzura, *Orgolii*

Comparație între speciile literare:

<i>Schița</i>	<i>Nuvela</i>	<i>Romanul</i>
<ul style="list-style-type: none"> • acțiunea este simplă, concentrată; • prezintă într-un interval restrâns de timp un fapt semnificativ pentru viața sau caracterul personajului; • numărul personajelor este redus; • înfățișează evenimente veridice; • compoziția este riguros orientată spre deznodământ; • stilul este concis. 	<ul style="list-style-type: none"> • are o acțiune mai complexă, prezintă, cel mai adesea, fapte verosimile; • acțiunea este susținută de mai multe episoade; • conflictul este concentrat; • intriga este riguros construită; • urmărește evoluția unor personaje într-o succesiune de situații și de fapte. Caracterul personajelor este definit de amănunte. Se accentuează mai mult asupra personajului; • stilul se caracterizează prin obiectivitate. 	<ul style="list-style-type: none"> • este o narațiune amplă, o construcție complexă; • acțiunea se complică treptat până la deznodământ; • cuprinde, de obicei, mai multe personaje; acestea apar cu caractere complexe, ce se pun în evidență pe măsură ce se desfășoară narațiunea; • relevă conflicte sociale, morale, psihologice; • oferă o imagine amplă și profundă asupra realității și asupra vieții oamenilor; • creează, de regulă, o varietate de tipuri umane.

Balada cultă

Balada cultă este opera epică în versuri, de întindere mică, în care sunt evocate câteva din faptele de eroism ale unui personaj istoric sau legendar.

George Coșbuc (1866-1918)

„Autorul baladelor și idilelor a descins din lumea basmelor, dar a făcut popas în satul lui. Ne-a dat o luminoasă monografie a satului românesc.”

(Octavian Goga)

George Coșbuc, fiul preotului Sebastian Coșbuc, s-a născut la 8 septembrie 1866 în satul Hordou (azi comuna Coșbuc) în apropierea orașului Năsăud. Mama sa, Maria, era înzestrată cu sensibilitate, cunoștea numeroase doine, hore, strigături satirice pe care le completa cu improvizații proprii.

A urmat șapte clase primare la Hordou și Telciu, continuate la Năsăud. După terminarea gimnaziului, se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj, fără însă a-și finaliza studiile.

A început de timpuriu să compună cu ușurință versuri apropiate de spiritul poeziei populare. În anul 1887, Ion Slavici îl cheamă la redacția revistei *Tribuna*, perioada fiind cea mai rodnică din creația lui Coșbuc.

Împreună cu I.L. Caragiale și Slavici editează revista *Vatra*, în anul 1894.

Poeziile sale au fost adunate în volumele: *Balade și Idile* (1893), volum de debut, *Fire de tort* (1893), *Ziarul unui pierde-vară* (1902), *Cântece de vitejie* (1904). Poetul năsăudean a realizat traduceri valoroase din capodopere ale literaturii universale: *Georgicele* și *Enaida* de Vergiliu, *Divina Comedie* de Dante Alighieri, *Don Carlos* de Schiller.

Pașa Hassan

Întrebări și exerciții pentru înțelegerea textului

Pe vodă-l zărește călare trecând
Prin șiruri cu fulgeru-n mână.
În lături s-azvârle oștirea păgână,
Căci vodă o-mparte, cărare făcând,
Și-n urmă-i se-ndeașă cu vuiet curgând
Oștirea română.

Cu tropote roibii de spaimă pe mal
Rup frâiele-n zbucium și saltă;
Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă
Și cade-n mocirlă, un val după val,
Iar fulgerul Sinan, izbit de pe cal,
Se-nchină prin baltă.

Hassan de sub poala pădurii acum
Lui Mihnea-i trimite-o poruncă;
În spatele-oștirii muntene s-aruncă
Urlând ianicerii, prin flinte și fum,
Dar pașa rămâne alături de drum,
Departe de luncă.

Mihai îl zărește și-alege vro doi,
Se-ntoarce și pleacă spre gloată,
Ca volbura toamnei se-nvârte el roată
Și intră-n urdie ca lupu-ntre oi,
Și-o frânge degrabă și-o bate-napoi
Și-o vântură toată.

Hassan, de mirare, e negru-pământ;
Nu știe de-i vis ori aieve-i,
El vede cum zboară flăcăii Sucevei,
El vede că Bogdan e suflet de vânt
Și-n față-i puterile turcilor sunt
Tăriile pleyei.

1. Comentați prima strofă a poeziei.
2. Căutați verbe la gerunziu, remarcați poziția lor în vers și precizați ce fel de imagini se creează cu ajutorul acestora.
3. Menționați procedeul artistic folosit în prezentarea imaginii oștirii romane în prima strofă și a celei otomane în a doua strofă.
4. Ce personaje apar în strofa a III-a?
5. Prin ce cuvinte se înfățișează iureșul luptei? Ce rol au adverbele „alături” și „departe” în caracterizarea pașei?
6. Apreciați puterea de sugestie a comparațiilor din strofa a IV-a în prezentarea figurii legendare a lui Mihai.
7. Prin ce elemente de limbaj se subliniază sentimentul de groază al pașei?
8. Raportați construcțiile „e negru-pământ”, „e suflet de vânt” la conținutul de idei al strofei a V-a.

Dar iată-l! E vodă, ghiaurul Mihai!
Aleargă năvală nebună.
Împrăstie singur pe câți îi adună,
Cutreieră câmpul, tăind de pe cai –
El vine spre pașă: e groază și vai,
Că vine furtună.

– Stăi, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun
Că nu te-am găsit nicăirea –
Dar pașa-și pierduse și capul și firea
Cu frâul pe coamă el fuge nebun,
Că-n gheară de fiară și-n gură de tun
Mai dulce-i pieirea.

Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier,
Și zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poartă-o cupolă pe frunte,
Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda-i din stânga ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.

Stăi pașă! Să piară azi unul din noi!
Dar pașa mai tare zorește;
Cu scările-n coapse fugaru-și lovește
Și gâtul i-l bate cu pumnii-amândoi;
Cu ochii de sânge, cu barba vâlvoi,
El zboară șoimește.

Turbanul îi cade și-l lasă căzut;
Își rupe cu mâna vestmântul,
Că-n largile-i haine se-mpiedică vântul
Și lui i se pare că-n loc e ținut;
Aleargă de groaza pieirii bătut,
Mănâncă pământul.

Și-i dărdăie dinții, și-i galben perit!
Dar Alah din ceruri e mare!
Și Alah scurtează grozava-i cărare,
Căci pașa-i de taberi aproape sosit,
Spahiii din corturi se-ndeașă grăbit
Să-i deie scăpare.

Și-n ceasul acela Hassan a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au și beii că fuga e bună
Și bietului pașă dreptate i-au dat,
Căci vodă ghiaurul în toți a băgat
O groază nebună:

9. În ce scop sunt folosite acumulările verbale, interjecția „iată” cu valoare predicativă și interjecția „vai”?

10. Interpretați ultimul vers al strofei a VI-a –, ținând seama că în poezia lui Coșbuc versul scurt – final – constituie concluzia strofei respective.

11. Cum reacționează pașa Hassan când Mihai îl cheamă la luptă dreaptă?

12. Menționați elementele componente ale hiperbolei cu ajutorul căreia este zugrăvită figura lui Mihai.

13. Urmăriți felul cum sunt prezentate reacțiile, gesturile și înfățișarea fizică a pașei.

14. Căutați epitetul adverbial care exprimă disprețul față de lașitatea pașei.

15. Selectați cuvinte și expresii prin care se încheagă imaginea ridicolă a pașei.

16. Ce locuțiune verbală din strofa a X-a contribuie la prezentarea punctului culminant al spaimii lui Hassan?

17. Ce idee se subliniază prin asocierea imaginilor „Și-i dărdăie dinții, și-i galben perit!”, prin repetiția substantivului „Alah” și prin exclamațiile retorice din penultima strofă?

18. Urmăriți sentimentele poetului față de pașa Hassan și față de voievodul muntean.

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului

George Coșbuc este un rapsod al istoriei naționale, deoarece a ilustrat în poezia sa momente-cheie din lupta poporului român pentru libertate. Evenimentele evocate încep cu îndepărtatele vremuri dacice și sunt urmărite cronologic până în contemporaneitatea poetului. Demnitatea, vitejia dacilor, concepția lor despre viață și moarte constituie tema poeziei *Decebal către popor*. Lupta românilor transilvăneni din secolul al X-lea împotriva ungurilor în perioada consolidării voievodatelor este prezentată emoționant în balada *Moartea lui Gelu*. Lupta antiotomană este urmărită de-a lungul mai multor etape: în epoca voievozilor din secolul al XVI-lea, înfățișată prin poezia *Pașa Hassan*, în timpul Revoluției de la 1821 despre care scrie *Oltenii lui Tudor* și Războiul de Independență, eveniment cărui îi închină volumul *Cântece de vitejie*.

Poezia *Pașa Hassan*, realizată sub influența Războiului de Independență, a fost publicată în 1894, apoi inclusă în volumul *Cântece de vitejie*. Poetul a folosit ca sursă de documentare opera lui Nicolae Bălcescu *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, capitolul „Călugărenii”, referindu-se numai la momentul în care Mihai se avântă pe câmpul de bătaie, provocându-l pe Hassan la luptă deschisă.

Balada evocă bătălia de la Călugăreni din anul 1595, elogiază eroismul ostașilor români conduși de Mihai Viteazul și satirizează lașitatea turcilor și a cărmuitorilor acestora.

Titlul este numele conducătorului armatei otomane; prin intermediul stărilor lui sufletești se încheagă tabloul bătăliei și mai ales imaginea neînfricatului domn muntean.

La începutul poeziei se înfățișează figura impunătoare a lui Mihai, care pătrunde vijelios printre dușmani urmat de vitejii săi. Măreția eroului este evidențiată prin construcția metaforică „Cu fulgeru-n mână”, iar tumultul luptei se relevă prin imagini vizuale, auditive și motorii. Un rol important în cadrul elementelor auditive îl au verbele „trecând”, „făcând”, „curgând”, gerunzii prin care se accentuează finalitatea acțiunilor. Figura domnitorului este proiectată în mit; el înaintează în fruntea luptătorilor munteni și securea de care nu se desparte în luptă este numită metaforic „fulger”. Strofa impresionează prin arta cu care George Coșbuc însuflețește tabloul bătăliei și prin subtilitatea cu care prefigurează victoria românilor.

Avântul eroic al românilor contrastează cu spaima și dezordinea din oștirea turcilor. Procedeu antitezei este folosit atât în prezentarea celor două armate, cât și a conducătorilor acestora. Aglomerările verbale, epitetul adverbial „deolaltă” și repetiția „val după val” surprind starea jalnică a armatelor dușmane. Îmbulzindu-se să treacă podul de peste Neajlov, cea mai mare parte a turcilor și-a găsit moartea în apele râului unde căzuse însuși Sinan-pașa – salvat cu greu de un ostaș al său. Metafora „fulgerul Sinan” și verbul „se-nchină” relevă situația ridicolă în care se află cunoscutul comandant al armatei otomane.

Antiteza dintre conținutul de idei al primelor două strofe sugerează două planuri: al înălțării românilor în perspectiva istoriei și al prăbușirii păgânilor.

O altă secvență a încheștării dramatice de la Călugăreni o constituie intrarea în luptă a ienicerilor conduși de Mihnea Turcitul împotriva muntenilor, pe care îi trădase. Prin intermediul acestui personaj Coșbuc condamnă pe vânzătorii de țară din toate timpurile.

Iureșul luptei este surprins prin verbele „urlând”, „s-aruncă” și prin substantivele „flinte” și „fum”. În această parte a baladei este înfățișat Pașa Hassan, caracterizat de la început prin lașitate, element negativ subliniat de verbul „rămâne” și adverbele „departe” și „alături”.

În contrast cu pașa, care se rezumă doar să poruncească rămânând departe de primejdii, domnitorul românilor se avântă în luptă, încurajându-și ostașii prin fapte. Comparațiile „că volbura toamnei”, „ca lupu-n tre oi”, verbele „frânge”, „bate”, „vântură”, adverbele „degrabă”, „înapoi” pun în lumină vitejia legendarului Mihai.

Antiteza se adâncește în versurile „Hassan, de mirare, e negru-pământ, /... Bogdan e suflet de vânt”; metafora inedită „suflet de vânt” scoate în evidență faptul că voievodul apare în bătălie înfricoșător ca și stihiiile care mătură totul în calea lor. Groaza pașei se subliniază prin acumulări verbale, prin imagini vizuale și motorii, prin exclamații retorice, cu ajutorul epitetului „nebuună” – determinant al substantivului „groază” – și prin interjecția „vai”.

Versul scurt din finalul strofei („Că vine furtună”) constituie o concluzie privind locul de personaj excepțional al lui Mihai care acționează în împrejurări excepționale.

Provocat la luptă deschisă de către domnitor, pașa aleargă îngrozit, ca un conducător lipsit de demnitate, gândind că orice moarte este mai ușoară decât cea survenită în confruntarea cu „ghiaurul Mihai”. Locuțiunea verbală „î-și pierduse și capul și firea” exprimă spaima care-l copleșește pe Hassan. Prin intermediul gradației ascendente se urmărește acumularea groazei în sufletul pașei, până când acest sentiment atinge apogeul.

Hassan îl vede pe neînfricatul domn ca pe un uriaș, imagine halucinantă realizată printr-un șir de hiperbole care au la bază epitele „sălbaticul”, „crunte”, „gigantică” și comparațiile „-i un munte”, „e tunet”, „e ger”. Arta poetului constă în consemnarea senzațiilor vizuale și auditive care sub impulsul groazei capătă proporții uriașe: „zalele-i zuruie crunte”, vorba are rezonanța tunetului, răsuflarea îl îngheață ca și gerul, căciula i se pare o cupolă gigantică, „barda-i din stânga ajunge la cer” – toate aceste elemente conducând la concluzia cutremurătoare „Și vodă-i un munte”. George Coșbuc îl prezintă pe Hassan ca pe un om înnebunit de spaimă, relevând reacțiile, gesturile și înfățișarea lui fizică: el își lovește calul cu scările în coapse, „gâtul i-l bate cu pumnii-amândoi”, are „ochii de sânge” și „barba vâlvoi”.

Adverbul „șoimește”, care exprimă cutezanța, avântul și setea de libertate, are în context semnificații ironice dând glas disprețului față de lașitatea lui Hassan.

Lipsit de orice control, pașa lasă turbanul să-i cadă și nu-l ridică, își sfășie veșmintele în fuga lui desperată spre tabăra turcească, unde nădăjduiește să găsească salvarea.

Finalul poeziei accentuează disprețul poetului față de pașă, cât și față de bei, îngroziți deopotrivă de către Mihai. Prin imaginile „și-i dărdăie dinții, și-i galben perit”, prin repetiția substantivului „Alah” și prin exclamațiile retorice din penultima strofă se subliniază faptul că frica pașei a ajuns la paroxism.

George Coșbuc realizează tehnica basoreliefului prin alternarea prim-planului cu planurile secundare, cu ajutorul interjecției cu valoare predicativă, prin utilizarea prezentului istoric, prin conturarea unor personaje și schițarea altora.

Poezia este scrisă în versuri care ajută la reliefarea caracterelor și la exprimarea dinamismului acțiunii. Ritmul amfibrahic (– / –) dă vorbirii repeziciune, potrivită pentru înfățișarea goanei desperate a pașei Hassan, amenințat de Mihai. Rimele masculine în versurile 1, 4, 5 și feminine în versurile 2, 3, 6 distribuite perechi sau îmbrățișate, prin varietatea lor, ajută la redarea plastică a atitudinilor și situațiilor.

Poezia este compusă din 12 strofe de câte 6 versuri, cu măsuri diferite. Versurile 1, 4, 5 sunt de câte 11 silabe, versul 3 de 12 silabe și versul 6 din 6 silabe:

– / – / – / – / – / – / –
 – / – / – / – / – / – / –
 – / – / – / – / – / – / –

Coșbuc dovedește măiestrie în mânuirea tehnicii poetice: între măsura versurilor și felul rimelor există corespondență – versurile lungi au rime masculine, iar cele scurte, feminine.

Poetul îl așază pe Mihai în rândul domnitorilor care au devenit eroi populari încă din timpul vieții deoarece au înțeles să se angajeze în lupta pentru libertate națională, identificându-se astfel cu idealurile neamului.

Pașa Hassan este o baladă cultă pentru că :

- autorul este cunoscut ;
- aparține genului epic în versuri, are o acțiune de mică întindere, în derularea firului epic se urmăresc momentele subiectului ;
- în expoziție (strofele 1, 2, 3) se înfățișează apariția lui Mihai și a oștirii sale în antiteză cu oștirea păgână, iar Mihai apare ca un *personaj excepțional*, care acționează în împrejurări excepționale : bătălia de la Călugăreni (1595), care s-a încheiat cu o răsunătoare victorie pentru români ;
- intriga (strofele 4, 5, 6) prezintă pe Mihai dominând câmpul de luptă, înspăimântându-l pe Hassan când „asemeni stiliilor înfricoșătoare” se avântă asupra turcilor ;
- desfășurarea acțiunii (strofele 7, 8, 9) surprinde provocarea pașei la luptă de către Mihai, groaza pașei (care, înnebunit de spaimă, îl vede pe domnitor ca pe un uriaș) și fuga lui spre tabăra turcească ;
- punctul culminant (strofele 10 și 12) descrie fuga pașei în momentul când, lipsit de orice demnitate, lasă turbanul să-i cadă și nu-l ridică, își sfâșie veșmintele, pentru că spaima ajunge la paroxism ;
- deznodământul (strofa 12) înfățișează sosirea pașei în tabără ;
- *fantasticul* rezultă din imaginea hiperbolizantă a lui Mihai, așa cum se conturează în închipuirea înfricoșatului pașă care-l vede pe voievod ca pe un munte, „suflet de vânt”, ca o urgie care seamănă groază și moarte în rândul turcilor.

Genul epic popular

Balada populară este specia epică în versuri care prezintă o întâmplare din trecutul îndepărtat, sub forma unei acțiuni simple, cu un număr mic de personaje înfățișate de obicei în antiteză și în care realul se împletește cu fabulosul.

Balada populară

„...poeziile noastre populare compun o avere națională, demnă de a fi scoasă la lumină ca un litlu de glorie pentru nația română. Toate aceste poezii, fără dată sigură, sunt ascunse de secole întregi, ca niște pietre scumpe, în sânul poporului. Ele sunt expuse a se pierde ; prin urmare e o sfântă datorie de a le căuta și de a le feri de noianul timpului și al uitării.”

(Vasile Alecsandri)

Toma Alimoș

Foicica fagului,
la poalele muntelui,
muntelui Pleșuvului,
în mijlocul
câmpului,
la puțul
porumbului ;

pe câmpia verde-ntinsă
și de cetine coprinsă,
șade Toma Alimoș,
haiduc din țara de jos
nalt la stat,
mare la sfat,
și viteaz cum n-a mai stat.

Șade Toma tolănit
și cu murgul priponit
în pripoane de argint,
și mănâncă frumușel,
și bea vin din burdușel,
și grăiește în ăst fel:
Închinat-aș și n-am cui!
Închinat-aș murgului,
murgului sirepului,
dar mi-e murgul vită mută,
mă privește și m-ascultă,
n-are gură să-mi răspundă.
Închinat-aș armelor,
armelor drăguțelor,
armelor surorilor,
dar și ele-s fiare reci,
puse-n teci
de lemne seci.
Închinat-oi codrilor,
ulmilor
și fagilor,
brazilor,
paltinilor,
că-mi sunt mie frățiori,
de poteri ascunzători;
d-oi muri
m-or tot umbri,
cu frunza m-or învăli,
cu freamătul m-or jeli".
Și cum sta
de închina,
codrul se cutremura,
ulmi și brazi
se cletina,
fagi și paltini
se pleca,
fruntea
de i-o răcorea,
mâna
de i-o săruta;
armele din teci ieșea,
murgulețu-i râncheza.
Până vorba-și isprăvea,
burdușelul
ridica,
vinișorul
că gusta
și-n picioare se scula.
Ochii-și negri d-arunca,
peste câmpuri se uita
și departe ce-mi zărea?

Că-mi venea, mare, venea
stăpânul
moșiilor
și domnul
câmpiilor,
Manea, slutul
și urâtul,
Manea, grosul
ș-artăgosul;

venea, mare, ca vântul,
ca vântul și ca gândul,
cu părul lăsat în vânt,
cu măciuca de pământ,
Pân' la Toma când sosea,
din guriță mi-i grăia:

- Bună ziua, verișcane!
- Mulțumescu-ți, frate Mane!
- D-alei, Tomo Alîmoș,
haiduc din Țara de Jos

nalt la stat,
mare la sfat,
pe la mine ce-ai cătat?

Copile
mi-ai înșelat,
florile
mi le-ai călcat,
apele
mi-ai turburat,
livezi
verzi
mi-ai încurcat,
păduri
mari
mi-ai dărâmat.

Ia să-mi dai tu mie seamă,
Ia să-mi dai pe murgul vamă!
Toma, mare, d-auzea,
din guriță-i cuvânta:

- Ce-ai văzut
om mai vedea,
ce-am făcut
om judeca;

Pân-atuncea, măi fârtate,
dă-ți mânia la o parte
și bea ici pe jumătate
ca să ne facem dreptate!
Toma, pân' să isprăvească,
îi da plosca haiducească,
pe jumate s-o golească,
mânia să-și potolească,
ca c-un frate să vorbească.

Manea stânga
 și-ntindea
 să ia plosca
 și să bea,
 iar cu dreapta
 ce-mi făcea?
 Paloș mic că răsucea,
 pântecel
 i-atingea,
 mâtele
 i le vărsa
 și pe cal încălica,
 și fugea, nene, fugea:
 vitejia
 cu fuga!

Foicică de rogoz,
 savai, Toma Alimoș,
 haiduc din Țara-de-Jos
 nalt la stat,
 mare la sfat
 și viteaz cum n-a mai stat,
 cumpătul că nu-și pierdea,
 mâna
 la rană
 pune

și din gură cuvânta:
 D-alelei, fecior de lele
 și viteaz ca o muiere,
 nu fugi, că n-am dat vamă,
 nu fugi, c-o să-mi dai seamă!
 Vreme multă nu pierdea,
 mâtele că-și aduna,
 cu brâu lat se încingea,
 mijlocelul că-și strângea
 și la murgul se ducea,
 și pe murg încălica,
 iar din gură mi-i grăia:
 – Murgule, murguțul meu,
 datu-mi-te-a taică-tău
 ca să-mi fii de ajutor
 la nevoie și la zor,
 să te-ntreci cu șoimii-n zbor
 pân-o fi ca să nu mor.
 Tinerel că m-ai slujit,
 dar ș-acum, îmbătrânit,
 să te-ncerci la bătrânețe
 cât puteai la tinerețe.
 Azi te jur pe Dumnezeu
 să mă porți ca gândul meu
 și s-ajungi p-âl câine rău,
 că mi-a răpus zilele,
 zilele ca câinele,
 pentru tine, murgule!

Până Toma se gătește,
 murgul coama-și netezește
 și din gură mi-i grăiește:
 – Lasă șaua, sai pe mine,
 și de coamă țin-te bine,
 ca s-arăt la bătrânețe
 ce-am plătit la tinerețe!

Până Toma se ținea,
 murgul, mare, și zbura;
 și zbura tocmai ca vântul,
 fără s-atingă pământul.
 Cât o clipă de zbura,
 mult pe Manea-l întrecea
 Iară Toma, de-l vedea,
 îndărăt se întorcea
 și din fugă-i cuvânta:
 Maneo, Maneo, fiară rea,
 vitejia ți-e fuga,
 că, de m-ai junghiat hoțește,
 mi-ai fugit și mișelește.
 Ia mai stai ca să-ți vorbesc,
 pagubele să-ți plătesc,
 pagubele
 cu tăișul,
 faptele
 cu ascuțișul!

Bine vorba nu sfârșea,
 murgulețu-și repezea
 și cu sete mi-l lovea;
 capu-n pulbere-i cădea,
 iar, cu trupul sus, pe șea,
 calu-n lume se ducea.

Foicică micșunea,
 vreme multă nu trecea
 și pe Toma-l ajungea
 moartea neagră, moartea grea;
 De pe cal descălica,
 ochiul
 se-mpăienjena,
 capul
 i se învârtea
 și-n des codru se pleca,
 iar din gură ce-mi grăia?
 – D-alelei, murgule,
 d-alelei, drăguțule,
 ce-am gândit
 am izbândit,
 dar și ceasul mi-a sosit.
 Săpă-mi groapa din picior
 și-mi așterne fânișor,

iar la cap și la picioare
 pune-mi, pune-mi câte-o floare;
 la cap, floare
 de bujor
 să mi-o ia mândra cu dor;
 la picioare,
 busuioc
 să mă plângă mai cu foc.
 Apoi, mare, să te duci,
 drumu-n codri să apuci,
 pân' la paltinii trăsniți,
 unde-s frații poposiți!
 Nimeni frâul să nu-ți puie,
 nici pe tine să nu suie,
 făr' d-un tânăr sprâncenat
 și cu semne de vărsat,
 cu păr lung și gălbior,
 care-mi este frățior,
 frățior de vitejie,
 tovarăș de haiducie.
 Numai el frâul să-ți puie
 și pe tine să se suie;
 tu să-l porți și pe el bine,

cum m-ai purtat și pe mine!
 Bine vorba nu sfârșea,
 sufletelul că-și dădea
 codrul se cutremura,
 ulmi și brazi
 se cletina,
 fagi și paltini
 se pleca,
 fruntea
 de i-o răcorea,
 mâna
 de i-o săruta
 și cu freamăt îl plângea.
 Murgul jalnic râncheza,
 cu copita că-mi săpa,
 groapă mică că-i făcea,
 fânișor îi așternea,
 floricele că-i sădea,
 cu trei lacrimi le stropea,
 drumu-n codri c-apuca
 și mergea, mare, mergea,
 pân' la paltinii trăsniți,
 la voinicii poposiți.

Întrebări și exerciții pentru cunoașterea textului

1. Căutați în dicționar sensul cuvântului „haiduc”, raportându-l la condiția socială a protagonistului al cărui nume este titlul poeziei.
2. Selectați versurile care indică locul unde se petrece acțiunea baladei.
3. Care sunt personajele? Precizați trăsăturile lor definitorii.
4. Menționați momentul care determină desfășurarea acțiunii.
5. Comentați dialogul dintre haiduc și boier, urmărind profilul moral al celor două personaje.
6. Cum răspunde Manea îndemnului adresat de haiduc de a-și potoli mânia și de a cinsti cu dânsul frățește?
7. Urmăriți elementele fantastice din momentul înjunghierii lui Toma până în ceasul morții sale.
8. Ce cuprinde testamentul spiritual al haiducului?
9. Comentați versurile din care reiese felul cum calul îndeplinește ultimele dorințe ale stăpânului.

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului

Poezia *Toma Alimoș* a fost publicată de bardul de la Mircești în volumul intitulat *Poezii populare (cântece bătrânești)* adunate și îndreptate de Vasile Alecsandri în anul 1852.

Titlul este alcătuit din substantivul propriu *Toma Alimoș*, numele protagonistului acestei poezii, simbol al tuturor haiducilor răzvrățiți împotriva asupririi și nedreptăților, înfrunzind deci spiritul justițiar popular.

Poetul anonim prezintă haiducia ca formă de luptă socială și ca atitudine în fața vieții, alegând episoade semnificative din existența lui Toma Alimoș.

Locul acțiunii este un peisaj de câmpie, aflat în apropierea muntelui : „Foicica fagului/ la poalele muntelui,/ muntelui Pleșuvului,/...pe câmpia verde-ntinsă/ și de cetine coprinsă” – așadar o sinteză a peisajului românesc în care se armonizează muntele, dealul, câmpia și pădurea de brad.

Modalitățile de expunere folosite în prezentarea subiectului baladei sunt : descrierea, narațiunea și dialogul.

Portretul fizic și moral al lui Toma Alimoș este schițat prin adjective care scot în evidență înfățișarea sa impunătoare („nalt la stat”), înțelepciunea și firea deschisă („mare la sfat”) și vitejia fără seamăn („și viteaz cum n-ă mai stat”). Haiducul se simte singur : nici armele, nici murgul, de care este puternic legat, nu pot suplini tovărășia omului. Gândurile și sentimentele protagonistului se îndreaptă asupra naturii („ulmii”, „fagi”, „brazi”, „paltini”) cu care este înfrățit în viață și în moarte : „Închină-oi codrilor,/ ulmilor/ și fagilor,/ brazilor,/ paltinilor,/ că-mi sunt mie frățiori,/ de poteri ascunzători ;/ d-oi muri/ m-or tot umbri,/ cu frunza m-or învăli,/ cu freamătul m-or jeli”. Codrul – personificat – presimte apropierea primejdiei, se înfioară, murgul nechează, iar armele ies din teacă. Încordarea crește când apare Manea. Boierul este caracterizat în antiteză cu Toma Alimoș. Manea este „stăpânul/ moșiilor/ și domnul câmpiilor,/ Manea, slutul/ și urâtul,/ Manea, grosul/ ș-artăgosul”. Este urât la chip și suflet – trăsăturile sale sunt evidențiate prin determinantele „slutul”, „urâtul”, „grosul”, „artăgosul”. Mânia boierului este descrisă cu ajutorul comparațiilor („ca vântul și ca gândul”) și prin notarea unor amănunte semnificative privind înfățișarea acestuia („venea, mare, ca vântul,/ ca vântul și ca gândul,/ cu părul lăsat în vânt,/ cu măciuca de pământ”).

Dialogul dezvăluie motivele supărării : faptul că i-a înșelat copilele, i-a tulburat apele, i-a încurcat livezile și i-a distrus pădurile, Manea pretinzând, ca despăgubire, pe murgul său. Haiducul își asumă răspunderea faptelor sale și nu dorește ca între el și boier să existe motive de dușmănie.

Poetul anonim povestește cum haiducul, cu inimă deschisă, întinde boierului plosca, îndemnându-l să uite mânia și vorbindu-i ca unui frate. Viclean și laș, Manea cu mâna stângă ia plosca, iar cu dreapta îl înjunghie mișelește, apoi fuge. Atitudinea poetului anonim față de lipsa de demnitate a boierului se exprimă prin repetiția verbului „a fugi” și prin notația „vitejia/cu fuga” ; în acest caz identitatea de înțelesuri a celor două substantive subliniază disprețul poetului anonim.

Stăpânirea de sine a haiducului reiese din faptul că nu-și pierde cumpătul într-un moment atât de greu pentru el și nu se lasă învins de durere. Adept al cinstei și al spiritului de dreptate, îl atenționează pe boier că trebuie să răspundă pentru fărâdelegea sa, apoi își adună ultimele puteri și pleacă în urmărirea dușmanului. Începând cu acest episod, poezia capătă caracter dramatic și fantastic. De domeniul fabulosului este și felul în care haiducul, după ce este înjunghiat de moarte, vorbește calului cu multă căldură, ca unui vechi prieten. El îi cere să-i fie de ajutor în acest ceas de cumpănă, cum i-a fost și în tinerețe, ca să poată pedepsi lașitatea lui Manea.

Personificarea calului, care-i ascultă dorința fierbinte și zboară ca vântul, ajungând dușmanul într-o clipă, constituie alt element fantastic : „Lasă șaua, sai pe mine,/ și de coamă țin-te bine,/ ca s-arăt la bătrânețe/ ce-am plătit la tinerețe !/ Până Toma se ținea,/ murgul, mare, și zbura ;/ și zbura tocmai ca vântul,/ fără s-atingă pământul”.

Toma Alimoș îl judecă pe boier pentru fapta lui mișelească : „Maneo, Maneo, fiară rea,/ vitejia ți-e fuga,/ că, de m-ai junghiat hoțește,/ mi-ai fugit și mișelește./ Ia mai stai ca să-ți vorbesc,/ pagubele să-ți plătesc,/ pagubele cu tăișul,/ faptele/ cu ascuțișul !”.

Printr-un pasaj narativ, poetul popular surprinde încordarea maximă a conflictului dintre cele două personaje care se sfârșește cu moartea boierului. Sensul verbelor „repezea”, „lovea”, „se ducea” sugerează iuțea cu care haiducul pedepsește pe dușmanul cel viclean și lacom : „Bine vorba nu sfârșea,/ murgulețu-și repezea/ și cu sete mi-l lovea ;/ capu-n pulbere-i cădea,/ iar, cu trupul sus, pe șa,/ calu-n lume se ducea”. Narațiunea

continuă cu prezentarea haiducului cuprins de fiorii morții : „Foicică micșunea,/ vreme multă nu trecea/ și pe Toma-l ajungea/ moartea neagră, moartea grea”. Monologul haiducului exprimă dragostea și recunoștința pentru calul care i-a fost aproape și l-a ajutat să câștige izbânda : „D-alelei, murguțule,/ d-alelei, drăguțule,/ ce-am gândit/ am izbândit”. Totodată, din vorbele lui se desprinde părerea de rău că i se apropie ceasul cel din urmă.

Toma Alimoș îi încredințează calului ultimele sale dorințe – un adevărat testament spiritual : el cere murgului să-l îngroape în mijlocul naturii, să-i pună la cap floare de bujor, iar la picioare busuioc : haiducul consideră florile ca o legătură între el și iubita sa : „iar la cap și la picioare/ pune-mi, pune-mi câte-o floare ; / la cap, floare/ de bujor/ să mi-o ia mândra cu dor ; / la picioare,/ busuioc/ să mă plângă mai cu foc”. Intensitatea dorinței sale reiese din repetiția „pune-mi, pune-mi” și din locuțiunea adverbială „mai cu foc”. Toma este încredințat că iubirea și prietenia trainică vor face ca amintirea să-i fie veșnică după moarte. Acesta este sensul rugăminții adresate calului de a merge în codru la fratele lui de vitejie, pentru ca numai el să-i pună frâul : „Nimeni frâul să nu-ți puie,/ nici pe tine să nu suie,/făr' d-un tânăr sprâncenat/ și cu semne de vărsat,/ cu păr lung și gălbior,/ caș-mi este frățior,/ frățior de vitejie,/ tovarăș de haiducie./ Numai el frâul să-ți puie/ și pe tine să se suie ; / tu să-l porți și pe el bine,/ cum m-ai purtat și pe mine ! ”. Legătura frățească dintre cei doi prieteni s-a născut din identitatea însușirilor și idealurilor : „frățior de vitejie,/ tovarăș de haiducie”.

Poetul anonim trăiește intens mâhnirea pricinuită de moartea haiducului. Dragostea și compasiunea pentru acest om viteaz, curajos, cinstit, sensibil se exprimă prin diminutivul „suflețelul” și prin versul „Bine vorba nu sfârșea”, din care transpare părerea de rău că viața voinicului a fost curmată atât de repede.

Legătura dintre viteaz și codru este veșnică. Ulmii, brazii, paltinii care au fost martorii dragostei lui de viață, care l-au adăpostit de poteri, atunci când, ca haiduc – în numele dreptății poporului –, îi judeca și pedepsea pe asupritori, acum sunt alături de el, veghindu-i sfârșitul. Ei se închină cu venerație, încearcă să-i aline suferința și-l plâng amarnic atunci când trece în lumea umbrelor : „codrul se cutremura,/ ulmi și brazi/ se cletina,/ fagi și paltini/ se pleca,/ fruntea/ de i-o răcorea,/ mâna/ de i-o săruta/ și cu freamăt îl plângea”.

Credincios stăpânului, calul îi sapă groapa în mijlocul naturii – unde a trăit bucuria vieții și a izbânzii împotriva răului – îi așterne „fânișor” în mormânt, îi sădește „floricele”, apoi pleacă în codru la noul stăpân, „frățior de vitejie,/ tovarăș de haiducie”. În preajma acestuia calul va simți prezența haiducului plecat pe drumul fără întoarcere. Durerea sfâșietoare a prietenului credincios se deduce din următoarele cuvinte : „plângea”, „râncheza”, „cu freamăt”, „jalnic”, „lacrămi” (echivalentul pentru „a plânge”) „stropea”.

Delicatețea iubirii față de natură este sugerată prin diminutivele „fânișor” și „floricele”.

Valoarea și frumusețea poeziei rezultă din arta împletirii mai multor motive : comuniunea om-natură, motivul dorului, al fratelui de cruce, al legăturii omului cu animalul credincios.

Opera Toma Alimoș este o baladă populară pentru că :

- se încadrează în *genul epic popular în versuri*, povestește *fapte vitejești și întâmplări eroice* care au avut loc în trecut și sunt transfigurate de imaginația poporului ;
- fiind operă epică, balada are un *subiect bine încheiat structurat pe momente* :
 - în *expozițiune* se prezintă locul acțiunii și protagoniștii ;
 - *intriga* este marcată de nemulțumirea boierului că i-au fost călcate moșiile și de *pretenția de a fi despăgubit* ;
 - în *desfășurarea acțiunii* sunt urmărite atitudinile și reacțiile opuse ale celor două personaje și înjunghierea mișelească a haiducului ;

– *punctul culminant* al baladei îl constituie momentul când Toma Alimoș își răpune vrăjmașul ;

– în *deznodământ* poetul anonim înfățișează moartea lui Toma Alimoș ;

- balada este inspirată dintr-o realitate socială, haiducia – formă de luptă împotriva asupririi ; în prezentarea acestei problematici creatorul anonim introduce *elemente supranaturale* : dialogul dintre Toma Alimoș și cal, modul miraculos în care-și adună ultimele puteri pentru a pedepsi lașitatea boierului și transpunerea în fapt a ultimelor dorințe ale lui Toma ;

- *elementele de versificație sunt specifice creației populare* : vers scurt, ritm trohaic, monorima și rima împerecheată :

– ritm trohaic :

Fó – i – / cí – ca / fá – gu – / lúi
 ˘ – / ˘ – / ˘ – / ˘

– rima împerecheată :

„Nimeni frâul să nu-ți puie,	a
nici pe tine să nu suie,	a
făr' d-un tânăr sprâncenat	b
și cu semne de vărsat”	b

– monorima :

„Murgul jalnic râncheza,
 cu copita că-mi săpa,
 groapa mică că-i făcea,
 fânișor îi așternea,
 floricele că-i sădea,
 cu trei lăcrămi le stropea,
 drumu-n codri c-apuca
 și mergea, mare, mergea”.

– versul scurt, cu măsura de la două silabe la șapte-opt silabe.

Balada populară – caracteristicile speciei literare

- întâmplările povestite se petrec în trecutul îndepărtat ;
- acțiunea este simplă ;
- personajele sunt în număr mic și prezentate în antiteză ;
- cuprinde elemente reale și fantastice.

Balada cultă – caracteristicile speciei literare

- întâmplările sunt inspirate din tradiția istorică sau populară ;
- acțiunea este de mică întindere ;
- personajele reprezintă caractere opuse ;
- realul se împletește cu fantasticul (care este mai puțin prezent decât în balada populară).

Completarea cunoștințelor

Balada populară se numește și *cântec bătrânesc* pentru că este adesea cântată pe o melodie uniformă și simplă, acompaniată de vioară sau de alte instrumente muzicale. Melodia contribuie la păstrarea sau accentuarea ritmului poeziei și se îmbină cu recitarea textului.

Cercetările întreprinse au subliniat faptul că evenimentele sociale sau istorice înfățișate sunt contemporane cu momentul când respectivele balade au fost create. Baladele sau cântecele bătrânești au valoare documentară, fiind prețioase pagini de istorie povestite de popor. După conținutul lor, sunt: istorice, păstorești, haiducești, fantastice.

În baladele haiducești se preamăresc faptele haiducilor pentru că aceștia au luptat pentru împlinirea năzuințelor poporului. Ei sunt prezentați în aureolă de legendă.

Un mijloc de caracterizare a eroilor unei balade populare este antiteza; eroul principal este întotdeauna o întruchipare a unor virtuți ca spiritul de dreptate, sinceritatea, sensibilitatea, în contrast cu personajele negative caracterizate prin lăcomie, viclenie, cruzime, lașitate, lipsă de omenie (Toma Alimoș și boierul Manea în balada *Toma Alimoș*, Baba Novac și turcii în balada *Baba Novac*, baciul moldovean și ciobanii ungurean și vrâncean în balada *Miorița*).

Faptele personajelor și însușirile lor sunt hiperbolizate, procede care le imprimă o anumită măreție.

Aspectele de viață generalizate, transfigurate de imaginația poporului, și hiperbolizarea – prezentă în orice baladă – contribuie la amplificarea fantasticului, fără a minimaliza adevărul.

În acțiunea baladei intervin și anumite ființe fantastice: corbul năzdrăvan (*Novac și corbul*), calul (*Toma Alimoș*), oița năzdrăvană (*Miorița*).

Un element specific în compoziția baladei este prologul care are rolul de a crea o punte afectivă între povestitor (uneori cântăreț) și ascultători, atrăgând atenția asupra faptelor narate. (De exemplu, în balada *Corbea*, prologul este „Foicică măracine/ ascultați, boieri, la mine/ să vă spui pe *Corbea* bine”.). Uneori baladele încep direct cu expozițiunea în care se indică locul și personajele acțiunii (*Toma Alimoș*).

În baladă se împletesc cele trei moduri de expunere: sunt descrise scurte tablouri de natură, se realizează portrete ale personajelor, sunt povestite faptele acestora și se prezintă dialogul dintre personaje; creatorul anonim fiind puternic impresionat de evenimentul trăit, introduce și elemente lirice.

La fel ca balada populară, *balada cultă* înfățișează viața haiducilor și momente din istoria națională. În literatura română au scris balade:

- Vasile Alecsandri: *Andrii Popa*, *Cântec haiducesc*, *Groza* (balade haiducești).
- George Coșbuc a realizat balade istorice: *Moartea lui Gelu*, *Pașa Hassan*.

Balada cultă prezintă și alte aspecte: motivul zburătorului în balada *Zburătorul* de I. Heliade Rădulescu, marile evenimente din viața satului în poeziile *Nunta Zamfirei* și *Moartea lui Fulger* de George Coșbuc, drama cunoașterii în balada *Riga Crypto și Iapona Enigel* de Ion Barbu, problema morții și a ireversibilității timpului în *Balada morții* de George Topîrceanu.

Deși este o specie epică, balada cuprinde și elemente lirice care sunt mai bine reprezentate în balada cultă decât în cea populară (*Zburătorul* de I. Heliade Rădulescu, *Moartea lui Fulger* de George Coșbuc).

Aria fantasticului este mult mai restrânsă în baladele scrise; de cele mai multe ori fantasticul se realizează prin proiectarea personajelor în mit, prin hiperbolizare și prin personificarea unor ființe sau elemente de natură.

Din punct de vedere compozițional, se remarcă faptul că foarte puține balade culte au prolog, iar formulele tradiționale lipsesc.

În ceea ce privește prozodia, pe lângă ritmul trohaic specific baladei populare, în balada cultă se folosesc și alte feluri de ritm (ritmul amfibrahic în poezia *Pașa Hassan* și iambic în balada *Nunta Zamfirei*).

În literatura universală balada a fost cultivată de: Bürger, Uhland, Schiller, Goethe, Heine (în Germania), Victor Hugo (în Franța).

Creația epică cultă în versuri

Poemul

Poemul este creația epică cultă, în versuri, cu o acțiune mai complicată decât a baladei, cuprinzând mai multe episoade în care se povestesc fapte mărețe, de însemnătate pentru întregul popor, săvârșite de personaje reprezentative.

Vasile Alecsandri (1818-1890)

„Ca fragmente de epopee națională fantastică și realistă trebuie deci considerate Legende care depășesc tot ce se scrisese până atunci în acest gen.

...Legende înseamnă o etapă hotărâtoare în poezia românească.”

(G. Călinescu)

Vasile Alecsandri a fost cel mai important scriitor de la 1848, de aceea criticul literar Titu Maiorescu l-a numit „cap al poeziei noastre literare în generația trecută” (în studiul *Direcția nouă în poezia și proza română* – 1872).

S-a născut la Bacău în anul 1818, a avut o copilărie fericită pe moșia părintească de la Mircești.

A studiat acasă cu călugărul maramureșean Gherman Vida, bun cunoscător al istoriei naționale, apoi a fost trimis la Iași la Institutul francezului Cuénim și de acolo la Paris în anul 1834, unde s-a împrietenit cu Alexandru Cuza – viitorul domn – și cu scriitorul Ion Ghica.

În anul 1840 s-a întors în țară și a luat parte la viața politică și culturală românească. În anul 1840 a fost numit director la Teatrul Național din Iași împreună cu Costache Negruzzi și Mihail Kogălniceanu. A participat la pregătirea și desfășurarea Revoluției de la 1848, a trăit momente grele de exil, a avut o contribuție remarcabilă în înfăptuirea Unirii Principatelor din 1859. După Unire a devenit ministru de externe sub Cuza și agent diplomat în Occident; a salutat cu entuziasm Războiul de Independență din 1877. Ultimii ani de viață i-a petrecut în izolare la Mircești, unde a murit în august 1890. Opera sa este alcătuită din poezii, proză, teatru.

În anul 1852 a realizat prima culegere de folclor din literatura română, *Poezii populare. Balade (cântece bătrânești) adunate și îndreptate de Vasile Alecsandri*. În 1853 a scris – sub influența poeziei populare – volumul *Doine*, cu ciclurile *Suvenire* și *Lăcrămioare*. Volumul *Pasteluri* a pus bazele unei noi specii literare în scrisul românesc. Cele mai cunoscute pasteluri sunt: *Oaspeții primăverii*, *Serile la Mircești*, *Malul Siretului*, *Iarna*. Vasile Alecsandri a salutat eroismul poporului în Războiul de Independență în volumul *Ostașii noștri*.

Culegerea *Legende* conține poezii epice, dintre care cele mai importante sunt *Dumbrava Roșie* și *Dan, căpitan de plai*.

Proza lui Alecsandri cuprinde *Istoria unui galbân*, *Balta Albă*, *O plimbare în munți* și *O călătorie în Africa*. Alecsandri a îmbogățit repertoriul dramatic românesc prin comedii: *Rusaliile*, *Chirița în Iași* sau *Două fete și-o neneacă* și *Chirița în provincie*.

Creația epică cultă în versuri

Poemul

Poemul este creația epică cultă, în versuri, cu o acțiune mai complicată decât a baladei, cuprinzând mai multe episoade în care se povestesc fapte mărețe, de însemnătate pentru întregul popor, săvârșite de personaje reprezentative.

Vasile Alecsandri (1818-1890)

„Ca fragmente de epopee națională fantastică și realistă trebuie deci considerate Legende care depășesc tot ce se scrisese până atunci în acest gen.

...Legende înseamnă o etapă hotărâtoare în poezia românească.”

(G. Călinescu)

Vasile Alecsandri a fost cel mai important scriitor de la 1848, de aceea criticul literar Titu Maiorescu l-a numit „cap al poeziei noastre literare în generația trecută” (în studiul *Direcția nouă în poezia și proza română – 1872*).

S-a născut la Bacău în anul 1818, a avut o copilărie fericită pe moșia părintească de la Mircești.

A studiat acasă cu călugărul maramureșean Gherman Vida, bun cunoscător al istoriei naționale, apoi a fost trimis la Iași la Institutul francezului Cuénim și de acolo la Paris în anul 1834, unde s-a împrietenit cu Alexandru Cuza – viitorul domn – și cu scriitorul Ion Ghica.

În anul 1840 s-a întors în țară și a luat parte la viața politică și culturală românească. În anul 1840 a fost numit director la Teatrul Național din Iași împreună cu Costache Negruzzi și Mihail Kogălniceanu. A participat la pregătirea și desfășurarea Revoluției de la 1848, a trăit momente grele de exil, a avut o contribuție remarcabilă în înfăptuirea Unirii Principatelor din 1859. După Unire a devenit ministru de externe sub Cuza și agent diplomat în Occident; a salutat cu entuziasm Războiul de Independență din 1877. Ultimii ani de viață i-a petrecut în izolare la Mircești, unde a murit în august 1890. Opera sa este alcătuită din poezii, proză, teatru.

În anul 1852 a realizat prima culegere de folclor din literatura română, *Poezii populare. Balade (cântece bătrânești) adunate și îndreptate de Vasile Alecsandri*. În 1853 a scris – sub influența poeziei populare – volumul *Doine*, cu ciclurile *Suvenire* și *Lăcrămioare*. Volumul *Pasteluri* a pus bazele unei noi specii literare în scrisul românesc. Cele mai cunoscute pasteluri sunt: *Oaspeții primăverii*, *Serile la Mircești*, *Malul Siretului*, *Iarna*. Vasile Alecsandri a salutat eroismul poporului în Războiul de Independență în volumul *Ostașii noștri*.

Culegerea *Legende* conține poezii epice, dintre care cele mai importante sunt *Dumbrava Roșie* și *Dan, căpitan de plaj*.

Proza lui Alecsandri cuprinde *Istoria unui galbân*, *Balta Albă*, *O plimbare în munți* și *O călătorie în Africa*. Alecsandri a îmbogățit repertoriul dramatic românesc prin comediile: *Rusaliile*, *Chirița în Iași* sau *Două fete și-o neneacă* și *Chirița în provincie*.

Dan, căpitan de plai

(XV secul)

*Frunză verde de mălai.
Cine merge sus în rai ?
Merge Dan, șoiman de plai
C-a ucis el mulți dușmani,
Un vizir și patru hani.
Frunză verde lemn de brad
Cine merge gios în iad ?
Merg tatarii lui Murad,
C-au ucis în zi de mai
Pe Dan, căpitan de plai !*

(Fragment de cântic popular)

I

Bătrânul Dan trăiește ca șoimul singuratic
În peșteră de stâncă, pe-un munte păduratic,
Privind cu veselie cum soarele răsare,
Dând viață luminoasă cu-o caldă sărutare.
Privind cu jale lungă cum soarele apune...
Așa și el apus-au din zile mari și bune.

Vechi pustnic rămas singur din timpul său afară,
Ca pe un gol de munte o stâncă solitară,
Dincolo de morminte el trist acum privește
O tainică fantasmă ce-n zare s-adâncește.
Fantasma drăgălașă a verzei tinereți !
Ce fuge de răsufu generoasei bătrâneți,
Și zice : Timpul rece apasă umărul meu
Și, cât m-afund în zile, tot simt că e mai greu !
O, lege-a nimicirii !, o ! lege nemiloasă !
Când, când s-a toci oare a vremii lungă coasă !
Apoi el pleacă fruntea și cade în visare,
Iar munții, albi ca dânsul, se-nclină-n depărtare.
Ai timpilor eroici imaginea augustă,
Pe când era el tânăr, lumea-i părea îngustă
Pentru bine, și largă, prea largă pentru rău !

El ar fi vrut-o bună ca bunul Dumnezeu,
Deci îi plăcea să-nfrunte cu dalba-i vitejie,
Pe cei care prin lume purtau bici de urgie,

Și mult iubea când țara striga : La luptă, Dane !
Să vânture ca pleava oștirile dușmane.
Atunci a lui mânia ca trăsnetul era,
În patru mari hotare tuna și fulgera.
Iar țara dormea-n pace pe timpii cei mai răi
Cât Dan veghea-n picioare la căpătâiul ei.
Ades el pleca singur prin codri fioroși,
În carii luceau noaptea oțeluri și ochi roși,

Și dacă murgu-i sprinten da-n lături sforăind,
 Viteazul cu blândețe îl dezmierda grăind :
 N-aibi grijă, măi șoimane ! eu am și duc cu mine
 O vrajă rea de dușmani și bună pentru tine
 Și murgu-și lua calea în liniște deplină
 Prin codri fără drumuri și fără de lumină,
 Iar vulturii carpatici cu zborul îndrăzneț
 Făceau un cortegi falnic eroului drumet
 Încrederea-nfloarește în inimile mari !

II

Bătrânul Dan ascultă grăind doi vechi stejari
 Crescuți dintr-o tulpină pe culmea cea de munte
 Ș-având ca o coroană un secul pe-a lor frunte.
 O ! frate, zice unul, un vânt în miez de noapte
 Adusu-mi-au din vale lung vajet, triste șoapte !
 E sabie în țară ! au năvălit tătarii
 Și-acum în bălți de sânge își joacă armăsarii !
 Așa ! răspunde altul, colo în depărtare
 Zărit-am astă-noapte pe cer lumină mare !
 Ard satele române ! ard holdele-n câmpii !
 Ard codrii ! ... sub robie cad fete și copii !
 Și-n fumul ce se-nalță cu larmе zgomotoase
 Zbor suflete gonite, din trupuri sângeroase !
 Bătrânul Dan aude, suspină și nu crede !
 Dar iată că pe ceruri din patru părți el vede
 Trecând un stol de vulturi urmați de uli grămadă,
 Atrăși în orizonturi de-a morții rece pradă
 Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc.

La luptă, Dane ! țara-i în jăc, țara-i în foc !
 Bătrânul Dan desprinde un paloș vechi din cui !
 Și paloșul lucește voios în mâna lui.
 Bătrânul Dan pe sânu-i apasă a lui mână
 Și simte că tot bate o inimă română.
 El zice cu mândrie, nălțând privirea-n sus :
 Pe inimă și paloș rugina nu s-a pus.
 O ! Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai
 Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plai !
 Fă tu să-mi pară numai atunci paloșul greu
 Când inima-nceta-va să bată-n peptul meu,
 Ș-atunci inima numai de-a bate să încete
 Când voi culca sub țărână a dușmanilor cete !

III

...Așa apare-n șesuri mărețul om de munte,
 Călcând cu pași gigantici pe urme mai mărunte !
 Nu știu de el copacii tineri, crescuți pe maluri,
 Dar râul îl cunoaște și scade-a sale valuri,
 Să treacă înainte viteazul Dan la luptă.
 Și astfel tot el pasă pe calea neîntreruptă
 Pân' ce sosește-n seară în casa lui Ursan.

Om aspru care doarme culcat pe-un buzdugan,
 Ursan, pletos ca zimbrul, cu peptul gros și lat
 Cu brațul de bărbat, cu pumnul apăsător,
 E scurt la grai, năpraznic, la chip întunecos,
 El e de peste Milcov pribeag misterios.
 Toți carii știu de dânsul spun multe, dar șoptind,
 Și cale de o zare îl ocolesc grăbind,
 Deși-i place să crească sirepe herghelii,
 Răzlețe pe întinsul câmpiilor pustii.

Pe vremea lui, sub ochiul lui Ștefan, domn cel mare
 Intrând în dușmani singur ca vieru-n stuhul tare,
 Au prins pe hanul Mârza din fugă cu arcanul;
 Iar Ștefan, de la dânsul în schimb luând pe hanul,
 I-au zis: Ursane frate! să-ți faci ochirea roată,
 Și cât îi vedea zare, a ta să fie toată!
 De-atunci el stă de pază în mijlocul câmpiei
 Și nime nu s-atinge de zmeii hergheliei.
 Drumetul intră, zice: Bine-am găsit, Ursane! ...
 Un aspru glas răspunde: Bine-ai venit, moș Dane!
 Ce vânt te-aduse-aice?
 Vânt rău și de jălire!
 Ne calc păgânii, frate, și țara-i la peire!

Ursan tresare, geme, s-aprinde-n gândul său,
 Dan zice: De pe munte venit-am să te ieu.
 Să mergem,
 Dar! să mergem! adaugă Ursan
 Și mult cu drag privește grozavu-i buzdugan
 Apoi un corn apucă și buciumă în vânt.

La chemarea din corn a lui Ursan se aude un tropot de copite. Fulga, fiica lui Ursan, aduce din urmă o herghelie de armăsari. La porunca tatălui său, fata alege un cal, neîncălecat până atunci, și, după ce-l domolește, i-l încredințează, exprimându-și totodată tristețea că nu este luată și ea la luptă.

Dan și Ursan pornesc ca vântul și ca gândul spre locurile cotropite de dușmani. Din depărtare se vede cum tătarii ardeau satele românești, cum alungau copiii, femeile și bătrânii. În zarea îndepărtată luceau arme și se mișcau brațe. Cei doi viteji se aruncă în luptă, unul dintr-o parte, altul din cealaltă.

Lui Ursan nu-i rezistă nimic, totu-i zboară-n cale, Dan face minuni de vitejie:

VI

.....
 El intră și se-ndeașă în gloată tremurândă
 Cu giunghiul cel de moarte în inima plâpândă,
 Și paloșu-i ce luce ca fulger de urgie
 Tot cade-n dreapta, -n stânga, și taie-n carne vie...
 Fug toți și pier din cale-i! ... El strigă: Steie față
 Cui plăce vitejia, cui s-au urât de viață!

Dar Ursan este rănit. Dan nu-și părăsește prietenul în aceste clipe grele: el stă...

...de pază la capul lui Ursan.
 Cu calu-n mâna stângă, cu pala-n mâna dreaptă,

Amenințând cu ochii tatarii, mi-i așteaptă
 Precum așteaptă zimbrul de lupi încongiurat
 Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat
 Dar nici gândesc păgânii să deie pept cu el,
 Căci paloșul năprasnic e vultur de oțel.

Ca o vijelie apare Fulga și-și răpește părintele. În același timp sosesc și arcașii din Orhei, care pun dușmanii pe fugă.

VII

Ghirai au trecut Nistrul înot pe calul său,
 Luând pe Dan rănitul ca pradă și trofeu.
 El merge de se-nchide în cortu-i umilit,
 Precum un lup din codri ce-au fost de câni gonit
 Trei zile, trei nopți hanul nu gustă-n suflet pace,
 Întins ca un cadavru gios, pe covor, el zace,
 Dar când revine, palid, din lunga-i desperare,
 În ochii lui trec fulgeri de cruntă răzbunare.
 El strigă să-i aducă sub cort pe Dan bătrânul.
 Deși cuprins de lanțuri, măreț intră românul!

Ghiaur! zice tătarul cu inima haină,
 Ce simte firul ierbei când coasa e vecină?
 Ea pleacă fruntea-n pace, răspunde căpitanul,
 Căci are să renască mai fragedă la anul!

Ghirai cade pe gânduri, lăsându-și capu-n pept,
 Și, îmblânzindu-și glasul: O! Dan, om înțelept!
 Te știu de mult pe tine, cunosc al tău renume
 Din graiul plin de lacrimi orfanilor din lume,
 Pe mulți tatar cuprins-ai de-ai morții reci flori!
 Acum îți vine rândul și ție ca să mori.
 Privește! lângă ușă călăul te pândește
 Cu ștreangul și cu pală ce-n mână-i zângănește.
 Un semn și capu-ți zboară la câni și la vulturi
 Și sufletu-ți se pierde în lumea de ghiauri.
 Dar însă îmi fac milă de ani și de-a ta minte,
 Gândind la bătrânețea ce-apasă-al meu părinte,
 Și vreau, cu daruri multe, pe tine-a te ierta
 De vrei tu să te lepezi acum de legea ta!

Creștinul Dan, bătrânul cu suflet luminos,
 Înaltă-a lui statură și zice maiestuos:
 „Ceahlăul sub furtună nu scade moșunoi!
 Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân, nu voi.
 Decî nu-mi convine viața mișelnic câștigată,
 Nici pata fărdelegei în fruntea mea săpată.
 Rușinea-i o rugină pe-o armă de viteaz,
 Un verme ce mănâncă albeața din obraz,
 Cui place să roșească, roșească... eu nu vreau
 Nici pată pe-a mea armă, nici pe obrazul meu.
 Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc
 Și vreau cu fața albă senin să mă sfârșesc,

Ca dup-o viață lungă, ferită de rușine,
 Mormântul meu să fie curat și alb ca mine
 Așa m-au deprins Ștefan, ușoară țărâna-i fie!
 La trai fără inustrare și fără prihănie.
 Nu-mi trebuie-a ta milă, nu vreau a tale daruri.
 Tu îmi întinzi o cupă mult plină de amaruri!
 Departe ea de mine! ... mai drept e ca să mor! ...
 Iar dacă ai tu cuget și-ți pasă de-al meu dör,
 Ghirai, mă lasă, lasă în ora morții grele
 Să mai sărut o dată pământul țării mele!"

Uimit, Ghirai se scoală, cu mâna lui disface
 Unealta de robie sub care leul zace,
 Cumplitul lanț ce-l leagă cu strânse noduri sute,
 Și zice grabnic: Tată, ia calul meu și du-te!

Bătrânul Dan ferice se duce, Nistrul trece,
 Și-n aerul Moldovei se umflă peptu-i rece,
 Și inima lui crește, și ochii-i plini de jale
 Cu drag privesc prin lacrimi podoaba țării sale.
 Sărmanu-ngenunchează pe iarba ce străluce,
 Își pleacă fruntea albă, smerit își face cruce
 Și pentru totdeauna sărută ca pe-o moaște
 Pământul ce tresare și care-l recunoaște...
 Apoi el se întoarce la hanul, întră-n cort,
 Suspină, șovăiește și, palid, cade mort!

Iar hanul, lung privindu-l, rostește cu durere:
 O! Dan viteaz, ferice ca tine care pere,
 Având o viață verde în timpul tinereții! ...
 Și albă ca zăpada în iarna bătrâneții!

Întrebări și exerciții pentru înțelegerea textului

1. Realizați lectura integrală a poemului și observați din câte capitole este alcătuit.
2. Explicați semnificația titlului.
3. Comentați motto-ul prin raportare la titlu.
4. Ce evocă poezia?
5. Ce prezintă expozițiunea?
6. Cum se conturează intriga?
7. Ce înfățișează desfășurarea acțiunii?
8. Care este momentul de maximă tensiune emoțională din poem?
9. Ce prezintă deznodământul?
10. Care sunt elementele reale și fabuloase din această operă literară?

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru înțelegerea textului

Mihai Eminescu l-a numit pe Vasile Alecsandri „rege al poeziei” subliniind astfel că bardul de la Mircești a fost un deschizător de drumuri în cultura românească autor al unei opere complete și valoroase, dominând literatura națională aproape jumătate de veac.

Vasile Alecsandri, cel mai de seamă reprezentant al literaturii pașoptiste, a valorificat creația populară orală, a descris natura, a militat pentru dreptate socială, a evocat eroismul poporului în lupta pentru libertate națională de-a lungul istoriei, a pus bazele repertoriului

dramatic românesc. Poetul a vibrat adânc față de toate evenimentele istorice și sociale ale timpului său: dezrobirea ȝiganilor, Unirea Principatelor, Războiul de Independență și răscoalele țărănești.

Poemul *Dan, căpitan de plai* a fost publicat în 1875 în revista *Convorbiri literare*, apoi inclus în ciclul *Legende*, în care istoria se împletește cu folclorul, realitatea cu fantasticul, exprimând sentimentul nobil al dragostei de țară.

Poemul este inspirat din creația folclorică, element de geneză subliniat de versurile motto-ului care schițează atmosfera de legendă, prin elemente de mitologie, dând glas admirației poporului față de viteazul Dan, cel care a ucis mulți dușmani. Prin determinantul „mulți” se insistă asupra numărului celor răpuși. Finalul motto-ului exprimă mulțumirea poporului față de dreptatea divină care l-a răsplătit pe Dan trimițându-l în rai, iar pe tătari i-a condamnat focului veșnic.

Substantivul propriu din titlu indică numele personajului principal, iar apozitia dezvoltată precizează condiția socială a eroului al cărui portret de o rară frumusețe se definește pe parcursul poemului.

Tema o constituie evocarea eroismului luptei românilor pentru libertate națională, din secolul al XVI-lea, împotriva tătarilor.

În compoziția poemului se remarcă șapte părți, în care momentele subiectului se înscriu în succesiunea lor obișnuită.

Expozițiunea – aflată la începutul primei părți – prezintă pe bătrânul Dan în singurătatea munților, meditănd asupra tinereții și a ireversibilității timpului.

Intriga se conturează prin dialogul dintre „...doi vechi stejari/ Crescuți dintr-o tulpină pe culmea cea de munte/ Ș-având ca o coroană un secul pe-a lor frunte”. Ei vorbesc despre năvălirile tătarilor, momente de cumpănă pentru țară, ceea ce îl determină pe Dan să plece la luptă.

Desfășurarea acțiunii urmărește:

- drumul străbătut de „mărețul om de munte” până la Ursan, care trăia „pe întinsul câmpiilor pustii”;
- hotărârea lui Ursan de a pleca neîntârziat la luptă;
- sosirea Fulgăi, fiica lui Ursan;
- plecarea celor doi viteji;
- proporțiile legendare ale luptei cu tătarii;
- rănirea lui Ursan și apărarea sa de către Dan, până când Fulga îl salvează;
- sosirea arcașilor din Orhei, înfrângerea și alungarea tătarilor;
- căderea lui Dan în robie;
- încercarea lui Ghirai de a-l convinge să-și lepede credința strămoșească.

Punctul culminant îl constituie episodul înfruntării lui Ghirai de către Dan. Acesta se distinge prin demnitate, el neacceptând să treacă la credința păgână și respingând darurile hanului.

Deznodământul înfățișează moartea lui Dan, după ce și-a îndeplinit dorința sfântă de a săruta pentru ultima oară „pământul țării”.

Poetul îmbină narațiunea, dialogul și descrierea, caracterizează personajele și prezintă lupta folosind un bogat limbaj artistic în care predomină epitetul, comparația și metafora. Cadrul natural unde trăiește Dan se definește prin izolare, măreție și permanență:

„Bătrânul Dan trăiește ca șoimul singuratic
În peșteră de stâncă, pe-un munte păduratic”.

Verbele „trăiește”, „răsare”, „apune”, „privește” folosite la modul indicativ, timpul prezent sugerează ideea că Dan este un *personaj simbolic*, o întruchipare a idealului de luptător român pentru libertate națională. Comparația „ca șoimul singuratic” relevă setea de libertate și cutezanța. Profunzimea gândirii personajului se conturează prin reflecțiile sale asupra trecerii timpului și asupra legii implacabile a morții.

Meditația privind ireversibilitatea timpului aduce în prim-plan anii care s-au scurs, punând în lumină *măreția eroului* în vremea tinereții, trăsătură care conferă unitate profilului moral al acestui personaj.

Ca și soarele când apune, Dan se îndepărtează tot mai mult de zilele „mari și bune” ale tinereții. Epitetul „rece”, determinant al substantivului „timpul”, accentuează sentimentul trecerii:

„...Timpul rece apasă umărul meu
Și, cât m-afund în zile, tot simt că e mai greu!”.

Prin metafora „a vremii lungă coasă” se concretizează imaginea abstractă a timpului. Exclamațiile retorice „O, lege-a nimicirii!, o! lege nemiloasă!” și repetiția adverbului „când” pun în lumină revolta și neputința omului în fața morții. Comparația cu munții „albi” reliefează *puritatea și măreția lui Dan*: „Iar munții, albi ca dânsul, se-nclină-n depărtare”. Munții au fost martorii trecutului glorios, când Dan era o *pavăză pentru țară* atât în vremuri de pace, cât și de urgie:

„Și mult iubea când țara striga: La luptă, Dane!
Să vânture ca pleava oștirile dușmane.
Atunci a lui mânie ca trăsnetul era,
În patru mari hotare tuna și fulgera.
Iar țara dormea-n pace pe timpii cei mai răi
Cât Dan veghea-n picioare la căpătâiul ei”.

Vasile Alecsandri creează o imagine impresionantă a lui Dan, adevărat erou de baladă, care cutreieră „codri fără drumuri și fără de lumină”, înfruntând pe dușmani și fiarele pădurii:

„Ades el pleca singur prin codri fioroși,
În carii luceau noaptea oțeluri și ochi roși,
Și dacă murgu-i sprinten da-n lături sforăind,
Viteazul cu blândețe îl dezmierdă grăind:
N-aibi grijă, măi șoimane! eu am și duc cu mine
O'vrajă rea de dușmani și bună pentru tine”.

Valorificând motivul popular al comuniunii om-natură, poetul subliniază *măreția eroului* prin metafora „vulturii carpatice”, *simbol al puterii, al dorinței de libertate, aspirație raportată la spațiul geografic românesc*:

„Iar vulturii carpatice cu zborul îndrăzneț
Făceau un cortegi falnic eroului drumet”.

Substantivul „eroului” este un element edificator în aprecierea *vitejiei personajului*. Versul „Încrederea-nfloarește în inimile mari!” are valoare de concluzie privind *optimismul lui Dan – trăsătură definitorie a poporului român*.

Desfășurarea poemului în următoarele părți concretizează – prin factori multipli – *măreția românilor, izvorâtă din dragostea de țară, curaj, vitejie, demnitate, însușiri întruchipate în poem de Dan și de Ursan, care apar ca niște personaje legendare*.

Dialogul stejarilor personificați prezintă o succesiune rapidă de secvențe ilustrând *fărădelegile săvârșite de dușmani*:

„E sabie în țară! au năvălit tătarii
Și-acum în bălți de sânge își joacă armăsarii!
Așa! răspunde altul, colo în depărtare
Zărit-am astă-noapte pe cer lumină mare!
Ard satele române! ard holdele-n câmpii!
Ard codrii!... sub robie cad fete și copii!”.

Intriga aflată la începutul părții a II-a o constituie vestea că au năvălit tătarii, moment de cumpănă despre care Dan aude din convorbirea celor doi stejari, simboluri ale

permanenței. Dramatismul momentului este surprins de metonimia „săbie”, repetiția verbului „ard”, enumerația „satele, ...holdele-n câmpii, ...codrii” și hiperbola „bălți de sânge”. Observația asupra tabloului se extinde asupra zărilor, unde oamenii cad victime cruzimii tătarilor :

„Și-n fumul ce se-nalță cu larmе zgômotoase
Zbor suflete gonite, din trupuri sângeroase !”.

Scurte note descriptive înfățișează reacția eroului îndurerat de chinurile țării : „aude, suspină și nu crede” și „Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc” când înțelege că moartea amenință întreaga Moldovă. Eco-ul reflecțiilor sale este exprimat prin formulări scurte, imperative :

• „La luptă, Dane ! țara-i în jac, țara-i în foc !”

Gândul devine grabnic faptă, cerută de momentul istoric :

„Bătrânul Dan desprinde un paloș vechi din cui !
Și paloșul lucește voios în mâna lui.
Bătrânul Dan pe sânul-i apasă a lui mână
Și simte că tot bate o inimă română”.

Epitetele „vechi”, „voios”, metafora „inimă română” sugerează faptul că *dragostea de neam* este miracolul „tinereții fără bătrânețe”.

Emoționanta invocație adresată de Dan lui Dumnezeu exprimă dorința de a trăi până când va nimici pe toți dușmanii țării, numiți metaforic „lupii”, „șerpai” :

„O ! Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai,
Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpai de pe plai !”.

Partea a III-a, care începe cu adverbul de mod „așa”, subliniază măreția lui Dan – văzut ca un simbol al trecutului legendar – prin intermediul epitetelor „mărețul (om de munte)”, „(pași) giganti”, „viteazul (Dan)”. Construcția metaforică antitetică din versul „Călcând cu pași giganti pe urme mai mărunte” și personificarea naturii, care îl venerază, întregesc imaginea de legendă a eroului.

Dan se înarmează și pleacă spre câmpie la tovarășul său de arme, Ursan, un alt viteaz coborât ca și dânsul dintr-o „istorie augustă”.

Epitetele „(cu peptul) gros și lat”, „(cu brațul) de bărbat”, „(cu pumnul) apăsător” evidențiază forța eroului, comparația „ca zimbrul” relevă cucerirea sa, locuțiunea adjectivală „scurt la grai” subliniază puterea de interiorizare. Epitetul „năpraznic” și expresia populară din versul „Și cale de o poștă îl ocolesc grăbind” subliniază cât de mult se temeau potrivnicii de el. Incursiunea în istorie reliefează vitejia eroului, prețuirea și generozitatea cu care Ștefan cel Mare răsplătea virtuțile luptătorilor săi.

La fel ca Dan, Ursan a rămas credincios voievodului apărând libertatea vetrei străbune :

„De-atunci el stă de pază în mijlocul câmpiei
Și nimeni nu s-atinge de zmeii hergheliei”.

Firul epic, continuat de dialogul dintre Dan și Ursan, dezvăluie nenorocirea care a cuprins țara Moldovei și consemnează hotărârea celor doi viteji de a porni neîntârziat la luptă. Propozițiile scurte, exclamative, cu verbele la modul conjunctiv exprimă necesitatea plecării imediate :

„Să mergem,
Dar ! să mergem ! adaugă Ursan”.

În partea a IV-a este descrisă bătălia cu tătarii printr-o derulare rapidă de imagini ca niște secvențe cinematografice. Dan apare în aureolă de legendă. Eroul seamănă atâta groază și moarte printre dușmani, încât nimeni nu îndrăznește să-i stea împotriva. Epitetul

permanenței. Dramatismul momentului este surprins de metonimia „săbie”, repetiția verbului „ard”, enumerația „satele, ...holdele-n câmpii, ...codrii” și hiperbola „bălți de sânge”. Observația asupra tabloului se extinde asupra zărilor, unde oamenii cad victime cruzimii tătarilor :

„Și-n fumul ce se-nalță cu larme zgomotoase
Zbor suflete gonite, din trupuri sângeroase !”.

Scurte note descriptive înfățișează reacția eroului îndurerat de chinurile țării : „aude, suspină și nu crede” și „Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc” când înțelege că moartea amenință întreaga Moldovă. Ecoul reflecțiilor sale este exprimat prin formulări scurte, imperative :

• „La luptă, Dane ! țara-i în jac, țara-i în foc !”

Gândul devine grabnic faptă, cerută de momentul istoric :

„Bătrânul Dan desprinde un paloș vechi din cui !
Și paloșul lucește voios în mâna lui.
Bătrânul Dan pe sânul-i apasă a lui mână
Și simte că tot bate o inimă română”.

Epitetele „vechi”, „voios”, metafora „inimă română” sugerează faptul că *dragostea de neam* este miracolul „tinereții fără bătrânețe”.

Emoționanta invocație adresată de Dan lui Dumnezeu exprimă dorința de a trăi până când va nimici pe toți dușmanii țării, numiți metaforic „lupii”, „șerpilor” :

„O ! Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai,
Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plai !”.

Partea a III-a, care începe cu adverbul de mod „așa”, subliniază măreția lui Dan – văzut ca un simbol al trecutului legendar – prin intermediul epitetelor „mărețul (om de munte)”, „(pași) giganti”, „viteazul (Dan)”. Construcția metaforică antitetică din versul „Călcând cu pași giganti pe urme mai mărunte” și personificarea naturii, care îl venerază, întregesc imaginea de legendă a eroului.

Dan se înarmează și pleacă spre câmpie la tovarășul său de arme, Ursan, un alt viteaz coborât ca și dânsul dintr-o „istorie augustă”.

Epitetele „(cu peptul) gros și lat”, „(cu brațul) de bărbat”, „(cu pumnul) apăsător” evidențiază forța eroului, comparația „ca zimbrul” relevă cutezanța sa, locuțiunea adjectivală „scurt la grai” subliniază puterea de interiorizare. Epitetul „năpraznic” și expresia populară din versul „Și cale de o poștă îl ocolesc grăbind” subliniază cât de mult se temeau potrivnicii de el. Incursiunea în istorie reliefează vitejia eroului, prețuirea și generozitatea cu care Ștefan cel Mare răsplătea virtuțile luptătorilor săi.

La fel ca Dan, Ursan a rămas credincios voievodului apărând libertatea vetrei străbune :

„De-atunci el stă de pază în mijlocul câmpiei
Și nimeni nu s-atinge de zmeii hergheliei”.

Firul epic, continuat de dialogul dintre Dan și Ursan, dezvăluie nenorocirea care a cuprins țara Moldovei și consemnează hotărârea celor doi viteji de a porni neîntârziat la luptă. Propozițiile scurte, exclamative, cu verbe la modul conjunctiv exprimă necesitatea plecării imediate :

„Să mergem,
Dar ! să mergem ! adaugă Ursan”.

În partea a IV-a este descrisă bătălia cu tătarii printr-o derulare rapidă de imagini ca niște secvențe cinematografice. Dan apare în aureolă de legendă. Eroul seamănă atâta groază și moarte printre dușmani, încât nimeni nu îndrăznește să-i stea împotrivă. Epitetul

„tremurândă”, provenit din verb la gerunziu, comparațiile „ca giunghiul cel de moarte”, „ca fulger de urgie”, verbele „cade”, „pier”, „taie”, „fug” și pronumele nehotărât „toți” subliniază vitejia eroului și spaima tătarilor:

„El intră și se-ndeașă în gloata tremurândă
Ca giunghiul cel de moarte în inima plăpândă,
Și paloșu-i ce luce ca fulger de urgie
Tot cade-n dreapta, -n stânga, și taie-n carne vie...
Fug toți și pier din cale-i!... El strigă: Steie față
Cui place vitejia, cui s-au urât de viață!”

Când Ursan este rănit, Dan rămâne cu el. Dativul etic, comparația „ca zimbru” și metafora „vultur de oțel” exprimă admirația pentru Dan, care își apără cu înverșunare prietenul. Adverbul comparativ „precum”, formele populare „încongiurat”, „să deie” imprimă o notă de arhaicitate, sporind puterea de sugestie a evocării:

„Cu calu-n mâna stângă, cu pala-n mâna dreaptă,
Amenințând cu ochii tatarii, mi-i așteaptă
Precum așteaptă zimbrul de lupi încongiurat
Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat
Dar nici gândesc păgânii să deie pept cu el;
Căci paloșul năprasnic e vultur de oțel!”

Descrierea și dialogul din partea a VII-a ilustrează apoteoza eroului *demn și neînfricat*, a cărui rațiune de a fi este *dragostea de țară*. Poetul prezintă pe Dan în antiteză cu Ghirai, om „cu inima haină”, care se străduiește să-l convingă să se lepede de credința strămoșească. Ghirai este tipul cuceritorului convins că poate domina prin forță, determinându-i pe cei învinși să se lepede de legea străbună. La întrebarea „Ce simte firul ierbei când coasa e vecină?”, Dan răspunde cu *înțelepciune* și *cutezanță*: „Ea pleacă fruntea-n pace.../ Căci are să renască mai fragedă la anul!”, fiind convins de puterea miraculoasă a renașterii poporului român și de permanența idealului de libertate.

Dan respinge demn și hotărât făgăduiala de a fi răsplătit dacă va renunța la credința strămoșească. Răspunsul începe cu sugestiva metaforă a Ceahlăului, simbol al înălțimii reliefului Moldovei, ilustrând indirect și *măreția morală a eroului*. Construcția metaforică „nu scade moșunoi” reflectă imposibilitatea de a accepta fărădelegea părăsirii credinței creștine:

„Ceahlăul sub furtună nu scade moșunoi!
Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân, nu voi”.

Ideea este subliniată printr-un șir de construcții metaforice dispuse într-o gradatie ascendentă care semnifică demnitatea:

„Deci nu-mi convine viața mișelnic câștigată,
Nici pata fărdelegei în funtea mea săpată.
Rușinea-i o rugină pe-o armă de viteaz,
Un verme ce mănâncă albeața din obraz”.

Justificarea atitudinii sale se înscrie în normele morale ale poporului român, la respectarea cărora au vegheat oameni mari ai neamului în toate timpurile. Repetiția cuvântului „alb” – folosit cu sens metaforic – subliniază faptul că puritatea este o permanență a profilului său moral – verbul „am trăit” semnifică trecutul, construcția metaforică „cu fața albă senină să mă sfârșesc” se referă la prezent, iar formularea metaforică „Mormântul meu să fie curat și alb ca mine” exprimă dorința ca numele să-i fie neîntinat și după moarte:

„Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc
Și vreau cu fața albă senină să mă sfârșesc”.

Probitatea morală a eroului se evidențiază prin repetiția negației „nu-mi trebuie”, „nu voi” și prin construcția metaforică „o cupă mult plină de amaruri”.

Singura dorință a lui Dan este de a săruta pământul străbun înainte de a se sfârși. *Dragostea de țară* este ilustrată de repetiția verbului „lasă” la imperativ și de adjectivul pronominal „mele”, determinant al substantivului „țară”:

„Ghirai, mă lasă, lasă în ora morții grele
Să mai sărut o dată pământul țării mele!”.

Superioritatea morală a lui Dan stârnește uimire și admirație în sufletul hanului, care desface „Unealta de robie sub care leul zace/ Cumplitul lanț ce-l leagă cu strânse noduri sute” și i se adresează cu afecțiune: „Tată, ia calul meu și du-te!”. Metafora „leul” scoate în evidență *măreția lui Dan* chiar și atunci când se află în robie.

Legătura dintre erou și țară este înfățișată prin gesturi emoționante subliniate de verbe și determinante cu mare încărcătură afectivă:

„Bătrânul Dan ferice se duce, Nistrul trece,
Și-n aerul Moldovei se umflă peptu-i rece,
Și inima lui crește, și ochii-i plini de jale
Cu drag privesc prin lacrimi podoaba țării sale.
Sărmanu-ngenunchează pe iarba ce străluce,
Își pleacă fruntea albă, smerit își face cruce
Și pentru totdeauna sărută ca pe-o moaște
Pământul ce tresare și care-l recunoaște...”.

Dan este fericit că se află din nou peste Nistru, că poate respira aerul Moldovei, dar totodată și copleșit de jale că această întrevvedere este cea din urmă. Gesturile sale au solemnitatea unui ceremonial sacru, sugerat prin conținutul verbelor „îngenunchează”, „își pleacă (fruntea albă)”, „își face (cruce)”, „sărută (pământul)”, de epitetul „smerit” și de comparația „ca pe-o moaște”.

Vasile Alecsandri a creat în acest episod cele mai tulburătoare versuri din literatura noastră despre comuniunea om-natură privind dragostea sfântă de țară.

Credincios cuvântului dat, bătrânul se întoarce în cortul lui Ghirai unde se stinge liniștit și fericit că a sărutat glia străbună în semn de rămas bun înaintea morții.

Valoarea poemului *Dan, căpitan de plai* rezultă din arta cu care Vasile Alecsandri creează o atmosferă înălțătoare, împletind folclorul cu realitatea și fantasticul pentru a exprima sentimentul nobil al dragostei de țară întruchipată de legendarul căpitan de plai, de prietenul său Ursa și de amintirea lui Ștefan cel Mare, domn care simbolizează eternitatea istorică românească.

Elementele de versificație din poezie sunt versul amplu (13-14 silabe), rima împerecheată și ritmul iambic.

În acest poem Vasile Alecsandri a realizat o atmosferă de măreție prin: construcția operei, subiectul, faptele eroice evocate și personajele care întruchipează virtuțile luptătorilor neamului.

Locul de frunte al lui Vasile Alecsandri în literatura pașoptistă a fost subliniat pentru prima dată de Titu Maiorescu: „Farmecul limbei române în poezia populară – el ni l-a deschis; iubirea omenească și dorul de patrie... el le-a întrupat, frumusețea proprie a pământului nostru natal și a aerului nostru – el a descris-o [...], când a fost chemat poporul să-și jertfească viața în războiul din urmă – el singur a încălzit ostașii noștri cu raza poeziei”.

Dan, căpitan de plai este un poem eroic pentru că :

- aparține genului epic în versuri, are o acțiune mai dezvoltată decât balada, cuprinde 7 părți – alcătuite din mai multe episoade care se desfășoară într-o gradatie ascendentă, culminând într-un tablou cu strălucire de mit ;
- împletirea dintre real și fabulos este prezentă atât în caracterizarea eroilor, cât și în descrierile de natură :
 - Dan este un personaj căruia dragostea de țară îi dă puteri supranaturale. Unicitatea eroului rezultă din comparația cu soarele, permanența se evidențiază prin asemănarea cu „o stâncă solitară” și măreția este subliniată de personificarea munților, care-l venerează închinându-i-se din depărtare ;
 - întoarcerea în anii tinereții îl prezintă ca pe un titan ale cărui sentimente și fapte au intensitatea stihilor (trăsnetul, tunetul, fulgerul) : „Atunci a lui mânie ca trăsnetul era, / În patru mari hotare tuna și fulgera. / Iar țara dormea-n pace pe timpii cei mai răi / Cât Dan veghea-n picioare la căpătâiul ei” ;
 - idealul de libertate al luptătorului are măreția zborului îndrăzneț al vulturilor carpatini ;
 - eroul legendar înțelege graiul stejarilor seculari și astfel poate veni în ajutorul țării pârjolite și pustiite de tătari : „Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc. / La luptă, Dane ! țara-i în jac, țara-i în foc !” ;
 - demnitatea, puritatea și tenacitatea în păstrarea ființei naționale prin apărarea credinței străbune se identifică numai cu grandoarea Ceahlăului : „Ceahlăul sub furtună nu scade moșunoi ! / Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân, nu voi” ;
 - titanismul își are izvorul în dragostea de patrie întruchipată și prin legătura sa cu pământul gliei strămoșești, pe care-l apără până în clipa sfârșitului ; icoana vetrei românești îl însoțește în neființă ;
 - Dan este un simbol al eroismului românesc, coboară dintr-o „istorie augustă” ca un uriaș aducând în prezent pildele trecutului, urmărind drumul vitejiei și al cinstei lui Ștefan cel Mare : „Așa m-au deprins Ștefan, ușoară țărâna-i fie ! / La trai fără mustrare și fără prihănie” ;
 - vitejia legendară îl caracterizează pe Dan atât în anii tinereții, cât și în „iarna bătrâneții”. Cu puteri neobișnuite, ca ale uriașilor din basme, Dan și Ursan pătrund în oastea dușmanilor pe care-i înspăimântă, îi zdrobesc și-i țin în loc până la sosirea arcașilor din Orhei ;
- ca și în baladă, personajele sunt înfățișate în antiteză : Dan, Ursan, Fulga și arcașii din Orhei întruchipează dragostea de țară și dorința de libertate, iar Ghirai și tătarii reprezintă pe cuceritorii cruzi și lacomi ;
- personajele se definesc prin complexitate :
 - Dan apare ca un simbol al luptătorului, ca un om profund care meditează asupra condiției omului în univers și asupra ireversibilității timpului ; el este și un prieten devotat care îl apără pe Ursan cu prețul vieții ;
 - Ursan este prezentat în postura de luptător neînfricat, de prieten desăvârșit și de bun părinte ;
 - Ghirai este un cotropitor orgolios, suferă cumplit că oastea i-a fost înfrântă de Dan, Ursan și arcașii din Orhei. Umilința îl determină să fie amenințător : „Privește ! lângă ușă călăul te pândește / Cu ștreangul și cu pala ce-n mână-i zângănește. / Un semn și capu-ți zboară la câni și la vulturi / Și sufletu-ți se pierde în lumea de ghiauri” ;
 - încearcă să-l ademenească oferindu-i libertatea și daruri multe dacă se va lepăda de legea creștinească. Prin diplomație caută să obțină victoria spirituală mai prețioasă

decât cea dobândită pe calca armelor, încearcă să-l determine pe Dan să treacă la legea păgână, deoarece acceptarea acestei propuneri ar fi însemnat trădarea ființei naționale;

– impresionat de demnitatea și de statornicia hotărârii lui Dan de a plăti cu viața condiția lui de creștin, Ghirai îi vorbește și se poartă cu duioșie filială, desface cu mâna sa „unealta de robie” și îi îngăduie să-și revadă vatra străbună, dându-i chiar și calul său: „Tată, ia calul meu și du-te!”.

Poemul – caracteristicile speciei literare

- specie epică în versuri de mari dimensiuni;
- înfățișează episoade istorice sau legendare din trecutul unui popor;
- acțiunea se concentrează în jurul unei personalități impunătoare;
- personajele se definesc prin complexitate;
- realitatea istorică este proiectată în mit.

Completarea cunoștințelor

Denumirea de poem provine de la cuvântul grecesc *poema*. Poemul a fost cultivat în literatura antică greacă și latină. Tradiția acestei specii a fost continuată și în Evul Mediu.

Opere reprezentative din literatura universală:

Cântecul Nibelungilor

Cântecul lui Roland

Cântecul despre oastea lui Igor

Cântecul Cidului – Corneille

Poeme din *Legenda secolelor* de Victor Hugo.

Opere reprezentative din literatura română:

Costache Negruzzi: *Aprodul Purice*

Vasile Alecsandri: *Dumbrava Roșie*.

MODURI DE EXPUNERE

Modul de expunere este felul specific de a înfățișa realitatea în opera literară, în funcție de raportul dintre scriitor, evenimente și personaje.

Există trei moduri de expunere:

- narațiunea- descrierea- dialogul	}	de regulă corespunzătoare celor trei genuri literare; între aceste moduri de expunere nu există granițe.

Etimologia substantivului „narațiune” o constituie cuvântul francez *narration* derivat din latinescul *narratio* care înseamnă povestire. Este cel mai vechi mod de expunere care derivă din necesitatea oamenilor de a comunica fapte și întâmplări și este specific genului epic.

Narațiunea poate fi în proză – schița, nuvela, povestirea, snoava, romanul, basmul – și în versuri – fabula, balada, legenda și epopeea.

Narațiunea urmărește *desfășurarea în timp a faptelor*, într-o anumită succesiune de momente. Caracterul de modalitate temporală imprimă ritmul faptelor narate. Spre deosebire de descriere, al cărei obiect este situat în spațiu, obiectul narațiunii îl constituie *fixarea în timp*.

Narațiunea poate fi la persoana a III-a și la persoana I: când cel care povestește este autorul narațiunii, este la persoana a III-a (Costache Negruzzi în *Sobieski și românii*, Gala Galaction în nuvela *La Vulturi!*). Acest tip de narațiune este caracteristic prozei obiective (în care scriitorul nu se implică afectiv în prezentarea faptelor); autorul povestirii este omniprezent (prezent pretutindeni în operă) și omniscient (știe tot – el fiind creatorul personajelor și situațiilor povestite).

Etimologia substantivului „descriere” o constituie cuvântul francez *décrire*, derivat din latinescul *describere* care înseamnă a descrie.

Descrierea este modul de expunere care constă în *zugrăvirea trăsăturilor specifice ale unui obiect, fenomen sau aspect din natură* și se poate referi la un obiect real sau imaginar. Termenul are și sensul de operă literară în proză sau în versuri unde se folosește precumpănitor acest mod de expunere.

Caracterul specific al *descrierii* îl constituie *situarea în spațiu*.

Prin *descriere* se pot înfățișa: *peisaje* (*Ardealul* de Nicolae Bălcescu), *chipuri de oameni* (*Domnu Trandafir* de Mihail Sadoveanu), *stări sufletești* (*Mama* de George Coșbuc).

Descrierile sunt în versuri și în proză:

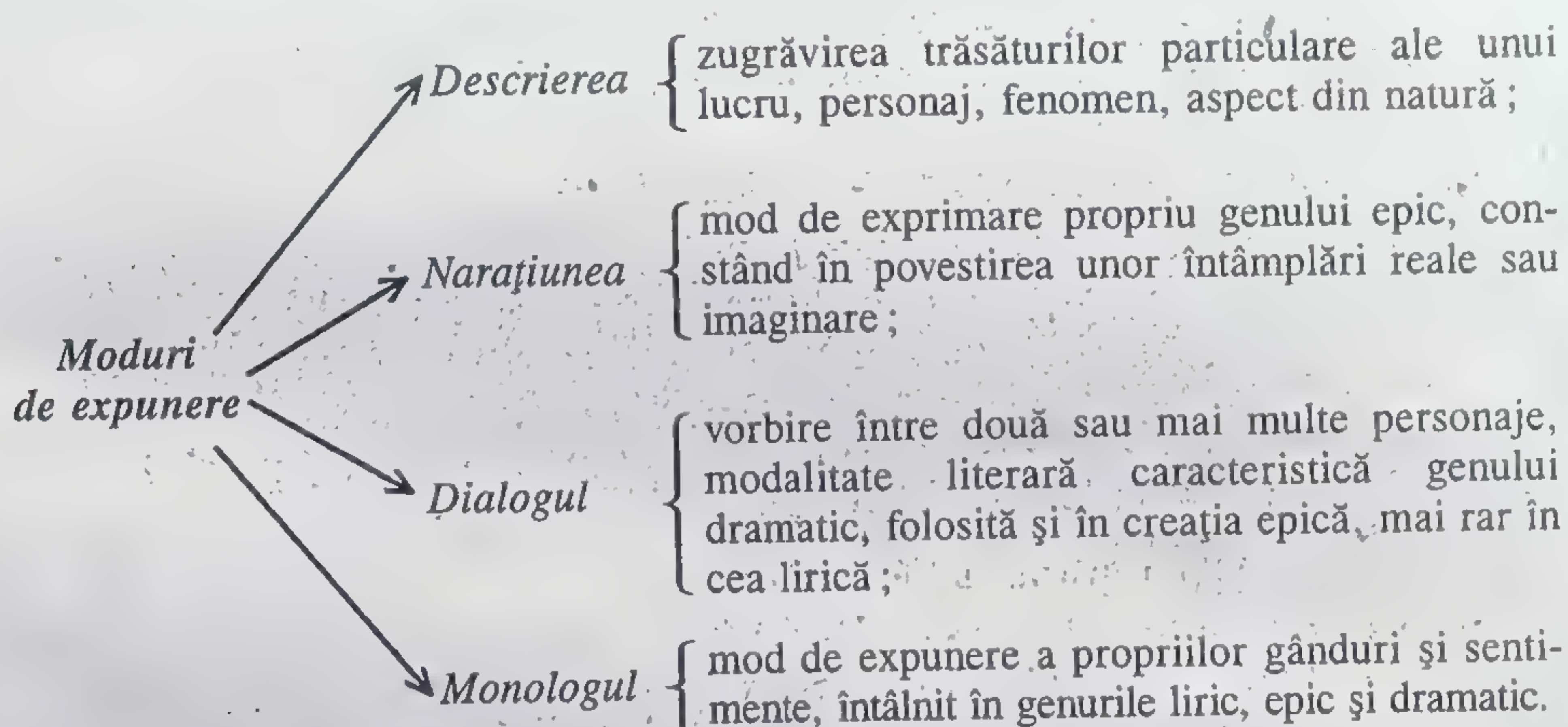
- în versuri: pastelul *Oaspeții primăverii* de Vasile Alecsandri; portretul în *Dăscălița* de Octavian Goga; stări sufletești în *Mama* de George Coșbuc;
- în proză: tabloul în fragmentul *Singur* de Calistrat Hogaș; portretul în *Nicu Bălcescu* de Ion Ghica.

Etimologia substantivului „dialog” o constituie cuvântul francez *dialogue*, derivat din latinescul literar *dialogus* și grecescul *dialogos*. Dialogul reprezintă *modalitatea de expunere literară care constă în vorbirea între două sau mai multe personaje*. Este caracteristică operelor dramatice, dar se folosește și în creația epică în versuri sau în proză. În piesele de teatru dialogul contribuie, cu fiecare replică, la intensificarea conflictului conducând spre punctul culminant și spre deznodământ. Prin intermediul dialogului scriitorul dezvăluie gândurile și sentimentele personajelor și le angajează în acțiune.

În poezia lirică, dialogul se întâlnește foarte rar, de exemplu, atunci când poetul imaginează o convorbire cu elementele din natură (*Ce te legeni, Revedere* de Mihai Eminescu) sau cu propria conștiință.

În operele epice dialogul subliniază amănunte referitoare la faptele narate, punctează momentele acțiunii în evoluția ei, conține aprecieri privitoare la întâmplările urmărite și la comportarea altor personaje ale operei.

Între cele trei modalități de expunere nu există o demarcație netă. Narațiunea se împletește cu descrierea deoarece faptele prezentate se petrec în anumite locuri pe care scriitorul le înfățișează cu ceea ce au ele caracteristic. Descrierea este prezentă în cadrul narațiunii și ca modalitate de caracterizare a personajelor cărora li se face portretul fizic, moral și atunci când se conturează mediul ambiant de viață al eroilor.

Descrierea

Mihai Eminescu

(1850-1889)

„Farmecul poeziei populare îl găsesc în faptul că ea este expresia cea mai scurtă a simțământului și a gândirii. Lăsând la o parte tot ce este nenatural, ea nu este decât limba simțământului... Și să sperăm că se vor mai găsi suflete care să nu fie jignite de rima neîndemânatecă, sau de simplitatea unui cuvânt vechi, ci vor prefera a se adăpa mai bine la izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare...”

(Mihai Eminescu)

Mihai Eminescu s-a născut în Botoșani, la 15 ianuarie 1850, fiind al șaptelea copil din cei unsprezece pe care i-au avut părinții săi, Gheorghe Eminovici și Raluca, născută Iurașcu. Și-a petrecut copilăria pe moșia părintească Ipotești, sat situat la 8 km de Botoșani. Aici a cunoscut farmecul pădurilor și al izvoarelor, vraja folclorului, sufletul curat și duios al românului, comoara amintirilor anilor luminoși de la Ipotești purtând-o cu sine întreaga viață.

La vârsta de nouă ani (1859) este elev în clasa a treia primară la Cernăuți și în clasa a patra termină al cincilea din 82 de elevi.

În 1860 se înscrie la gimnaziul din Cernăuți frecventându-l doi ani, unde, după o întrerupere de doi ani, revine și își continuă studiile. Stă în gazdă la Aron Pumnul, profesor de limbă română, mare patriot, autor al antologiei *Lepturariu românesc*, citită și apreciată de Eminescu.

Între anii 1869 și 1872, este student la Facultatea de Filozofie din Viena, unde se împrietenește cu scriitorul Ioan Slavici.

Din decembrie 1872 până în 1874 este student audient la Universitatea din Berlin și urmează cursuri de filozofie, istorie, economie politică.

În luna septembrie 1874, vine la Iași unde este numit director al Bibliotecii Centrale, post pe care îl părăsește, apoi devine revizor școlar în județele Iași și Vaslui; în această perioadă se încheagă prietenia trainică dintre poet și Ion Creangă, institutor la Iași.

Între anii 1877 și 1883, a lucrat în redacția ziarului *Timpul* din București, alături de I.L. Caragiale și Ioan Slavici. După ani de muncă încordată, de dezamăgiri și de zbucium, la 28 iunie 1883, poetul intră în noaptea minții, din care nu va mai ieși decât rareori, în ciuda îngrijirilor primite în țară și la Viena.

Se stinge în sanatoriul doctorului Șuțu din București la 15 iunie 1889 și este înmormântat la cimitirul Bellu.

În ianuarie 1866, vede lumina tiparului prima poezie, *La mormântul lui Aron Pumnul*. În același an, publică *De-aș avea...* în revista *Familia*. Directorul revistei, Iosif Vulcan, îi schimbă numele în Eminescu (din Eminovici), adoptat de acum încolo și de poet.

În anul 1870, trimite la revista *Convorbiri literare* din Iași poeziile: *Venere și Madonă*, *Epigonii* și *Mortua est*.

Într-o perioadă de nici două decenii, Eminescu a creat o operă monumentală, în proză și versuri, abordând genurile liric, epic și dramatic.

Primul volum de versuri eminesciene este tipărit la sfârșitul anului 1883 (pe copertă apare 1884) din inițiativa lui Titu Maiorescu.

*Întrebări și exerciții privind
înțelegerea textului și pentru
sublinierea modalității
fundamentale de expunere –
descrierea*

Călin
(file din poveste)

(fragment)

VIII

De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Ș-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet;
Pare-că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,

1. Faceți lectura integrală a poemului, observați din câte părți este alcătuit și descoperiți tablourile realizate cu ajutorul descrierii.
2. Explicați semnificația titlului.
3. În ce scop este folosită descrierea în partea a VIII-a?

4. Ce rol are epitetul în prezentarea cadrului de natură?

Când coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic,
 Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
 În cuiabar rotind de ape, peste care luna zace.
 Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
 Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline,
 Împlu aerul văratic de mireasmă și răcoare
 A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.
 Lângă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate;
 Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate
 Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese
 Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese!
 Feți-Frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțel,
 Cititorii cei de zodii și șăgalnicul Pepele.
 Iată craiul, socru mare, rezemat în jilț cu spată.
 El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată;
 Tapăn, drept, cu schiptru-n mână, șede-n perine de puf
 Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...
 Acum iată că din codru și Călin mirele iese,
 Care ține-n a lui mână mână gingașei mirese.
 Îi foșnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,
 Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii;
 La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale,
 Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.
 Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă.
 Flori albastre are-n păru-i și o stea în frunte poartă.
 Socrul roagă-n capul mesei să poștească să se pună
 Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună.
 Și s-așază toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
 Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul.
 Dar ce zgomot se aude? Bâzâit ca de albine?
 Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
 Până văd păienjenişul între tufe ca un pod
 Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod.
 Trec furnici ducând în gură de făină marii saci,
 Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte, și colaci;
 Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunț de aur,
 Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur,
 Iată vine nunta-ntreagă - vornicel e-un greierel,
 Îi sar purici înainte cu potcoave de oțel;
 În veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec
 Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cântec;
 O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur.
 Cu musteața răsucită șede-n ea un mire flutur;
 Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț.
 Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți.
 Vin țânțarii lăutarii, gândăceii, cărăbușii,
 Iar mireasa viorică i-aștepta-ndărătul ușii.
 Și pe masă-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten,
 Ridicat în două labe, s-a-nchinat bătând din pinten;
 El tușeste, își încheie haina plină de șireturi:
 - „Să iertați, boieri, că nunta s-o pornim și noi alături”.

5. Descoperiți elementele reale și cele fabuloase utilizate în descrierea peisajului.
6. Într-o descriere de natură se pot folosi imagini vizuale, auditive, motorii și olfactive. Selectați versurile în care sunt prezentate aceste imagini și subliniați scopul utilizării lor.
7. Urmăriți îmbinarea elementelor reale și fabuloase în descrierea nunții împărătești.
8. Remarcați arta descrierii în realizarea portretului miresei și al craiului.
9. Ce momente ale nunții micilor viețuitoare sunt descrise în poem și care este corespondența lor în planul realității?
10. Ce rol are descrierea din finalul poemului?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalităților fundamentale de expunere – descrierea

Titlul, alcătuit din substantivul propriu „Călin” – numele personajului principal – și mențiunea „(file din poveste)”, sugerează îmbinarea planului real cu cel fabulos.

Poemul este alcătuit din opt părți: pitorescul naturii este descris la începutul părții I, care este un tablou nocturn, farmecul și misterul învăluind codrii seculari și castelul singuratic („Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratie/ Rumenind străvechii codri și castelul singuratic”). La începutul părții a VII-a poetul realizează imaginea unei serii de toamnă cu sentimentul de nostalgie după podoaba codrului desfrunzit și zilele însorite („Sură-i sara cea de toamnă; de pe lacuri apa sură/ Înfună mișcarea-i creață între stuf la iezătură;/ Iar pădurea lin suspină și prin frunzele uscate/ Rânduri, rânduri trece-un freamăt, ce le scutură pe toate”).

Ultima parte a poemului este alcătuită din trei secvențe: cadrul de natură, nunta împărătească și nunta găzelor, în care se îmbină realul cu fabulosul.

Figura de stil predominantă în *descrierea peisajului* este epitetul; epitetele cromatice „de aramă”, „de argint” proiectează în fantastic elemente reale – codrii de stejar și pădurea de mesteceni:

„De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint”.

Pitorescul naturii este descris printr-o măiestrită împletire de imagini vizuale, auditive, olfactive și motorii.

Conturul peisajului este dat de o suită de imagini vizuale la baza cărora se află epitete cromatice „(flori) albastre”, „mii (de fluturi) mici albaștri”, „(râuri) sclipitoare”, „(iarba pare) de omăt”.

Prin imaginile vizuale, Mihai Eminescu realizează un fascinant joc de umbre și lumini cu ajutorul epitetelor „mândru”, „de argint”, „zdrumicate”, „licurind”:

„Iar prin mândrul întineric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind”.

Descrierea este întregită prin sintagmele metaforice de mare plasticitate „bulgări fluizi” și „cuiabar rotind de ape”:

„Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
În cuiabar rotind de ape peste care luna zace”.

Este o lumină difuză, misterioasă, firească pentru o noapte de vară în care luna domină întreaga fire.

Imaginile motorii, create prin verbele „trec”, „coboară”, „sar”, „curg”, „se bate”, sporesc vraja peisajului nocturn. Sunetul și mișcarea se armonizează cu feeria de umbre și lumini accentuând farmecul nopții.

Totul pare șoaptă tainică, impresie sugerată de verbul „suspină”, de epitetele „dulci”, „lin”, „molatic” și de construcția metaforică „sărbători murmuitoare”. Frumusețea peisajului este sporită de imaginile olfactive realizate cu ajutorul substantivului „mircasmă” și al epitetului „tămâiet” – aerul nopții fiind proaspăt, răcoros și înmiresmat de parfumul florilor. Natura este părtașă la solemnitatea și la emoția nunții, fapt subliniat de personificarea:

„Pare-că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă”.

Cadrul de natură este alcătuit din elemente care simbolizează permanența, epitetul „vecinici”, substantivele „izvorul”, „prundul”, „luna” cărora li se adaugă simboluri ale perisabilității (fluturi, albine, flori):

„Mii de fluturi mici albaștri, mii de roturi de albine
Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline,

Împlu aerul vărat de mireasmă și răcoare
A popoarelor de muște sărbători murmuitoare”.

Verbele „curg”, „umplu”, construcția metaforică „în roiuri” și numeralul „mii” creează impresia de mare prospețime și de însuflețire a peisajului. Lumea delicată a miniaturalului anticipează nunta micilor viețuitoare din finalul poemului.

În a doua secvență a părții a VIII-a se descrie nunta împărătească într-un decor plin de poezie, în care se îmbină elementele reale și fantastice.

Lumea fabuloasă este alcătuită din „Feți-Frumoși cu păr de aur”, „zmei cu solzii de oțele”, „nunul mare, mândrul soare”, „nună, mândra lună” și mențiunea că invitații vin „din patru părți a lumii”. Peisajul conține o notă hiperbolică prin nedeterminarea spațiului, fapt care oferă imaginației libertatea să extindă oricât proporțiile lumilor din care vin oaspeții :

„Lângă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate,
Vezi o masă mare-ntinsă, cu făclii prea luminate,
Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese
Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese ;
Feți-Frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțele,
Cititorii cei de zodii și șăgalnicul Pepele”.

Personajele reale sunt : craiul, „șăgalnicul Pepele”, împărați, împărătese și cititorii de zodii.

Portretul craiului este schițat printr-o notă de ironie care rezultă din contrastul dintre ținuta sa rigidă, plină de importanță – împăratul este îmbrăcat cu tot fastul impus de solemnitatea nunții – și atitudinea protectoare a pajilor :

„Iată craiul, socru mare, rezemat în jilț cu spată,
El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată ;
Țapăn, drept, cu schiptru-n mână, șade-n perine de puf
Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...”.

În planul realului se urmăresc momentele unei nunți obișnuite : întâlnirea mirelui și a miresei, invitația adresată de socru nunilor de a se așeza „în capul mesei” – conform tradiției – ceilalți ocupându-și locurile după vârstă și importanță :

„Și s-așază toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul”.

Prin versurile citate se subliniază faptul că Eminescu a descris o nuntă țărănească și că elementele fantastice îi servesc pentru a reliefa frumusețea datinilor legate de acest însemnat eveniment din viața omului.

Descrierea ocupă un loc aparte și în realizarea portretului miresei care se remarcă prin grație, puritate și frumusețe, atribute relevate de epitetele „gingașei (mirese)”, „(poala lung-a) albei (rochii)”, „(păr) de aur (moale)”, „(Astfel vine) mlădioasă”, „(trupul ei) frumos (il poartă)” :

„Acum iată că din codru și Călin mirele iese,
Care ține-n a lui mână mâna gingașei mirese
Îi foșnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,
Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii ;
La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale,
Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.
Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă.
Flori albastre are-n păru-i și o stea în frunte poartă”.

Florile albastre pot simboliza puritatea iubirii, speranța și fericirea. Motivul florii albastre, aparținând poeziei romantice universale, are multiple semnificații în opera lui Mihai Eminescu. Mențiunea „și o stea în frunte poartă” sugerează concepția populară despre steaua norocului (om cu stea în frunte), sens care reiese din precizarea „de noroc i-s umezi ochii”. Poetul schițează un portret în mișcare prin verbele „iese”, „vine”, „poartă”, creând impresia unei apariții de vis.

În ultimul tablou se descrie nunta găzelor care sunt personificate. Anumite amănunte referitoare la nunta micilor viețuitoare accentuează latura realist-fantastică (G. Călinescu) a poemului – de exemplu, secvența privind pregătirile pentru nuntă :

„Trec furnici ducând în gură de făină marii saci
Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci ;
Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunț de aur,
Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur”.

Furnicile și albinele – simbol al hărniciei – corespund în planul real gospodinelor preocupate să pregătească bunătăți pentru ospăț, iar cariul este bijutierul care face podoabe de aur pentru mireasă.

Potrivit datinei, în fruntea nuntașilor se află vornicelul, „un greierel”, și preotul, un bondar ce „Somnoroș pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cântec”, apoi vin lăutarii și nuntașii. Echipajul delicat al mirelui este prezentat prin comparația „păienjenișul ca un pod”, prin diminutivul „cojiță” și epitetul „de alună” :

„Până văd păienjenișul între tufe ca un pod,
Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod
.....
O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur”.

Anumite trăsături din planul existenței umane sunt surprinse cu ironie prin observații despre fluturi, prietenii mirelui, nu cu intenție critică, ci pentru a crea atmosfera de veselie specifică nunții :

„Cu musteața răsucită sede-n ea un mire flutur ;
Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț
Toți cu inime ușoare, toți șagalnici și berbânți”.

În imaginea aparent fantastică se disting cu ușurință elemente ale ceremonialului nunții țărănești : alaiul nuntașilor („Iată vine nunta-ntreagă”), prezența unor personaje nelipsite de la acest eveniment – vornicelul, preotul și lăutarii, sosirea echipajului mirelui, întâlnirea dintre mire și mireasă

Deși mireasa este prezentată printr-un singur vers : „Iar mireasa viorică i-aștepta-ndărătul ușii”, sunt suficiente utilizarea substantivului „viorică” – nume de floare de primăvară – și precizarea „i-aștepta-ndărătul ușii” ca să-i sublinieze inocența, frumusețea și prospețimea.

Dacă primele versuri introduc în fantastic, ultimul vers readuce pe cititor în lumea reală.

Elementele prozodice sunt în consonanță cu bogăția de sentimente exprimate în poem.

Ritmul trohaic este cerut de tonalitatea optimistă a poeziei, versurile sunt ample, alcătuite din 14-15 silabe, iar rima este complexă. Se remarcă prezența *rimelor de lux* (numite astfel de criticul Titu Maiorescu) realizate între un substantiv comun („oțele”) și un substantiv propriu („Pepele”), între un substantiv comun („răstoace”) și un verb („zace”), între un substantiv („albine”) și un adjectiv („pline”).

Repetiția verbului „vezi” – „vezi mândrul întineric al pădurii de argint”, „vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind”, „vezi o masă mare-ntinsă” – are rolul de a transpune într-o lume mirifică imaginată de poet și contribuie la sublinierea unei strânse legături afective între poet și cititor.

Admirația față de seeria naturii și frumusețea nunții țărănești îi copleșește pe creator și pe cititor.

Notele *descriptive* din finalul poemului contribuie la realizarea portretului greierului care, personificat întocmai unui crainic sprinten, este privit cu admirație și umor, gesturile lui fiind ca ale unui actor, cu ținută vestimentară minuțios controlată și pătruns de solemnitatea momentului.

În ultimul tablou se descrie nunta găzelor care sunt personificate. Anumite amănunte referitoare la nunta micilor viețuitoare accentuează latura realist-fantastică (G. Călinescu) a poemului – de exemplu, secvența privind pregătirile pentru nuntă :

„Tree furnici ducând în gură de făină marii saci
Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci ;
Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur,
Ca cereii din el să facă cariul, care-i meșter faur”.

Furnicile și albinele – simbol al hărniciei – corespund în planul real gospodinelor preocupate să pregătească bunătăți pentru ospăț, iar cariul este bijutierul care face podoabe de aur pentru mireasă.

Potrivit datinei, în fruntea nuntașilor se află vornicelul, „un greierel”, și preotul, un bondar ce „Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cântec”, apoi vin lăutarii și nuntașii. Echipajul delicat al mirelui este prezentat prin comparația „păienjenișul ca un pod”, prin diminutivul „cojiță” și epitetul „de alună” :

„Până văd păienjenișul între tufe ca un pod,
Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod
.....
O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur”.

Anumite trăsături din planul existenței umane sunt surprinse cu ironie prin observații despre fluturi, prietenii mirelui, nu cu intenție critică, ci pentru a crea atmosfera de veselie specifică nunții :

„Cu musteața răsucită șede-n ea un mire flutur ;
Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui-un lanț
Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanti”.

În imaginea aparent fantastică se disting cu ușurință elemente ale ceremonialului nunții țărănești : alaiul nuntașilor („Iată vine nunta-ntreagă”), prezența unor personaje nelipsite de la acest eveniment – vornicelul, preotul și lăutarii, sosirea echipajului mirelui, întâlnirea dintre mire și mireasă.

Deși mireasa este prezentată printr-un singur vers : „Iar mireasa viorică i-aștepta-ndărătul ușii”, sunt suficiente utilizarea substantivului „viorică” – nume de floare de primăvară – și precizarea „i-aștepta-ndărătul ușii” ca să-i sublinieze inocența, frumusețea și prospețimea.

Dacă primele versuri introduc în fantastic, ultimul vers readuce pe cititor în lumea reală.

Elementele prozodice sunt în consonanță cu bogăția de sentimente exprimate în poem.

Ritmul trohaic este cerut de tonalitatea optimistă a poeziei, versurile sunt ample, alcătuite din 14-15 silabe, iar rima este complexă. Se remarcă prezența *rimelor de lux* (numite astfel de criticul Titu Maiorescu) realizate între un substantiv comun („oțele”) și un substantiv propriu („Pepele”), între un substantiv comun („răstoace”) și un verb („zace”), între un substantiv („albine”) și un adjectiv („pline”).

Repetiția verbului „vezi” – „vezi mândrul întuneric al pădurii de argint”, „vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind”, „vezi o masă mare-ntinsă” – are rolul de a transpune într-o lume mirifică imaginată de poet și contribuie la sublinierea unei strânse legături afective între poet și cititor.

Admirația față de seeria naturii și frumusețea nunții țărănești îi copleșește pe creator și pe cititor.

Notele *descriptive* din finalul poemului contribuie la realizarea portretului greierului care, personificat întocmai unui crainic sprinten, este privit cu admirație și umor, gesturile lui fiind ca ale unui actor, cu ținută vestimentară minuțios controlată și pătruns de solemnitatea momentului.

Umorul transpare din sensul verbelor „sare”, „bătând (din plute)”, „tusește”, „(și) încheie (haina plină de șireturi)”. Cuvintele greierului crainic „Să lertați, boieri, ca nunta s-o pornim și noi alături” echivalează cu formula de încheiere a brașului.

Călin (file din poveste) este cea mai înaltă expresie artistică a valorificării mitului zburătorului în literatura cultă românească, datorită artei cu care poetul împletește elementele reale cu cele fabuloase pentru a sublinia frumusețea nunții țărănești, datorită măiestriei îmbinării imaginilor vizuale, auditive, olfactive și motorii în descrierile de natură și prin arta portretului.

Criticul George Călinescu sublinia astfel unicitatea lui Eminescu în cultura națională:

„Ape vor seca în albie și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va vesteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de țărălă parfumurilor sale”.

Fragmentul studiat din poemul *Călin (file din poveste)* este un model de descriere în versuri prin forța de sugestie a limbajului poetic și prin arta cu care îmbină imaginile vizuale, auditive, motorii și olfactive într-o permanentă fuziune între real și fabulos, pentru a ilustra farmecul și misterul naturii, în scopul înfățișării personajelor și al prezentării nunții țărănești.

Completarea cunoștințelor

Descrierea în versuri – pastelul

Vasile Alecsandri

„Pastelurile sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însufleșite de o simțire așa de curată și de puternică a naturii, scrise într-o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparație cea mai mare podoabă a lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române îndecobște.”

(Titu Maiorescu)

Întrebări și exerciții privind
înțelegerea textului și pentru
sublinierea modalității
fundamentale de expunere –
descrierea

Oaspeții primăverii

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare, un negru punct s-arată!
E cocostăreul tainic în lume călător,
Al primăverii dulce iubit prevestitor.

1. Citiți cu atenție poezia și precizați ce sugerează titlul.
2. Menționați din câte tablouri este alcătuită poezia și la care vestitori al primăverii se referă poetul.
3. Selectați cuvintele din prima strofă prin care se schițează planul vast și luminos unde apare cocostăreul.
4. Prin ce imagini poetice este înfățișat acest sol al primăverii?

El vine, se înalță, în cercuri line zboară
 Și, rapide ca gândul, la cuibu-i se coboară;
 Iar copilașii veseli, cu peptul dezgolit,
 Aleargă, sar în cale-i și-i zic: „Bine-ai sosit!”

În aer ciocârlia, pe casă rândunele,
 Pe crengile pădurii un roi de păsărele
 Cu-o lungă ciripire la soare se-ncălzesc
 Și pe deasupra bălții nagâții se-nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeață!
 În lume-i veselie, amor, sperare, viață,
 Și cerul și pământul preschimbă sărutări
 Prin raze aurite și vesele cântări!

5. Cum este descris farmecul
 zborului cocostârcului?

6. Cum este întâmpinat coco-
 stârcul de către copii?

7. Ce alte păsări vestesc venirea
 primăverii?

8. Ce rol are strofa a IV-a în
 cadrul întregii poezii?

9. Căutați cuvintele care dau glas
 sentimentelor poetului.

10. Ce idee se desprinde din
 ultimele două versuri?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

Oaspeții primăverii se încadrează în volumul *Pasteluri*, apărut în 1875, în care sunt adunate poezii despre natură create și publicate între anii 1868-1869 la Iași în revista *Convorbiri literare*.

Titlul este alcătuit din substantivul „oaspeții” (la cazul nominativ, articulat) numind metaforic păsările ce vestesc sosirea noului anotimp, și din substantivul „primăverii” (la cazul genitiv, articulat) care semnifică începutul reînvierii naturii.

Poezia se compune din trei tablouri care cuprind: descrierea întoarcerii cocostârcului, prezen-
 tarea celorlalți vestitori ai primăverii și bucuria poetului pricinuită de renașterea întregii firi.

Planul vast și luminos unde apare cocostârcul se descrie prin cuvintele „cer albastru”, „în
 zarea depărtată”, „la răsărit”, „sub soare”.

Solul misterios al primăverii este înfățișat prin epitetul „tainic” și prin construcțiile „în
 lume călător”, „Al primăverii dulce iubit prevestitor”.

Verbele „vine”, „se înalță”, „zboară”, „coboară” descriu frumusețea zborului păsării care
 se întoarce în locurile cunoscute. Epitetul „line” sugerează grația înălțării în văzduh, epitetul
 „răpide” și comparația „ca gândul” surprind bucuria regăsirii cuibului.

Copiii întâmpină cu dragoste și cu bucurie pe tainicul vestitor al primăverii. Căldura
 sufletească și voioșia sunt scoase în evidență de verbele „aleargă”, „sar”, de adjectivul „veseli”
 și de urarea „Bine-ai sosit!”.

Văzduhul, pământul, bălțile, pădurea răsună de cântecul păsărilor. Enumerațiile „ciocârlia”,
 „rândunele”, „roi de păsărele”, „nagâții” relevă faptul că întreaga fire freamătă de veselie.

Strofa a IV-a dă glas entuziasmului poetului la venirea primăverii: „Ah! iată primăvara cu
 sânu-i de verdeață! / În lume-i veselie, amor, sperare, viață, / Și cerul și pământul preschimbă
 sărutări / Prin raze aurite și vesele cântări”. Intensitatea trăirilor se comunică prin interjecțiile
 „iată”, „Ah!” și cu ajutorul enumerației „veselie, amor, sperare, viață”. Ultimele două versuri
 surprind unirea cerului cu pământul într-o minunată și veșnică sărbătoare a renașterii naturii
 prin căldura soarelui, prin lumina blândă și prin cântecele vesele ale păsărilor.

*Imaginea naturii care se trezește la viață prin întoarcerea păsărilor la cuiburile lor, prin
 înverzirea câmpiei și a pădurii, învăluite de lumina strălucitoare a soarelui, este o chemare
 eternă la speranță, veselie și dragoste.*

El vine, se înalță, în ceruri line zboară
 Și, rapid ca gândul, la cuibul său se coboară;
 Iar copilașii veseli, cu peptul dergolit,
 Aleargă, sar în cale-i și-i zic: „Bine-ai sosit!”

În aer ciocârliia, pe casă rândunele,
 De crengile pădurii un roi de păsărele
 Cu-o lungă ciripire la soare se-nălzesc
 Și pe deasupra bălții nagății se-nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânul-i de verdeață!
 În lume-i veselie, amor, sperare, viață,
 Și cerul și pământul preschimbă sărutări
 Prin raze aurite și vesele cântări!

5. Cum este descris farmecul zborului cocostârcului?
6. Cum este întâmpinat cocostârcul de către copii?
7. Ce alte păsări vestesc venirea primăverii?
8. Ce rol are strofa a IV-a în cadrul întregii poezii?
9. Căutați cuvintele care dau glas sentimentelor poetului.
10. Ce idee se desprinde din ultimele două versuri?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

Claseții primăverii se încadrează în volumul *Pusteluri*, apărut în 1875, în care sunt adunate poezii despre natură create și publicate între anii 1868-1869 la Iași în revista *Convorbiri literare*.

Titlul este alcătuit din substantivul „oaspeții” (la cazul nominativ, articulat) numind metaforic păsările ce vestesc sosirea noului anotimp, și din substantivul „primăverii” (la cazul genitiv, articulat) care semnifică începutul reînvierii naturii.

Poezia se compune din trei tablouri care cuprind: descrierea întoarcerii cocostârcului, prezentarea celorlalți vestitori ai primăverii și bucuria poetului pricinuită de renașterea întregii firi.

Planul vast și luminos unde apare cocostârcul se descrie prin cuvintele „cer albastru”, „în zărea depărtată”, „la răsărit”, „sub soare”.

Solul misterios al primăverii este înfățișat prin epitetul „tainic” și prin construcțiile „în lume călător”, „Al primăverii dulce iubit prevestitor”.

Verbele „vine”, „se înalță”, „zboară”, „coboară” descriu frumusețea zborului păsării care se întoarce în locurile cunoscute. Epitetul „line” sugerează grația înălțării în văzduh, epitetul „rapid” și comparația „ca gândul” surprind bucuria regăsirii cuibului.

Copiii întâmpină cu dragoste și cu bucurie pe tainicul vestitor al primăverii. Căldura sufletească și voioșia sunt scoase în evidență de verbele „aleargă”, „sar”, de adjectivul „veseli” și de urarea „Bine-ai sosit!”.

Văzduhul, pământul, bălțile, pădurea răsună de cântecul păsărilor. Enumerațiile „ciocârliia”, „rândunele”, „roi de păsărele”, „nagății” relevă faptul că întreaga fire freamătă de veselie.

Strofa a IV-a dă glas entuziasmului poetului la venirea primăverii: „Ah! iată primăvara cu sânul-i de verdeață! / În lume-i veselie, amor, sperare, viață, / Și cerul și pământul preschimbă sărutări! Prin raze aurite și vesele cântări”. Intensitatea trăirilor se comunică prin interjecțiile „iată”, „Ah!” și cu ajutorul enumerației „veselie, amor, sperare, viață”. Ultimele două versuri surprind unirea cerului cu pământul într-o minunată și veșnică sărbătoare a renașterii naturii prin căldura soarelui, prin lumina blândă și prin cântecele vesele ale păsărilor.

Imaginea naturii care se trezește la viață prin întoarcerea păsărilor la cuiburile lor, prin înverzirea câmpiei și a pădurii, învăluite de lumina strălucitoare a soarelui, este o chemare eternă la speranță, veselie și dragoste.

*Descrierea – portretul în versuri***Octavian Goga**
(1881-1938)

„Din satul de țărani și clăcași, apăsați de nevoi și de împilări, văzut ca o colectivitate solidară în fața aceluiași destin istoric, se desprind pe rând și se perindă ca pe o peliculă de film tablouri, figuri individuale și scene memorabile... Se profilează dascăli ideali, asemenea unor sfinți dintr-o icoană veche, zugrăvită de-un meșter de la țară... dascălițe mucenițe.”

(Ion Dodu Bălan)

Octavian Goga, cel mai mare poet național ardelean, s-a născut la 1 aprilie 1881 în satul Rășinari, situat în apropiere de Sibiu.

A fost primul copil al preotului Iosif Goga și al învățătoarei Aurelia Goga.

A făcut școala primară la Rășinari, a studiat la liceul maghiar din Sibiu, și la liceul român din Brașov, apoi a urmat cursurile Facultății de Litere și Filozofie din Budapesta. În 1902, împreună cu alți tineri, înființează revista *Luceafărul*, în paginile căreia se afirmă ca poet. Realitățile dramatice ale Ardealului, aflat sub stăpânirea austro-ungară, aprind în sufletul poetului dorința de libertate națională și socială pentru poporul asuprit, sentimente exprimate în poezii de intensă vibrație lirică.

Opera lui Octavian Goga este grupată în volumele: *Poezii* (1905), *Ne cheamă pământul* (1909), *Din umbra zidurilor* (1913), *Cântece fără țară* (1916), prin care realizează o monografie a satului transilvănean de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Poetul recurge la tonul profetic demascând asuprirea socială și națională, exprimându-și încrederea în triumful dreptății și libertății celor mulți.

*Întrebări și exerciții privind
înțelegerea textului și pentru
sublinierea modalității
fundamentale de expunere –
descrierea*

Dăscălița

Când, tremurându-și jalea și sfiala,
Un cânt pribeag îmbrățișează firea,
Și-un trandafir crescut în umbră moare.
Și soare nu-i să-i plângă risipirea,
Eu plâng atunci, căci tu-mi răsași în zare,
A vremii noastre dreaptă muceniță,
Copil blajin, cuminte prea devreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliță.

Ca strălucirea ochilor tăi limpezi,
Poveste nu-i mai jalnic povestită,
Tu ești din leagăn soră cu sfiala,
Pe buza ta n-a tremurat ispită,
Cununa ta de zile și de visuri
Au împletit-o rele ursitoare.

1. Menționați elementele de limbaj prin care se realizează cadrul evocării.

2. Prin ce figuri de stil se schițează imaginea învățătoarei?

Ca fruntea ta nu-i frunte de zăpadă,
Și mână nu-i atâtea știutoare.

Moșnegi, ceteți ai cărților din strană,
Din graiul tău culeg învățătură,
E scrisă parcă-n zâmbetele tale
Seninătatea slovei din scriptură,
În barba lor, cărunță ca amurgul,
Ei strâng prinosul lacrimilor sfinte,
Căci văd aievea întrupat ceaslovul
În vorba ta domoală și cuminte.

La tine vin nevestele să-și plângă
Feciorii duși în slujbă la-mpăratul,
Și tu ascunzi o lacrimă-ntr-o slove,
În alte țări când le trimiți oftatul...
Și fete vin, să le-nflorești altița,
La pragul tău e plină ulicioara,
Și fetele își șoptesc în taină:
„Ce mâini frumoase are domnișoara!”

...Așa grijind copiii altor mame,
Te stingi zâmbind în calea ta, fecioară,
Iar căpătâiul somnului tău vitreg
De-un vis deșert zadarnic se-nfioară.
Tu parc-auzi cum picură la geamuri
Un ciripit de pui de rândunică
Și-un glas răzleț îți înfierbântă tâmpla,
Cu tine-adoarme-o dulce, sfântă frică.

Sfios, amurgul toamnei mohorâte
Își mișcă-ncet podoaba lui bolnavă,
Ca din cădelniți fumul de tămâie,
Prelung se zbate frunza din dumbravă.
Tu stai în prag, și din frăgar o frunză
La sânul tău s-a coborât să moară,
Iar vântul spune crengilor plecate
Povestea ta, frumoasă domnișoară...

3. Ce sentimente se exprimă în strofa a II-a?

4. În ce împrejurări este surprinsă identificarea vieții dăscăliței cu existența satului?

5. Care este concluzia desprinsă din ultima strofă?

6. Observați corespondența dintre prima și ultima strofă.

7. Ce constatare se poate face privind sfârșitul versurilor 1, 2, 3 și 6 din ultima strofă?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

Titlul indică personajul al cărui portret se va întregi cu fiecare strofă; faptul că substantivul este articulat cu articolul hotărât „-a” subliniază valoarea de simbol – tipul dăscăliței (învățătoarea satului).

Prima strofă este concretizarea lirică a unei pioase aduceri-aminte. Cadrul evocării durerii adânci pricinuite de stingerea timpurie a dăscăliței este descris prin substantivele „jalea”, „în umbră”, „risipirea”, prin verbele „tremurând(u-și)”, „moare”, „să plângă”, „(eu) plâng” și prin adjectivul „pribeag”.

Epitetele „dreaptă (muceniță)”, „(copil) blajin”, „cuminte prea devreme”, „sfieinică, bălaie (dăscăliță)” și metafora „muceniță” schițează imaginea ființei blânde și pure, evocată în poezie.

În strofa a II-a poetul dă glas revoltei față de soarta vitregă a ființei nevinovate și înțelepte. Compasiunea pentru destinul potrivit al dăscăliței este exprimată prin epitetul adverbial „mai jalnic” (comparativ de superioritate), prin construcția metaforică „cununa ta de zile și de visuri” și prin epitetul „rele (ursitoare)”. Puritatea sufletească este scoasă în evidență prin

comparațiile „ca strălucirea ochilor tăi limpezi”, „Ca fruntea ta nu-i frunte de zăpadă”, prin construcția metaforică „Tu ești din leagăn soră cu sfiala” și prin notația „Pe buza ta n-a tremurat ispită”. Iscusința ei se reliefează prin versul „Și mână nu-i atâtea știutoare”. Viața dăscăliței se contopește cu durerile, visurile, dorurile și bucuriile satului. Deși este doar o copilă, bătrânii, cititorii în străină, oameni înțelepți, toți se împărtășesc din învățătura ei. Admirația bătrânilor izvorăște din faptul că ei recunosc în vorba „domoală și cuminte” cuvântul sfânt al ceaslovului. Dăscălița ascultă durerea mamelor și dorul pentru feciorii trimiși departe în armată. Ea întocmește scrisorile pentru cei plecați pe drumul greu al străinătății și fiecare cuvânt este o frântură din sufletul măluit al mamelor; verbul „să-și plângă” și substantivele „o lacrimă” și „oftatul” scot în evidență jalea:

„La tine vin nevestele să-și plângă
Feciorii duși în slujbă la-mpăratul;
Și tu ascunzi o lacrimă-ntre slove,
În alte țări când le trimiți oftatul...”

Învățătoarea sădește în sufletul fetelor dragostea pentru frumos, arătându-le cum să-și împodobească portul străbun:-

„Și fete vin, să le-nflorești altăia,
La pragul tău e plină ulcioara,
Și fetele își șoptesc în taină:
«Ce mâini frumoase are domnișoara!»”.

Exclamația „Ce mâini frumoase are domnișoara!” exprimă admirația fetelor pentru mâinile delicate și pricepute ale dăscăliței.

Penultima strofă este concluzia poeziei, iar primul cuvânt al ultimei strofe, adverbul de mod „sfios”, sintetizează trăsăturile alese ale dăscăliței. Puterea de totală dăruire a acesteia față de lumea satului se reflectă prin gerunziul „grijind”, substantivul „copiii” și adjectivul pronominal nehotărât „altor (mame)”.

Octavian Goga este cuprins de adâncă tristețe la gândul că unei ființe atât de generoase i s-a hărăzit o nedreaptă soartă ce i-a împiedicat împlinirea propriei fericiri. Neputința întruchipării viselor este evidențiată de epitetele „deșert” și „zadarnic (vis)” ; verbul „adoarme”, substantivul „frică”, epitetele „dulce” și „sfântă” schițează ideea morții.

Simetria poeziei se realizează prin descrierea în ultima strofă, ca și în prima, a unui cadru de natură apăsător în care elementele firii se pregătesc pentru clipă stingerii frumoasei domnișoare. Durerea copleșitoare este accentuată de epitetele „mohorâtă”, „bolnavă”, de comparațiile „Ca din cădelniți fumul de tămâie/ Prelung se zbate frunza din dumbravă” și de verbul „să moară”.

Cuvintele din finalul versurilor 1, 2, 3, 4 și 6 realizează o gradăție ascendentă privind melancolia și jalea apropierei morții: „mohorâtă”, „bolnavă”, „de tămâie”, „să moară”.

Sfârșitul dăscăliței în singurătate se sugerează cu deosebită subtilitate prin imaginea frunzei desprinse din frăgar murind la sânul ei. Vântul în zbuciumul său neconținut va spune în veci, ca un prohod, această poveste amară; punctele de suspensie sugerează ecoul amintirilor peste timp.

*Descrierea – mod de subliniere a stărilor sufletești***George Coșbuc**

„Neîndoios este că dimensiunile poeziei românești au sporit prin Coșbuc. Autorul Baladelor și idilelor a dezvăluit zone ale vieții poporului, ale sufletului național.

Poezia lui Coșbuc ne oferă, în concentrări de mărgăritare, viața satului românesc. Vuiesc în ea codri, se desfășoară în soare câmpii, râd lunci și gârle, râuri șerpulesc printre munți, scânteiază lacuri, își unduiesc miresmele duinbrăvi. În mijlocul priveliștii: satul cu ulițele și casele lui, cu biserica, moara, locul de horă.”

(Dumitru Micu)

*Întrebări și exerciții privind
înțelegerea textului și pentru
sublinierea modalității fundamentale
de expunere – descrierea*

Mama

În vaduri ape repezi curg
Și vuiet dau în cale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.
Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară –
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară.

Tu torci. Pe vatră veche ard,
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme;
Clipește-abia din când în când
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecând
Prin colțuri de odaie.

Cu tine două fete stau
Și torc în rând cu tine;
Sunt încă mici și tată n-au
Și George nu mai vine.
Un basm cu pajuri și cu zmei
Începe-acum o fată,
Tu taci ș-ascuți povestea ei
Și stai îngândurată.

Și firul tău se rupe des,
Căci gânduri te frământă,
Spui șoapte fără de-nțeleș,

1. Care este sentimentul esențial exprimat în această poezie?
2. Citiți cu atenție poezia și observați rolul primei și ultimei strofe în evidențierea sentimentelor.
3. Menționați procedeele artistice prin care poetul realizează atmosfera apăsătoare.
4. Din ce cuvinte transpare căldura dragostei poetului față de mamă și față de leagănul copilăriei?
5. Ce rol au dialogul (mamă-fete) și monologul?
6. Ce secvențe pot fi distinse în strofa a II-a? Cum se subliniază sărăcia și jalea?
7. Cum apar în închipuirea poetului mama și surorile lui?
8. Din ce notații reiese viața grea a celor de acasă?
9. Cum încearcă fetele să aducă o rază de lumină în existența lor tristă și cum reacționează mama?
10. Selectați cuvintele și expresiile care scot în evidență durerea adâncă a mamei și deznădejdea că nu-și va mai vedea feciorul nici chiar înaintea morții.

Și ochii tăi stau ținți.
Scapi fusul jos; nimic nu zici
Când fusul se desfiră...
Te uiți la el și nu-l ridici,
Și fetele se miră.

...O, nu! Nu-i drept să te-ndoiești!
La geam tu sari deodată,
Prin noapte-afară lung privești –
„Ce vezi?” întreab-o fată.
„Nimic”... „Mi s-a părut așa!”
Și jalea te răpune,
Și fiecare vorb-a ta
E plâns de-ngropăciune.

Într-un târziu, nerădicând
De jos a ta privire:
„Eu simt că voi muri-n curând,
Că nu mai sunt în fire...
Mai știu și eu la ce gândeam?
Aveți și voi un frate...
Mi s-a părut c-aud la geam
Cu degetul cum bate.

Dar n-a fost el!... Să-l văd venind,
Aș mai trăi o viață.
E dus, și voi muri dorind
Să-l văd o dată-n față.
Așa vrea poate Dumnezeu,
Așa mi-e datul sortii,
Să n-am eu pe băiatul meu
La cap, în ceasul morții!”

Afară-i vânt și e-nnorat,
Și noaptea e târzie;
Copilele ți s-au culcat –
Tu, inimă pustie,
Stai tot la vatră-ncet plângând:
„E dus și nu mai vine!”
Ș-adormi târziu cu mine-n gând,
Ca să visezi de mine!

11. Prin ce notații se exprimă legătura dintre gesturile, gândurile și sentimentele mamei? (Urmăriți planul trăirilor interioare – zbuciumul sufletesc – și cel exterior – gesturi și gânduri.)

12. Extrageți versurile în care sunt folosite punctele de suspensie și semnul exclamării și motivați utilizarea lor.

13. Ultima strofă este o concluzie a întregii poezii. La ce realități se referă secvențele strofei?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

Poezia se include în volumul *Fire de tort*, apărut în anul 1896, și dă glas sentimentelor de dor și de durere adâncă ale mamei pentru că fiul ei iubit se află departe.

În prima strofă se descrie cadrul în care se află casa părintească unde poetul își imaginează viața mamei și a surorilor sale. În ultima strofă se insistă asupra legăturii dintre zbuciumul naturii și deznădejdea mamei.

Cuvintele „vuiet”, „umedul amurg”, „doinesc”, „eterna jale” contribuie la realizarea personificării naturii și la descrierea atmosferei apăsătoare. De mare efect stilistic este așezarea epitetelor „umedul” și „eterna” înaintea substantivelor pe care le determină.

Versul „Doinesc eterna jale” scoate în evidență arta poetului de a stabili ordinea cuvintelor prin care se surprinde creșterea gradată a suferinței.

În acest loc al durerii, jalea eternă a naturii se contopește cu jalea fără de sfârșit a mamei.

Căldura și profunzimea dragostei poetului se desprind din folosirea substantivului „mamă” la cazul vocativ, a pronumelui de persoană a II-a – repetat de două ori – și a diminutivului „(într-)o căscioară”. Verbul „zăresc”, în această situație, are sensul de „imaginez” – sugerând icoana mamei văzută în lumina dragostei și dorului poetului aflat printre străini.

În partea de început a monologului *se descrie* cadrul sărăcăcios al căsuței unde trăiește mama.

Strofa a II-a este alcătuită din următoarele secvențe: imaginea mamei care toarce, vreseurile arzând pe vatră, flacăra gemând, lumina clipind din când în când, amestecându-se cu umbrele. Construcția „din vreme-n vreme” care determină verbul „pocnind” sugerează trecerea necontenită a timpului aflat sub semnul durerii – „flacăra geme”.

În închipuirea poetului se încheagă icoana scumpă a mamei ascultând îngândurată povestea celor două fiice aflate în preajma sa. Deși mici, fetele torc în rând cu ea pentru că sunt orfane, iar fratele, singurul sprijin, „nu mai vine”.

Prin vraja basmului fetele încearcă să lumineze viața lor tristă, dar mama nu poate fi smulsă din amărăciune nici chiar de farmecul poveștii cu personaje fabuloase (pajuri, zmei).

Cuvintele care scot în evidență durerea mamei și deznădejdea că nu-și va mai vedea feciorul înainte de a se stinge sunt: „te răpune”, „plâns de-ngropăciune”, „voi muri” (folosit de două ori), cu precizarea „curând”, și „ceasul morții”.

Concordanța dintre gesturile, gândurile și sentimentele mamei, zbuciumul sufletească și exteriorizarea lui se surprinde prin următoarele notații: „firul tău se rupe des”, „gânduri te frământă”, „Spui șoapte fără de-nțeleș”, „ochii tăi stau țintă”, „Scapi fusul jos”, „nimic nu zici”, „fusul se desfiră”, „Te uiți la el și nu-l ridici”.

Semnele de punctuație – punctele de suspensie, semnul întrebării, semnul exclamării – subliniază jalea mamei.

Punctele de suspensie („Scapi fusul jos; nimic nu zici/ Când fusul se desfiră...”) accentuează asupra faptului că mama este atât de adâncită în gândurile sale, încât nimic nu o poate smulge de sub stăpânirea lor.

Punctele de suspensie de la începutul versului „...O, nu!/ Nu-i drept să te-ndoiești!” sugerează gândul de alinare al poetului îndreptat spre mama atât de deznădăjduită.

Punctele de suspensie din versul „Nimic... «Mi s-a părut așa!»”, care constituie răspunsul mamei în dialogul cu una din fete, exprimă dezamăgirea că întoarcerea fiului a fost doar o închipuire. Punctele de suspensie de la sfârșitul versurilor „Eu simt că voi muri-n curând. Că nu-mi mai sunt în fire...” arată cât de sfâșietoare este durerea mamei la gândul că va muri înainte de întoarcerea fiului.

Semnul exclamării – utilizat de șase ori – și semnul întrebării scot în evidență dorul, nădejdea revederii feciorului, dezamăgirea și resemnarea că nu-l va mai vedea decât în vis.

Primele două versuri descriu cadrul unei naturi apăsătoare („Afară-i vânt și e-nnorat. Și noaptea e târzie”), al treilea vers („Copilele ți s-au culcat”) se referă la liniștea pe care fetele o găsesc în somn. În ultimele versuri („Tu, inimă pustie,/ Stai tot la vatră-ncet plângând:/ E dus și nu mai vine!/Ș-adormi târziu cu mine-n gând,/ Ca să visezi de mine!”) se insistă asupra singurătății, durerii și dorului mamei care nu pot fi alinate decât în vis.

Cuvintele „(noaptea e) târzie”, „(adormi) târziu” sunt parcă măsuri ale timpului, care se deapănă din amurg până în tăria nopții și mai departe și, o dată cu scurgerea vremii, clipă de clipă, dorul mamei nu se mai sfârșește.

George Coșbuc a surprins, ca nimeni altul, sentimentele materne și filiale prin două cuvinte românești: „dor” și „jale”. Fiul aflat departe de casa părintească este stăpânit de căldura dragostei față de mama și de surorile sale, de îngrijorare pentru soarta lor și de nostalgie față de ținuturile natale.

Emoția copleșitoare a poeziei rezultă și din arta cu care poetul urmărește trăirile mamei: dor, dorința revederii, dominantă rămânând deznădejdea că nu-și va avea lângă ea feciorul în ceasul morții.

*Descrierea în proză – tabloul***Calistrat Hogaș**
(1847-1917)

„Eu am început a scrie cu gândul de a îmbrânci literatura călătoreștilor, din drumul obiectiv, didactic și aproape geografic, de până acum, pe drumul subiectiv pe care trebuie să meargă, după socotința mea, acest gen de literatură.”

(Calistrat Hogaș)

Calistrat Hogaș, scriitor reprezentativ al prozei memorialistice, s-a născut la 19 aprilie 1847 la Tecuci, în familia protopopului Gheorghe Dimitriu. Un prieten de familie îi schimbă numele Dimitriu cu cel al bunicului dinspre tată: Hogaș.

Studiază la școala primară din Tecuci, absolvind cele patru clase cu calificativul „eminent”, frecventează cursurile Academiei Mihăilescu din Iași, apoi se înscrie la Facultatea de Litere a Universității din Iași. În urma unui concurs, din anul 1869 este numit profesor și director la gimnaziul din Piatra Neamț, unde lucrează, cu unele întreruperi, până în anul 1889, când se stabilește la Iași.

În fosta capitală a Moldovei, ca profesor la „Liceul Internat” îl are coleg pe criticul literar Garabet Ibrăileanu, care îl atrage în cercul de la *Viața românească*. Publică în această prestigioasă revistă până în anul 1912.

Moare la Piatra Neamț la 28 august 1917.

Calistrat Hogaș își dedică proza literară descrierii munților Moldovei. *Pe drumuri de munte* cuprinde ciclurile *Amintiri dintr-o călătorie* și *În munții Neamțului*. În cel de al doilea ciclu, peisajele ocupă un loc tot atât de important ca și portretele. Reprezentative sunt capitolele „Părintele Ghermănuță”, „Sîngur”, „La Tazlău”, „Spre Nichi”.

Sîngur

(fragmente)

Când mă deșteptai a doua zi, numai după o clipă, parcă, de somn, băgai de samă că soarele fusese cu mult mai harnic decât mine, căci se părea că se înălțase pe ceruri, în vârful degetelor, și, de peste întărituri, se uita furis la mine tocmai în fundul peșterii. Focul somnoros mistuia, fumegând, cel de pe urmă tăciune; Pisicuța, cu câteva fire de iarbă afară din bot, dormita pe toate cele patru picioare ale sale... Dădui în lături stavila de la intrare și ieșii afară din... vizunie. Liniște neturburată în cer și pretutindeni! și nici un vânt din cele patru nu-și părăsise încă culcușul său, spre a învia codrii adormiți. Peste deșertul înalt și plin de lumină al văilor

Comentariul tablourilor în proză

Fragmentul „Sîngur” face parte din volumul *În munții Neamțului* și descrie natura într-o zi toridă de vară: o dimineată liniștită, o amiază caniculară, inserarea, semnele prevestitoare ale furtunii și biruința luminii.

Titlul sugerează condiția prozatorului, care admiră în singurătate frumusețea și măreția naturii. Modalitatea de expunere este descrierea. Observațiile și impresiile sunt consemnate la persoana I singular, imprimând caracter de confesiune scrierii („mă deșteptai”, „băgai de samă”, „ieșii”, „cercetai”).

În primele clipe ale dimineții domnesc liniștea și somnolența, atmosferă sugerată de sensul verbelor („dormita”, „nu-și părăsise culcușul”, „fumegând”), al adjectivelor („sommoros”, „cel de pe urmă”, „neturburată”, „adormiți”) și al substantivelor („somm”, „liniște”). Substantivul „în cer” și adverbul „pretutindeni” subliniază faptul că liniștea este atotstăpânitoare. Imaginea auditivă este realizată prin substantivul „cu țipet” determinat de epitetul dublu

adânci, numai gaia, cu țipet flămând și ascuțit, spinteca văzduhurile ca o săgeată neagră și iute. Și, deși ziua era la început, soarele totuși ardea cu putere și prevestea o adevărată zi de cuptor. În zădar cercetai cu privirea întinderea cerurilor până la cele mai depărtate margini ale sale: nici o pată de nor nu plutea peste seninul-i albastru și limpede. Soarele își acoperise fața cu un zabranic de aburi roșietici și stihiiile păreau că plănuiesc ceva în încrem-nirea lor.

.....
Dimineața trecuse călduroasă și sosi de-amiaza ucigător de arzătoare. Soarele își rădicasese de pe față zabranicul său de aburi roșietici și, ajuns în răscrucile cerurilor, își cumpănea, parcă, neclintit, pe albastrul șters al adâncurilor, discul său alb de lumină topită; iar din ceruri peste pământ, ca din o sită imensă, mâini colosale și nevăzute cerneau o ploaie de foc mistuitor... și pământul părea cufundat într-o genune de flăcări... De prin adâncul văilor, de peste înălțimea coamelor codrului, de pe întinderea scânteietoare a smidurilor înflorite, valuri străvezii de aburi sclipitori se rădicau în unde crețe și, tremurând în zare, se topeau în văpaia înaltă a cerului aprins... În turbarea ei caniculară, arșița miezului înflăcărât al zilelor de iuliu mușca cu dinți de foc de pretutindeni și își ostioia setea sa covârșitoare cu cele de pe urmă picături de viață, umede și vii, sorbite din vinele adânci ale lucrurilor... Și de pretutindeni, toate, într-un susur nedeslușit, sfârâiau a uscăciune!... Codrii uriași, ca o mână de vreascuri netreb-nice, se zvârcoleau neputincioși și țipau de usturime înădușită, sub văpaia incendiului universal. Greierul, cântăreț neobosit al zilelor de vară, amuțise, istovit, sub umbra înălțimii ocrotitoare a ierburilor; veverița pusese frâu neobositei sale zburdălnicii și, cuprinsă, parcă, de neclintirea prefăcută a morții, își mistuise ființa sa în încheietura umbroasă a unei crengi aeriene. Gaia nu mai spinteca văzduhurile cu țipet flămând și ascuțit, vântul nu mai clătina frunza pădurilor și nici un fulg de nor nu mai îndrăznea să brâzdeze cu umbra-i subțire înălțimile aprinse ale împărăției focului... Cât despre mine, lungit, cum stăteam în fundul cel mai adânc al peșterii mele, fără teamă de priviri iscoditoare, îmi făceam socoteala cum aș putea împărtăși posterității depărtate deosebitele simțiri, pe care le încearcă cineva, când e aruncat de viu și fără păcate, în gurile de flăcări ale Tartarului! Și, fiindcă Pisicuța, din iarba înaltă în care stătea înmormântată până

„flămând și ascuțit”, prin verbul „spinteca” prin comparația „ca o săgeată” și prin epitetele „neagră și iute”.

Descrierea dimineții începe cu înfățișarea soarelui în ipostaza unei ființe harnice și iscoditoare care privea de pe cer, în fundul peșterii, locul de odihnă pentru scriitor, și se încheie tot cu imaginea soarelui învăluindu-și „fața cu un zabranic de aburi roșietici”, amănunt care prevestește o zi toridă.

Imaginea hiperbolică a pământului și a cerului arzând în dogoarea soarelui amiezii de vară se realizează printr-o suită de secvențe cu ajutorul unor procedee artistice de mare bogăție și plasticitate. Superlativul absolut „(de-amiază) ucigător de arzătoare” deschide perspectiva atmosferei caniculare. Personificarea „își ridicase de pe față zabranicul” surprinde rolul predominant al soarelui în acea zi de cuptor.

Revărsarea arșiței peste cuprinsul văzduhului și al pământului se înfățișează printr-o comparație hiperbolizantă: „ca din o sită imensă mâni colosale și nevăzute cerneau o ploaie de foc mistuitor... și pământul părea cufundat într-o genune de flăcări”.

Enumerația „De pe adâncul văilor, de peste mulțimea coamelor codrului, de pe întinderea scânteietoare a smidurilor înflorite” și repetiția adverbului „de pretutindeni” conturează imaginea panoramică pârjolită de focul verii. Seceta este înfățișată ca o ființă cu dinți de foc care ucide orice formă de viață. Codrii par „o mână de vreascuri netreb-nice” tânguindu-se și frământându-se zadarnic. Verbele „se zvârcoleau”, „țipau” și metafora „sub văpaia incendiului universal” sugerează atotputernicia caniculei.

Sub „ploaia de foc mistuitor” greierul își curmă neobositul cântec și se ascunde la umbra ierburilor, veverița pune frâu neobositei sale zburdălnicii, adăpostindu-se sub o creangă umbroasă și nici chiar gaia nu mai sfâșie liniștea văzduhului. Impresia de neclintire este adâncită de încremenirea vântului.

la gât, sforăia deznădăduit, mă dusei s-o dezleg din pripon și s-o aduc între întărituri. Nu mă putui totuși opri de a nu mă destăta o clipă privind la lupta uriașă, ce se încinsese între ea și o muscă mare cu spetele lucitoare și verzii, care năzuia, numaidecât, să se adăpostească de arșița dogoritoare a soarelui în umbra umedă a uneia din nările ei; și cu greu ai fi putut hotărî care dintre amândouă erau mai iscusite în strategie, musca sau Pisicuța? Căci, dacă Pisicuța își apăra nasul, scuturând din cap în toate părțile, musca nu mai puțin, cu o precizie vrednică de cea mai desăvârșită balistică, ochea și prindea nasul Pisicuții din zbor și se înfunda, cu iuțeala unei săgeți, în adâncul uneia din nările ei; atunci Pisicuța sorbea și își umfla pieptul său puternic cu jumătate din atmosfera pământescă; iar când aerul, astfel sorbit, era înapoiat cerului sub forma ruptă și zguduitoare a unei furtunoase note de trombon, musca țâșnea zăpăcită din nara Pisicuții, și îi trebuia vreme până să se dezmeticească și să se descurce din ierburile încalcite în care fusese aruncată, spre a-și găsi din nou echilibrul de luptă... De la o vreme, musca își schimbă planul de atac și începu să bată părțile mai slabe ale citadelei, ca și cum adică Pisicuța n-ar fi avut nici picioare, nici coadă, nici dinți și, mai cu samă, darul neprețuit de a-și scutura cu atâta putere pielea spetelor sale, încât geniul strategic al tuturor muștelor universului, la un loc, ar fi rămas neputincios față de cutremurul prăpăditor al spinării și al coastelor ei... Și, deși eram incredințat că în cele din urmă biruința va cumpăni spre partea Pisicuții, mă hotărâi totuși să intru la mijloc, în această epopee măreață și crâncenă ce se desfășura ochilor mei și, dezlegând-o deci din pripon, o condusei, ca o altă zeitate antică, sub egida-mi ocrotitoare, înăuntrul sacrosant al întăriturilor mele!... Iar pornirile războinice și sângeroase ale muștei cu spetele lucitoare și verzii se ostoiră la hotarele umbroase ale pădurii.

Soarele pășise de mult, acum, peste creștetul stâncii mele de adăpost, și înălțimile din apus își prelungeau răpede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă. Noaptea se vestea grăbită din adâncuri și luna nu pășise, încă, dincoace de hotarele răsăritului său. În schimb însă, de sub marginile depărtate ale văzduhului de pretutindeni, nenumărate grămezi vinete de nouri posomorâți cu frunți îndrăznețe și amenințătoare se iviră fără de veste și împânziră într-o clipă, de jur

Scriitorul are sentimentul că a fost aruncat de viu în focul nestins al infernului. Hiperbola mitologizantă „gurile de flăcări ale Tartarului” contribuie la plasticitatea tabloului.

Descrierea este înviorată de secvența luptei dintre Pisicuță și o muscă. Îmbinând observația realistă cu ironia, prozatorul atribuie proporții de epopee unui incident banal. Pisicuța apare ca o zeitate antică, chinuită de adversarul său iscusit și viclean.

Minuțiozitatea *descrierii* luptei, folosirea termenilor neologistici specifici artei militare („balistică”, „citadelă”, „cu iuțeala unei săgeți”, „echilibrul de luptă”, „geniul strategic”) sporesc umorul prin importanța exagerată acordată unui fapt obișnuit: un cal apărându-se de o muscă săcâitoare.

Înserarea se lasă amenințătoare și de pretutindeni apar norii caracterizați prin personificare, epitet și comparație: „posomorâți”, „cu frunți îndrăznețe” și „amenințători”, „imense și negre urdii de fantome uriașe”. Semnele prevestitoare ale furtunii sunt surprinse prin notația „urcau în rânduri strânse, pe înaltele trepte de haos, spre asaltul cel mai de deasupra al tărilor cerești”.

Tunetul răzleț, ca un sol, răscolește nemărginirile și vestește dezlănțuirea stihilor. Furtuna

la gât, sforăia deznădăjduit, mă dusei s-o dezleg din pripon și s-o aduc între întărituri. Nu mă putui totuși opri de a nu mă destăta o clipă privind la lupta uriașă, ce se încinsese între ea și o muscă mare cu spetele lucitoare și verzii, care năzuia, numaidecât, să se adăpostească de arșița dogoritoare a soarelui în umbra umedă a uneia din nările ei; și cu greu ai fi putut hotărî care dintre amândouă erau mai iscusite în strategie, musca sau Pisicuța? Căci, dacă Pisicuța își apăra nasul, scuturând din cap în toate părțile, musca nu mai puțin, cu o precizie vrednică de cea mai desăvârșită balistică, ochea și prindea nasul Pisicuții din zbor și se înfunda, cu iuteala unei săgeți, în adâncul uneia din nările ei; atunci Pisicuța sorbea și își umfla pieptul său puternic cu jumătate din atmosfera pământescă; iar când aerul, astfel sorbit, era înapoiat cerului sub forma ruptă și zguduitoare a unei furtunoase note de trombon, musca țâșnea zăpăcită din nara Pisicuții, și îi trebuia vreme până să se dezmeticească și să se descurce din ierburile încalcite în care fusese aruncată, spre a-și găsi din nou echilibrul de luptă... De la o vreme, musca își schimbă planul de atac și începu să bată părțile mai slabe ale citadelei, ca și cum adică Pisicuța n-ar fi avut nici picioare, nici coadă, nici dinți și, mai cu samă, darul neprețuit de a-și scutura cu atâta putere pielea spetelor sale, încât geniul strategic al tuturor muștelor universului, la un loc, ar fi rămas neputincios față de cutremurul prăpăditor al spinării și al coastelor ei... Și, deși eram încredințat că în cele din urmă biruința va cumpăni spre partea Pisicuții, mă hotărâi totuși să intru la mijloc, în această epopee măreață și crâncenă ce se desfășura ochilor mei și, dezlegând-o deci din pripon, o condusei, ca o altă zeităte antică, sub egida-mi ocrotitoare, înlăuntrul sacrosant al întăriturilor mele!... Iar pornirile războinice și sângeroase ale muștei cu spetele lucitoare și verzii se ostoiră la hotărele umbroase ale pădurii.

Soarele pășise de mult, acum, peste creștetul stâncii mele de adăpost, și înălțimile din apus își prelungeau răpede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă. Noaptea se vestea grăbită din adâncuri și luna nu pășise, încă, dincoace de hotărele răsăritului său. În schimb însă, de sub marginile depărtate ale văzduhului de pretutindeni, nenumărate grămezi vinete de nouri posomorâți cu frunzi îndrăznețe și amenințătoare se iviră fără de veste și împânzîră într-o clipă, de jur

Scriitorul are sentimentul că a fost aruncat de viu în focul nestins al infernului. Hiperbola mitologizantă „gurile de flăcări ale Tartarului” contribuie la plasticitatea tabloului.

Descrierea este înviorată de secvența luptei dintre Pisicuță și o muscă. Îmbinând observația realistă cu ironia, prozatorul atribuie proporții de epopee unui incident banal. Pisicuța apare ca o zeităte antică, chinuită de adversarul său iscusit și viclean.

Minuțiozitatea *descrierii* luptei, folosirea termenilor neologistici specifici artei militare („balistică”, „citadelă”, „cu iuteala unei săgeți”, „echilibrul de luptă”, „geniul strategic”) sporesc umorul prin importanța exagerată acordată unui fapt obișnuit: un cal apărându-se de o muscă săcâitoare.

Înserarea se lasă amenințătoare și de pretutindeni apar norii caracterizați prin personificare, epitet și comparație: „posomorâți”, „cu frunzi îndrăznețe” și „amenințători”, „imense și negre urdii de fantome uriașe”. Semnele prevestitoare ale furtunii sunt surprinse prin notația „urcau în rânduri strânse, pe înaltele trepte de haos, spre asaltul cel mai de deasupra al tărilor cerești”.

Tunetul răzleț, ca un sol, răscolește nemărginirile și vestește dezlănțuirea stihiiilor. Furtuna

împrejur, linia de împreunare a cerurilor cu pământul... Ai fi zis că imense și negre urdii de fantome uriașe urcau, în rânduri strânse, pe nalte trepte de haos, spre asaltul cel mai de deasupra al tărilor cerești... Un tunet răzleț, răsărit din miazănoapte, răscoli clocotitor nemărginirile rotunde, și un ropot fără întrerupere și nedeșluit vestea, de pretutindeni, apropierea prăpăstioasă a artileriei cerești... O puternică suflare de vânt trecătoare și iute, ca un glas de pieire, strecurându-se printre frunzișuri, se stânse, tânguios și jalnic, în nesfârșitul umbros al depărtărilor... Vijelia își trimisese înainte pe cel mai ager dintre vesti-torii săi înaripați... Și de peste firea întreagă, până la hotărele auzului, într-o clipă se rădică, pe mii de note discordante și totuși armonice, simfonia înfricoșată a frământării și a zbuciumului universal!... Puterile adâncului se treziră de pretutindeni și, sub ocrotirea oarbă a nopții, își dezlănțuiră asupra pământului îngrozit furia lor prăpăditoare... Uraganele umplură jgheburile largi ale munților și, ca niște imense puhoie vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale; viforul șuiera, gemea și urla în răstimpuri cu glas acum de frunze spulberate, acum de codri zbuciumați, acum de munți cu furie zguduiți pe temeliile lor de cremene eternă... Sclipirile neîntrerupte și orbitoare de lumină frântă ale fulgerelor spintecau, pe linii fantastice și nemărginit de lungi, întunecimile fioroase ale nopții înalte... Și între cele patru hotare ale nesfârșitului, întinderile oarbe tremurau cu răstimpuri scurte de întuneric și lumină albăstrie, sub licăririle fulgerătoare și iuți ale focului ceresc... Fierbeau văzduhurile și cerurile clocoteau sub descărcările zguduitoare ale tunetelor, și pământul înfricoșat se cutremura nemernic, până în cele mai din adânc ale temeliilor sale, sub ropotul de trăsnete care cădeau asurzitoare prin întuneric, ca niște imense boambe de flăcări, și spulberau, ca și cum ai sufla într-un strop de țărână, frunțile de stânci îndrăznețe ale celor mai sumeți dintre munții săi... Și sub zvârcolirea fără de margini a frământării și sub urgia întregului zbucium al făpturii, zăgazurile cerului se rupseră, jgheburile adâncului se desfundară și, din înaltul întunecimilor, se prăpăstuiră asupra pământului, cu șuier de aer sfâșiat, pătutul greu al apelor cerești. Și geamătul vijeliei pustiitoare își amesteca simfonia sa de nimicire cu urletul rostogolirii clocotitoare a șivoaielor pământului... Iar sub urgia vijelioasă a apelor, stâncile, zguduite din înălțime și smulse de pe temeliile lor de veacuri, se

este prezentată ca o amplă orchestratie cu ajutorul gradației ascendente aflate la baza unor imagini vizuale, auditive și motorii. Tunetul este urmat de o puternică suflare de vânt. Comparația „ca un glas de pieire” atrage atenția asupra prăpădului ce va urma.

Sintagma metaforică hiperbolizantă „simfonie înfricoșată a frământării și zbuciumului universal” caracterizează furtuna care stăpânește văzduhul, pământul și apele.

Descrierea este realizată prin împletirea imaginilor vizuale, auditive și motorii.

Prozatorul utilizează un număr mare de verbe de mișcare, adverbe și adjective la superlativ absolut pentru a înfățișa dezlănțuirea vântului, a apelor, a fulgerelor și a trăsnetelor. Tabloul înfricoșător *este descris* cu ajutorul substantivelor „uraganelor”, „jgheburilor”, „puhoie”, „viforul”, prin adjectivele „oarbă”, „îngrozită”, „prăpăditoare”, „imense”, „vijelioase”, prin adverbele „prăpăstios”, „de pretutindeni” și prin verbele „își dezlănțuiră”, „se rostogolesc”.

Prin ordinea în care sunt așezate verbele „șuiera”, „gemea” și „urla” – aflate la imperfect – se realizează o gradație ascendentă, sugestivă pentru zbuciumul neîntrerupt și înspăimântător al naturii. Repetarea adverbului „acum” întărește acest *crescendo* – inițial se referă la șuierul viforului cu glas de frunze spulberate, apoi la codrii biciuiți de furtună și în cele din urmă la munții zguduiți de pe temeliile lor de cremene.

Epitetul multiplu contribuie la înfățișarea măreției înfricoșătoare a fulgerelor care spintecă văzduhul ca „niște linii fantastice și nemărginit de lungi”. Tabloul fascinează prin extinderea vertiginoasă a luminii: mai întâi întunericul este străbătut de sclipiri neîntrerupte care devin apoi linii fantastice punând stăpânire asupra întinderilor ca un foc ceresc.

Verbele („fierbeau”, „clocoteau”, „se cutremurau”, „cădeau”, „se spulberau”, „se rupseră (jgheburile)”, „se prăpăstuiră”, „se rostogoleau”, „se frâneau”), substantivele și determinatele lor („văzduhurile”, „cerurile”, „sub descărcările zguduitoare”, „pământul înfricoșat”, „sub ropotul de trăsnete”, „ca niște imense boambe de flăcări”, „frunțile

rostogoleau prăpăstios în genunile adânci ale văilor... și, sub izbirea lor neîndurată, brazii trufași ai codrilor se frângeau cu glasuri de trăsnet și umpleau depărtările întunecoase și goale cu cel mai de pe urmă răsunet prelung al prăpăstuirii lor de veci!...

Poate să fi fost pe la cântători, când urletele vijeliei începură a-și scobori glasul și zbuciumul codrilor a se mai potoli; un tunet răzleț încercă, din miazăzi, să mai răscolească clocotitor nemărginirile întunecoase, dar iute își stânse neputincios, în tăcerea nopții adânci, duruitu-i depărtat... Artileria cerească scoborâse treptele văzduhului spre lumea cealaltă... Cineva trase, parcă, în lături perdeaua neguroasă a norilor și, în întunericul cel mai de deasupra al cerurilor, o poartă de senin limpede se deschise spre adâncimile umbrelor albastre și o stea cu lumină tremurătoare își cumpăni sfioasă, parcă, chipul său peste adâncuri... Numai șivoaiele apelor, nepotolite încă, își mai trimiteau de prin văi, până-n depărtare, vuietul lor nedeslușit și surd... Fiori iuți de vânturi ușoare însuflețeau, în răstimpuri, neclintirea frunzișului negru, și picături de apă mari cădeau grele pe pământ...

Iar a doua zi, când mă deșteptai și-mi aruncaai privirile peste împrejurimi, Firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pentru întâiași dată, din sânul adânc al apelor creațiunii. Atât era de fragedă, atât era de virginală! Soarele însuflețea, cu lumina de aur idealizat a razelor sale, picăturile mari și grele de rouă curată, care atârnavă pe vârful negru-verde al fiecărei frunze mici și ascuțite de brad; ierburile subțiri și mlădioase, sub greutatea acelorași picături de rouă, își plecau molatec fruntea spre pământ; iar sub căldura soarelui dător de viață, florile galbene, albastre și roșii, ca trezite din somn, își rădicau încet, către ceruri, potirul lor strălucitor. Un val străveziu, țâșnit din fire limpezi de lumină trandafirie și cer albastru, acoperea imensitatea solemnă a nesfârșitului, și imnul tăcerii neturburate se înălța de pretutindeni, ca o rugă de mulțumire...

de stânci îndrăznețe", „sub zvârcolirea fără de margini a frământării", „sub urgia întregului zbucium al făpturii", „jgheaburile adâncului", „cu șuier de aer sfâșiat", „geamătul vijeliei pustiitoare") creează imaginea apocaliptică a întregii naturi amenințate de furtună, numită metaforic „simfonia nimicitoare a vijeliei".

Prozatorul umanizează tabloul, imprimându-i puternice accente dramatice, *descriind* stâncile spulberate, rostogolirea munților în genuni și brazii care „se frângeau cu glasuri de trăsnet" ca un vaiet nesfârșit al trecerii lor năprasnice în neființă.

Sfârșitul simfoniei nimicitoare este anunțat de un tunet răzleț, așa cum și începutul îi fusese vestit de același sol.

Prin gradație descendentă se surprinde felul cum liniștea pune stăpânire asupra firii. Tunelele - numite metaforic „artilerie cerească" - se sting, perdeaua neagră a norilor se risipește, făcând loc seninului care se deschide ca o poartă pe bolta cerească unde răsare o stea cu lumină tremurătoare. Ultimele acorduri, care se sting pierzându-se în depărtare, sunt cele ale glasului apelor.

Secvența finală a descrierii copleșește sufletul prin grația, luminozitatea și puritatea peisajului. Firea este atât de proaspătă, încât scriitorului i se pare că se află în prima zi a genezei - impresie accentuată de adjectivele la gradul superlativ absolut „Atât (era) de fragedă, atât de virginală!". Propoziția exclamativă evidențiază extazul scriitorului.

Luminozitatea tabloului rezultă din notațiile „soarele însuflețea, cu lumina de aur idealizat a razelor sale, picăturile mari și grele de rouă curată". Același rol îl au și epitele cromatice: „(florile) albastre și roșii", „(potirul) strălucitor", „(Un vâl) străveziu", „(lumină) trandafirie". Suavitatea priveliștii este dată de imaginea firelor de iarbă subțiri și mlădioase, și a florilor ridicându-și către cer potirul de lumină. Adverbul „pretutindeni", care surprindea imensitatea naturii cuprinse de incendiul universal, înfățișa firea amenințată de vânt cu nimicirea boambelor de foc ale tunetelor și trăsnetelor artileriei cerești, în finalul tabloului subliniază faptul că liniștea pune stăpânire deplină peste întregul univers: „...și imnul tăcerii neturburate se înălța de pretutindeni, ca o rugă de mulțumire".

Capitolul „Singur” evidențiază interesul lui Hogaș pentru grandios și sublim, trăsături prezente atât în tablourile de natură dezlănțuită, cât și în cele statice. El privește natura cu ochii scriitorului, cu delicatețea pictorului și cu încântarea arhitectului.

Din proza sa răzbat vitalismul poporului și dragostea pentru pământul românesc înzestrat cu neasemuită frumusețe.

Descrierea în proză – peisajul

Nicolae Bălcescu (1819-1852)

„O monografie nu numai a unui om, ci și a unei epoci este România supt Mihai-Voievod Viteazul; o poemă istorică – așa cum o numește scriitorul.”

(George Călinescu)

Nicolae Bălcescu a fost fiul pitarului Barbu Bălcescu, originar din satul Bălcești, județul Argeș, pe valea Teleajenului.

S-a născut în București la 29 iunie 1819. Deși văduvă, Zinca Bălcescu a asigurat fiului său o educație deosebită.

Nicolae Bălcescu a învățat limba greacă în casa părintească sub supravegherea unui slujitor al bisericii, apoi a fost dat la școala de la Sfântul Sava unde l-a avut profesor pe poetul Ion Heliade Rădulescu.

În mărturisirile lui, scriitorul Ion Ghica vorbește despre cunoștințele de limbă franceză și despre informația istorică riguroasă prin care Bălcescu se distingea în fața colegilor săi și a elevilor din clasele superioare. După absolvirea școlii, la vârsta de 19 ani, intră în armată cu gradul de iuncher (cadet).

În anul 1840, Bălcescu a luat parte la un complot organizat împotriva domniei (de revoluționarul D. Filipescu). Acțiunea revoluționară fiind descoperită, Bălcescu a fost arestat și trimis în închisoare (la Gorgoni și la mănăstirea Mărgineni): „Eu mi-am început viața aruncat în închisoare pentru revoluție și închisoarea mă obligă ca și noblețea”, a spus el. A fost în fruntea revoluției de la 1848 din Țara Românească, dovedind o conștiință modernă mai ales prin insistența de a se introduce în *Proclamația de la Islaz* articolul 13 referitor la împrăștierea țăranilor.

După înăbușirea revoluției, Bălcescu trece în Transilvania, unde încearcă, fără succes, să obțină o înțelegere între revoluționarii români și cei maghiari. Se stabilește în Franța, continuându-și eforturile în sprijinul idealurilor naționale.

Sărac, mistuit de boală, chinuit de dorul de țară, Bălcescu se stinge la Palermo (în Sicilia) în noiembrie 1852.

Spiritul luminat al lui Bălcescu s-a concretizat în studiile: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum*, *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor* și *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române*.

Capitolul „Singur” evidențiază interesul lui Hogaș pentru grandios și sublim, trăsături prezente atât în tablourile de natură dezlănțuită, cât și în cele statice. El privește natura cu ochii scriitorului, cu delicatețea pictorului și cu încântarea arhitectului.

Din proza sa răzbat vitalismul poporului și dragostea pentru pământul românesc înzestrat cu neasemuită frumusețe.

Descrierea în proză – peisajul

Nicolae Bălcescu (1819-1852)

„O monografie nu numai a unui om, ci și a unei epoci este
Românii supt Mihai-Voievod Viteazul, o poemă istorică – așa
cum o numește scriitorul.”

(George Călinescu)

Nicolae Bălcescu a fost fiul pitarului Barbu Bălcescu, originar din satul Bălcești, județul Argeș, pe valea Teleajenului.

S-a născut în București la 29 iunie 1819. Deși văduvă, Zinca Bălcescu a asigurat fiului său o educație deosebită.

Nicolae Bălcescu a învățat limba greacă în casa părintească sub supravegherea unui slujitor al bisericii, apoi a fost dat la școala de la Sfântul Sava unde l-a avut profesor pe poetul Ion Heliade Rădulescu.

În mărturisirile lui, scriitorul Ion Ghica vorbește despre cunoștințele de limbă franceză și despre informația istorică riguroasă prin care Bălcescu se distingea în fața colegilor săi și a elevilor din clasele superioare. După absolvirea școlii, la vârsta de 19 ani, intră în armată cu gradul de iuncher (cadet).

În anul 1840, Bălcescu a luat parte la un complot organizat împotriva domniei (de revoluționarul D. Filipescu). Acțiunea revoluționară fiind descoperită, Bălcescu a fost arestat și trimis în închisoare (la Gorgoni și la mănăstirea Mărgineni): „Eu mi-am început viața aruncat în închisoare pentru revoluție și închisoarea mă obligă ca și noblețea”, a spus el. A fost în fruntea revoluției de la 1848 din Țara Românească, dovedind o conștiință modernă mai ales prin insistența de a se introduce în *Proclamația de la Islaz* articolul 13 referitor la împrăștierea țăranilor.

După înăbușirea revoluției, Bălcescu trece în Transilvania, unde încearcă, fără succes, să obțină o înțelegere între revoluționarii români și cei maghiari. Se stabilește în Franța, continuându-și eforturile în sprijinul idealurilor naționale.

Sărac, mistuit de boală, chinuit de dorul de țară, Bălcescu se stinge la Palermo (în Sicilia) în noiembrie 1852.

Spiritul luminat al lui Bălcescu s-a concretizat în studiile: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum*, *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor* și *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române*.

Ardealul

(*Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

Cartea a patra
Unitatea națională
(aprilie 1599-iulie 1600)

Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați, se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brâu de munți ocolește, precum zidul o cetate, toată această țară, și dintr-însul, ici-colea, se disfac, întinzându-se până în centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite, care varsă urmele lor de zăpadă peste văi și peste lunci. Mai presus de acel brâu muntos, se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care, ca doi uriași, stau la ambele capete ale țării, cătând unul în fața altuia. Păduri stufoase, în care ursul se plimbă în voie, ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munți.

Și nu departe de aceste locuri, care îți aduc aminte natura țărilor de miazănoapte, dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și văruite, unde bivolul dormitează alene. Astfel, miazănoapte și miazăzi trăiesc într-acest ținut alături una de alta și armonizând împreună.

Aici stejarii, brazii și fagii trufași înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într-o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul. Ori încotro te-i uita, vezi colori felurite ca un întins curcubeu și tabloul cel mai încântător farmecă vederea. Stânci prăpăstioase, munți uriași, a căror vârfuri mângâie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gârle a căror limpede apă lin curge printre acele amenințătoare stânci de piatră, care plac vederii și o spăimântează totdeauna. Apoi, în tot locul, dai de râuri mari, cu nume armonioase, a căror unde port aurul. În pântecul acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercurul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tuteaua, telurul și, în sfârșit, metălul cel mai îmbelșugat decât toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și în noroiul drumurilor.

Astfel este țara Ardealului.

Întrebări și exerciții privind cunoașterea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

1. Ce indică titlul?
2. De câte ori apare în text substantivul „Europa” și cu ce scop este folosit?
3. Ce forme de relief sunt descrise? La ce figuri de stil apelează prozatorul pentru prezentarea plastică a tablourilor?
4. Explicați sensul construcțiilor: „mărețe pedestaluri înverzite”, „vecinică diademă de ninsoare”, „câmpii arse și văruite”, „ca un întins curcubeu”, „te afunzi într-o mare de grâu și porumb” și „ursul se plimbă în voie, ca un domn stăpânitor”.
5. Rețineți elementele de faună și de floră care sporesc frumusețea și bogăția Ardealului. Prin ce procedee artistice sunt înfățișate?
6. Selectați cuvinte care sugerează fascinația diversității cromatice.
7. Ce înțelegeți prin sublinierea „aurul, pe care îl vezi strălucind până și în noroiul drumurilor”?
8. Comentați propoziția finală: „Astfel este țara Ardealului”.

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

Fragmentul studiat face parte din opera *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, cartea a IV-a, *Unitatea națională*, și este o descriere în proză.

Titlul fragmentului indică provincia românească descrisă.

Scriitorul înfățișează, cu un puternic sentiment de mândrie națională, așezarea geografică, formele de relief, vegetația, bogățiile solului și ale subsolului Transilvaniei.

Descrierea începe prin sublinierea unicității Ardealului între celelalte provincii românești, dar și între toate țările lumii: „Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați, se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ”.

Nicolae Bălcescu nu vorbește de pe poziția unui entuziast, nu este un simplu contemplativ al frumuseților naturii, ci meditează permanent asupra elementelor înfățișate, stabilind conexiuni neașteptate între realități diferite: natură și arhitectură, natură și univers uman, peisaj românesc și peisaj european. Această corelație este urmărită în întregul fragment printr-un șir de comparații, enumerații și epitete revelatoare pentru ideea că ținutul românesc, bogat și frumos, are o diversitate de forme de relief – munte, deal, câmpie –, bogății ale solului și comori ale subsolului întâlnite deopotrivă și în țările Apusului și ale Răsăritului: „Astfel, miazănoapte și miazăzi trăiesc într-acest ținut alături una de alta și armonizând împreună”.

Măreția și unicitatea locurilor descrise se subliniază prin asemănarea cu „un măreț și întins palat, cap d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei”.

Cadrul natural vast și divers este văzut ca un imens amfiteatru constituit din înălțimile munților, dealuri și câmpii.

Frumusețea arcului carpatin, hotarul înalt al Ardealului, se relevă prin comparația cu zidul unei cetăți: „Un brâu de munți ocolește, precum zidul o cetate, toată această țară”. Din lanțul muntos se distinge silueta a două piramide atât de înalte, încât piscurile lor sunt acoperite în permanență de zăpadă: „Mai presus de acel brâu muntos, se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care, ca doi uriași, stau la ambele capete ale țării, cătând unul în fața altuia”. Comparația „ca doi uriași” și precizarea că un masiv muntos se află într-o latură și celălalt de partea opusă contribuie la realizarea impresiei de grandoare și de armonie a naturii Ardealului.

Asemănarea dealurilor cu niște „pedestaluri înverzite” subliniază farmecul peisajului, iar construcția metaforică „urnele lor de zăpadă” sugerează rodnicia acestui pământ: „se disfac, întinzându-se până în centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite, care varsă urnele lor de zăpadă peste văi și peste lunci”.

Atenția prozatorului este reținută de câmpiile calcaroase ale Ardealului descrise prin epitetul dublu „arse și văruite”, priveriște de natură care amintește de Cetatea eternă a Italiei: „Și nu departe de aceste locuri... dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și văruite”. Ardealul a fost binecuvântat și cu pământuri atât de rodnice, încât cine le străbate se afundă „...într-o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul”. Bogăția holdelor este evidențiată prin verbul „te afunzi” și prin comparația „într-o mare de grâu și porumb”.

Prin enumerarea unor substantive și a determinantelor acestora se realizează o sinteză a peisajului, insistându-se asupra pitorescului și măreției:

„Stânci prăpăstioase, munți uriași, a căror vârfuri mângâie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gârle a căror limpede apă lin curge printre acele amenințătoare stânci de piatră, care plac vederii și o spăimântează totdeauna”.

De la imaginea generală se trece la înfățișarea elementelor de faună și de floră caracteristice fiecărui loc. Pădurile montane constituie cadrul natural specific pentru ursul care se plimbă în voie, ca un domn stăpânitor, iar în câmpiile văroase bivolul dormitează alene. Enumerația subliniază varietatea și frumusețea pădurilor:

„Aici stejarii, brazii și fagii trufași înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într-o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul”.

Aceste însușiri sunt puse în lumină de epitetul „trufași” și de personificarea „înalță capul lor”.

Deși scriitorul nu folosește o paletă coloristică bogată, sugerează diversitatea cromatică prin cuvinte cu mare forță expresivă: epitetele „felurite”, „cel mai încântător” și comparația „ca un întins curcubeu”.

Frumusețea naturii este descrisă prin imagini vizuale, olfactive și auditive, realizate cu ajutorul epitetelor ornante: „prăpăstioase”, „uriași”, „întunecoase”, „înverzite”, „mirositoare”, „înflorite”, râurile „a căror unde port aurul” și sporesc farmecul și bogăția Ardealului.

După această descriere de ansamblu sunt enumerate bogățiile subsolului:

„În pântecul acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercurul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tuteaua, telurul”.

Precizarea că aurul se vede strălucind până și în noroiul drumurilor scoate în evidență ideea că țara Ardealului este provincia binecuvântată în care se găsește din belșug acest metal prețios. De mare efect în realizarea imaginii vizuale este epitetul exprimat prin verb la modul gerunziu: aurul *strălucind*.

Viziunea unitară asupra țării Ardealului rezultă din simetria descrierii care începe și se termină cu sublinierea privind locul său unic în Europa. Propoziția finală: „Astfel este țara Ardealului” este o concluzie cu valoare de superlativ absolut; din ea transpare mândria națională a prozatorului.

Nicolae Bălcescu a luat din vorbirea vie a poporului cuvinte de mare expresivitate cărora le-a adăugat arhaisme („binecuvântată”, „nalte”, „cătând”) și neologisme („cap d'operă”, „arhitectură”, „naturale”, „centru”, „pedestaluri”, „urne”, „piramidă”, „diademă”, „cataracte”, „armonios”, „minerale”) pentru realizarea descrierii unui colț de țară.

O dovadă a contribuției lui Bălcescu la dezvoltare limbii literare românești este aprecierea făcută de Mihai Eminescu într-un articol din ziarul Timpul (24 nov. 1877): „Limba lui Bălcescu este culmea la care a ajuns românimea îndeobște până astăzi, este o limbă precum au scris-o Alecsandri, Costache Negruzzi, Donici...”

Descriere în proză a unui colț din natură

Traian Coșovei

Născut la 24 martie 1921 la Somova-Tulcea, fiul unui pescar din Delta Dunării, autorul a studiat la București obținând licența în filologie și filozofie. A debutat în 1945 la revista Lumea. A realizat culegeri de reportaje: *Prietenie* (1951), *Împărăția vânturilor* (1954), *Farmecul genezei* (1956), *Sub cerul liber* (1960), *Odă zilnică* (1971), *Mai fericiți decât Ulise* (1974). Din creația autorului mai amintim povestirile și nuvelele *Firul de iarbă* (1965), *Prietenă cu focul și apa* (1969), *Fata cu părul lung* (1972) și romanul *Tânărul meu Ulise* (1966).

Pădurea Letea

De o parte, spre mare, erau stufării, nisipuri; de cealaltă parte, se întindeau bălți, păpurișuri, câmpuri de nisip. În mijlocul întinderilor, în mijlocul nisipurilor potopite de soare, pădurea Letea se ridică stăpânind depărtările, tăcută, neclintită ca un sfînx. Părea o pădure fantastică, o nălucire uriașă, plutind pe imensitatea de nisipuri și stufării.

Jur-împrejur, stăruia liniștea adâncă a pădurii; de jur-împrejur, pe mari depărtări, cerul bătea în verde, oglindind în el pădurea. Nisipurile păreau și ele acoperite cu un abur verde, reflectând zidurile înalte ale pădurii. De undeva, de pe uscat, pădurea aceasta se putea zări ca un țărm îndepărtat, împădurit, de cealaltă parte a mării; putea fi asemuită cu crestele înalte, verzi ale valurilor mării.

Stejari înalți, uriași, frasini și plopuri uriași, cărora nu li se putea zări vârful din pricina altor stejari, arțari, carpeni și frasini, la fel de uriași. Liane uriașe, carpeni de tot felul, viță de vie se cățărau, se împleteau pe arbori, se aruncau dintr-unul într-altul și urcau până se pierdeau în bolțile de deasupra, unde ochiul nu mai putea pătrunde...

Fiecare copac, pădurea întreagă avea o înfățișare neobișnuit de întortocheată, de răsucită. Trecuse, parcă, pe acolo, un năzdrăvan Strâmbă-Lemne și, în joacă, răsucise fiecare copac, fiecare creangă, cu de-amănuntul, încât nu-i scăpase nici o crenguță. Stejari, frasini cu o înălțime amețitoare – pierduți în cer – înfățișau adevărate spirale, încolăciri uriașe în văzduh.

Mă opream lângă un stejar din marginea Hajmacului – așa se numește o parte a pădurii –, îl priveam mult, îi pipăiam coaja crăpată, pietrificată parcă, îi cercetam crengile. Stejarul avea trunchiul mult îngropat în nisip; restul tulpinii, câtă rămânea în aer, era strâmbată în toate părțile. Voise parcă să crească aplecat spre miazăzi: cineva venise și-l răsucise cu vârful spre răsărit. Crescuse îndoit astfel către asfințit, pentru ca să nu-l lase nici așa și să vie să-l întoarcă spre miazănoapte, apoi, din nou, spre miazăzi și pe rând să-l închine tuturor punctelor din roza vânturilor...

Pădurea îmi apărură deodată ca un uriaș cu mii de brațe răsucite în văzduh, căutând să se sprijine de ceva și, negăsind, persevera să se susțină prin puterile ei.

Întrebări și exerciții privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

1. Ce denumește titlul?
2. Cum începe descrierea și ce sentiment izvorăște din contemplarea pădurii?
3. De câte ori și cu ce scop este folosit cuvântul „verde”? Prin ce cuvinte se accentuează ideea că pădurea domină peisajul?
4. Descoperiți substantivele și determinantele acestora, subliniind cum contribuie la crearea impresiei de măreție și de vegetație luxuriantă.
5. Selectați cuvintele prin care autorul imprimă peisajului o notă fantastică.
6. Din ce detalii reiese valoarea de simbol a stejarului din marginea Hajmacului?
7. Selectați cuvintele prin care se revine la imaginea de ansamblu a tabloului și stabiliți asemănările între pădure și existența umană.
8. Ce elemente conferă calitatea de descriere acestei lecturi?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru sublinierea modalității fundamentale de expunere – descrierea

Titlul, alcătuit din substantivul comun „Pădurea” și substantivul propriu „Letea”, denumește un colț din Dobrogea.

Descrierea începe cu menționarea locului unde se află un minunat colț de natură. Pădurea Letea se înalță în mijlocul nisipurilor, bălților, păpurișului și stufărișului Deltei. Ea este învăluită în mister, impresie creată de comparația „ca un sfinx”, de epitetele „tăcută, neclintită”, „fantastică”, de substantivul „o nălucire” și de verbul „plutind”.

Utilizarea cuvântului „verde” de trei ori în formulările „cerul bătea în verde”, „Nisipurile păreau și ele acoperite cu un abur verde”, „crestele înalte, verzi ale valurilor mării” subliniază faptul că pădurea domină cerul, pământul și marea. Ideea este accentuată și de sensul cuvintelor „jur-împrejur” (folosit de două ori), „pe mari depărtări”, „stăruia”, „liniștea adâncă a pădurii”, „cerul-oglundind în el pădurea”.

Măreția peisajului și vegetația luxuriantă sunt scoase în evidență prin următoarele substantive și adjective: „stejari înalți, uriași frasini și plopuri uriași”, „arțari, carpeni și frasini la fel de uriași”, „liane uriașe”, „carpeni de tot felul”.

Cuvintele prin care autorul imprimă peisajului o notă de fabulos sunt: „înfățișare neobișnuit de întortocheată, de răsucită”, „un năzdrăvan Strâmbă-Lemne răsucise fiecare copac, fiecare creangă”. Viziunea fantastică este desăvârșită de următoarele construcții: „Stejari, frasini cu o înălțime amețitoare – pierduți în cer – înfățișau adevărate spirale, încolăciri uriașe în văzduh”.

Stejarul de la marginea Hajmacului este caracterizat prin detaliile „coajă crăpată, pietrificată, trunchiul cel îngropat în nisip, tulpina strâmbată în toate părțile”, ce scot în evidență faptul că arborele a răsărit din vremi străvechi și prin întreaga sa înfățișare poartă pecetea timpurilor al căror martor a fost.

Prin *descriere* Traian Coșovei revine la imaginea naturii atotăpănitoare folosind substantivele „pădurea”, „uriaș”, „mii de brațe”, „puterile” și verbele „apăru”, „să se sprijine”, „să se susțină”, „negăsind”, „persevera”.

În locul substantivului „stejarul” apare substantivul colectiv „pădurea”, comparată „cu un uriaș cu mii de brațe răsucite în văzduh”. Așa cum uriașul copac, negăsind sprijin în nimic, s-a susținut prin propriile puteri, poporul nostru a căutat în sine forța cu care să străbată furtunile istoriei și să rămână mândru și neînvins ca și stejarii din pădurea Letea.

Pădurea Letea este o *descriere* deoarece prezintă aspecte caracteristice ale acestui monument al naturii: mister, farmec neobișnuit și măreție, trăsături care dau naștere sentimentelor de uimire și admirație.

Descriind imaginea feerică a pădurii Letea, prozatorul sădește în sufletele noastre sentimentul de mândrie că trăim într-o țară frumoasă ca un colț de rai și că suntem un neam de oameni puternici și fahuci.

Narațiunea

Costache Negruzzi

Sobieski și românii

*Întrebări și exerciții privind cunoașterea textului
și pentru evidențierea modalității fundamentale de expunere – narațiunea*

1. Ce realitate istorică este înfățișată în această operă literară?
2. Cine narează întâmplările?
3. Observați ce consemnează prozatorul în partea introductivă a povestirii și precizați rolul descrierii și al dialogului în cadrul narațiunii.
4. Ce hotărăște Sobieski în legătură cu Cetatea Neamțului și în ce măsură această decizie influențează desfășurarea narațiunii?
5. Cine se afla în cetate?
6. Prezentați faptele narate.
7. Ce surprind dialogurile dintre bătrân și sol, dintre bătrân și plăieși, dintre tânărul vânător și conducătorul plăieșilor, dintre rege și hatmanul Iablonovski?

*Răspunsuri posibile privind cunoașterea textului și pentru evidențierea
modalității fundamentale de expunere – narațiunea*

Costache Negruzzi a evocat un episod istoric din lupta poporului nostru împotriva polonilor, în secolul al XVII-lea – asediul Cetății Neamțului de către oastea dușmană și rezistența eroică a plăieșilor moldoveni.

Întâmplările sunt narate de scriitor, care se detașează de acțiune și de personaje, realizând astfel prezentarea obiectivă a faptelor (scriitorul este *omniprezent* și *omniscient*).

În partea introductivă a operei se indică timpul acțiunii – sfârșitul lunii septembrie 1686, locul – Cetatea Neamțului și personajele – armata polonă, în fruntea căreia mergea regele Ioan Sobieski, însoțit de hatmanii Iablonovski și Potocki.

Scriitorul accentuează asupra *desfășurării în timp a faptelor*, prin descrierea componenței armatei polone din secolul al XVII-lea, reconstituind astfel culoarea locală. Dialogul dintre rege și cei doi hatmani dă viață faptelor narate și personajelor înfățișate, dinamizând totodată ritmul povestirii.

Prin *descriere* Traian Coșovei revine la imaginea naturii atotstăpânitoare folosind substantivele „pădurea”, „uriaș”, „mii de brațe”, „puterile” și verbele „apăru”, „să se sprijine”, „să se susțină”, „negăsind”, „persevera”.

În locul substantivului „stejarul” apare substantivul colectiv „pădurea”, comparată „cu un uriaș cu mii de brațe răsucite în văzduh”. Așa cum uriașul copac, negăsind sprijin în nimic, s-a susținut prin propriile puteri, poporul nostru a căutat în sine forța cu care să străbată furtunile istoriei și să rămână mândru și neînvins ca și stejarii din pădurea Letea.

Pădurea Letea este o *descriere* deoarece prezintă aspecte caracteristice ale acestui monument al naturii: mister, farmec neobișnuit și măreție, trăsături care dau naștere sentimentelor de uimire și admirație.

Descriind imaginea feerică a pădurii Letea, prozatorul sădește în sufletele noastre sentimentul de mândrie că trăim într-o țară frumoasă ca un colț de rai și că suntem un neam de oameni puternici și falnici.

Narațiunea

Costache Negruzzi

Sobieski și românii

*Întrebări și exerciții privind cunoașterea textului
și pentru evidențierea modalității fundamentale de expunere – narațiunea*

1. Ce realitate istorică este înfățișată în această operă literară?
2. Cine narează întâmplările?
3. Observați ce consemnează prozatorul în partea introductivă a povestirii și precizați rolul descrierii și al dialogului în cadrul narațiunii.
4. Ce hotărăște Sobieski în legătură cu Cetatea Neamțului și în ce măsură această decizie influențează desfășurarea narațiunii?
5. Cine se afla în cetate?
6. Prezentați faptele narate.
7. Ce surprind dialogurile dintre bătrân și sol, dintre bătrân și plăieși, dintre tânărul vânător și conducătorul plăieșilor, dintre rege și hatmanul Iablonovski?

*Răspunsuri posibile privind cunoașterea textului și pentru evidențierea
modalității fundamentale de expunere – narațiunea*

Costache Negruzzi a evocat un episod istoric din lupta poporului nostru împotriva polonilor, în secolul al XVII-lea – asediul Cetății Neamțului de către oastea dușmană și rezistența eroică a plăieșilor moldoveni.

Întâmplările sunt narate de scriitor, care se detașează de acțiune și de personaje, realizând astfel prezentarea obiectivă a faptelor (scriitorul este *omniprezent* și *omniscient*).

În partea introductivă a operei se indică timpul acțiunii – sfârșitul lunii septembrie 1686, locul – Cetatea Neamțului și personajele – armata polonă, în fruntea căreia mergea regele Ioan Sobieski, însoțit de hatmanii Iablonovski și Potočki.

Scriitorul accentuează asupra *desfășurării în timp a faptelor*, prin descrierea componenței armatei polone din secolul al XVII-lea, reconstituind astfel culoarea locală. Dialogul dintre rege și cei doi hatmani dă viață faptelor narate și personajelor înfățișate, dinamizând totodată ritmul povestirii.

Aflând de la hatmanul Potoțki că în vreme de război domnii Moldovei își adăposteau averile în cetate, regele hotărăște să o cucerească, în ciuda sfaturilor înțelepte ale lui Iablonovski care-i amintește că ei „au tunuri de câmp și nu de asalt”.

În cetate se aflau 18 plăieși trimiși de ispravnicul de Neamț pentru a o apăra în locul garnizoanei care se găsea la Fălciu pe lângă domnul Cantemir.

Faptele narate sunt: pregătirea plăieșilor pentru luptă, solia poloneză, răspunsul plăieșilor, lupta dintre cele două tabere, închinarea cetății, hotărârea pripită a regelui de a-i spânzura, schimbarea deciziei acestuia la intervenția hatmanului Iablonovski, eliberarea românilor, urcarea plăieșilor în munți și plecarea polonilor spre țara lor.

Această operă literară este o *narațiune* deoarece *povestește o întâmplare* – asediul Cetății Neamțului – *urmărind succesiunea faptelor în desfășurarea lor gradată*.

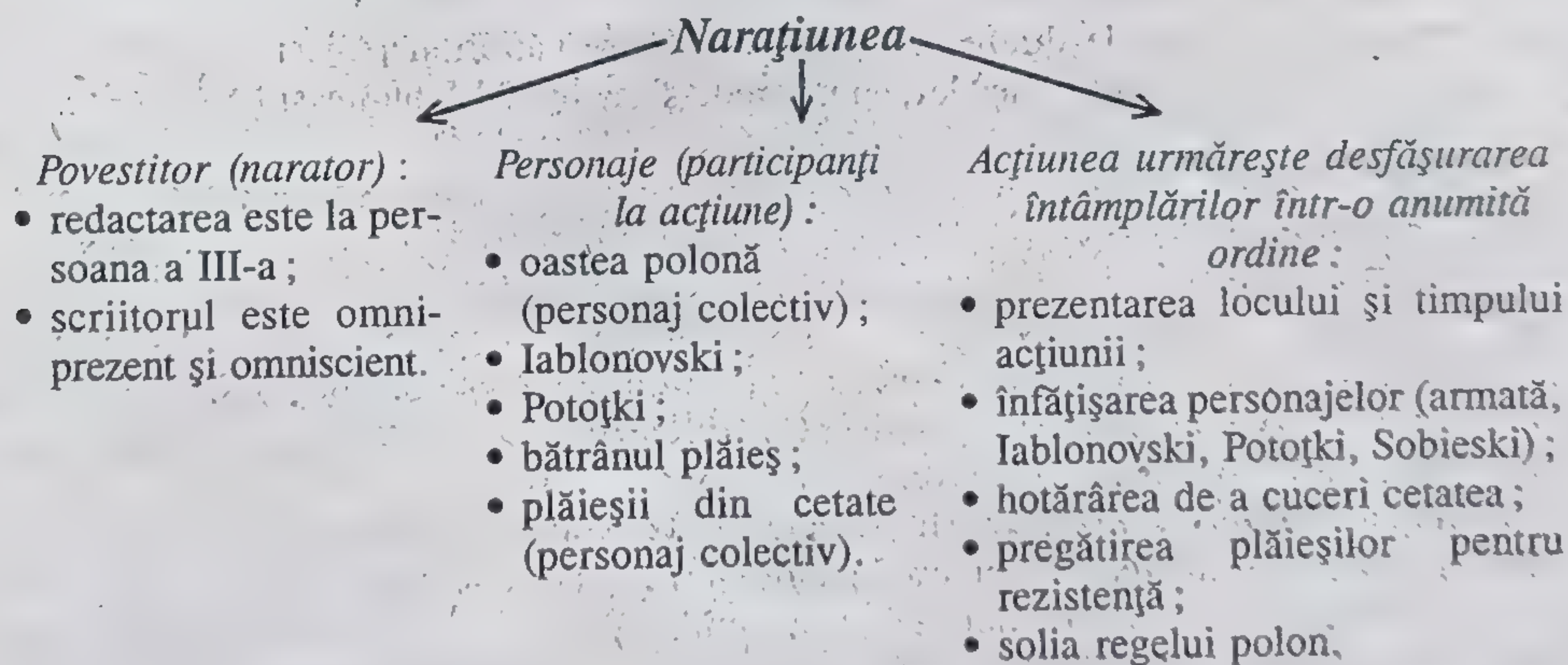
Pentru că timpul când se petrec evenimentele ocupă un loc foarte important în cadrul *narațiunii*, scriitorul insistă asupra acestui factor prin mai multe mijloace și în mod diferit. Inițial precizează timpul retragerii oștirii polone „...pe la sfârșitul lui septembrie 1686”. *Ideea de temporalitate* se accentuează prin observații cu caracter documentar asupra organizării armatei polone care trimit la secolul al XVII-lea, apoi tangențial amintește că la cârma Moldovei era domnitorul Cantemir aflat atunci la Fălciu, „unde tăbărâse armia turcească”.

Fiind o *narațiune*, *prozatorul prezintă atitudini și trăsături sufletești ale personajelor care determină desfășurarea faptelor*.

Hotărârea de a cuceri cetatea este determinată de trufia regelui, care se simțea umilit că fusese nevoit să se retragă pentru a doua oară din fața turcilor, a tătarilor și a moldovenilor.

Calitățile sufletești ale plăieșilor – demnitatea, cutezanța, dorința de libertate și disprețul față de lăcomia regelui polon – stau la baza pregătirilor de apărare a cetății și îi însuflețesc pe români în timpul celor cinci zile de luptă îndârjită.

Deznodământul neașteptat se datorează schimbării atitudinii lui Sobieski față de plăieși. După un moment de maximă tensiune, când regele poruncise pregătirea sfârșitului umilitor al plăieșilor prin ștreang, ca al tâlharilor, nu prin sabie ca al vitejilor, acțiunea își schimbă cursul. Deși „turbat de mânie” că numai nouăsprezece oameni au avut îndrăzneala să i se împotrivescă timp de cinci zile și să-i omoare nenumărați luptători, regele este receptiv la intervenția lui Iablonovski. Fiind un om cu simțul onoarei, îi mulțumește hatmanului că l-a împiedicat să-și calce cuvântul dat plăieșilor, îi laudă pentru vitejia și cutezanța lor, îi îndeamnă să povestească tuturor despre curajul lor și-i lasă să plece liberi.

Trăsăturile narațiunii *Sobieski și românii* sunt:

- [-] relatarea obiectivă de către autorul omniscient și omniprezent;
- [-] situarea acțiunii în timp;
- [-] prezentarea faptelor și situațiilor determinate de atitudine și sentimentele personajelor.

Dialogul

Ion Creangă (1839-1889)

„Într-o vreme când existența scriitorului era din ce în ce mai grea, din ce în ce mai tristă, Creangă scrie *Amintirile* cu un sentiment de profundă melancolie după timpurile minunate ale copilăriei, dar și cu plăcerea neasemuită de a se cufunda în primele impresii luminoase și trainice, și de a zugrăvi, așa cum îl vedea cu ochii maturității, oamenii primului său univers.

Cartea Amintirilor lui Creangă n-a fost pentru autorul ei decât o modalitate de a trăi încă o dată în mediul cel mai prielnic vieții lui.”

(Zoe Dumitrescu-Bușulenga)

Ion Creangă s-a născut la 10 iunie 1839, în satul Humulești din județul Neamț, fiind fiul lui Ștefan a Petrei și al Smarandei, fiica lui David Creangă din satul Pipirig.

Între anii 1846 și 1855 urmează școala primară la Humulești, la Broșteni, școala domnească de la Târgu Neamț și școala de la Fălticeni. Între 1855 și 1858 frecventează cursurile Seminarului de la Școala din Iași, apoi studiază la Școala normală din Iași, după absolvire fiind numit institutor în acest oraș.

În anul 1875 îl cunoaște pe Eminescu, iar poetul îl introduce la *Junimea* (societate literară de prestigiu care și-a desfășurat activitatea la Iași) și îl ajută să debuteze în revista *Convorbiri literare* (la 1 octombrie 1875 cu *Soacra cu trei nurori*), unde își va publica și celelalte povestiri și povești.

Se stinge la 31 decembrie 1889 și este înmormântat la Iași, în cimitirul Eternitatea.

Între 1890 și 1892 apar *Scrierile lui Ion Creangă* în două volume (cu o prefață de A.D. Xenopol).

Bojdeuca din Iași – devenită muzeu – este mărturia trecerii lui Creangă prin această veche așezare de cultură românească, unde el însuși a scris pagini nemuritoare și s-a pătruns de strălucirea geniului eminescian.

Creația literară a lui Ion Creangă se compune din *Povești*, *Povestiri* și *Amintiri din copilărie*. Cele mai cunoscute povești ale scriitorului sunt: *Povestea lui Harap-Alb*, *Povestea porcului*, *Dănilă Prepeleac*, *Povestea lui Stan Pățitul*, *Fata babel și fata moșneagului*, *Punguța cu doi bani*, *Capra cu trei iezi*. Dintre povestiri amintim: *Cinci pâni*, *Acul și barosul*, *Povestea unui om leneș*, *Soacra cu trei nurori*. Un loc aparte în cadrul povestirilor îl ocupă *Moș Ion Roată și Unirea*, *Moș Ion Roată și Vodă Cuza*, și nuvela *Moș Nichifor Coșcariul*.

Amintiri din copilărie

Întrebări și exerciții pentru cunoașterea textului

Mă trezește mama într-o dimineață din somn, cu vai-nevoie, zicându-mi: „Scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe cucul armenesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?...”. Căci așa ne amăgea mama cu o pupăză care-și făcea cuib, de mulți ani, într-un tei foarte bătrân și scorbuos, pe coasta dealului, la moș Andrei, fratele tatei cel mai mic. Și numai ce-o auzeai vara: „Pu-pu-pup! Pu-pu-pup!” des-diminează, în toate

1. Care este semnificația titlului?
2. Ce înfățișează fragmentul? La ce număr și persoană sunt verbele din fragment?
3. Ce se consemnează în primul alineat?

zilele, de vuia satul. Și cum mă scol, îndată mă și trimite mama cu demâncare în țarină, la niște lingurari ce-i aveam tocmiți prășitori, tocmai în Valea Sacă, aproape de Topliță. Și pornind eu cu demâncarea, numai ce și aud pupăza cântând:

– Pu-pu-pup! Pu-pu-pup! Pu-pu-pup!

Eu, atunci, să nu-mi caut de drum înainte? Mă abat pe la tei, cu gând să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dânsa; nu numaidecât pentru pupat, cum zicea mama, ci pentru că mă scula în toate zilele cu noaptea-n cap din pricina ei. Și cum ajung în dreptul teiului, pun demâncarea jos în cărare pe muchea dealului, mă sui încetisor în tei, care te adormea de mirosul... floarei, bag mâna în scorbură, unde știam, și norocul meu!... găbuiesc pupăza pe ouă și zic plin de mulțămire: „Taci, leliță, că te-am căptușit eu; îi mai pupa tu și pe dracul de-acum!”. Și când aproape să scot pupăza afară, nu mai știu cum se face, că mă spariu de creasta ei cea rotată de pene, căci nu mai văzusem pupăza până atunci, și-i dau iar drumul în scorbură. Și cum stam eu acum și mă chiteam în capul meu că șerpe cu pene nu poate să fie, după cum auzisem, din oameni, că se află prin scorbură câteodată și șerpi, unde nu mă îmbărbătez în sine-mi și iar bag mâna să scot pupăza... pe ce-a fi...; dar ea, sărmana, se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburei, undeva, căci n-am mai dat de dânsa nicăiri; parcă intrase în pământ. Măi! anapăda lucru ș-aista, zic eu înciudat, scoțând căciula din cap și tuflind-o în gura scorburei. Apoi mă dau jos, caut o lespede potrivită, mă sui cu dânsa iar în tei, îmi ieu căciula și în locul ei pun lespede, cu gândul c-a ieși ea pupăza de undeva până m-oi întoarce eu din țarină. După aceea mă dau iar jos și pornesc repede cu demâncarea la lingurari...

.....
Și scăpând eu cu obraz curat, îmi ieu traista cu blidele, pornesc spre sat, mă abat iar pe la tei, mă sui într-însul, pun urechea la gura scorburei și aud ceva zbatându-se înăuntru. Atunci ieu lespede cu îngrijire, bag mâna și scot pupăza, vlăguită de atâta zbucium; iar ouăle, când am vrut să le ieu, erau toate numai o chisăliță. După asta vin acasă, leg pupăza de picior c-o ață și-o îndosesc de mama vro două zile în pod prin cele putini hârbutite; și una-două, la pupăza, de nu știau cei din casă ce tot caut prin pod așa des. Însă a două zi după asta, iaca și mătușa Măriuca lui moș Andrei vine la noi, c-o falcă-n ceriu și cu una-n pământ, și se ia la ciondănit cu mama din pricina mea:

– Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește

4. Naratorul reconstituie cu fidelitate gesturile, gândurile și sentimentele lui Nică în momentul când prinde pupăza. Selectați cuvintele și expresiile prin care sunt consemnate secvențele acestui moment.

5. Căutați verbele care arată ce face Nică după ce duce mâncarea la lingurari.

6. Care sunt urmările prinderii pupezei?

des-dimineată la lucru de atâția ani? Grozav era de tulburată, și numa nu-i venea să lăcrămeze, când spunea aceste. Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama nu știa de asta nici cu spatele.

– Ce spui, cumnată? Da că l-aș ucide în bătaie, când aș afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine, că ți-l ieu eu la depănat.

– Nici te mai îndoi despre asta, cumnată Smarandă, zise mătușa, căci de zbânțuitul ista al dumitale nimica nu scapă! Ce mai atâta? Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o; gâtul îmi pun la mijloc!

Eu, fiind ascuns în cămară, cum-aud unele ca aceste, iute mă sui în pod, umflu pupăza de unde era, sai cu dânsa pe sub streșina casei și mă duc de-a dreptul în târgul vitelor, s-o vând, căci era tocmai luna, într-o zi de târg. Și cum ajung în iarmaroc, încep a mă purta țănoș printre oameni, de colo până colo, cu pupăza-n mână; că doar și eu eram oleacă de fecior de negustor. Un moșneag nebun, c-o vițică de funie, n-are ce lucra:

– De vânzare-ți e găinușa ceea..., măi băiete?

– De vânzare, moșule!

– Și cât cei pe dânsa?

– Cât crezi și dumneata că face!

– Ia ad-o-ncoace la moșul, s-o drămluiască!

Și cum i-o dau în mână, javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă atunci frumușel ața de la picior; apoi mi-o arucă-n sus, zicând: „Iaca poznă, c-am scăpat-o!”. Pupăza zbră! pe-o dugheană și, după ce se mai odihnește puțin, își ie apoi drumul în zbor spre Humulești și mă lasă mare și devreme cu lacrimile pe obraz, uitându-mă după dânsa! Eu, atunci, haț! de sumanul moșneagului, să-mi plătească paserea...

– Ce gândești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului? Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul? Că nu scapi nici cu giunca asta de mine! Înțeles-ai? Nu-ți paie lucru de șagă!

Și mă băgam în ochii moșneagului, și făceam un tărăboi, de se strânsese lumea ca la comedie împrejurul nostru; dă, iarmaroc nu era?!

– Dar știi că ești amarnic la viață, măi băiete?! zise moșneagul de la o vreme, râzând. În ce te bizui de te îndârjești așa, nepoate? Dec! nu cumva ai pofti să-mi iei vițica pentr-un cuc arminesc? Pesemne te mănâncă spinarea, cum văd eu, măi țiică, și ia acuș te scarpin, dacă vrei, ba ș-un topor îți fac, dacă mă crezi, de-i zice „aman, puiule!” când îi scăpa din mâna mea!

– Dă pace băietului, moșule, zise un humuleștean de-ai noștri, că-i feciorul lui Ștefan a Petrei, gospodar de la noi din sat, și ți-i găsi beleaua cu dânsul pentru asta...

7. Cum reacționează mama când aude bănuielile cumnatei?

8. Ce-i vine în gând lui Nică atunci când află ce-l așteaptă?

9. Cum este prezentată întâmplarea din iarmaroc?

10. Ce atitudine ia moșul față de îndârjirea lui Nică?

– He, he! să fie sănătos dumnealui, om bun; d-apoi chitești dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei? zise moșneagul; chiar mai dinioarea l-am văzut umblând prin târg, cu cotul subsuoară, după cumpărat sumani, cum îi e negustoria, și trebuie să fie pe-aici undeva, ori în vro dugheană la băut adălmașul. Apoi bine că știu a cui ești, măi țică! Ian stăi oleacă, să te duc eu la tată-tău și să văd, el te-a trimes cu pupăzi de vânzare, să spurci iarmarocul?

Toate ca toatele, dar când am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muierat gura. Apoi încet-încet m-am furișat printre oameni, și unde-am croit-o la fugă spre Humulești, uitându-mă înapoi să văd nu mă ajunge moșneagul? Căci îmi era acum a scăpare de dânsul, drept să vă spun. Vorba ceea: „Lasă-l, măi! L-aș lăsa eu, dar vezi că nu mă lasă el acum!”. Tocmai așa pățisem și eu; ba eram încă bucurat că am scăpat numai cu-atâta. Bine-ar fi s-o pot scoate la capăt, măcar așa, cu mama și cu mătușa Măriuca, gândeam eu, bătându-mi-se inima, ca-ntr-un iepure, de frică și de osteneală.

Și când ajung acasă, aflu că tata și mama erau duși în târg; și frații îmi spun, cu spăimă, că-i poznă cu mătușa lui moș Andrei: a sculat mai tot satul în picioare din pricina pupăzei din tei; zice că i-am fi luat-o noi, și pe mama a pus-o în mare supărare cu asta. Știi că și mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om; nu-i o femeie de înțeles, ca mătușa Anghilița lui moș Chiriac, s-a mântuit vorba. Și cum îmi spuneau ei îngrijiți, numai ce și auzim cântând în tei:

„Pu-pu-pup! Pu-pu-pup! Pu-pu-pup!”.

Soră-mea Catrina zice atunci cu mîierare:

– I-auzi, bădiță! Doamne, cum sunt uniia de năpăstuiesc omul chiar pe sfânta dreptate!

– Mai așa, sorioară! ... Dar în gândul meu: „Când ați ști voi câte a pățimit, sireaca, din pricina mea, și eu din pricina ei, i-ați plânge de milă!”.

Zahei însă ne lăsase vorbind și se că' mai dusesse în târg, după mama, să-i spuie bucuria despre pupăză...

Și a doua zi, marți..., făcând mama un cuptior zdravăn de alivenci și plăcinte cu poalele-n brâu, și părpălind niște pui tineri la frigare, și apoi tăvălindu-i prin unt, pe la prânzul cel mic, cheamă pe mătușa Măriuca lui moș Andrei la noi și-i zice cu dragă inimă:

– Doamne, cumnățică-hăi, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată, luându-se după gurile cele răle! Ia poftim, soro, mai bine să mâncăm ceva din ce-a dat Dumnezeu, să cinstim câte-un pahar de vin în sănătatea gospodărilor noștri și:

„Cele răle să se spele, Cele bune să s-adune; Vrajba dintre noi să piară, și neghina din ogoară”.

11. Ce gând îl stăpânește pe băiat când aude că s-ar putea să dea ochii cu tatăl său?

12. Prin ce stări sufletești trece Nică după ce se întoarce acasă?

13. Din ce observații rezultă faptul că nu-i de glumit cu mătușa Măriuca?

14. Cum se destinde atmosfera din familia lui Nică?

15. Ce dezvăluie episodul împăcării cu mătușa Măriuca?

Căci, dac-ai sta să faci voie rea la toate, zău, ar trebui de la o vreme s-apuci câmpii!

– Așa, cumnată dragă, zise mătușa Măriuca, strângând cu nedumerire din umere, când se puna la masă. Văzut-ai dumneată? Să mai pui altă dată temei pe vorbele oamenilor!

Apoi începem cu toții a mânca. Și alții ca alții, dar eu știu că mi-am pus bine gura la cale, să-mi fie pe toată ziua.

Răspunsuri posibile la întrebările și exercițiile pentru cunoașterea textului

Titlul, alcătuit din substantivul comun „Amintiri”, la plural, nearticulat și determinantul „din copilărie” – substantiv comun, singular, cazul acuzativ, nearticulat, precedat de prepoziție –, sugerează faptul că scriitorul a selectat doar o parte din întâmplările copilăriei sale, care au caracter de generalitate, deoarece, evocând propria copilărie, Creangă a înfățișat „copilăria copilului universal”.

Opera este alcătuită din patru părți: primele trei au apărut în revista *Convorbiri literare* între anii 1881 și 1882 și partea a patra a fost publicată postum, în anul 1892.

Fragmentul aparține părții a doua, povestește o întâmplare hazlie despre furatul unei pupeze de către Nică și prezintă încercările sale de a o vinde în iarmaroc.

Majoritatea verbelor din fragment sunt la persoana I, singular, deoarece scriitorul apare în rolul povestitorului narând întâmplări al căror erou sau martor este el însuși – scriitor-narator.

Evocarea începe prin explicarea cauzei pentru care Nică se hotărăște să fure pupăza. Mama îi scula pe el și pe frații săi înainte de răsăritul soarelui, motivând că pupăza, ceasornicul satului, vestea începutul zilei. Din vorbele mamei reiese dorința ei de a-și crește copiii în spiritul hărniciei; ea socotea că este o rușine să-i prindă zorile dormind.

Naratorul consemnează cu fidelitate gesturile, gândurile și sentimentele lui Nică în momentul prinderii pupezei prin următoarele cuvinte și expresii: „Mă abat pe la tei, cu gând să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dânsa; ...pun demâncarea jos în cărare”, „mă sui încetișor în tei”, „bag mâna în scorbură, norocul meu! ..., găbuiesc pupăza pe ouă”. Nică se sperie de creasta rotată a păsării, gândindu-se că s-ar putea să fie un șarpe în scorbură, dar după o clipă de gândire înțelege că spaima lui este fără temei. Zbuciumul său este subliniat printr-un mare număr de verbe din notațiile: „mă chiteam”, „scot (căciula)” și o „tuflesc (în gura scorburii)”, „bag mâna”, „mă dau jos”, „caut (o lespede)”, „mă sui (cu dânsa iar în tei)”, „îmi iau (căciula)”, „pun (lespedea)”, „mă dau jos”, „pornesc (repede cu demâncarea la lingurari)”.

După ce duce lingurarilor mâncarea, grija lui Nică este să afle ce s-a întâmplat cu pupăza și să o prindă. Preocuparea sa este subliniată de sensul verbelor „mă abat (iar pe la tei)”, „pun urechea (la gura scorburii)”, „îmi iau (lespedea)”, „bag mâna și scot (pupăza)”, „vin (acasă)”, „leg (pupăza de picior)”, „(o) îndosesc (în pod)”.

Dialogul dintre mătușa Măriuca și Smaranda Creangă scoate în evidență indignarea cumnatei că Nică a îndrăznit să fure pupăza – stare sufletească subliniată prin observațiile „grozav era de tulburată” și „numa nu-i venea să lăcrămeze”.

Mama este uluită că fiul ei ar fi putut să aibă asemenea îndrăzneală și în același timp este hotărâtă să-l pedepsească aspru, mărturisind, plină de amărăciune și de mânie că l-ar ucide în bătaie dacă ar afla că el a prins pupăza, să o chinuiască.

Auzind ce-l așteaptă, lui Nică îi vine în gând să vândă pupăza, de aceea o scoate din pod din „cele putine hârbiute” și se duce cu ea la târg.

Întâmplarea din iarmaroc este prezentată cu mult haz.

Nică se poartă „țanțoș” printre oameni pentru că se considera „oleacă de fecior de negustor”. Un moșneag hâtru cu o vițică de funie spune că vrea să cumpere pupăza, i-o cere pentru ca să o „drămăluiască” și îi dă drumul prefăcându-se că a scăpat-o. Purtarea moșului dezlanțuie furia lui Nică – gesturile băiatului scot în evidență comicul situației și înversunarea cu care urmărește să-și dovedească priceperea și seriozitatea de negustor: „Eu atunci, haț! de sumanul moșneagului”, „să-mi plătească paserea”, „Și mă băgam în ochii moșneagului, și făceam un tăraș, de se strânsese lumea ca la comedie împrejurul nostru”.

Bătrânul râde de îndârjirea lui Nică, încearcă să-l facă să înțeleagă că îndrăzneala lui de a-i lua vițica pentru un cuc armenesc este de tot hazul, apoi îl amenință cu bătaia, în cuvinte care, la rândul lor, stârnesc râsul. Când moșul află că este feciorul lui Ștefan a Petrei îi spune că-l va duce la dânsul să-l întrebe dacă el l-a trimis cu pupăza în târg.

Dacă la început Nică se purta mândru prin iarmaroc și-și apăra cu strășnicie condiția de negustor, cerând cu îndrăzneală plata pentru marfa lui, când aude de tatăl său se furișează printre oameni și o ia la fugă spre Humulești, singurul gând fiind să scape și de pedeapsa tatălui și de bănuielile mătușii Măriuca.

Întorcându-se acasă află cu mare spaimă de la frații și surorile lui că părinții sunt duși la târg, iar mătușa a umplut satul cu învinuirea că el a furat pupăza.

Auzind cântecul neașteptat al puzezei, frații lui Nică rămân uimiți, Catrina se miră cum poate să cadă năpasta asupra omului „chiar pe sfânta dreptate”, iar Zahei dă fuga în târg să ducă mamei vestea cea bună. Nică se prefacă că împărtășește părerea Catrinei despre nevinovăția sa, dar în gând cugetă la chinurile prin care au trecut el și, mai ales, sărmana pupăză.

Împăcarea cu mătușa Măriuca scoate în evidență firea deschisă a românilor și dorința de înțelegere cu semenii lor. Cadrul întâlnirii în care se restabilește pacea surprinde realități specifice vieții țaranului: mama face „un cuptor zdravăn de alivenci și plăcinte cu poalele-n brâu, și pârpalind niște pui tineri la frigare, tăvălindu-i prin unt”, o poartă pe mătușa Măriuca pe la prânzul cel mic să ospăteze și să cinstească după datină. Urările de bună înțelegere se fac prin cuvinte populare pline de înțelepciune: „Cele rele să se spele, Cele bune să s-adune; Vrajba dintre noi să piară și neghina din ogoară”.

Vorbele frumoase și bucatele gustoase aduc liniștea și voia bună în familie.

Cunoscând viața țaranului sub toate aspectele, folosind resursele nebanuite ale limbii populare, prozatorul evocă fidel atmosfera satului, zburdălnicia copilului, relațiile de familie, încât devenim părtașii întâmplărilor pline de veselie care i-au luminat copilăria și re trăim farmecul vârstei candorii.

Funcțiile dialogului în Amintiri din copilărie

În opera *Amintiri din copilărie* de Ioan Creangă se îmbină cele trei moduri de expunere: caracterul de evocare impune folosirea *narațiunii*, pentru înfățișarea personajelor și a tablourilor de natură se utilizează *descrierea*, iar *dialogul* imprimă caracter scenic și dă viață povestirii.

Frumusețea fragmentului constă în naturalețea cu care prozatorul evocă întâmplarea, privind-o cu multă simpatie și umor. Scriitorul apare ca narator, dar și ca personaj, joacă rolul de copil, îndemnând cititorul, cu fină ironie și cu duioșie, să re trăiască farmecul vârstei de aur a copilului dintotdeauna și de pretutindeni.

Împletirea narațiunii cu dialogul imprimă povestirii caracter de spectacol.

Dialogul dă impresia că personajele se află în fața noastră pe o scenă unde își joacă rolul de actori – replicilor verbale adăugându-li-se gesturile, mimica și intonația.

Personajele sunt: mama, mătușa Măriuca, moșneagul din iarmaroc, frații și surorile (personaje episodice), Nică – eroul principal (protagonistul).

- M-ai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește des-dimineată la lucru de atâtia ani?

Grozav era de tulburată, și numa nu-i venea să lăcrămeze, când spunea aceste. Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama nu știa de asta nici cu spatele.

- Ce spui, cumnată? Da că l-aș ucide în bătaie, când aș afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine, că ți-l ieu eu la depănat.

- Nici te mai îndoi despre asta, cumnată Smarandă, zice mătușa, căci de zbânțuitul ista al dumitale nimica nu scapă! Ce mai atâta? Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o; gâtul îmi pun la mijloc!

- De vânzare-ți e găinușa ceea..., măi băiete?

- De vânzare, moșule!
- Și cât cei pe dânsa?
- Cât crezi și dumneata că face!
- Ia ad-o-ncoace la moșul, s-o drămluiască!

Limbajul și intonația din această secvență de dialog exprimă cauza întâmplării (intriga în cadrul narațiunii) – furtul pupezei – și contribuie la caracterizarea personajului principal. Cuvintele de nemulțumire spuse pe un ton de sfadă, fără nici o introducere, arată că mătușa Mărioara este o femeie aprigă, care nu trece cu vederea greșelile altora. Imaginea sa este schițată prin notațiile „...vine la noi, cu o falcă-n ceriu și cu una-n pământ, și se ia la ciondănit cu mama din pricina mea”.

Replica mamei exprimă nedumerirea, stare sufletească reflectată prin propoziția interogativă „Ce spui, cumnată?”. Totodată întrebarea sugerează o nuanță de îndoială. Prin folosirea verbelor la modul condițional-optativ – „(l)-aș ucide”, „aș afla” – și propoziția condițională „când aș afla” („când” – sens de dacă) se insistă asupra neîncrederii că Nică ar fi fost în stare de o asemenea faptă. Expresiile populare „las' pe mine că ți-l ieu la depănat” definesc pedeapsa exemplară în cazul că bănuielile cumnatei sunt adevărate.

Răspunsul mătușii Mărioara întărește ideea că ea este o femeie aspră, convinsă de vinovăția băiatului. Își argumentează acuzația spunând că Nică este „zbânțuit” și că a aflat de la cineva că el a furat pupăza. Certitudinea ei se evidențiază prin adverbul „nici” și prin expresia populară „gâtul îmi pun la mijloc” și prin caracterul exclamativ al frazei.

Narațiunea urmărește faptele lui Nică după ce a auzit discuția dintre Smaranda și mătușa Măriuca. Înfricoșat, se suie în pod, ia pupăza și pleacă în iarmaroc să o vândă. Firul epic este întrerupt de dialogul dintre Nică și moșneagul din târg, modalitate de expunere care contribuie aici la caracterizarea personajelor și la realizarea comicului de situație.

Din întrebarea adresată de moșneag reiese că acesta era un om hâtru. Prin substantivul și determinantul său „găinușa ceea” se exprimă fina ironie a celui care înțelege din capul locului situația, dar se preface că nu-și dă seama de realitate și e interesat să cumpere și se angajează într-un joc hazliu.

Răspunsul formulat în propoziția exclamativă indică semeția lui Nică, siguranța de sine și bucuria că a găsit cu ușurință un cumpărător pe care să-l păcălească.

Cuvintele moșneagului îl conving că poate face lesne târgul, pentru că Nică este naiv și nu-și dă seama de cursa în care este atras. Firescul dialogului între un vânzător și un cumpărător sporește comicul de situație.

Replicile scurte, naturalețea limbajului, nuanțarea trăirilor – realizată și prin folosirea semnelor de punctuație, la care se adaugă intervențiile autorului cu valoarea unor indicații scenice – contribuie la evocarea plastică a întâmplării.

- Ce gândești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului? Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul? Că nu scapi nici cu giunca asta de mine! Înțeles-ai? Nu-ți paie lucru de șagă!

Și mă băgam în ochii moșneagului, și făceam un tărăboi, de se strânsese lumea ca la comedie împrejurul nostru; dă, iar maroc nu era?!

- Dar știi că ești amarnic la viață, măi băiete? ! zise moșneagul de la o vreme, râzând. În ce te bizui de te îndârjești așa, nepoate? Dec! nu cumva ai pofti să-mi iei vițica pentru-un cuc arminesc? Pesemne te mănâncă spinarea, cum văd eu, măi țică, și ia acuș te scarpin, dacă vrei, ba ș-un topor îți fac, dacă mă crezi, de-i zice „aman, puiule!” când îi scăpa din mâna mea!

Dialogul care urmează după ce moșneagul i-a dat drumul pupezei accentuează comicul de situație - nici în acel moment Nică nu-și dă seama că a fost păcălit și se poartă în continuare ca un negustor nemulțumit că a fost păgubit. Supărarea sa se exprimă prin trei interogații acuzatoare adresate falsului cumpărător pe care-l consideră om necinstit și-i pretinde să-l despăgubească. Mânia crescândă se deduce din tonul categoric al băiatului și din utilizarea termenilor negustorești și expresiilor populare: „marfa”, „nu ți-a fost de cumpărat”, „nu scapi cu giunca ceea”, „nu-ți paie lucru de șagă”. Copilul, considerându-se negustor adevărat, venit cu marfă la târg, caută cu tot dinadinsul să-și înspăimânte cumpărătorul.

Impresia de autenticitate este sporită prin replicile bătrânului care simulează că se întreabă, se miră de îndârjirea băiatului și continuă să-și joace rolul, prefăcându-se că-l amenință cu bătaia.

Comicul de limbaj dă savoare momentului: „te mănâncă spinarea”, „ia acuș te scarpin, ba ș-un topor îți fac”. Situația hazlie în care se află Nică reiese din contrastul dintre ceea ce vrea să pară el și ceea ce este în realitate „măi țică”, „puiule”, cum îl consideră moșneagul.

Scena din iar maroc este atât de vie, încât dă cititorului impresia de realitate la care participă sufletește cu mare intensitate. Caracterul verosimil al narațiunii rezultă din folosirea propozițiilor scurte, exclamative și interogative, a interjecțiilor („Hei, hei!”, „Ia”, „iaca”, „zbr”, „ha”), a cuvintelor și a expresiilor populare utilizate în vorbirea directă.

Dialogul :

- întregește narațiunea ;

- ajută la caracterizarea personajelor ;

- contribuie la realizarea comicului ;

- imprimă autenticitate narațiunii ;

- realizează implicarea afectivă a cititorului.

Ion Luca Caragiale (1852-1912)

„Marele dramaturg atacă o formă literară nouă : schișa dialogată, de o mare concentrație, adevărate scenete, care mai târziu au fost puse direct în scenă. În aceste giuvaere... arta lui atinge acea densitate esențială, în caracterizarea oamenilor și moravurilor timpului...”

(Șerban Cioculescu)

Vizită...

Întrebări pentru cunoașterea textului

M-am dus de Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietină, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilăș foarte drăguț, de vreo opt anișori. N-am voit să merg cu mâna goală și i-am dus băiețelului o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică. Atențiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele și mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori în uniformă de mare ținută. După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre sorții agriculturii – d. Popescu, tatăl, este mare agricultor –, despre criză ș.cl. Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că de la o vreme i se urăște chiar unei femei cu petrecerile, mai ales când are copii.

– Să-ți spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea; acu, de când s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educație. Și nu știi dv. bărbafii cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!

Pe când doamna Popescu-mi expune părerile ei sănătoase în privința educației copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răgușită de femeie bătrână:

– Uite, conică, Ionel nu s-astâmpără!

– Ionel, strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

Apoi, către mine încet:

– Nu știi ce ștregar se face... și deștept...

Dar vocea de dincolo adaugă:

– Conică! uite! Ionel vrea să-mi răstoarne mașina! ... Astâmpără-te, că te arzi!

– Ionel, strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mamă!

– Sări, conică! varsă spirtul! s-aprinde!

1. La ce persoană sunt, narate faptele?

2. Observați timpul, locul desfășurării întâmplărilor și personajele!

3. Ce problemă pune în discuție doamna Popescu?

4. Menționați primul moment din timpul vizitei care scoate în evidență obrăznicia lui Ionel.

- Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el. Dar pe când vrea să iasă pe ușe, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luând o poză foarte marțială. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...

- Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină când face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama? Vrei să moară mama?

- Dar - întrerup eu - pentru cine ați poruncit cafea, madam Popescu?

- Pentru dumneata.

- Da de ce vă mai supărați?

- Da ce supărare!

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maiorașul, îl sculpă, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută militărește și merge într-un colț al salonului unde, pe două mese, pe canapea, pe foteluri și pe jos, stau grămadă fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trâmbiță și o tobă. Atârână toba de gât, suie pe un superb cal vânăt rotat, pune trâmbița la gură și, legănându-se călare, începe să bată toba cu o mână și să sufle-n trâmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n-aud nimica. Îi răspund totuși că nu cred să mai ție mult gerul așa de aspru; ea n-aude nimica.

- Ionel! Ionel!! Ionel!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumealui! Nu e frumos când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbița și toba tac, adaug:

- Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

- Maior! strigă mândrul militar.

- Tocmai, zic eu. La cavalerie nu e tobă; și maiorul nu cântă cu trâmbița; cu trâmbița cântă numai gradele inferioare; maiorul comandă și merge-n fruntea soldaților cu sabia scoasă.

Explicația mea prinde bine. Maiorul descalecă, scoate de după gât toba, pe care o trăneste cât colo; asemenea și trâmbița. Apoi începe să comande:

- Înainte! marș!

Și cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce-ntâlnește-n cale. În momentul acesta, jupâneasa cea răgușită intră cu tava aducând dulceață și cafele. Cum o vede, maiorul se oprește o clipă, ca și cum ar vrea să se reculeagă fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă; și maiorul, dând un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un țipăt de desperare.

- Ține-l, conită, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupâneasa este salvată; dar madam

5. Cum reacționează doamna Popescu față de comportarea băiatului?

6. Ce altă necuviință își permite Ionel?

7. Care este rezultatul intervenției naratorului?

Popescu, deoarece a avut imprudența să iasă din neutralitate și să interviev în război, primește în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

– Vezi? vezi, dacă faci nebunii? era să-mi scoți ochiul... Ți-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă și te iert!

Maiorul sare de gâtul mamei și o sărută... Mamei îi trece, iar eu, după ce am luat dulceața, mă pregătesc să sorb din cafea...

– Nu yă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

– Vai de mine! La noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... și... dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Și zicând „dumnealui”, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

– A! zic eu, și dumnealui?

– Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de râs... ca un om mare...

– A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu; tutunul este o otravă...

– Da tu de ce tragi? mă-nterupe maiorul, lucrând cu lingura în cheseaua de dulceață...

– Ajunge, Ionel! destulă dulceață, mamă! iar te-apucă stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru lingurițe; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

– Unde te duci? întreabă mama.

– Vin acu! răspunde Ionel.

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală; o pune pe masă, se apropie de mine, îmi ia de pe meschioară tabachera cu țigarete regale, scoate una, o pune în gură și mă salută militărește, ca orice soldat care cere unui țivil să-i împrumute foc. Eu nu știu ce trebuie să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul și mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind țigărețta mea, militarul o aprinde pe a lui și, fumând, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admira îndeșt, pe când mama îl scuipă, să nu-l deoache, și îmi zice:

– Scuipă-l să nu mi-l deochi!

Maiorul și-a fumat țigărețta până la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu și începe s-o trântască. Mingea sare până la policandrul din tavanul salonului, unde tulbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.

– Ionel! astâmpără-te, mamă! Ai să spargi ceya... Vrei să mă superi? vrei să moară mama?

Dar maiorul s-a-ndârjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mână; o trânteste cu mult necaz de

8. Care sunt cuvintele prin care se realizează comicul de situație?

9. Remarcați diferența dintre atitudinea autorului și cea a mamei față de îndrăzneala copilului de a-și permite să fumeze.

10. Ce demonstrează intervenția doamnei Popescu atunci când

parchet. Eu duc spre gură ceașca, dar, vorba francezului „*entre la coupe et les lèvres...*”, mingea îmi zboară din mână ceașca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, culoarea oului de rață.

– Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ți-am spus să te astâmperi... Vezi? ai supărat pe domnul!... al'dată n-o să-ți mai aducă nici o jucărie!

Apoi, întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

– Nu e nimic! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu nițică apă caldă!...

Dar n-apucă să termine, și deodată o văd schimbându-se la față ca de o adâncă groază. Apoi dă un țipăt și, ridicându-se de pe scaun:

– Ionel! mamă! ce ai?

Mă-ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduți și cu drăgălașa lui figură strâmbată. Mama se repede spre el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

– Vai de mine! țipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul la gât și la piept.

– Nu-i nimica! zic eu. Apă rece!

Îl stropesc, pe când mama pierdută își smulge părul.

– Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce-și mai revine în fire. Nu ți-am spus eu că tutunul nu e lucru bun? Altădată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniștită cu scumpul ei maior afară de orice stare alarmantă, și am ieșit. Mi-am pus șoșonii și paltonul și am plecat. Când am ajuns acasă, am înțeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul – ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.

mingea, aruncată de Ionel la întâmplare, răstoarnă cafeaua pe pantalonii musafirului?

11. Care sunt consecințele faptului că Ionel a fumat țigara?

12. Ce constată oaspetele când ajunge acasă?

Răspunsuri posibile la întrebările privind cunoașterea textului

I.L. Caragiale este unul din cei patru mari clasici ai literaturii române, autor al unei opere complexe; alcătuită din comedii, o dramă, nuvele și schițe.

Vizită aparține genului epic și este o schiță pentru că are o acțiune scurtă, prezintă un singur moment din existența unei familii și la acțiune participă un număr restrâns de personaje: naratorul în postură de musafir, Ionel – personajul principal – madam Popescu – mama acestuia – și jupâneasa – personaj secundar.

Povestirea la persoana I se îmbină cu *dialogul* și cu *descrierea* – conversația imprimând schiței un caracter scenic.

Expozițiunea prezintă timpul, locul și personajele: „M-am dus de Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietină, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilăș foarte drăguț de vreo opt anișori”.

Desfășurarea subiectului se remarcă prin concentrarea maximă a acțiunii, trăsătură specifică oricărei schițe. Vizita respectivă este un bun prilej de a scoate în evidență lipsa de educație a lui Ionel. Vestimentația, comportamentul și limbajul constituie elemente

ilustrative, definind portretul personajului. Mama aduce în centrul conversației problema educației, insistând asupra răspunderii și a dificultăților îndrumării copilului. Opiniile sale sunt exprimate prin mențiunile:

„De când s-a făcut băiat mare trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educație. Și nu știți dv. bărbații cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!”.

Ironia fină a scriitorului față de părerile doamnei Popescu prefigurează esența conflictului care constă în contrastul dintre ceea ce crede mama că a realizat și realitatea care demonstrează că Ionel este un copil prost crescut. Prozatorul precizează, cu ironie, despre Ionel că „este un copilaș foarte drăguț de vreo opt anișori”. Băiatul este încurajat de mamă să creadă că își poate permite să imite deprinderile maturilor, în ciuda faptului că nu este decât un copil. Față de slujnică este neascultător și necuviincios.

Din glasul speriat al jupânesei rezultă obraznicia copilului: „Uite conică, Ionel nu s-astâmpără!”. Intervenția mamei este pur formală. Slujnica se înspăimântă că Ionel nu ține seama de nici o observație și amenință să răstoarne mașina cu spirt. Verbele la imperativ, propozițiile eliptice surprind disperarea femeii: „Sări conică! varsă spirtul! s-aprinde!”. Ionel continuă să producă neplăceri celor din jur. Oprește trecerea slujnicei, „luând o poză marțială”, alege toba și trâmbița din mulțimea jucăriilor, bate toba cu o mână, suflă în trâmbiță așa de tare, încât conversația doamnei Popescu și a musafirului devine imposibilă.

Profitând de un moment când trâmbița și toba tac, vizitatorul intervine cu diplomatie pentru a-l convinge să renunțe la jucăriile zgomotoase. Sugestia este acceptată din orgoliu, când i se spune că „maiorul comandă, merge în fruntea soldaților cu sabia scoasă”, iar de toba și trâmbiță se folosesc gradele inferioare. Încordarea crește deoarece Ionel crede că în postura de „maior de roșiori de cavalerie” trebuie să-și arate destoinicia atacând cu sabia tot ce întâlnește în cale, se repede asupra jupânesei care intră cu tava cu cafele, ca și când s-ar năpusti asupra unui teribil inamic. În furia atacului nimic nu-l poate opri. Madam Popescu „primește în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă” când intervine în ajutorul slujnicei.

Ionel consideră că este normal să ia o țigară din tabachera musafirului și să salute „ca orice militar când cere unui țivil să-i împrumute foc”. Această observație, împreună cu detaliile care urmează, subliniază atitudinea critică a prozatorului față de copilul răsfățat care imită pe maturi și nu este conștient că nu se poartă cum trebuie:

„Întind țigaretă mea, militarul o aprinde pe a lui și, fumând ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo”.

Mingea primită în dar devine „ghiulea săltătoare” – remarcă ironic scriitorul –, tulburând „liniștea ciucurilor de cristal”, răsturnând ceașca și opărindu-l pe oaspete. Doamna Popescu nu ia în seamă necuviința față de musafir pe care îl liniștește spunându-i că petele ies „cu nițică apă caldă”.

Consecințele fumatului țigării „până la carton” nu întârzie să se arate:

„Mă-ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduți și cu drăgălașa lui figură strâmbată”.

Doamna Popescu este alarmată de starea gravă a copilului care a leșinat.

O altă obraznicie, de care oaspetele își dă seama abia când ajunge acasă, este aceea că Ionel i-a turnat dulceață în șoșonii lăsați în vestibul.

Caracterizarea lui Ionel se realizează și prin intermediul limbajului. Felul de a vorbi exprimă impertinența, lipsa de respect și aroganța. El adoptă limbajul militarilor de grad superior care au dreptul să comande și sunt mândri de condiția lor, de aceea se recomandă cu îngâmfare: „Maior!, strigă mândrul militar”. Oaspetelui îi reproșează într-un stil obraznic și familiar că fumează, când acesta îl atenționează că nu este bine să fumeze: „Da tu de ce tragi?”. Deși intervențiile verbale aparținând autorului sunt foarte scurte, profunzimea acestora este edificatoare pentru sublinierea carențelor de educație. Ionel este obraznic nu numai cu slujnica sau cu mama sa, care nu are nici o autoritate asupra lui, dar se poartă necuviincios și cu oaspetele venit într-o vizită deosebită: onomastica lui.

Ionel reprezintă tipul copilului răsfățat, impertinent, obraznic, arogant și lipsit de respect față de mături. Nu are nici un fel de măsură în comportarea sa care este urmarea firească a felului greșit în care mama înțelege să-l crească. Îngăduința contrastează cu pretențiile ei privind seriozitatea educației. La strigătele disperate ale slujnicei acționează formal chemându-l la ea și spunând musafirului cu mândrie: „– Nu știi ce ștregar se face... și deștept!”. Când Ionel vrea să verse spirtul, nu-i face observație că încalcă regula conform căreia un copil n-are voie să se apropie de foc, ci intervine cu argumentul că dacă se aprinde „moare mama”, motivație repetată și în alte împrejurări (tic verbal), când ar fi fost necesar să dovedească fermitate ca să-l ajute să înțeleagă ce îi este permis și ce nu. Greșelile săvârșite de mamă sunt subliniate prin intervenția ironică a scriitorului care folosește diminutivul „maiorașul”, dezaprobă gestul mamei de a-l scuipa să nu se deoache și de a-l săruta când era normal să se poarte cu o anumită asprime. Tonul cu care „madam Popescu” îl strigă pe Ionel este unul de implorare, nu de dojană, cum s-ar fi cuvenit.

Ea nu-l ceartă nici când necăjește slujnica, nici când o lovește în obraz, nici când opărește musafirul cu cafea, ci intervine cu blândețe spunându-i să o sărute ca să-l ierte și să-i treacă durerea pricinuită de lovitura de sabie. Îl sărută dulce, deși ar fi trebuit să-i arate ce greșise. „Madam Popescu” este încântată de înfățișarea nostimă a lui Ionel când fumează: „să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de râs... e ca un om mare”. Îl îndeamnă pe oaspete să-l servească pe maior cu foc, în timp ce musafirul este foarte încurcat. Notația gestului întărește caracterul scenic și trădează complicitatea mamei cu necuviința copilului.

Geniul de dramaturg al lui I.L. Caragiale este prezent și în opera sa epică. Schița Vizită... creează impresia unei comedii în care personajele își joacă rolul conform statutului atribuit de scriitor. Partitura prozatorului, privind atitudinea față de eroii săi, este vizibilă în notațiile ironice și în tonul adesea malițios.

Funcțiile dialogului în Vizită...

Deși schița *Vizită...* este o operă literară epică, predomină *dialogul* prin care se înlanțuie momentele acțiunii și se prezintă o situație verosimilă. Conversația dintre doamna Popescu și vizitator despre educație cuprinde replici care evidențiază, progresiv, observații privind educația greșită primită de Ionel:

– Să-ți spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea; acu, de când s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educația. Și nu știți dv. bărbații cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!

Intervenția prozatorului în postură de personaj creează impresia de comunicare orală prin adresarea directă și prin caracterul de confesiune. Precizarea autorului are valoarea unei indicații scenice din care transpare neconcordanța dintre convingerea doamnei Popescu despre educația desăvârșită a lui Ionel și situația reală care se va concretiza pe parcursul schiței.

Dialogul accentuează impresia de autenticitate prin folosirea predicatului verbal („Uite”) și a substantivului la vocativ („Coniță”), iar semnul exclamării exprimă panica slujnicei.

Mamă își cheamă copilul cu dragoste și prin cuvintele adresate vizitatorului își exprimă mândria și admirația față de evoluția băiatului care este ștregar și deștept.

Intervenția autorului și *dialogul* urmăresc agravarea neînțelegerii dintre slujnică și Ionel.

.....
- Uite, conică, Ionel nu s-astâmpără!

- Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

.....
Dar vocea de dincolo adaugă:

- Conică! uite! Ionel vrea să-mi răstoarne mașina!... Astâmpără-te, că te arzi!

- Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

- Sări, conică! varsă spirtul! s-aprinde!

.....
- Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină când face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama? Vrei să moară mama?

- Dar - întrerup eu - pentru cine ați poruncit cafea, madam Popescu?

- Pentru dumneata.

- Da de ce vă mai supărați?

- Da ce supărare!

.....
- Ionel! Ionel! Ionel! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbița și toba tac, adaug:

- Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

- Maior, strigă mândrul militar.

- Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e toba; și maiorul nu cântă; cu trâmbița cântă numai grădele inferioare; maiorul comandă și merge-n fruntea soldaților cu sabia scoasă.

.....
- Vezi? vezi? dacă faci nebunii? era să-mi scoți ochiul... Ți-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă și să te iert!

Maiorul sare de gâtul mamei și o sărută. Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceața, mă pregătesc să sorb din cafea...

- Nu vă supăra fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

- Vai de mine! la noi se fumează... Bărbatul meu fumează... și dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Și zicând „dumnealui”, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

Folosirea de trei ori a semnului exclamării, punctele de suspensie, vocativul „Conică” și imperativul „astâmpără-te” reflectă neliniștea crescândă a slujnicei.

Doamna Popescu adresează aceeași chemare, fără să ia o atitudine fermă.

Replica bătrânei exprimă disperarea și imprimă un ritm alert relatării prin propozițiile scurte, exclamative, prin sensul verbelor „sări”, „varsă”, „s-aprinde” și prin vocativul „Conică”.

Argumentele mamei nici nu reflectă intransigența, nici nu includ principii sănătoase despre educație, ci exprimă dragostea ei greșit înțeleasă. Amenințarea „Vrei să moară mama?” nu are nici un efect asupra copilului, deoarece aceste cuvinte au devenit un simplu tic verbal, cu care băiatul s-a obișnuit.

Dialogul mamă-slujnică schițează atmosfera de familie în care Ionel este crescut și reflectă urmările îngăduinței exagerate față de copil.

Discuția dintre doamna Popescu și narator sugerează ambianța unei vizite prin încercările gazdei de a întreține conversația cu oaspetele și prin preocuparea ei de a-i oferi dulceață și cafea. Replicile exprimă conveniențe - ambele personaje își interpretează rolul în care nu se implică afectiv.

Apelativul - „repetat de trei ori” - și cele trei semne de exclamație, exprimă îndemnul adresat de mamă băiatului nu de a înceta gălăgia, ci de a pleca în camera alăturată. Doamna Popescu ignoră regulile elementare privitoare la comportamentul corect al unui copil în orice împrejurare: ea îi spune că trebuie să fie cuminte pentru că este de față un musafir (ca și când, dacă ar fi singur, Ionel și-ar putea permite orice).

Cuvintele spuse lui Ionel surprind diplomația cu care oaspetele încearcă să-l potolească și aroganța în spiritul căreia a fost educat acest copil.

Dialogul dintre mamă, musafir și copil permite încadrarea fiecărui personaj într-o anumită tipologie:

- mama - îngăduitoare și nepricepută în probleme de educație;
- musafirul - personaj narator, spirit critic, descrie obiectiv momentele vizitei;
- Ionel - copil răzgâiat din cale-afară, impertinent, care întrece orice măsură, deoarece este încurajat de mama sa să adopte limbajul și comportamentul maturilor.

Prefăcuta supărare și falsa dojană a mamei se exprimă prin repetiția verbului „vezi” - folosit în scopul de a-l atenționa, prin tripla interogație retorică, prin îndemnul de a o săruta și prin iertarea rapidă a copilului.

- A! zic eu, și dumnealui?

- Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de răs... ca un om mare...

- A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu; tutunul este o otravă...

- Da tu de ce tragi? mă-ntrepupe maiorul lucrând cu lingura în cheseaua de dulceată.

.....
După un moment, se-n-toarce...

îmi ia de pe mescioară tabachera cu țigarete regale, scoate una, o pune în gură și mă salută militărește, ca orice soldat care cere unui țivil să-i împrumute foc. Eu nu știu ce trebuie să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul, și mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind țigaretă mea, militarul o aprinde pe a lui și, fumând, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admira îndestul, pe când mama îl scuipă, să nu-l deoache, și îmi zice:

- Scuipă-l să nu mi-l deochi!

.....
- Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ți-am spus să te-astâmperi... Vezi! ai supărat pe domnul... al'dată n-o să-ți mai aducă nici o jucărie!

Apoi, întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

- Nu e nimic! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu nițică apă caldă!...

.....
- Ionel! mamă! ce ai? Mă-ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduți și cu drăgălașa lui figură strâmbată. Mama se repede la el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

- Vai de mine! țipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschii repede mondirul la gât și la piept.

- Nu-i nimica! zic eu. Apă rece!

.....
- Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce-și mai vine în fire; vezi? Nu ți-am spus eu că tutunul nu e lucru bun? Altă dată să nu mai fumezi!

Replicile musafirului exprimă o diversitate de atitudini: politețea referitoare la permisiunea de a fuma, uimirea că mama este încântată de această plăcere a copilului, dezaprobarea și motivația privind nocivitatea tutunului.

Stupefacția oaspetelui se subliniază prin interjecția „A!” repetată de două ori, prin intermediul propozițiilor interogative și exclamative și prin punctele de suspensie.

Sfatului înțelept și folositor dat de musafir, Ionel îi răspunde cu îndrăzneală și obraznicie, adresându-se cu familiaritate nepermisă („Da tu de ce tragi?”), folosind pronumele de persoana a II-a singular.

Relatarea autorului întregeste imaginea celor trei personaje caracterizate prin *dialog*: Ionel apare ca un copil îngâmfat („se plimbă foarte grav de colo până colo”), scriitorul este ironic („eu nu-l pot admira îndestul”) și doamna copleșită de încântare îl îndeamnă pe musafir: „Scuipă-l să nu mi-l deochi!”. Verbul la modul imperativ, dativul etic, folosirea semnului exclamării exprimă supraestimarea copilului de către mamă, care îi consideră defectele drept calități.

Vorbele adresate copilului sunt o dojană formală și un argument needucativ. Mama nu accentuează asupra necuvinței de a fi deranjat pe oaspete, ci îl amenință pe băiat că pe viitor acesta nu-i va mai aduce nici un dar. Superficialitatea doamnei Popescu se subliniază și prin ușurința cu care tratează situația; își liniștește oaspetele cu seninătate spunându-i că petele de cafea ies „cu nițică apă caldă”.

Ultimele secvențe ale dialogului surprind desprerea mamei când vede că băiatul a leșinat. Intensitatea trăirilor sufletești ale doamnei Popescu este evidențiată prin interjecția „Vai”, prin cele trei propoziții exclamative și prin sensul verbelor „țipă”, „moare”.

Replica musafirului este expresia stăpânirii de sine, a spiritului critic și a caracterului său moralizator. El vrea să-l facă pe Ionel să înțeleagă, din încercarea prin care a trecut, că sunt lucruri pe care copiii nu trebuie să și le permită pentru că le pun sănătatea în mare primejdie.

Completarea cunoștințelor

Ion Creangă

Amintiri din copilărie

Fragmentul se încadrează în partea a II-a a operei, după episoadele care aduc în prim-plan icoane ale copilăriei: casa, părinții, insistând asupra mamei, a atmosferei de familie și a zburdălniciei vârstei nevinovate și este urmat de episodul referitor la „smântânitul oalelor”.

Evocarea întâmplărilor nu urmărește o cronologie riguroasă și fiecare episod poate fi citit separat.

Fragmentul înfățișează o întâmplare cu haz din copilăria scriitorului – care în operă este personajul Nică – ce împreună cu câțiva prieteni se duce cu plugușorul.

Odată, la un Sfântul Vasile, ne prindem noi vro câțiva băieți din sat să ne ducem cu plugul, căci eram și eu mărișor acum, din păcate. Și în ajunul Sfântului Vasile, toată ziua am stat de capul tatei, să-mi facă și mie un buhaiu, de nu, batăr un harapnic.

– Doamne, ce harapnic ți-oi da eu, zise tata de la o vreme. N-ai ce mânca la casa mea? Vrei să te bușească cei nandralăi prin omăt? Acuș te descalt!

.....
Ș-o luăm noi de la popa Oșlobanu, tocmai din capul satului din sus, cu gând să umblăm tot satul... Când colo, popa tăia lemne la trunchiu afară și, cum a văzut că ne așezăm la fereastră și ne pregătim de urat, a început a ne trage câteva nașteri îndesate și a zice:

– De-abia s-au culcat găinile, și voi ați și început? Ia stați oleacă, blăstămaților, să vă dau eu!

.....
– Ei, amu, ce-i de făcut? Hai să intrăm ici în ograda asta, zise Zaharia lui Gâtlan, că ne trecem vremea stând în mijlocul drumului.

Scurtele note narrative din partea introductivă fixează întâmplarea în timp: „Odată, la un Sfântul Vasile”, când Nică și tovarășii săi se prind să meargă cu uratul. La insistențele lui Nică de a-i face un buhai sau măcar un harapnic, tatăl răspunde amenințător.

Linia de dialog marchează grafic intervenția tatălui. Semnele de punctuație contribuie la sublinierea stărilor sufletești ale acestuia: semnul întrebării dă glas nedumeririi, iar semnul exclamării exprimă mânia și rigiditatea părintelui care nu mai înțelege bucuria mersului cu uratul – un joc plăcut și așteptat din tot sufletul de copii în fiecare an.

Naratorul, în postura de personaj, consemnează firul întâmplărilor până în momentul când băieții încep să uré: Nică fuge de acasă numai cu „beșica cea de porc”, fiindu-i frică să nu-i ia tatăl ciubotele și să se facă de răs față de tovarășii săi. Nici unul din ei nu avea clopot, iar talanca lui Nică rămăsese acasă. Pe lângă beșica de porc, ei fac rost de o coasă ruptă, de o cârceie de tânjală, de un vâtrai cu belciug și, pe după toacă, pornesc pe la casele oamenilor. Urătorii încep cu gospodăria popii Oșlobanu, care îi alungă cu vorbe de ocară, îi amenință și aruncă după ei cu o scurtătură de lemn.

Dialogul contribuie la caracterizarea personajului: cuvintele folosite de popa Oșlobanu demonstrează că este un om ursuz, care nu se bucură de venirea urătorilor și nu-l lasă inima să-i omenească. Aceste trăsături negative sunt subliniate și prin semnele de punctuație: semnul întrebării exprimă indignarea, semnul exclamării și vocativul „blăstămaților” dau glas furiei și amenințării.

Înspăimântați și nedumeriți, după ce fug aproape jumătate de sat înapoi, băieții sunt nehotărâți și Zaharia se întreabă ce este de făcut, apoi îi îndeamnă să intre într-o ogradă.

Interjecția în cadrul dialogului evidențiază intensitatea trăirilor, deruta și nemulțumirea că au străbătut atâta drum

.....
Dar parcă naiba vrăjește: cea
nu sună coasa, că-i e frig; celuia
că-i îngheață mâinile pe cărceie,
văru-meu Ion Mogorogea, cu
vătraiul subsuoară, se pune de
pricină că nu ură, și numa-ți crapa
inima-n tine de năcaz!

- Ură, tu, măi Chiriece, zic eu
lui Goian; și noi, măi Zaharie, să
pufnim din gură ca buhaiul; iară
iștialalți să strige: hăi, hăi! hăi!

Ș-odată și începem, Și ce să
vezi? Unde nu se ie hapsâna de
nevesta lui Vasile Aniței cu cociorva
aprinsă după noi, căci tocmai atunci
trăgea focul, să deie colacii în cuptor.

- Vai, aprinde-v-ar focul să vă
aprindă! zise ea, burzuluiță grozav;
dar cum se cheamă asta? În obrazul
cui v-a învățat!...

Atunci noi, la fugă, băieți, mai
dihai decât la popa Oșlobanu...

.....
Și după ce ne arvonim noi și pe
la anul, cu jurământ, să umblăm
tot împreună, ne-am despărțit unul
de altul, răbegiți de frig și hămesiți
de foame, și hai fiecare pe la casa
cui ne are, că mai bine-i pare. Și
iaca așa ne-a fost umblarea cu plugul
în anul acela.

fără să fi urat nicăieri, stare sufletească surprinsă și prin
propoziția interogativă „Ce-i de făcut?”. Interjecția „Hai”,
cu valoare predicativă și verbul „să intrăm” la modul
conjunctiv, dar cu sens imperativ impun dinamism evocării.

Necăjit că unul „nu sună coasa, că-i e frig; celuia
că-i îngheață mâinile pe cărceie”, că lui Mogorogea „i se
punea de pricină”, Nică încearcă să iasă din încurcătură.

Verbul „ură”, la modul imperativ, vocativul pronu-
melui personal „tu”, vocativul substantivelor proprii
„Chiriece” și „Zaharie”, precedate de interjecția de
adresare din cadrul *dialogului*, imprimă narațiunii caracter
de piesă de teatru jucată în fața cititorilor. Repetiția
interjecției „hăi! hăi!” dinamizează evocarea.

Impresia de spectacol este întregită prin intervenția
nevastei lui Vasile Aniței, un alt personaj din această
comedie. Ea este nemulțumită pentru că băieții nu au
respectat ceremonialul uratului, atitudinea sa fiind sur-
prinsă prin notația „burzuluiță grozav” (adjectiv la gradul
superlativ absolut). Un rol important în realizarea carac-
terului dramatic îl au interjecția „Vai”, imprecția (bles-
temul) „aprinde-v-ar focul, să vă aprindă!”, interogația
și cele două exclamații.

Chiar și după încheierea *dialogului*, evocarea își
păstrează prospețimea și vioiciunea prin transcrierea
gândurilor personajelor în cuvinte și expresii populare:
„Dar bun pocinog a mai fost și aista”, „încă una-două de
aistea și ne scot oamenii din sat afară ca pe niște lăieși”,
„mai bine să mergem la culcare”.

Accentele de umor din finalul fragmentului contri-
buie la realizarea comichului de situație și la exprimarea
optimismului copiilor. În ciuda celor întâmplare, datorită
naivității, nimic nu-i împiedică să-și facă planuri,
legându-se „cu jurământ” să umble tot împreună cu
uratul și în anul viitor. Apoi, „răbegiți de frig și hămesiți
de foame”, pleacă fiecare acasă.

Elementele de oralitate – interjecția din îndemnul
„Hai fiecare pe la casa cui ne are, că mai bine-i pare” și
interjecția de adresare din formularea „Și iaca așa ne-a
fost umblarea cu plugul și în anul acela” – mențin
implicarea afectivă a cititorului până la sfârșitul evocării.

Îmbinarea narațiunii cu descrierea, dialogul și monologul

Ion Agârbiceanu
(1882-1963)

„Povestirile lui Ion Agârbiceanu se caracterizează printr-o sfântă iubire de ai săi, de cei umiliți, de cei tăcuți, cărora le dă glas ca să-și spună necazul și durerea.”

(Eugen Lovinescu)

Ion Agârbiceanu s-a născut în comuna Cenade, județul Alba. A urmat școala primară în satul natal, gimnaziul și liceul la Blaj. Își ia licența în teologie și litere. Este membru al societăților literare Astra, Societatea Scriitorilor Români și colaborator la numeroase reviste (*Ramuri*, *Viața românească*, *Neamul românesc* etc.). Se impune în literatura română prin povestiri, nuvele și romane, remarcabile prin autenticitatea surprinderii vieții țărănești: *Două iubiri*, *Fefelega*, *Popa Nan*, *Arhanghelii*, *Legea trupului*. Rețin atenția și volumele de memorialistică: *Amintiri*, *Licean... odinioară*.

Întrebări și exerciții privind
cunoașterea textului și pentru
evidențierea modalității
fundamentale de expunere –
narațiunea – care se îmbină cu
descrierea, dialogul și monologul

Fefelega

Dis-de-dimineată o vezi pe drum, târându-și calul de căpăstru. Femeia e înaltă, uscată, cu obrajii stricați de vărsat, arși de soare și de vânt. Pășește larg, tropotind cu cizmele tari, pline de umflături uscate. Calul o urmează cu gâtul întins, scobâlțind din picioarele ciolănoase. Poartă pe spinarea adânc deșălată două coșarci desăgite. Sub coșarci, la fiecare legănare, se văd două petece mari, pământii. Calul e alb, dar, sub coșarci, i s-a ros părul tot, și pielea, de-atâta frecătură, e-o rană tăbăcită, tare ca potângul. Merge în urma muierii, adormit parcă de tropotul cunoscut al cizmelor ei. Capul, mare cât o solniță, nu și-l mișcă nici la dreapta, nici la stânga. Nici femeia nu-i are grija, ci pășește mereu înainte; doar în răstimpuri zice așa, ca pentru sine:

– Ghii, mă Bator!

Trec așa, amândoi, pe ulițele satului, urcă apoi pe cărârea dinspre Dealul-Băilor și se pierd în coborâșul repede de dincolo de deal. Pe acolo-i coastă pietroasă, și cărarea-i strâmtă. Și femeia tot mereu ogoiește calul:

– Noa, mă Bator, mă! Numa-ncet, mă, că nu dau tătarii!

Bator se zdrobește rău de povârniș, și ciolanele așa de tare-i împung în piele, când ici, când colo, de parc-ar

1. Cine narează întâmplările?
2. Ce aspecte de viață înfățișează opera?
3. Ce se consemnează la începutul nuvelei?

4. Ce reflectă cuvintele Măriei Dinului?

căuta un loc să iasă din trupul bătrân și ostenit. Corfele, desăgite în spinare, bleoncăne în toate părțile dând să se desprindă de pe șaua de lemn, și pleoapele se lasă și se ridică mereu de pe cele două răni alburii ce-nchipuie ochii, ca și când ar încerca să tragă-n sus o piele neagră ce-acoperă luminile stinse de mult.

Ajunși în vale, se opresc lângă o grămadă de piatră mărunțită. Femeia scoate dintr-o corfă o troncuță de lemn, o umple cu piatră și începe să încerce coșărcile. Calul se clatină încet, la dreapta ori la stânga, după cum pune femeia piatra. Apoi, cu coșărcile pline, pornesc amândoi, încet, la deal. Se-ntâlnesc cu băiețandrii care vin chiuind, cucuiati deasupra coșărcilor desăgite pe căluții mici, dar țepeni. Vin și ei după piatră. Băiețandrii-i dau bună ziua femeii și trec mai departe.

– Să creșteți mari, să creșteți mari, răspunde dânsa, și trage-ntins de căpăstru.

Caii mai tineri nechează, cheamă de ici și de colo, dar Bator urcă din greu, cu capul în pământ, n-aude nimic, nici tropotul cunoscut al cizmelor stăpânei nu-l mai aude. Pipăie cu picioarele și cunoaște, știe unde are să vie vreun pripor mai greu de urcat. Acolo se adună, suflând, nădușit, pe nările largi, bătrâne.

– Ho, mă Bator, ho, mă sărace! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii.

Și calul se oprește bucuros, și răsuflă ca din foi. Femeia tocmește coșărcile, mai pune la loc vreo bucată de piatră ce dă să cadă, și cată înainte: cât mai au până în vârful dealului?

Și tot așa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme. De aici-i mai ușor. Ajunși în sat, descarcă piatra astăzi la o gazdă, mâine la alta. La câte unii duce și săptămâni de-a rândul.

Pe muiere-o cheamă Maria, dar oamenii, batjocoritori cum sunt, îi zic Fefelega. Tineretul mai mărunț din sat așa a pomenit-o: cu Bator, de căpăstru aducând piatră la unii și la alții. Cât aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gândit niciodată să socotească, dar, de multe ori, când Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea așa în gândul ei: „Din câtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta”. Îi plăteau de-o povară zece cruceri. Și când era drumul bun, putea duce cinci-șase poveri. Tot făcea pe săptămână vreo trei zloți. Și-și zicea în gând: „Tot putem trăi”.

Odată trăise și mai bine. Pe când îi trăia bărbatul, Dinu, oamenii îi ziceau Măria Dinului. Și Măria Dinului, pe vremea aceea, lucra cu Bator alături, ca și acum, iar Dinu lucra în baie, sfredelea stânca și pușca cu praf ori cu dinamită, ca toți băieșii. Și mai câștiga și Dinu trei-patru zloți la săptămână.

Copii aveau pe-atunci vreo cinci capete. Slăbuți copii, aveau ce mânca, și tot erau jigăriți. Dinu tușea mult; de câte ori venea de la baie, ud și plin de tină, tușea și suduia copiii – nu-i putea suferi văzându-i așa de prăpădiți. Muierea le ținea partea, îi mângâia, îi săruta pe obrăjorii scorțoși, de pe care mereu se desprindea un praf ca o pulbere de făină.

5. În ce constă munca stăpânei și a calului?

6. Cum răspunde Fefelega salutului băieților?

7. Ce exprimă împletirea dintre reflecțiile prozatorului și monologul interior al Măriei Dinului?

căuta un loc să iasă din trupul bătrân și ostenit. Corfele, desăgite în spinare, bleoncăne în toate părțile dând să se desprindă de pe șaua de lemn, și pleoapele se lasă și se ridică mereu de pe cele două răni alburii ce-nchipuie ochii, ca și când ar încerca să tragă-n sus o piele neagră ce-acoperă luminile stinse de mult.

Ajunși în vale, se opresc lângă o grămadă de piatră mărunțită. Femeia scoate dintr-o corfă o troncuță de lemn, o umple cu piatră și începe să încerce coșărcile. Calul se clatină încet, la dreapta ori la stânga, după cum pune femeia piatra. Apoi, cu coșărcile pline, pornesc amândoi, încet, la deal. Se-ntâlnesc cu băiețandrii care vin chiuind, cucuiați deasupra coșărcilor desăgite pe călușii mici, dar țepeni. Vin și ei după piatră. Băiețandrii-i dau bună ziua femeii și trec mai departe.

– Să creșteți mari, să creșteți mari, răspunde dânsa, și trage-ntins de căpăstru.

Caii mai tineri nechează, cheamă de ici și de colo, dar Bator urcă din greu, cu capul în pământ, n-aude nimic, nici tropotul cunoscut al cizmelor stăpânei nu-l mai aude. Pipăie cu picioarele și cunoaște, știe unde are să vie vreun pripor mai greu de urcat. Acolo se adună, suflând, nădușit, pe nările largi, bătrâne.

– Ho, mă Bator, ho, mă sărace! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii.

Și calul se oprește bucuros, și răsuflă ca din foi. Femeia tocmește coșărcile, mai pune la loc vreo bucată de piatră ce dă să cadă, și cată înainte: cât mai au până în vârful dealului?

Și tot așa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme. De aici-i mai ușor. Ajunși în sat, descarcă piatra astăzi la o gazdă, mâine la alta. La câte unii duce și săptămâni de-a rândul.

Pe muiere-o cheamă Maria, dar oamenii, batjocoritori cum sunt, îi zic Fefelega. Tineretul mai mărunț din sat așa a pomenit-o: cu Bator, de căpăstru aducând piatră la unii și la alții. Cât aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gândit niciodată să socotească, dar, de multe ori, când Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea așa în gândul ei: „Din câtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta”. Îi plăteau de-o povară zece cruceri. Și când era drumul bun, putea duce cinci-șase poveri. Tot făcea pe săptămână vreo trei zloți. Și-și zicea în gând: „Tot putem trăi”.

Odată trăise și mai bine. Pe când îi trăia bărbatul, Dinu, oamenii îi ziceau Măria Dinului. Și Măria Dinului, pe vremea aceea, lucra cu Bator alături, ca și acum, iar Dinu lucra în baie, sfredelea stânca și pușca cu praf ori cu dinamită, ca toți băieșii. Și mai câștiga și Dinu trei-patru zloți la săptămână.

Copii aveau pe-atunci vreo cinci capete. Slăbuți copii, aveau ce mânca, și tot erau jigăriți. Dinu tușea mult; de câte ori venea de la baie, ud și plin de tină, tușea și suduia copiii – nu-i putea suferi văzându-i așa de prăpădiți. Muierea le ținea partea, îi mângâia, îi săruta pe obrăjorii scortoși, de pe care mereu se desprindea un praf ca o pulbere de făină.

5. În ce constă munea stăpânei și a calului?

6. Cum răspunde Fefelega salutului băieților?

7. Ce exprimă împletirea dintre reflecțiile prozatorului și monologul interior al Măriei Dinului?

— Lasă-i măi rumâne, ce-aștepți tu acum de la ei? Când vor începe să lucre, se întăresc ei atunci, zicea femeia.

— Până-i cucu! Dintr-ăștia nu voi vedea eu oameni! răspundea cu ciudă bărbatul.

Și n-a văzut, că Dinu a murit mai degrabă ca toți. Femeia l-a plâns ce l-a plâns, dar n-a avut vreme de jelire, că, deodată cu înmormântarea, s-a gătat și cel din urmă bănuț din casă. Bator, în vreo trei zile, cât a hodinit până l-au îngropat pe Dinu, era aproape să înțepenească. Acum femeia simțea că singurul sprijin ce-i rămăsese era calul ăsta mare, alb, slab de să-i numeri toate oasele. Satul era tot așa ca pân' trăia Dinu. Toți oamenii își vedeau de lucru, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Și când au văzut-o pe Măria, a doua zi după ce și-a îngropat bărbatul, c-a și plecat cu Bator de căpăstru, unul mai pestriț la mată a zis:

— Iată și pe Fefelega!

Și, de-atunci, Fefelega i-a rămas numele.

Dar ea nu s-a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Altădată se încredea în voia Celui-de-Sus, iar acum, de la moartea bărbatului, se încredea în Bator. De când și-a închis Dinu ochii, și ea a ieșit în curte și a strigat „Tulai!”, de-atunci a simțit că nu oamenii aceia care vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de-un pociumb și ronțăia liniștit la ogrinji. Și cât a stat mortul în casă, de câte ori ieșea Fefelega afară îi părea că Bator, cum ronțăia la ogrinji, dând din cap ar zice: „Da, da, da! Vom face ce vom putea!”.

Și așa, încetul cu încetul, tropotind din cizmele mari ziua întreagă pe ulițele satului, cu Bator de căpăstru, a început să-l uite pe Dinu. Nu doară așa, ca să se gândească la alt bărbat, că ea de mult nu mai înțelegea decât într-un chip viața: să se frământă săptămână de săptămână, ca, duminica, pe bănuții căpătați, să cumpere bucate și legume pentru casă. Și, pentru asta, se simțea destul de tare, dacă avea pe Bator alături. Poate or fi muncit-o și pe ea vreodată — cândva, demult de tot — gânduri mai luminoase și inima, în tinerețe, poate să-î fi tresărit vreodată de-o căldură tainică. Dar îndată ce s-a înghesat la munca din care vedea că toată viața n-are să mai scape, a înțeles că, pentru o femeie necăjită ca ea, toate acele închipuiri de mai bine sunt, iac-așa, prostii, care-ți fac traiul și mai greu.

S-au aflat vreo doi-trei oameni care au sfătuit-o să se mărite iar.

— Ce să stai așa? Îmbătrânești, ș-atunci nu te mai ia nime.

— Ieie pe muma-dracului! zicea Fefelega.

Și privea cu dușmănie la oamenii aceia, care numai din bunăvoință o sfătuiseră așa. Apoi își pune capul în piept, trăgea de căpăstru — „Ghii, măi Bator, ghii măi sărace!” — și-și vedea de drum, gândindu-se la ceva. Nu știa ce-i, dar simțea că-i amar, și nu știa de ce-i mai vine în minte; că, adică, de ce mai trăiește omul în lumea asta? N-a răspuns niciodată decât ridicând din umeri și, deci,

8. Comentati fraza „Acum femeia simțea că singurul sprijin ce-i rămăsese era calul ăsta mare, alb, slab de să-i numeri toate oasele”.

9. Cum interpretați faptul că femeii i se pare că Bator ar vorbi?

10. Cum reacționează Fefelega la sfatul oamenilor?

îi era ciudă că, din când în când, îi venea iar gândul acela. Câteodată, dimineața, când punca coșărcile pe cal, i se părea că și Bator s-ar gândi la lucrul acesta și că, dacă n-ar fi orb, ar privi-o întrebător.

În cinci ani de văduvie a rămas cu doi copii, un băiat și-o fetiță. Trei au murit. Au murit toți când să treacă peste anul al cincisprezecelea. Ca și când acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt, de care era sortit să se împiedice copiii ei. Cădeau și-și rupeau grumajii. Sătenii se bucurau că o mai ușurează Dumnezeu, dar Fefelega nu se bucura deloc. Drept că băieții erau mari, dar, fiind tot bolnavi, nu puteau munci. Pe unul chiar l-a dat slugă, dar nu l-a ținut stăpânul, zicând că-i prea slab, că n-are vârtute. Și Fefelega tot nu se bucura de moartea lor. De spus, nu spunea nimănui de-o doare ori ba. Nici n-o puteau cunoaște oamenii dacă are mort la casă decât de pe două lucruri: întâi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat de pociumb, ronțind ogrinji, și a doua că, după înmormântare, Fefelega pornea cu noaptea-n cap, cu calul de căpăstru, pe ulițele satului. Dar, până era mortul în casă, dânsa ieșea de multe ori și se apropia de cal.

- Ce mai faci tu, Batore sărace?

Și calul ciolănos da din capu-i mare cât o solniță, părând a zice: „De, ce să-i faci, așa e lumea!”

Și drept avea calul! Așa e lumea! Fefelega a simțit bine că-i așa, de câte ori îi murea vreun copil și-și vedea casa din ce în ce mai goală.

Mai mult venin i se strângea la inimă duminica. Da, atunci își scotea plata pentru munca de-o săptămână, a ei și-a lui Bator. Și bogătanii, știind-o fără ajutor, nu-i plăteau tot, așa că Fefelega avea rămășițe mari pe la toți. Se încredeau că va veni, totuși, și săptămâna viitoare la lucru, căci n-avea ce face cu Bator. Și mai făceau socoata că, de la o săptămână până la alta, Fefelega, cap de muiere, va mai uita. De uitat nu uita dânsa, dar dacă vedea că omu-i lacom pe creișărașul ei, nu zicea nimic, nu-l mai cerea, ci numai un zâmbet de batjocură i se așeza pe față. Și era ceva curios de tot zâmbetul acesta pe obrajii pământii, mâncați de vărsat, ca două lespejoare de piatră surie pe care au picat mulți picuri grei de ploaie, găurindu-le.

Așa, adunându-și plățile, rar putea să deie pe la biserică. Dar nu mergeau la biserică nici bogătanii din sat. Aceștia stăteau la cârciumă și beau bere. Fefelega nu mergea la slujbă, și, totuși, văzând pe oamenii aceștia, care beau poate chiar bănuții pe care ar fi trebuit să-i deie ei, îi disprețuia, și - ști-o amarul ei de ce - simțea că-i mai mult decât ei, că-i mai bună creștină decât dâșii. Și, rar, dar rar de tot, când vreunul o amăna cu lunile și nu-i plătea, îi spunea verde în față:

- Ce-s eu? Nimic! Da' pe mine nime nu mă blastămă, nime nu zice să mă bată Dumnezeu, pe când pe dumneata tot satul te blastămă.

Și-acum, să-i fi dat bogătașul plata întreită, nu-i mai trebuia. Mergea acasă, mai puneă o mână de fân sub botul calului și-i zicea:

- Da' tu ce mai spui, Batore sărace?

11. Ce durere trăiește mama în cei cinci ani de văduvie?

12. Ce atitudine are scriitorul față de bogății satului?

13. Ce sentimente nutrește autorul față de Fefelega?

Și calul, pipăind cu buzele mari, groase, fânul, da din cap, ca și cum ar fi zis: „Da, da! Așa-s oamenii...”.

Lucrând săptămâna întreagă, înțelegându-se cu Bator, ca și când în el s-ar fi mutat sufletul bărbatului, al lui Dinu, Fefelega nu știa cum trece vremea. Timpul, pentru ea, avea o singură măsură: de la moartea unui copil până când altul închidea ochii. Numărând așa, ajunsese cu un singur copil, o fată, și socotea trei ani de la cea din urmă moarte ce-a fost în casa ei. Îmbătrânise și muierea, și calul. Muierea era jumătate căruntă, avea părul ca lăna oilor seine. Pe obraji ei mâncați de vârsat se formaseră pârâiașe adânci, zbârcindu-i fața. Bărbia i se ascușise și începea să se ridice spre gura căzută înăuntru. Calul era și mai ciolănos. Cele două petece pământii de sub coapse se măriseră, părul de pe coaste, de pe spinare i se rărise și i se rărea mereu. Buza de jos îi spânzura, ca și când i-ar fi atârnat cineva o povară nevăzută.

Femeile mai bătrâne din sat, babele, se dădură cu vorbe în jurul ei. Că așa, că pe dincolo, c-ar fi bine să se facă niște farmece, că nu-i lucru curat de-i tot mor copiii, și tot la aceeași vârstă.

Dar Fefelega nu credea în dracu și în puterile lui. Femeile își făceau cruce de necredința ei, dar Fefelega rămânea rece.

– Nu; soro, nu-i drac. Drac e omul cel rău și nedrept. Ală-i dracu!

Și n-a umblat după farmece și descânțece. N-a umblat. Și, la patru ani, două luni și unsprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit și fetița rămasă în viață. Cel din urmă copil. Și tot când să treacă peste al cincisprezecelea an. Și asta, ca și vreo trei mai-nainte, n-a fost bolnavă. Făina ce-i cădea de pe obraji, până a fost mai mică, s-a dus. N-a zăcut decât vreo două săptămâni.

Și când i-a murit copila aceasta din urmă, Fefelega n-a spus o zi nimănui nimic. Cât ce-a închis ochii, a pus luminița în sfeșnic, să ardă mai departe, a ieșit în curte, a dezlegat pe Bator de la pociumb, l-a tras întins de căpăstru, l-a dus în șopronul plin de fân și l-a lăsat acolo slobod. Nu i-a zis nimic, ci, din întâmplare, și-a ridicat ochii spre capul bălanului. Pleoapele-i stăteau deschise, fără să clipească. Nicicând nu-i părură cele două răni alburii așa de grozave, așa de adânci ca acum. Apoi a intrat în casă, s-a pus pe-o laviță de brad și a stat ziua-ntreagă, așa cum stă lemnul. N-a plâns, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci a stat așa, cu capul în palmele aspre. Și-i tot venea nodul acela amar, până-n gât, că adică pentru ce mai este omul în lume? Acum nu mai ridica din umeri, dar nici nu-și deslușea gândurile într-un răspuns. Ce vedea mai viu era viața pe care o dusesese, de căpăstru, întâi cu-n cal negru, apoi cu Bator. Vedea Dealul-Băilor înalt, pieptiș, cu colți de stâncă ieșiți ca niște măsele de uriași, vedea poteca de-atâtea ori bătută, și pe potecă se vedea pe ea cu Bator de căpăstru. Număra așa ca-n vis de câte ori a urcat și a scoborât dealul acela, socotea cam câte poveri de piatră să fi dus în vreme de vreo patruzeci și cinci de ani. Apoi trecea cu gândul la duminicile de peste an; în câte a fost și în câte n-a fost la biserică. Și când n-a fost, de la care om câți bani a luat?

14. Comentați portretul făcut de autor Măriei Dinului.

15. Care este cea mai greă încercare din viața acestei mame?

16. Urmăriți gândurile Măriei Dinului când se afla la căpătâiul Păuniței.

Cu care s-a sfădit pentru plată? Apoi auzea iar pe Bator cum pășește, pocnindu-și oasele, în urma ei, cum sună vreo potcoavă ce stă să cadă. Îl vedea cum se smâncește, cu greutatea în spate, pe Dealul-Băilor la deal, cum se proptește pe picioarele de dinainte, pe Dealul-Băilor la vale. Îl vedea, și se-auzea acolo, departe, pe sine, cum îl îmbuna: „Stai, mă Batore, sărace! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii”. Apoi, încet-încet, cu mare greutate, socotea numărul anilor dintre morții săi, de la bărbat până la fetița aceasta din urmă. Lung șir de ani! Și ce de drumuri bătute, maica mea, Doamne, că dacă le-ar pune în șir drept, ar fi ajuns la marginea lumii!

Dar acum, s-a isprăvit cu strapațul! Nu mai avea pentru ce să se zdrăbească. Până i-au murit pe rând, unul câte unul, copiii, n-a știut pentru ce se zorește atâta. Acum, când Păunița sta cu luminița de ceară la căpătâi, simțea Fefelega că toată viața pentru copiii aceștia s-a chinuit. Cum s-a chinuit, numai ea știe! Ba nu, nu i-a căzut greu lucrul, a muncit din inimă! Pentru ei! Pentru cinci, apoi pentru patru, apoi pentru trei, și iarăși, pentru doi, și în urmă pentru unul. Și două lacrimi mici, cât gămălia, îi umeziră ochii uscați.

Sara s-a dus la clopotar, la preot, „să se mai ostenească o dată și pentru cel din urmă suflet din casa ei”. Dimineața următoare a intrat în șopron, l-a luat pe Bator de căpăstru și a pornit. Calul trăgea să meargă spre locul unde știa că stau cele două corfe legate, îndesăgite. Dar Fefelega l-a oprit.

– Stai, Batore, stai, calule sărace, că de-acum n-o să mai porți piatra în spinare!

Și-l trăgea de căpăstru spre porțiță.

Calul, simțind că n-are coșărcile în spate, se priponi în prag.

– Ghii, măi Batore, ghii, mă dragă! Acum nu mergem la lucru. Nu! Acum te duce Fefelega la târg, să te vândă, să cumpere mama cunună și julj alb-alb, ca laptele de alb. Că acum a murit și Păunița, măi Batore!

Și ochii ei uscați se umeziră a doua oară.

Și, trăgându-l de căpăstru și tot vorbindu-i, l-a dus la oraș și l-a vândut pe un preț ca vai de el. Calul simți mâna străină ce-l prinse de căpăstru, mirosi pe noul stăpân și, întorcându-și capul după Fefelega, necheză întâia oară, după o tăcere de o grămadă de ani. În ochii bătrânei se iviră a treia oară lacrimi, și, ca într-o fulgerare, înțelese păcatul ce-l face, despărțindu-se de calul ce-a ajutat-o o viață întreagă. Dar, zadarnic! Dânsa nu mai avea ce face cu Bator. De câte ori l-ar fi văzut și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți – da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat – și n-ar fi putut răbda. Simțea că prietenia aceea aproape omenească, ce a avut-o față de cal, a fost numai pentru ajutorul ce i l-a dat el pentru copiii săi. Că ea, în calul acela mare, alb, ciolănos și-a iubit copilașii. Și totuși, iată, chiar acum, cel din urmă ajutor tot de la Bator vine. Să nu fi fost el, Păunița n-ar avea nici sicriu vâpsit, nici cunună ca de mireasă, nici giulgiuri albe. Când ieși de la târguit, calul era legat de-o propteală într-o uliță strâmtă. Merse la el și-l mângâie pe grumaji. Calul necheză iar.

17. Cum interpretați cele trei enunțuri exclamative?

18. La cine găsește Fefelega sprijin în ceasul greu al despărțirii de Păunița?

19. Cum reacționează Bator simțind că este dat pe mâini străine?

– Bator, mă, nu fi tu supărat. Ție o să-ți meargă mai bine. Dar iacă, eu mă duc, mă grăbesc să împodobesc pe Păunița.

Și, tropotindu-și pe trotuare cizmele grele, umbla, frântă de spate, să găsească vreun car de la ei, să-și ducă acasă podoabele cumpărate pe prețul lui Bator.

20. Ce exprimă cuvintele spuse de Fefelega în clipa despărțirii definitive de Bator?

**Răspunsuri posibile privind cunoașterea textului
și pentru evidențierea modalității fundamentale de expunere –
narațiunea care se îmbină cu descrierea, dialogul și monologul**

În această operă Ion Agârbiceanu înfățișează povestea tristă a unei femei sărace, soție de miner din Munții Apuseni, mamă a cinci copii. Întâmplările sunt narate la persoana a III-a; scriitorul este omniscient și omniprezent.

Nuvela începe cu *descrierea* personajului principal, Fefelega. Notațiile succinte: „înaltă”, „uscată”, „cu obrajii stricați de vărsat”, „arși de soare și de vânt”, „pășește larg, tropotind cu cizmele tari, pline de umflături” imprimă o notă de generalitate, evidențiind monotonia și sărăcia existenței acestei femei. Calul alb, orb și bătrân o urmează ascultător, purtând pe spinare două coșarci sub care pielea este „o rană tăbăcită, tare ca potângul”. *Descrierea* calului sugerează destinul comun al celor doi: munca trudnică și lipsa oricărei bucurii. Zilnic stăpâna și calul străbat ulițele satului, urcând și coborând fără încetare.

Schițată în linii dure, săpată parcă în piatră, imaginea lor apare ca un grup statuar al suferinței și muncii îndârjite pentru existență.

Prin folosirea vocativului („mă Bator”), a interjecțiilor și propozițiilor eliptice, a îndemnului blând („Numa-ncet, mă, că nu dau tătarii!”) se reflectă legătura aproape omenească dintre om și cal. Grija permanentă cu care ocrotește calul se subliniază prin verbul „ogoiește” și determinantul „tot mereu”.

Atenția prozatorului se concentrează asupra trudei lor. Verbul „se zdrobește”, adverbele „împrejur”, „rău”, „așa de tare” și adjectivele „bătrân”, „ostenit” contribuie la realizarea imaginii muncii istovitoare: „Bator se zdrobește rău de povârniș, și ciolanele așa de tare-i împung în piele, când ici, când colo, de parc-ar căuta un loc să iasă din trupul bătrân și ostenit”. Bator își urmează stăpâna pe drumul abrupt în vale, unde Fefelega umple coșarcile cu piatră, apoi urcă încet dealul împreună („pornesc amândoi”) să ducă piatră la casele bogaților. Numeralul colectiv „amândoi” subliniază ideea că atât femeia, cât și calul muncesc ca niște condamnați. În antiteză cu Măria Dinului, băiețandrii din sat cară și ei piatră, dar ei vin chiuind veseli purtați pe cai țepeni și tineri care nechează, deoarece copilandrii nu cunosc încercările vieții.

La salutul băieților Fefelega răspunde: „Să creșteți mari”, urare repetată din care transpare speranța că și copiii ei vor ajunge mari, sănătoși și voinici.

Înfrățirea dintre Fefelega și Bator, în viața lor lipsită de bucurii, se subliniază prin folosirea verbelor la plural: „să hodinim”, „ajung (pe culme)”, „ajunși (în sat)”.

Prozatorul își împletește reflecțiile cu *monologul interior* al Măriei Dinului pentru a scoate în evidență istovitoare muncă de zeci și zeci de ani cu prețul căreia mulți s-au îmbogățit: „Cât aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gândit niciodată să socotească, dar, de multe ori, când Bator abia urcă pe spinarea dealului, își zicea așa în gândul ei: Din câtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta”. Cu toate că munca ei nu era plătită cum se cuvine, Fefelega se resemna la gândul că își poate asigura o existență modestă: „Tot putem trăi”.

Retrospectiva dezvăluie aspecte din viața de familie a Măriei. Bărbatul ei, Dinu, lucrase în mină în condiții grele, sfredelea stânca și „pușca” cu praf ori cu dinamită și adesea venea ud și plin de noroi. Din cauza muncii istovitoare s-a îmbolnăvit de plămâni, boală pe care a transmis-o celor cinci copii. Dinu se purta dur cu ei, fiind nemulțumit că erau firavi, deși aveau ce mânca. Mama îi ocrotea împotriva asprimii nedrepte, având nădejdea că se vor înzdrăveni. Gingășia sentimentului matern este evidențiată de verbele „le ținea partea”, „mângâia”, „(îi) săruta” și prin diminutivul „obrăjorii”. Dialogul surprinde atitudinea diferită a celor doi părinți: speranța mamei, durerea și obida tatălui.

Moartea lui Dinu este primul moment de cumpănă când Fefelega înțelege că singurul sprijin al familiei rămâne Bator. Și-a plăns bărbatul, dar a fost nevoită să-și curme suferința, deoarece frunza de agoniseală s-a terminat o dată cu înmormântarea lui, iar dânsa era nevoită să muncească din greu pentru a-și crește copiii.

Oamenii își vedeau de treburile lor, nepăsători la durerea Măricei. Văzând-o a doua zi după înmormântarea lui Dinu plecând la lucru, un om fără suflet a numit-o Fefelega și de atunci așa i-a spus toată lumea.

Femeia a înțeles că singura lege după care trebuie să se conducă este munca istovitoare alături de Bator, de aceea și-a alungat toate acele „gânduri mai luminoase din tinerețe”, „toate acele închipuiri de mai bine”, „iac-așa, prostii, care-ți fac traiul și mai greu”.

A respins sfatul celor care îi spuneau să se mărite și îi privea cu dușmănie, deși îndemnul lor izvora din bunăvoință. Ea se întorcea îndârjită la truda zilnică alături de cal și își continua drumul vieții cugetând asupra existenței sale pline de amar.

În primii ani de văduvie, Fefelega este copleșită de durerea morții celor cinci copii care s-au sfârșit când au împlinit cincisprezece ani. O dată cu fiecare lovitură a soartei se interiorizează tot mai mult, astfel încât nu vestește pe nimeni când i se sfârșește câte un copil: „De spus, nu spunea nimănui de-o doare ori ba. Nici n-o puteau cunoaște oamenii dacă are mort la casă decât de pe două lucruri: întâi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat de pociumb, ronțind ogrinji, și a doua că, după înmormântare, Fefelega pornea cu noaptea-n cap, cu calul de căpăstru, pe ulițele satului”. Cuvintele adresate lui Bator „De, ce să-i faci, așa e lumea!” rezumă împăcarea sa cu destinul.

Scriitorul condamnă lipsa de omenie a celor bogați, care, știind-o pe Fefelega fără nici un sprijin, se bucurau de munca ei neplătindu-i ce i se cuvenea, crezând că s-ar putea să uite de la o săptămână la alta.

Prozatorul este cuprins de mare admirație față de demnitatea femeii care îi privea pe datornici cu dispreț fără să le mai ceară nimic. Ea își manifesta disprețul prin gânduri, sentimente, atitudini și rar prin vorbe: „Da' pe mine nime nu mă blastă, nime nu zice să mă bată Dumnezeu, pe când pe dumneata tot satul te blastă”. Fefelega nu comunică suferințele cu astfel de oameni pentru că are sentimente și concepții de viață diferite. Dezgustată de lăcomia lor, caută sprijin în Bator, de care se legase atât, încât parcă „...în el s-ar fi mutat sufletul bărbatului, al lui Dinu...”.

În existența sumbră a mamei singura măsură a timpului este intervalul de la moartea unui copil până la pierderea altuia. Împovărată de dureri și de greutatea muncii, femeia îmbătrânește o dată cu calul. Vremea își pune pecetea asupra ei albîndu-i părul, săpând urme adânci pe obrajii mâncați de vărsat. Calul devine mai ciolănos, rănilor de sub corfe se măresc, părul i se rarește, „Buza de jos îi spânzura, ca și când i-ar fi atârnat cineva o povară nevăzută”.

Ea nu crede în farmece, în descânțece și în puterea întinericului, judecă aspru pe cei de-umanizați, plini de lăcomie, răutate și nedreptate, afirmând că „Drac e omul cel rău și nedrept”.

Cea mai grea încercare prin care trece Fefelega este moartea Păuniței, cel din urmă copil al ei. Precizarea „la patru ani, două luni și unsprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit și fetița rămasă în viață” reflectă teama cu care urmărește trecerea timpului și nădejdea fierbinte că va avea parte măcar de ultimul copil. Sfârșitul fetei o zguduie cumplit, închiderea în sine atinge punctul maxim al durerii. Acest moment cutremurător se surprinde prin narațiune, în care ordinea verbelor consemnează treptat dramatismul: „Apoi a intrat în casă, s-a pus pe-o laviță de brad și a stat ziua-ntreagă, așa cum stă lemnul. N-a plăns, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci a stat așa, cu capul în palmele aspre”.

Veghindu-și fetița, împietrită în suferința sa, mama este o întruchipare a durerii. Prin minte i se deapănă frânturi din viața plină de amar și de muncă îndârjită alături de Bator, într-o natură aspră și înconjurată de oameni hapsâni care se bucurau de munca ei. Prin monologul interior, Fefelega reînvie trecutul cu atâta putere, încât își amintește foarte bine de câte ori a urcat dealul, câtă piatră a adus în patruzeci și cinci de ani, și parcă-l auzea pe Bator pășind în urma ei, poticnindu-se în locurile primejdioase.

Meditațiile asupra zădărniceii vieții și muncii sunt sintetizate în două construcții exclamative: „Lung șir de ani! Și ce de drumuri bătute, maica mea. Doamne, că dacă le-ar pune în șir drept, ar fi ajuns la marginea lumii!”. Pentru prima dată în viața sa chinată dă glas durerii prin plâns, apoi se duce să roage preotul „să se mai ostenească o dată și pentru cel din urmă suflet din casa ei”.

În ceasul greu al pierderii ultimului său copil, Fefelega găsește sprijin în Bator, pe care-l vinde la târg să cumpere cele trebuincioase înmormântării. Îi vorbește cu durere și cu căldură spunându-i că despărțirea de el nu înseamnă lipsă de recunoștință.

Finețea analizei psihologice se realizează prin adresarea directă, prin interjecții și substantive la cazul vocativ. Durerea încercată la despărțirea de ultimul copil, singura speranță în această lume, este subliniată – la nivel morfologic – prin utilizarea lui „și” adverbial și a verbului „a muri”. De asemenea, tăcerea femeii și faptul că „ochii ei uscați se umeziră a doua oară” sunt relevante pentru suferința sa.

Simțind că este dat pe mâini străine, calul își întoarce capul după Fefelega și nechează pentru prima dată după ani de tăcere.

Măria Dinului plânge pentru a treia oară înțelegând că vinderea calului este un mare păcat, pe care-l săvârșește împotriva sentimentelor sale. Ieșind din târg și văzându-l pe o uliță strâmtă, îl mângâie pe grumaji cu dragoste și-i vorbește din suflet, spunându-i cuvinte de iertare, de rămas bun. Doborâtă, ea se întoarce acasă pentru a-și îndeplini ultima îndatorire : să o gătească pe Păunița cu podoabele cumpărate cu prețul lui Bator, înainte de a o conduce pe ultimul drum.

Destinul Măriei Dinului rezumă drama lungului șir de femei rămase singure, durerea mamelor care trădeau zadărnici pentru a-și crește copiii, secerări înainte de vreme.

Nuvela are puternice accente moralizatoare, concretizate prin dezaprobarea prozatorului față de cei lipsiți de omenie, care se bucurau de munca celor năpăstuiți de soartă.

O particularitate a limbajului o reprezintă numărul mare de cuvinte populare. Multe din ele sunt regionalisme din Transilvania, deoarece acțiunea se petrece într-un sat transilvan.

SUBIECTUL OPEREI LITERARE

MOMENTELE SUBIECTULUI

Totalitatea faptelor și evenimentelor, povestite sau prezentate de scriitor într-o operă literară care se constituie într-o acțiune sau mai multe reliefând tema și punând în lumină caracterele personajelor formează subiectul operei literare (numai scrierile epice și dramatice au subiect literar).

Momentele subiectului
operei literare

- - expozițiunea ;
- - intriga ;
- - desfășurarea acțiunii ;
- - punctul culminant ;
- - deznodământul.

Costache Negruzzi (1808-1868)

„Printr-o mare suprafață a operei sale, mai ales în proză, Negruzzi nu e numai un creator veritabil... dar și un inovator, un mare scriitor român modern...”

(Alexandru Piru)

Costache Negruzzi s-a născut în anul 1808 la Trifeștii Vechi, județul Iași. Tatăl său, paharnicul Dinu Negruț, iubitor de cultură, își alcătuiuse o bibliotecă bogată care cuprindea tipărituri și manuscrise rare.

Își însușește cunoștințe de limbă greacă și de limbă franceză în casa părintească, sub supravegherea unor dascăli particulari, învață singur să citească în limba română, după cum mărturisește, cu mult umor, în schița *Cum am învățat românește*. Citește cu pasiune literatura română, franceză și greacă, dobândind o cultură deosebită.

Se încadrează în generația de la 1848 prin idealurile urmărite în creația sa artistică și prin activitatea culturală desfășurată.

În anul 1840 este director al Teatrului Național din Iași împreună cu Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. În scopul îmbogățirii repertoriului dramatic, face traduceri, adaptări, prelucrări și scrie piese inspirate din realitățile românești.

Unirea din 1859 găsește în Costache Negruzzi un susținător însemnat. După 1859 este sfetnicul domnitorului Alexandru Ioan Cuza și membru al Societății Academice.

Moare în anul 1868.

Sobieski și românii

*Momentele subiectului
și modalități de expunere*

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui septembrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lăncieri ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei: unul în floarea vârstei, posomorât, gânditor, necăjit și doi mai bătrâni. În sfârșit, venea duiumul oastei: trăsură, bagaje, pedestrași, șleahță poposită, amestecați, în neregulă,

1. Expozițiunea :

- partea introductivă a operei literare, în care se prezintă locul, timpul acțiunii și unele personaje ;
- locul : Moldova, Cetatea Neamțului ;

cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzeau nici surlă, nici dobă, numai ropotul cailor și pasul oamenilor, ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decât coaja copacilor, și oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Și încă această oaste, în stare așa de ticăloasă, e aceea ce a îngiosit de atâtea ori trufia Semilunii, iar acei fruntași ofițeri sunt hatmanii Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși Ioan Sobieski, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobieski, fala leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tătarilor și a moldovenilor; a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii care îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie piept față cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă: a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcerea, respectând supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

– Ce castel e acesta? întrebă Sobieski când, ridicând capul, zări pe sprânceana dealului, înălțându-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă, vreun cuib al tâlharilor acestor de moldoveni!

– La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoțki.

– Așa! Să mergem dar să-l luăm...

– Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

– Ba pre numele patronului meu! Nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieski fără a i se cuceri? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

– Numele M(ăriei) tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase și îndată dete poruncă să se însire oastea către cetate.

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălcii pe lângă domnul Cantemir, unde tăbărâse armia turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte sosise încă un tânăr plăieș, al cărui cal asudat păștea înșeuat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

– Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrân de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

– Eu – știți că m-ați trimis la Iași, să văd ce mai este. După ce s-au dus leșii, m-am luat cât coala pe urma lor până la Cotnar... ș-apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

– Fă-i semn să coboare de pe zid și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toți alergară pe ziduri.

– Leșii sunt! strigă tânărul ce venise de curând și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul și vin aici...

– La porți, flăcăi! zise bătrânul. Încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească ca într-o țarină pustie.

– timpul: 1686;

– personaje: armata polonă;
Ioan Sobieski; hatmanii
Iablonovski și Potoțki.

2. Intriga:

– faptul care determină cursul acțiunii: hotărârea regelui de a cuceri Cetatea Neamț.

3. Desfășurarea acțiunii:

– faptele determinate de intrigă;
– pregătirea plăieșilor pentru rezistență;
– solia regelui polon;
– răspunsul bătrânului plăieș;
– asediul cetății;
– lupta eroică a moldovenilor.

- Dar noi suntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul; cum se...
- Taci, mucosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin. Vânătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

- Bine ai venit, domnule, ce postești de la noi?

- Măria sa regele Poloniei, mare duce de Lituania ș.c.l. (urmasu titlurilor), vă face cunoscut să vă închinați și să-i cuceriti cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimic, iar cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece supt ascuțișul sabiei.

- Du răspuns M(ăriei) sale, zise bătrânul, că laude și îngroziri de astea am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine M(ăria) sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimic. Cetatea n-avem de gând să i-o dăm cu una, cu două, măcar că nu sunt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puște, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

- Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

- Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți-vă mai bine la al vostru.

- Încă o dată vă întreb, vă închinați ori ba?

- Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fieștecare împușcătură obora câte unul din vrăjmași și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii percau fără a face spor.

În ziua dintâi, doi vânători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniți doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

- Ce este de făcut, tată? întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la picior, sta întins pe o laviță.

- Câți au perit d-ai noștri?

- Zece.

- Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

- Nu.

- Dacă-i așa, apoi mâni dimineată urcă-te pe poartă și leagă în vârful sâneții un steag alb; spune că închinăm cetatea cu tocmală să ne lase slobodi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei ca să treacă garnizoana și poarta se deschise.

Atunci, în loc de strajă numeroasă, se văzură ieșind șase-oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

- Ce este aceasta? strigă Sobieski, repezindu-se călare înaintea lor. Ce sunteți voi?

- Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit, din spatele fiului său.

- Cum! atâția sunteți?

- Zece din noi au perit din mila M(ăriei) tale.

- Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omori atâția viteji? zise regele. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de mânie; trebuie o pildă pentru cei asemenea vouă și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. Spânzurați-i!

4. Punctul culminant:

- momentul de maximă intensitate în desfășurarea acțiunii: hotărârea pripită a regelui de a spânzura pe cei nouă plăieși.

Pe loc ostașii încongiurară pre plăieși, carii, depunând jos răniții, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

– Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care ședea posomorât și mânios, a arăta M(ăriei) tale că acești viteji n-au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobieski că vor fi slobози și nesupărați.

– Îți mulțumesc, vrednice al meu tovarăș de arme – zice Sobieski ca deșteptat din somn, îți mulțumesc că m-ai oprit a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii aceștia s-au purtat vitejește... Apoi, înturnându-se către români: Voinicilor, zise, sunteți slobози; mergeți în pace și spuneți-le copiilor și fraților voștri că ați avut cinstea de a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

5. *Deznodământul – sfârșitul acțiunii:*
– eliberarea plăieșilor.

Întrebări și exerciții privind înțelegerea textului și pentru cunoașterea momentelor subiectului operei literare

1. Explicăți titlul, raportându-l la conținutul operei.
2. Prezentați momentele subiectului urmărind împletirea celor trei modalități de expunere (descrierea, narațiunea și dialogul).
3. Definiți arhaisme, selectați-le făcând aprecieri privind scopul folosirii lor în text.
4. Ce trăsătură a bătrânului plăieș se conturează prin dialogul cu solul regelui Sobieski?
5. Prin ce notații se realizează descrierea luptei?
6. Comentați punctul culminant al operei, urmărind reacția plăieșilor și a regelui Sobieski.
7. Care este semnificația deznodământului povestirii și ce simboluri descoperiți privind permanența neamului?

Răspunsuri posibile privind înțelegerea textului și pentru cunoașterea momentelor subiectului operei literare

Costache Negruzzi, scriitor care aparține generației pașoptiste, răspunde chemării adresate de Mihail Kogălniceanu în prefața revistei *Dacia literară* (editată în 1840) de a crea o literatură inspirată din realități ale istoriei naționale, evocând momente însemnate din trecutul nostru.

Debutază în anul 1857 cu volumul intitulat *Păcatele tinereților*, împărțit în patru cicluri. În ciclul al II-lea, numit *Fragmente istorice*, se includ scrieri inspirate din cronicile și legendele Moldovei: *Aprodul Purice* – primul poem eroic din literatura română, *Alexandru Lăpușneanul* – prima nuvelă istorică românească și povestirile *Sobieski și românii* și *Regele Poloniei și domnul Moldovei*.

Titlul povestirii indică factorii principali ai acțiunii: un personaj individual, regele polon numit prin substantivul propriu Sobieski și un personaj colectiv, românii, simbol al întregului popor.

Costache Negruzzi a evocat un episod din lupta poporului nostru împotriva cotoritorilor poloni în secolul al XVII-lea.

Acțiunea operei se concretizează asupra conflictului dintre cele două personaje respectând în desfășurarea sa momentele subiectului.

În *expozițiune* se indică timpul – sfârșitul lunii septembrie 1686, locul – Cetatea Neamțului, și personajele colective și individuale. Personajele colective sunt armata polonă și plăieșii din cetate, iar personajele individuale sunt regele Ioan Sobieski, hatmanii Iablunovski și Potočki și bătrânul conducător al plăieșilor. În *expozițiune* se precizează că regele și armata se întorceau în țara lor, fiind puși în situația umilitoare de a se retrage pentru a doua oară din fața tătarilor și moldovenilor. Neavând hrană, oamenii mâncaseră timp de zece zile numai „poame”, iar caii roseseră coaja copacilor.

Intriga o constituie hotărârea pe care o ia orgoliosul rege de a cuceri Cetatea Neamțului.

În *desfășurarea acțiunii* se înfățișează asediarea cetății de către armata polonă și eroica îndârjire cu care plăieșii o apără.

Punctul culminant se află în episodul pregătirii în vederea spânzurării plăieșilor care l-au înfruntat pe marele Sobieski.

În *deznodământ* se arată că regele, ajutat de hatmanul Iablunovski, reușește să prețuiască așa cum se cuvine vitejia plăieșilor, lăsându-i să plece liberi.

De-a lungul povestirii, scriitorul îmbină cele trei modalități de expunere: *descrierea*, *narațiunea* și *dialogul*.

În *expozițiune* descrierea dă valoare documentară prin consemnarea elementelor componente ale oștirii polone din secolul al XVII-lea: *lăncieri, tunuri mari trase de boi, ofițeri călări, hatmani, trăsură, bagaje, pedestrași, șleahță pospolită*. Descrierea surprinde starea de dezordine și descurajare a armatei polone. Aceasta se retrăgea „în stare așa de ticăloasă”, ostașii veneau „cu capul plecat, cu armele răsturnate”. Finețea observației constă atât în notarea elementelor exterioare ale tristeții, cât și în reliefarea profunzimii sentimentelor: „veneau cu întristarea pe față și cu durerea în inimă”. Repetiția cuvântului *nici* subliniază atmosfera încordată a retragerii polonilor și faptul că trecerea armatei se făcea în liniște apăsătoare. Antiteza între faima armatei poloneze care „a îngiosit de atâtea ori trufia Semilunii” și starea „așa de ticăloasă” justifică *întristarea oștenilor*, a celor doi hatmani și a regelui. Ritmul lent al expunerii, surprins prin notația „mergea încet și gânditor”, este dinamizat de dialogul dintre rege și cei doi demnitari militari în legătură cu Cetatea Neamțului și cu hotărârea regelui de a o cuceri imediat. Aflând de la hatmanul Potočki că domnii Moldovei își pun acolo averile la adăpost în vreme de război, regele, orgolios și lacom, decide – fără discernământ – atacul; hotărârea sa constituie *intriga narațiunii*. Prin intervenția lui, hatmanul Iablunovski dovedește înțelepciune. El precizează: „Avem tunuri de câmp, nu de asalt”, subliniind astfel că nu sunt pregătiți pentru cucerirea cetății. Sfatul său rămâne fără răspuns în fața trufiei nemăsurate a regelui, trăsătură evidențiată cu ironie printr-o reluare gradată a atributelor prin care acesta se definea: „El, Sobieski, fala leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii”. Potočki intervine lingușitor, încurajându-i planul: „Numele M(ăriei) tale e destul tun”. Atitudinea critică a prozatorului se remarcă prin observația asupra reacției regelui:

„Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase”.

Dialogul imprimă caracter scenic povestirii și aduce tabloul în fața cititorului, surprinzând trăsătura esențială a fiecărui personaj și poziția față de hotărârea de a cuceri cetatea.

Printr-o informație succintă, prezentată cu ajutorul descrierii, prozatorul îl introduce pe cititor în spațiul cetății unde se aflau nouăsprezece plăieși trimiși de ispravnicul de Neamț pentru pază. Un tânăr plăieș aduce vestea că leșii se întorc spre țara lor, dar semnalul străjerului curmă liniștea moldovenilor. Revenirea la dialog imprimă un ritm alert care se menține până la sfârșitul povestirii:

„– Dar oare ce buciună străjerul?”

– „...o oaste mare se aproie de cetate”.

Aflând că polonii și-au schimbat planurile, bătrânul conducător al plăieșilor dă poruncile necesare pentru pregătirile de apărare a cetății :

„- [...] grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească ca într-o țarină pustie”.

Asprimea bătrânului față de plăieșul care vorbește despre raportul inegal de forțe dintre ei și leși prefigurează demnitatea, trăsătură conturată în dialogul cu solul regelui. Trimisul polon face cunoscute condițiile puse de Sobieski : închinând cetatea vor fi liberi, în caz contrar „cetatea se va cotropi și garnizoana se va trece supt ascuțișul sabiei”.

Bătrânul – simbol al poporului român – prin replica sa pune în lumină însușirile alese ale neamului nostru : curajul, înțelepciunea, caracterul pașnic, conștiința propriei valori. Limbajul popular, arhaic, fraza cronicărească, felul mucalit de exprimare dezvăluie atitudinea ironică a bătrânului și îi conferă o notă de superioritate :

„- Tot ce-i putem da este plumbul din puște, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru... Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți-vă mai bine la al vostru”.

În descrierea luptei, Costache Negruzzi folosește un stil concis și precis, concretizat prin notații scurte ce vizează esențialul – îndârjirea eroică și abilitatea plăieșilor : „Fieștecare împușcătură obora câte unul din vrăjmași și mai ales din ofițeri... Leșii pereau fără a face spor”.

Cercetând urmările luptei care durase cinci zile, bătrânul constată că au rămas în viață numai nouă plăieși, iar munițiile și merindele s-au sfârșit. În această situație-limită, el hotărăște să închine cetatea cu condiția să li se dea libertatea : „Să ne lase slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi”. Este memorabilă scena descrierii celor șase plăieși dintre care trei duceau pe umerii lor pe alți trei răniți, trecând printre dușmanii înșirați pe două rânduri – leșii erau incredințați că în cetate se afla o armată numeroasă cu care s-au luptat cinci zile. Atenția se oprește asupra luptătorilor caracterizați prin adjectivul substantivizat „bravilor”, sinonim în acest text cu substantivele „plăieși” și „români”.

Dialogul surprinde creșterea tensiunii emoționale, conducând spre punctul culminant al poveștii și accentuând trăsăturile de caracter ale personajelor :

- „- Ce este aceasta? strigă Sobieski, repezindu-se călare înaintea lor. Ce sunteți voi?
- Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit, din spatele fiului său.
- Cum! atâția sunteți?
- Zece din noi au perit din mila M(ăriei) tale.
- Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorî atâția viteji?”

Din răspunsul calm și sigur se deduce că bătrânul este demn și curajos, că nu îl înfricoșează mânia și brutalitatea regelui.

Personajele sunt definite prin antiteză. Intervenția hatmanului Iablonovski îi întregește portretul moral. Înțelepciunii – schițată în partea introductivă a poveștii, când îi spune regelui că nu sunt pregătiți să cucerească cetatea – i se adaugă judecata dreaptă, un impresionant umanism și simțul onoarei – concretizat aici prin respectarea cuvântului dat. Cu toate că și-ar fi putut atrage ura și răzbunarea lui Sobieski, nimic nu-l oprește să-i atragă atenția asupra adevărului :

„- Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care ședea posomorât și mânios, a arăta M(ăriei) tale că acești viteji n-au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobieski că vor fi slobozi și nesupărați”.

Epitetele „patriotică”, „vrednică” și substantivul „viteji” relevă superioritatea plăieșilor izvorâtă din dragostea de țară, întregind portretul acestora.

Deznodământul nuvelei îl prezintă pe Sobieski într-o lumină favorabilă. El depășește impulsivitatea, cruzimea, orgoliul nemăsurat și acționează ca un om drept :

„- ...Ai cuvânt; oamenii aceștia s-au purtat vitejește... Apoi, înturnându-se către români: Voinicilor, zise, sunteți slobozi; mergeți în pace și spuneți-le copiilor și fraților voștri că ați avut cinstea de a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia”.

Eroismul plăieșilor este atât de impresionant, încât determină admirația dușmanului, copleșit de înălțimea morală a acestui pumn de oameni. Totuși, deși adresează cuvinte de laudă plăieșilor, Sobieski le vorbește de pe poziția cuceritorului trufaș, al cărui orgoliu a fost înfrânt, pentru că nu a ieșit victorios în confruntarea cu cei nouăsprezece apărători ai cetății. Epitetul adverbial „vitejește”, substantivul „voinicilor” și cuvintele de laudă rostite de rege subliniază eroismul plăieșilor.

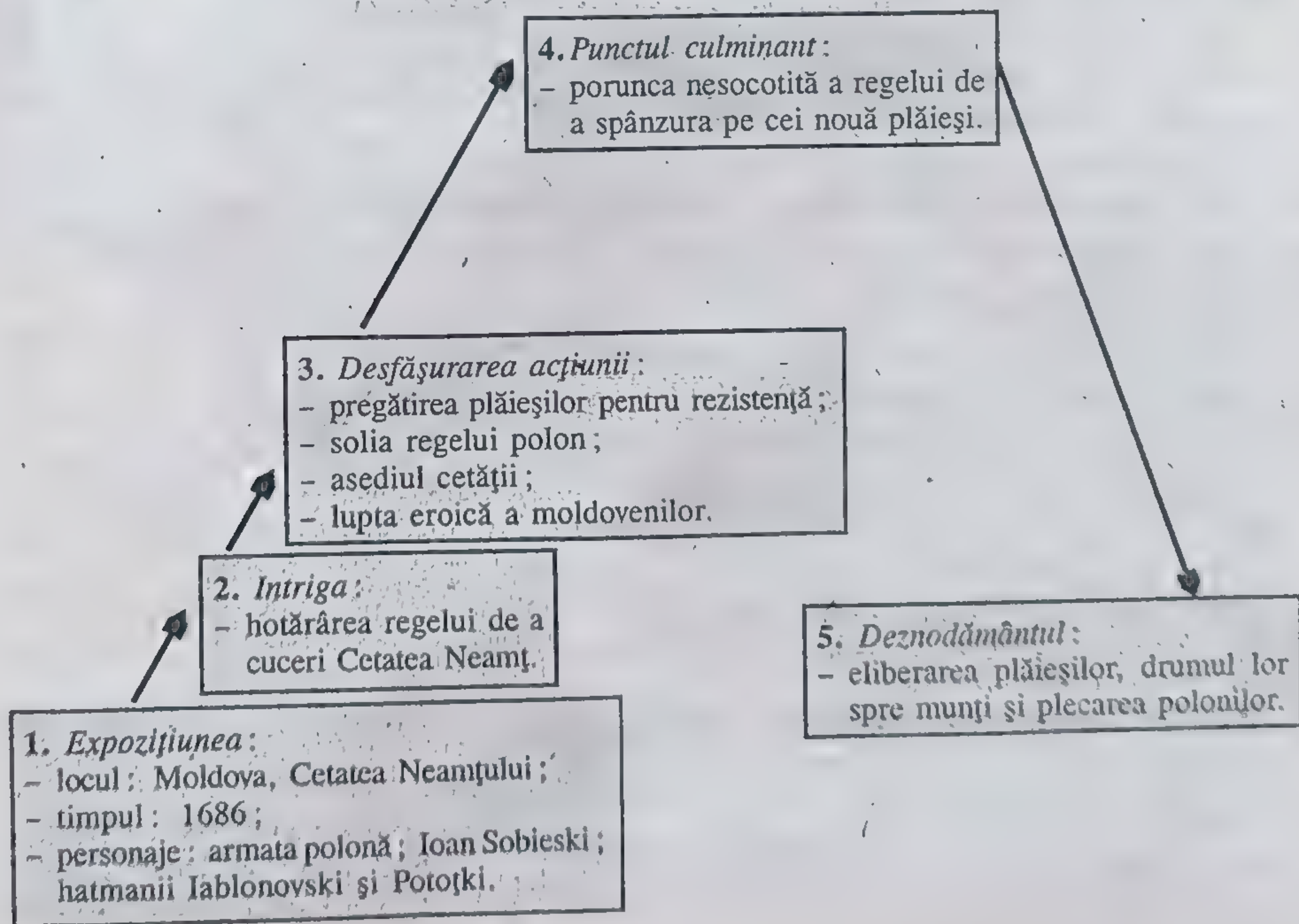
Ultima secvență a povestirii înfățișează o atmosferă solemnă. Moldovenii, luându-și răniții, se urcă spre munți:

„Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș”.

Această imagine sugerează ascensiunea poporului nostru de-a lungul istoriei; prin comparația cu un schelet de uriaș cetatea apare ca o întruchipare a rezistenței și a luptelor legendare. Puterea maximă de sugestie a finalului rezultă din antiteza dintre imaginea statică și cea dinamică; moldovenii și polonii pleacă fiecare în drumul lor, în timp ce „singură” Cetatea Neamțului rămâne ca un simbol de neclintit al istoriei. Ca și Mihai Eminescu în *Scrisoarea III* sau Mihail Sadoveanu în volumul al treilea din *Frații Jderi*, Costache Negruzzi subliniază ideea că dragostea de țară a fost întotdeauna dovada demnității și a unității de idealuri ale neamului.

Prezentând momentele subiectului în succesiunea lor clasică, îmbinând cu artă cele trei modalități de expunere, introducând arhaismul în limbajul obișnuit, scriitorul realizează, prin povestirea *Sobieski și românii*, o pagină memorabilă despre vitejia strămoșilor.

Momentele subiectului operei literare Sobieski și românii de Costache Negruzzi

*Momentele subiectului
operei literare La Vulturi! de Gala Galaction*

Gala Galaction înfățișează în operele sale dureri și frământări omenești, conflicte sociale și morale, eroii prozei sale fiind dominați de pasiuni mistuitoare. Cele mai cunoscute nuvele care prezintă probleme de conștiință sunt: *Moara lui Călișar*, *Gloria Constantinii*, *De la noi, la Cladova*. Nuvelele *Lângă apa Vodislavei*, *Zile și necazuri din zaveră*, *La Vulturi!* evocă momente din trecutul istoric.

Opera *La Vulturi!* a fost publicată inițial în revista *Viața românească* în anul 1912, apoi inclusă în volumul de debut *Bisericuța din răzoare*. Nuvelele lui Gala Galaction se înscriu în tradiția cultivată de Costache Negruzzi, Alexandru Odobescu, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu și de alți scriitori români de prestigiu.

Titlul este o metaforă cu simboluri multiple: simbol al idealului de libertate – care izvorăște din măreția morală a eroilor –, simbol al înălțimii muntelui Scripetele, unde oamenii întemeiaseră un sat, ca un „cuib de vulturi” –, simbol al morții, sens schițat la începutul nuvelei:

„...Vulturii pluteau neobosit, scaldându-și aripile în lumină și dând fiorii morții păsăretului de casă din jurul celor cincisprezece-douăzeci de locuințe din fundul văii”.

Acest înțeles este adâncit în final de rugămintea bătrânului Dănilă adresată cerului. Narațiunea este construită pe baza metaforei-simbol *La Vulturi!* – care include cele două sensuri: al înălțării pentru libertate și al morții pentru acest ideal.

Prozatorul evocă lupta și jertfa poporului român pentru libertate națională, acțiunea petrecându-se în timpul Revoluției de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu.

Expozițiunea este amplă – întinderea neobișnuită constituind o particularitate de compoziție. În expozițiune se fixează locul acțiunii – muntele Scripetele și personajele – Dănilă, fiica sa Agripina, Păun Ozun, soțul Agripinei, copiii lor, Măriuca, Vlad și Păunaș.

Cadrul natural impresionează prin măreție, izolare și duritate. Muntele Scripetele reține atenția prin culmile sale „colțuroase și limpezi ca o cunună de securi” proiectată pe albastrul cerului. Râul Iablanicioarei își poartă „undele oțelite” printre fagii „cosiți mereu la rădăcină”. Între munți se află un sat ca un cuib de vulturi, locuit de un pumn de oameni. Pe lângă cursul apei, coboară, chinuită, singura cărare mai „lesnicioasă”. Este o natură aspră, ca și viața oamenilor din această așezare, idee sugerată de elemente semnificative: comparație, epitet, metafore („colțuroase”, „o cunună de securi”, „se știrbea”, „zdrobiți”, „cosiți”, „oțelite”, „chinuită”).

Din punct de vedere temporal, acțiunea nuvelei se desfășoară pe două planuri: timpul istoric al rememorării evocă existența zbuciumată a bătrânului Dănilă și timpul prezent – al acțiunii directe.

Vatra păstorească de la Iablanicioara este rezultatul pribegiei lui Dănilă, după ce turcii îi distruseseră pentru a treia oară întreaga avere.

Aprecierea că „era un om care trecuse prin multe suferințe și încercase multe vaduri de amărăciune” este adâncită prin scurta retrospectivă asupra existenței duse pe plai. Fusesse un gospodar de frunte, fapt relevat prin exclamațiile retorice: „Ce conace! ce gospodării! ce rost temeinic!”. Drama trăită, când și-a văzut spulberat rostul, este exprimată printr-o metaforă și o comparație de mare plasticitate:

„Dar precum fierul plugului trece prin inima mușuroiului de furnici, spintecând într-o clipă cețatea harnicelor muncitoare, așa și fierul nenorocirii spintecase în trei rânduri rostul și viața românului Dănilă”.

A treia oară n-a putut salva nimic, deoarece casa lui s-a mistuit în flăcări – împreună cu întregul sat – și a urcat în munți „să nu mai vadă plaiul și silnicia de pe el”, menționează faptul că legea după care și-a orânduit viața este idealul de libertate.

Dănilă este un personaj simbolic; pribegiile și suferințele sale semnifică istoria poporului român, greu încercat, dar niciodată înfrânt, hotărârea de a se urca în munți

reflectând revolta împotriva unui destin istoric nedrept și dorința de a trăi în libertate. Descrierea vieții lui Dănilă în satul de pe Iablanicioara relevă optimismul în viață, hărnicia, tenacitatea, priceperea de a-și impune prestigiul în noua așezare omenească: „Din an în an, Dănilă a crescut în turme și în argați, a însurat, a măritat și și-a întins pe câțiva munți neamul și întâietatea”. Valoarea de personaj-simbol poate fi evidențiată prin raportarea la considerațiile făcute de Alexandru Vlahuță în opera *România pitorească* asupra permanenței poporului nostru: „Îl urmăresc cu gândul de-a lungul veacurilor, îl văd cu peptul dezvălit în zloată și-n bătlăii, muncind ca să plătească dările țării, luptând ca să-și apere pământul, căzând și ridicându-se iar, murind în șes și renăscând în munți, pururea tânăr, pururea mândru, cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie...”.

La vârsta de optzeci de ani, Moș Dănilă a trăit bucuria că s-a ridicat la luptă pentru libertatea țării un român vrednic: „Tudor chema pe panduri, pe plăieși și pe toți câți mai aveau o scânteie de bărbăție în piept la viață și la arme!”. Deși bătrân, dorea să fie cât mai mult de folos revoluției, de aceea l-a trimis pe ginerele său, Păun Ozun, împreună cu zece voinici, îmbrăcați pe cheltuiala lui. Îndemnul „Du-te tu în locul meu și slujește pe Tudor până la moarte” încheie ca într-un corolar devotamentul față de țară. Dănilă își asumă răspunderea grea de a avea grijă de Agripina și de copii, deoarece dorește ca Păun Ozun să nu fie tulburat de gândul celor de acasă: „Mergi cu inima slobodă și Dumnezeu din cer să aibă milă de tinerețea ta!”. Scurte secvențe descriptive surprind mulțimea oamenilor care se înflăcărează la chemarea glasului de libertate. Din punct de vedere stilistic, ideea este subliniată de enumerații care imprimă o anumită cadență descrierii:

„Coborau din stâncă în stâncă, din munte în plai și pretutindeni întâlneau cete-cete de zăplani, tot oameni hotărâți și aspri, neștiutori de dor și de păreri de rău, porniți cu flinta, cu coasa ori cu furca la spinare, spre steagul ridicat de Domnul Tudor”.

Bătrânul era un sprijin de nădejde pentru Agripina. Când venea îngrijorată la el, cu Păunaș în brațe, găsea puterea necesară să o liniștească. Îi alunga gândurile negre care o stăpâneau spunându-i că boierii de țară s-au dat de partea lui Tudor și că acesta și Ozun stăpânesc în București. Cu toate că veștile erau destul de vechi și altele întârziiau să sosească, Dănilă îi vorbea Agripinei „cu niște ochi de flacără” și se emoționa sperând într-un viitor fericit. Bătrânul se lumina când îl privea pe Păunaș, pentru că vedea în el nu numai pe nepotul cel mai drag, ci și generația despre care credea că va trăi în libertate. Valoarea de simbol a acestui personaj se conturează prin cuvintele:

„- Fată dragă, nici nu știi ce-mi aduci! Tu-mi aduci ce are să fie peste patruzeci-cincizeci de ani pe plaiul dezrobît de Tudor!”.

Desfășurarea acțiunii directe este determinată de năvălirea turcilor în acest „cuib de vulturi”. Era o zi senină după o lună „de ploi putrede”. Moș Dănilă se suise la stână, în sat rămăsese doar femeile, bătrânii și copiii, pentru că „oamenii în putere și cei tineri” urcaseră cu oile, iar alții coborâseră la șes ca să aducă mălai. Agripina începuse ziua în mod obișnuit, se ocupa de treburile gospodărești și privea mulțumită la Măriuca și la Vlad, care se jucau pe malul Iablanicioarei. Păunaș dormea liniștit în albie „cu trupușorul scăldat în soare”.

Vestea despre venirea turcilor constituie **intriga** nuvelei. Momentele dramatice din nuvelă sunt precedate de o pace adâncă – antiteza dintre liniște și zbucium având rolul de a sublinia zbuciumul sufletesc al eroilor: „În această pace adâncă, în această fântână dintre munți, plină de chipul și de aleanul soarelui, pocni răcnetul deznădăjduit: «Fugiți! Fugiți! vin turcii!»... căzând ca un trăsnet în tihna zilei de vară”. Intriga declanșează o tensiune care se intensifică pe măsura **desfășurării acțiunii directe** într-o gradație ascendentă. Agripina hotărăște să urce la stâna tatălui pentru a-și salva copiii și pentru ca să-i vestească pe ciobani despre venirea turcilor în sat.

Atenția prozatorului se oprește asupra gândurilor, gesturilor și luptei Agripinei cu muntele abrupt, cu oboseala și cu spaima. Verbele la perfectul simplu „se repezi”, „ridică”, „puse”, „începu” subliniază încordarea maximă a trăirilor și hotărârile luate de

personajul aflat într-o situație-limită. Pentru a fi sigură că nu va fi urmărită de turci, Agripina pornește cu cei trei copii alegând „cărarea cea mai scurtă, dar cea mai anevoioasă”. În descrierea cărării se notează amănunte cu scopul de a se evidenția eforturile mamei hotărâte să învingă cu orice preț greutatea urcușului: „Trebuia un om zdravăn pentru ca să poată să biruiască pieptul muntelui, nu o muiere cu un copil în poală și cu alți doi târâș după dânsa”. Era o cărare cumplită, care scotea sufletul din om pas cu pas, mai mult o scară de bolovani și de rădăcini decât o potecă. Se precizează că și Păun Ozun urca rar pe acolo, fiindu-i foarte greu chiar unui bărbat să străbată prin asemenea locuri. Din cauza arșitei și a emoției, Agripina este chinuită de o sete cumplită: „îi era atât de sete, încât s-ar fi aruncat în șuvoiul Iablanicioarei, dar știa că ar fi murit pe loc, iar copiii ar fi căzut în mâinile turcilor. O sete groaznică îi frigea gâtulejul și măruntaiele”. Agripina urca din greu, ducându-l pe Păunaș în poală, pe Vlad în spinare iar pe Măriuca de capătul brâului.

Printr-o acumulare de imagini hiperbolice se subliniază chinul urcușului: „În pieptul ei ardea toată pădurea”, iar „bătăile inimii erau bolovani încinși, pieptul îi horcăia ca niște foale”. Oboseala ajunge la paroxism¹, stare surprinsă în notațiile: „Copacii dimprejur zvâcneau și începeau să se facă roșii”, „Gândurile i se topeau în cap”, „O perdea de sânge și de nebunie i se lăsa, încet, pe creieri”.

Monologul interior completează imaginea înverșunării cu care Agripina își adună puterile pentru a ajunge la stână. Tenacitatea sa este subliniată de verbe „să lupte”, „să urce”, „să nu se lase”:

„Mai bine să lupte până când i-o plesni inima în piept! Dacă ajunge la stână, poate să cadă și să moară: au scăpat copilașii... Mai bine să urce, să urce! Să nu se lase până ce nu s-o vedea măcar în poienița de sub stâncă și atunci, când o cădea moartă, Măriuca, Vlad și Păunaș au scăpat cu viață”.

Exclamația retorică din reflecția Agripinei „O, dar până la poieniță mai e mult!”, exclamație reluată – „Și până la poienița de sub stâncă tot mai era” –, pune în lumină disperarea, dar și nădejdea că își va salva copiii. Gândurile Agripinei dezvăluie dragostea de mamă și puterea de jertfă pentru salvarea copiilor, răspunderea și atașamentul față de tatăl și față de soțul ei, sintetizând cele trei ipostaze ale personajului: de mamă, de fiică, de soție:

„Cum să mai dea ea ochii cu tată-său! Ce mi-ai făcut copiii? Unde e nădejdea și mângâierea mea?...”

Când Vlad „căzu ca un bujor frânt de ploaie”, Agripina îl luă în spate, pe Măriuca o legă de capătul brâului și, adunându-și puterile „cu oarbă înverșunare”, urcă până ajunse în poiana de sub culmea Brăcinelului. Aici Agripina îl ascunse pe Păunaș într-o căpiță de fân, iar pe Măriuca și pe Vlad îi trimise la stână.

Moș Dănilă a înțeles gravitatea situației din plânsul și din vorbele Măriucăi, din înfățișarea Agripinei care avea „umbrelul și schimele unei nebune”. Venirea Măriucăi a fost ca un răspuns dureros la întrebările ce îl chinuiau pe bătrânul aflat în singurătatea munților:

„Moș Dănilă se gândea departe, se gândea la Tudor, la Păun Ozun și la București, unde viteazul oștean pare că intrase într-un mormânt: «Încotro să fie Tudor și ai lui? Tot în București ori aiurea? Ce a făcut el atâta vreme?»”.

Aflând vestea cumplită despre venirea turcilor, chemă pe ciobani sunând podobiă din bucium, o lăasă pe Agripina în grija lui Dragomir Ozun – fratele lui Păun Ozun – și porni spre poieniță să-l aducă pe Păunaș.

Monologul interior exprimă dramatismul trăirilor sufletești când și-a dat seama că îngrijorarea lui cu privire la înfrângerea revoluției era întemeiată: „Gânduri-gânduri – nori și corbi – treceau prin cugetul bătrânului Dănilă”. Episodul este semnificativ pentru demnitatea și curajul de a-i înfrunța pe turci dacă-i va întâlni.

1. *paroxism* – intensitate maximă a unei senzații, a unui sentiment.

Moș Dănilă găsește în poieniță scutecele lui Păunaș însângerate și o „largă pulberătură de fulgi cenușii ca după o încăierare între vulturi”. Moartea copilului marchează **punctul culminant** al nuvelei. Sfârșitul lui Păunaș are valoare simbolică. După afirmația lui Dănilă, acesta însemna „ce are să fie peste patruzeci-cincizeci de ani pe plaiul dezrobitor de Domnul Tudor”. Bătrânul înțelege că împlinirea visului de libertate națională avea să fie posibilă numai peste multă vreme. Păunaș fusese smuls din chinul unei vieți omenești, în mijlocul unui popor nenorocit și rob încă pentru multă vreme!

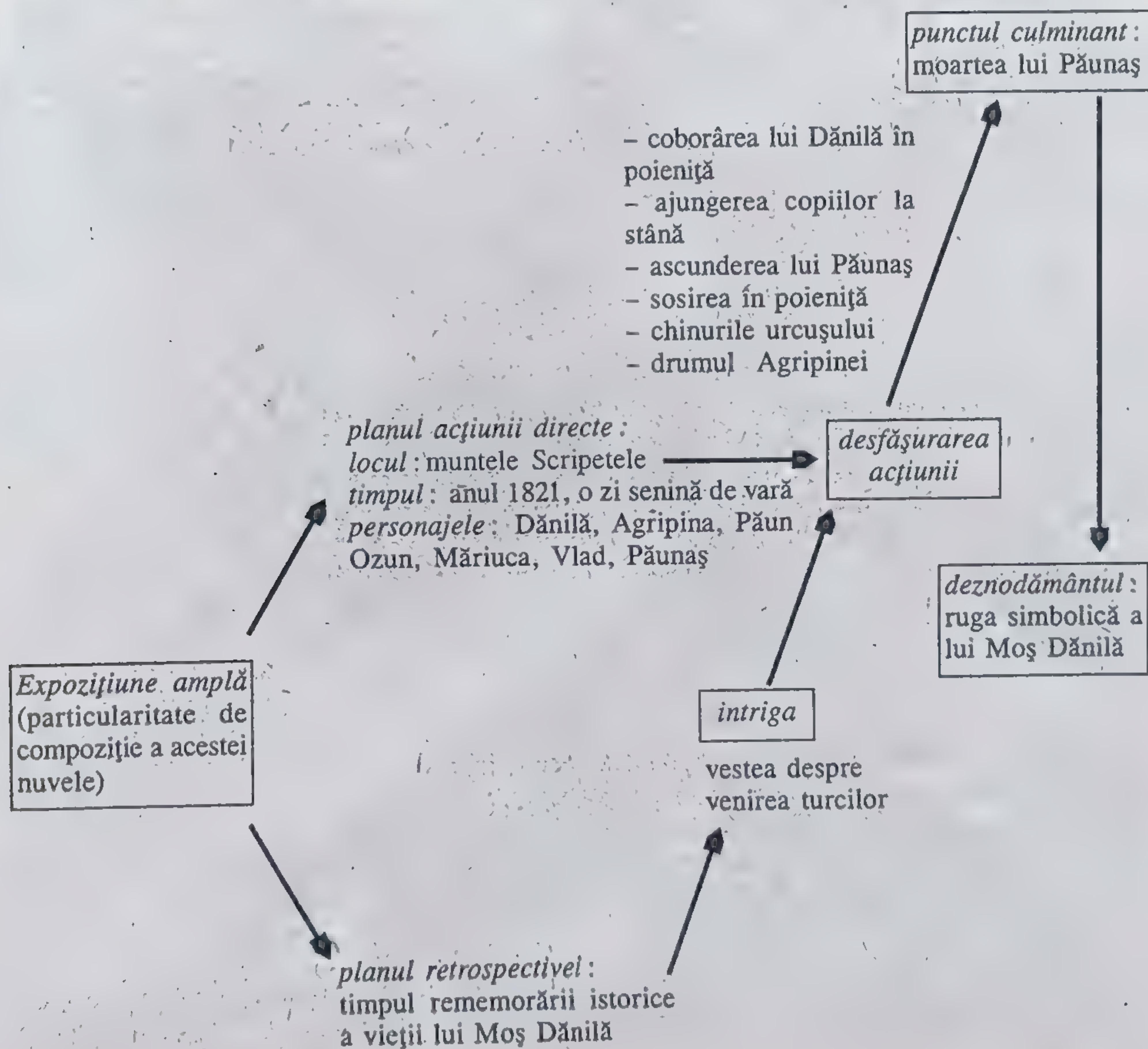
Moș Dănilă plânge pentru a doua oară în viață implorând Cerul:

„– Pune un hotar, Stăpâne, nenorocirii noastre! Ajungă Sfinției Tale atâta jertfă! Ajungă atâta risipă, atâta jaf la vulturi din mana bieteii țări și din carnea noastră!”.

Faptul că suferințele cumplite ale poporului trebuiau curmate este relevat de verbul „pune”, folosit la modul imperativ, de repetiția verbului „ajungă” – cu nuanță imperativă – și de substantivele „jertfă”, „risipă”, „jaf”. Implorarea constituie expresia suferințelor seculare ale poporului silit să plătească tribut de vieți omenești și de bunuri materiale crotropitorilor. Dănilă este deznădăjduit, dar nu înfrânt; el are credința că îndurarea lui Dumnezeu va ajuta la mântuirea neamului.

Deznodământul nuvelei este condensat în ruga bătrânului Dănilă către Dumnezeu, sprijinul suprem în durerea și disperarea lui. Este o poartă deschisă spre meditație, la speranța într-un viitor de libertate, de tihnă și de bucurie.

Momentele subiectului operei literare La Vulturi! – schemă recapitulativă

Completarea cunoștințelor

I.Al. Brătescu-Voinești (1868-1946)

„Arta domnului Brătescu-Voinești e din acelea pe care nu se pune rugina, fiindcă natura în care a lucrat e autentică.”

(Mihai Ralea)

Ioan Alexandru Brătescu-Voinești – acest fin observator al existenței umane și prieten al universului mărunț – a văzut lumina zilei la 1 ianuarie 1868 în orașul Târgoviște într-o veche familie boierească. În povestirea autobiografică intitulată *Sâmbăta* scriitorul evocă anii fericiți ai copilăriei și vorbește despre prețuirea de care se bucurau preocupările literare și cele muzicale în casa părintească.

Studiază școala primară cu dascăli particulari, frecventează apoi cursurile liceului Sf. Sava, iar după absolvire urmează Facultatea de Drept din București. Devine un colaborator activ al revistei *Convorbiri literare* și participă cu regularitate la ședințele societății literare Junimea.

După ce își ia licența în drept, funcționează câțiva ani ca magistrat în orașele București, Ploiești, Craiova, iar în 1896 se stabilește în Târgoviște.

I.Al. Brătescu-Voinești își desfășoară activitatea literară timp de aproape cinci decenii (începând cu deceniul al optulea al secolului trecut, până după al doilea război mondial). Scrierile sale au fost adunate în volumele: *Întuneric și lumină*, *Rătăcirii*, *Firimituri*, *Din pragul apusului*.

Apariția volumului *În lumea dreptății* în anul 1906 – premiat de Academia Română – îi aduce consacrarea.

Puiul

Sandi, să ascuți pe mămica !

Într-o primăvară, o prepeliță aproape moartă de oboseală – că venea de departe, tocmai din Africa – s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar. După ce s-a odihnit vreo câteva zile, a început să adune bețișoare, foi uscate, paie și fire de fân și și-a făcut un cuib pe un mușuroi de pământ, mai sus, ca să nu i-l înece ploile; pe urmă, șapte zile de-a rândul a ouat câte un ou, în tot șapte ouă mici ca niște cofeturi și a început să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă? Așa sta și ea, doar că ea, în loc să stea în coteț, sta afară în grâu; și ploua, ploua de vărsa și ea nu se mișca, ca nu cumva să pătrundă o picătură de ploaie la ouă. După trei săptămâni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase, și au început să umble prin grâu după mâncare. Prepelița prindea câte o furnică ori câte o lăcustă, le-o firimița în bucățele mici, și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mâncau numaidecât. Și erau frumoși, cuminiți și ascultători: se plimbau primprejurul mamei lor și când îi striga: „Pitpalac!” repede veneau lângă ea.

Odată, prin iunie, când au venit țărani să secere grâul, cel mai mare dintre pui n-a alergat repede la chemarea mă-sii și, cum nu știa să zboare, haț! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a pățit când s-a simțit prins în palma flăcăului, numai el a știut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un țăran bătrân, care s-a rugat pentru el:

– Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu vezi că de-abia e cât luleaua?!

Când s-a văzut scăpat, fuga, speriat, la prepeliță să-i spuie ce-a pățit. Ea l-a luat, l-a mângâiat și i-a spus:

– Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum îi vrea tu, dar acum, că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pățești și mai rău.

Și așa trăiau acolo, liniștiți și fericiți. Din seceratul grâului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe miriște o groază de boabe cu care se hrăneau și măcar că nu era vreo apă prin apropiere, nu sufereau de sete, că beau dimineata picături de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, când era caldura mare, stau la umbră în lăstar; după-amiază, când se potolea vipia, ieșeau cu toții pe miriște; iar în nopțile răcoroase se adunau grămadă, ca sub un cort, sub aripile ocrotitoare ale prepeliței. Încet-încet, puful de pe ei s-a schimbat în fulgi și în pene, și, cu ajutorul mamei lor, au început să zboare. Lecțiile de zbor se făceau dimineata spre răsăritul soarelui, când se îngâna ziua cu noaptea, și seara în amurg, căci ziua era primejdios, din pricina heretilor, care dădeau târcoale pe deasupra miriștii.

Mama lor îi așeza la rând și îi întreba: „Gata?”. „Da”, răspundeau ei. „Una, două, trei!” Și când zicea „trei”, frrr!, zburau cu toții de la marginea lăstarului tocmai colo, lângă cantonul de pe șosea și tot așa îndărăt. Și mama lor le spunea că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuie s-o facă în curând, când o trece vara. „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și râuri și marea.”

Într-o după-amiază, pe la sfârșitul lui august, pe când puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o căruță venind și oprindu-se, în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toți în sus capetele cu ochisorii ca niște mărgelile negre și ascultau.

„Nero!, înapoi”, s-a auzit un glas strigând. Puii n-au priceput; dar mama lor, care înțelesese că era un vânător, a rămas încremenită. Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vânătorul. După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pământul, și cu nici un preț să nu se miște.

– Eu o să zbor; voi să rămâneți nemișcați; care zboară e pierdut. Ați înțeles?

Puii au clipit din ochi c-au înțeles și au rămas așteptând în tăcere.

Se auzea fâșâitul unui câine care alerga prin miriște și din când în când glasul omului:

– Unde fugi? înapoi, Nero!

Fâșâitul se apropie – uite câinele; a rămas împietrit cu laba în sus, cu ochii țintă spre ei.

– Nu vă mișcați, le șoptește prepelița și se strecoară binișor mai departe. Câinele pășește încet după ea. Se apropie grăbit și vânătorul. Uite-l: piciorul lui e acuma așa de aproape de ei, încât văd cum i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei. Vai! cum le bate inima. După câteva clipe, prepelița zboară ras cu pământul, la doi pași de la botul câinelui, care o urmărește; vânătorul se depărtează strigând: „Înapoi! înapoi!”. Nu poate trage, de frică să nu-și împuște câinele; dar prepelița se preface așa de bine că e rănită, încât câinele vrea cu orice preț s-o prindă; iar când socotește ea că e în afară de bătaia puștii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta, puiul ăl mare, în loc să stea nemișcat ca frații lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vânătorul îi aude pârâitul zborului, se întoarce și trage. Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N-a picat, a putut zbura până la lăstar; dar acolo, de mișcarea aripii, osul – la început numai plesnit – s-a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă. Vânătorul, cunoscând desimea lăstarului și văzând că trăsesese într-un pui, nu s-a luat după dânsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar.

Ăilalți pui nu s-au mișcat din locul unde-i lăsase prepelița.

Ascultau în tăcere. Din când în când se auzeau pocnete de pușcă și glasul vânătorului strigând: „Apporte!”. Mai târziu, căruța s-a depărtat înspre vânător pe drumeagul lăstarului; încet-încet pocnetele și strigătele s-au pierdut, s-au stins și, în tăcerea serii care se lăsa, nu se mai auzea decât cântecul greierilor; iar când s-a înnoptat și răsărea luna dinspre Cornățel, au auzit deslușit glasul mamei lor chemându-i din capul miriștii: „Pitpalac! pitpalac!”.

Repede au zburat înspre ea și au găsit-o. Ea i-a numărat: lipsea unul.

– Unde e nenea?

– Nu știu, a zburat.

Atunci prepelița, disperată, a început să-l strige tare, mai tare, ascultând din toate părțile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins: „Piu! Piu!”...

Când l-au găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut; dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjduiască pe el...

D-atunci au început zile triste pentru bietul pui; se uita cu ochii plânși cum frații lui se învățau la zbor dimineata și seara; iar noaptea, când ăilalți dormeau sub aripa mamei, el o întreba cu spaimă:

– Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu e așa c-o să merg și eu să-mi arăți cetăți mari și râuri și marea?

- Da, mamă, răspundea prepelița, silindu-se să nu plângă.

Și a trecut vara. Au venit țaranii cu plugurile de au arat miriștea, prepelița s-a mutat cu puii într-un lan de porumb de alături; dar peste câțiva vreme au venit oamenii de au cules porumbul, au tăiat cocenii și au întors locul; atunci s-au mutat în niște părloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorâte, a început să cadă bruma și să se răcească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rândunici întârziate zburând în rasul pământului, ori pâlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergând toate în aceeași parte, către miazăzi.

În inima bieteii prepelițe era o luptă sfâșietoare. Ar fi vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoși, care suferau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu desperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o. Decât să-i moară toți puii, mai bine numai unul - și fără să se uite înapoi, ea să nu-i slăbească hotărârea, a zburat cu puii zdraveni, pe când ăl rănit striga cu deznădejde:

- Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!

A încercat să se târască după ei, dar n-a putut, și a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii până au pierit în zarea dinspre miazăzi.

Peste trei zile, toată preajma era îmbrăcată în haina albă și rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducând cu dânsul un ger aprig.

La marginea lăstarului, un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de până adineauri, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crâmpie de vedenii... miriște... un carâmb de cizmă pe care se urcase o furnică... aripa caldă a mamei. Se clătină într-o parte și într-alta, și pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune.

Întrebări și exerciții privind înțelegerea textului și pentru cunoașterea momentelor subiectului operei literare

1. Raportați semnificația titlului la îndemnul „Sandi, să ascuți pe mămica!”.
2. Prin ce imagini se prezintă timpul, locul și personajele narațiunii?
3. Selectați episoadele ilustrative pentru grija mamei față de pui.
4. Ce urmărește prepelița când le înfățișează puiilor perspectiva mirajului călătoriei?
5. Care este intriga operei?
6. Ce elemente ale gradației reflectă dramatismul trăirilor prepeliței cauzate de nefericirea puiului?
7. Descoperiți multitudinea aspectelor din viața familiei prepeliței evidențiate cu ajutorul motivului comuniunii cu natura.

Soluții privind înțelegerea textului literar și pentru cunoașterea momentelor subiectului

Activitatea literară a scriitorului I. Al. Brătescu-Voinești s-a desfășurat atât în secolul trecut, cât și în secolul nostru. În toată viața s-a dovedit un observator atent al universului uman și al naturii în fermecătoarea și profunda ei diversitate.

S-a impus în literatura română ca un admirabil nuvelist și autor de schițe. Prin cele mai multe dintre acestea a intenționat să scoată în evidență probleme grave privind relațiile dintre oameni, să dea la iveală drame izvorâte din nedreptățile sau lipsa de înțelegere din partea semenilor noștri.

Prozatorul a scris povestiri străbătute de duioșie, inspirându-se „din lumea celor care nu cuvântă”, înzestrându-și personajele cu o adâncime sufletească ce o depășește deseori pe cea umană.

Despre virtuțile schițelor sale, criticul literar Garabet Ibrăileanu nota: „Sunt convins că în dosul acestui stil așa zice banal de simplu și de natural se ascunde o muncă infinită de compoziție și de concentrare”.

Puiul aparține genului epic, este o narațiune în proză și face parte din volumul *În lumea dreptății*, apărut în anul 1906.

• date introductive despre autor
și operă

• încadrarea în volum, precizarea
genului și speciei literare

Titlul este un substantiv comun, denumește personajul în jurul căruia gravitează narațiunea; articolul hotărât enclitic „-l” are rol individualizator. Indemnul din dedicație „Sandl, să ascuți pe mămica!” ajută la înțelegerea deplină a semnificației titlului, conducând spre concluzia că întreaga povestire trebuie înțeleasă ca o reflectare alegorică: drama din lumea păsărilor este în esență o pagină inspirată din durerile omenești.

♦ *Titlul este denumirea dată unei opere indicând rezumativ cuprinsul acestora.*

Prozatorul se adresează în mod deosebit copiilor care trebuie să înțeleagă că ei înșiși pot trăi experiențe dureroase, dacă nu țin seama de povețele înțelepte ale părinților. Dedicția subliniază caracterul educativ al textului, în sensul că tot ceea ce i se întâmplă puiului provocându-i moartea constituie o lecție de viață pentru cei mici.

Povestirea înfățișează urmările dramatice ale nerespectării sfaturilor părintești.

♦ *Tema este aspectul general al realității oglindit în opera de artă.*

Momentele subiectului

În *expozițiune* se prezintă *timpul*, *locul* și primul *personaj principal* al acțiunii: „Într-o primăvară... într-un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar”, „o prepeliță... care venea de departe, tocmai din Africa”.

♦ *Expozițiunea este momentul subiectului în care se prezintă timpul, locul și unele personaje.*

Întâmplările relatate se petrec din primăvară, când se întorc păsările călătoare, până toamna târziu, când acestea pleacă spre țarmurile scăldate în soare. Îndeplinindu-și menirea ei de mamă, prepelița și-a construit cuibul, a clocit ouăle și după trei săptămâni i-au ieșit șapte puișori.

Ea îi hrănea aducându-le câte o furnică sau o lăcustă, veghind asupra lor ca să crească „frumoși, cuminiți și ascultători”, avându-i veșnic în preajmă.

Imaginile vizuale și auditive introduc în universul vieții zilnice, fericite a prepeliței și a puilor. Repetarea interjecțiilor onomatopice „pic! pic! pic!” și „pitpalac!” surprinde sugestiv aspecte concrete din viața mamei și a puilor.

„Prepelița prindea câte o furnică ori câte o lăcustă, le-o firimița în bucățele mici, și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mâncau numaidecât. Și erau frumoși, cuminiți și ascultători: se plimbau primprejurul mamei lor și când îi striga: «Pitpalac!» repede-veneau lângă ea”.

Armonia vieții de familie se datora faptului că puii erau „frumoși, cuminiți și ascultători”, așa cum se cuvine să fie toți copiii pentru a face bucurie mamei lor care se străduiește să nu le lipsească nimic.

Intriga este prefigurată de momentul când puiul cel mare, într-o zi, în timpul secerișului, s-a abătut de la sfatul prepeliței, nealergând destul de repede la chemarea ei. Salvarea lui s-a datorat intervenției unui țaran bătrân, simbol al înțelepciunii și sensibilității omului din popor, însușiri deduse din vorbele sale:

„- Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu vezi că de-abia e cât luleaua?!”.

Prepelița îl dojenește, atrăgându-i atenția asupra încălcării sfaturilor părintești, spunându-i că, fiind mic, nu-și poate da seama de ceea ce este bine și ceea ce este rău, că are nevoie de ocrotirea ei și trebuie să o asculte în orice împrejurare:

„- Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum îi vrea tu, dar acum, că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pășești și mai rău”.

O etapă importantă în evoluția puilor o constituie lecțiile de zbor, care aveau loc „dimineața spre răsăritul soarelui, când se îngâna ziua cu noaptea, și seara în amurg, căci ziua era primejdios, din pricina hereților, care dădeau târcoale pe deasupra miriștii”.

Intriga o constituie venirea vânătorului și rănirea puiului cel mare, care n-a ascultat indemnul prepeliței, de a rămâne ascuns.

Apariția vânătorului, însoțit de câinele său Nero, tulbură viața liniștită a prepeliței și a puilor.

Ritmul povestirii devine alert; în derularea acțiunii se insistă asupra stărilor sufletești ale personajelor.

Prozatorul urmărește reacția puilor, a prepeliței, a câinelui și atitudinea vânătorului.

♦ *Intriga este faptul care declanșează conflictele dintre personaje sau stările sufletești ale acestora. Intrigii i se mai spune nodul acțiunii și poate fi alcătuită din mai multe elemente numite episoade sau incidente.*

Fiind lipsiți de experiență, pentru că nu au venit decât întâmplător în contact cu oamenii – o singură dată, în vremea secerișului, când puiul cel mare a fost prins sub căciulă de un flăcău –, puii n-au înțeles primejdia și au fost doar cuprinși de uimire:

„Au ridicat toți în sus capetele cu ochisorii ca niște mărgel negre și ascultau... Puii n-au priceput; dar mama lor, care înțelesese că era un vânător, a rămas încremenită”.

Participiul acordat „încremenită” subliniază marea spaimă a prepeliței când îl vede pe vânător venind dinspre lăstar, singurul lor adăpost sigur. După o clipă de gândire, se hotărăște cum trebuie să acționeze pentru a-și salva puii. Le dă sfaturi scurte, clare și ferme, precizând că orice neascultare îi poate costa viața:

„– Eu o să zbor; voi să rămâneți nemișcați; care zboară e pierdut. Ați înțeles?”

Prepelița manifestă curaj și pricepere, reușind să-l păcălească pe Nero, prefăcându-se cu multă iscusință că este rănită, astfel încât acesta aleargă în zadar să o prindă. Deoarece zboară „ras cu pământul, la doi pași de la botul câinelui”, îl împiedică pe vânător să tragă, de frică să nu-l împuște. După ce îl îndepărtează pe vânător și pe Nero de pui, sigură că este în afara pericolului, zboară în lăstar. Puiul cel mare și-a părăsit frații, nereușind să-și învingă teama și plătește scump neascultarea. Vânătorul l-a rănit ușor la o aripă; din cauză că a continuat să zboare, „osul – la început numai plesnit – s-a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă”. Starea de tensiune, marcând începutul dramei care se va desfășura până la sfârșitul narațiunii, este surprinsă cu multă finețe. După ce aude căruța îndepărtându-se, prepelița își cheamă puii și, constatând că lipsește cel mare, întreabă îngrijorată unde este, apoi îl strigă „tare, mai tare”, și din lăstar îi răspunde cu un glas stins puiul rănit. Când îi vede aripa ruptă, își dă seama de sfârșitul tragic, dar își ascunde durerea, „ca să nu-l deznădăjduiască”.

Suferința copleșește deopotrivă pe mamă și pe puiul rănit. Acesta se uită cu mâhnire cum frații săi continuă lecțiile de zbor, la care el nu mai poate lua parte.

Frământat de gânduri, noaptea, în timp ce puii ceilalți dormeau, el își întreba mama, stăpânit de îndoială și plin de speranță:

„– Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu e așa c-o să merg și eu să-mi arăți cetăți mari și râuri și marea?”

Repetiția „Nu e așa... Nu e așa” subliniază cât de puternică este dorința de a cunoaște lumea mirifică despre care le vorbise adesea mama lor.

În atitudinea față de pui, prepelița se impune printr-o impresionantă putere de stăpânire. O dată cu sfârșitul verii se risipește orice bucurie. Familia prepeliței nu mai este în siguranță: venind țaranii să are miriștea, ea s-a mutat într-un lan de porumb și, înainte de cules și de tăiatul cocenilor, și-a găsit adăpost în niște pârlașe din marginea lăstarului.

Sosirea toamnei adâncește drama mamei și a puiului rănit. Zilele mici și mohorâte, bruma, căderea frunzelor lăstarului, chemările rândunelelor, cocorilor și ale altor păsări călătoare erau semne neîndoielnice privind plecarea apropiată.

În inima prepeliței se dădea o luptă sfâșietoare între dorința de a rămâne să îngrijească puiul rănit care „se agăța de ea cu desperare” și datoria de a zbura cu puii sănătoși. Se hotărăște să plece numai când pornește suflarea dușmănoasă a crivățului, când învinge datoria față de puii sănătoși: „Decât să-și moară toți puii, mai bine numai unul”.

Punctul culminant este marcat de plecarea prepeliței cu inima frântă de durere și de deznădejdea puiului rănit. Ea zboară cu puii sănătoși fără a privi în urmă, temându-se „să nu-i slăbească hotărârea...”, pe când al rănit striga cu deznădejde:

„– Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!”

Punctul culminant al povestirii impresionează prin durerea prepeliței silite să-și părăsească puiul și prin suferința acestuia când vede că rămâne singur. El încearcă în zadar să se târască după ei și se resemnează, urmărindu-i doar cu privirea până se pierd în zare.

♦ *Desfășurarea acțiunii este cea parte din subiectul operei literare care cuprinde întâmplări semnificative pentru relațiile dintre personaje, pentru evoluția acestora și pentru trăsăturile lor de caracter.*

♦ *Punctul culminant este momentul subiectului unei opere literare, în care conflictul cunoaște cea mai mare încordare. Acesta pregătește sfârșitul acțiunii.*

Deznodământul narațiunii constă în sfârșitul puiului. Într-un decor înghețat și pustiu, ca și sufletul său, puiul, lipsit de orice sprijin, este cuprins de agonie, i se pare că este sub aripa caldă a mamei, apoi că se află în lanul de grâu unde vede o cizmă pe carâmbul căreia se urcă o furnică. Moare cu aceste crâmpoșe de viață în suflet, se stinge „cu degetele ghearăi împreunate ca pentru închinăciune”.

♦ *Deznodământul este momentul subiectului unei opere literare care marchează finalul conflictului.*

Puiul este o povestire reprezentativă pentru arta narativă a scriitorului. Din desfășurarea subiectului se constată faptul că povestirile lui I. Al. Brătescu-Voinești au un sens evidențiat prin acțiune încă de la prima lectură și un sens profund dezvăluit prin meditația asupra caracterului de generalitate al întâmplărilor și trăirilor prezentate.

Considerații asupra felului în care este realizată opera Puiul de I. Al. Brătescu-Voinești

În narațiunea *Puiul* se îmbină cele trei modalități de expunere: *descrierea, narațiunea și dialogul*.

În această operă literară se disting:

- *vocea autorului*;
- *vocele personajelor*: prepelița, puiul cel mare, ceilalți pui, un țaran, vânătorul.

Vocea autorului

Prin *vocea autorului* se prezintă expozițiunea, în care se precizează timpul, locul și personajele:

„Într-o primăvară, o prepeliță aproape moartă de oboseală, – că venea de departe, tocmai din Africa – s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar”.

Adresarea directă din propoziția interogativă: „Ai văzut cum stă găina pe ouă?” evidențiază partitura autorului și imprimă caracter oral narațiunii prin implicarea cititorului. Sensibilitatea prozatorului față de „lumea celor care nu cuvântă” este reflectată de comparațiile și epitetele prin care sunt descrise frumusețea ouălor și gingășia puilor: „ouă mici ca niște cofeturi”, „...niște pui drăguți... îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase”.

Naratorul surprinde unele aspecte concrete din existența familiei prepeliței, felul cum își hrănea puii, îi ocrotea și evocă momentul prinderii celui mare. Interjecția onomatopeică „haț!”, exclamația „Ce frică a pățit” și comparația „îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar” reflectă puternica implicare afectivă a povestitorului.

Scriitorul creează o atmosferă de tihnă deplină: familia este fericită deoarece puii sunt sănătoși, au hrană din belșug – boabele de grâu scuturate în timpul secerișului –, își potolește setea dimineața cu boabe de rouă de pe firele de iarbă, iar în nopțile răcoroase sunt ocrotiți de aripile calde ale mamei.

Vocea autorului proiectează o umbră de îngrijorare asupra liniștii și fericirii lor prin anunțarea sosirii unui vânător însoțit de câine: „Într-o după-amiază, pe la sfârșitul lui august, pe când puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o căruță venind și oprindu-se, în drumeagul de pe marginea lăstarului... Puii n-au priceput; dar mama lor, care înțelesese că era un vânător, a rămas încremenită”.

Secvențele narațiunii se derulează cu rapiditate ca pe o peliculă cinematografică, subliniind, într-o gradăție ascendentă, emoția puilor și a prepeliței. Câinele a rămas împietrit văzând puii, dar prepelița l-a îndepărtat de ei cu pricepere, ademenindu-l după ea. Această scenă de maximă încordare se întipărește atât de adânc în mintea puiului celui mare, încât momentul îi va reapărea în clipa morții. Puternica implicare afectivă a autorului se subliniază prin remarcarea „Uite-l” și prin interjecția „vai” – elemente prin care se realizează participarea sufletească a cititorului: „Uite-l: pleiorul lui e acum așa de aproape de ei, încât văd cum i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei”. Imaginile următoare înfățișează nesocotința puiului celui mare, rănirea lui, renunțarea vânătorului de a-l căuta în lăstarul cel des, așteptarea plină de încordare a celorlalți pui și plecarea vânătorului:

„În vremea asta, puiul ăl mare, în loc să stea nemișcat ca frații lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vânătorul îi aude pârâitul zborului, se întoarce și trage... Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N-a picat, a putut zbura până la lăstar; dar acolo, de mișcarea aripii, osul – la început numai plesnit – s-a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă”.

Prozatorul surprinde liniștea care pune stăpânire pe întreaga fire, în contrast cu îngrijorarea, durerea și deznădejdea prepeliței: „...încet-încet pocnetele și strigătele s-au pierdut, s-au stins și, în tăcerea serii care se lăsa, nu se mai auzea decât cântecul greierilor”, „...Atunci prepelița, disperată, a început să-l strige tare, mai tare, ascultându-l din toate părțile”, „Când l-au găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut; dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjduiască pe el...”.

Amplificând elementele de analiză psihologică, naratorul urmărește zbuciumul din sufletul puiului rănit și al prepeliței, totul culminând cu plecarea mamei și a puilor sănătoși.

Speranțele din zilele de primăvară, bucuriile din zilele de vară sunt spulberate de rănirea puiului și de venirea toamnei care însemna plecarea lor iminentă:

„În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorâte, a început să cadă bruma și să se rărească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rândunici întârziate zburând în rasul pământului, ori pâlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergând toate în aceeași parte, către miazăzi”.

Dramatismul se amplifică prin sentimentul timpului; deodată timpul se comprimă, parcă nu mai are răbdare.

Privirea autorului surprinde cu subtilitate fiecare semn al trecerii timpului, care adâncește hotărârea dureroasă de a pleca: „zile mici și posomorâte”, „a început să cadă bruma”, „să se rărească frunza lăstarului”, „se vedeau rândunici întârziate”, „în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor”, „suflarea dușmănoasă a crivățului”.

Intervenția autorului, în finalul narațiunii, se caracterizează printr-o maximă conciziune: într-un peisaj înghețat, lipsit de viață, puiul, cu sufletul pustiit, se stinge retrăind clipe din scurta lui existență:

„Peste trei zile, toată preajma era îmbrăcată în haina albă și rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducând cu dânsul un ger aprig.

La marginea lăstarului, un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de până-adienauri, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crâmpie de vedenii... miriște... un carâmb de cizmă pe care se urcase o furnică... aripa caldă a mamei. Se clătină într-o parte și într-alta, și pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune”.

Vocile personajelor

Deoarece opera literară *Puiul* este o narațiune, *vocea autorului* predomină, dar alternează cu *vocea altor personaje*: *prepelița, un țăran, vânătorul și puiul cel mare*.

Cuvintele *țaranului* reflectă înțelepciunea și sensibilitatea omului din popor. El își pune în joc toată puterea de convingere pentru a salva puiul. Îndemnul exprimat prin verbul la modul imperativ „Lasă-l!” și prin substantivul propriu „Marine” în cazul vocativ, precedat de interjecția „măi” este motivat prin faptul că, luându-l din mediul său, puiul va muri. Compasiunea se exprimă prin predicatele nominale „e păcat”, „e cât luleaua” și prin verbul „moare”.

Vocea prepeliței intervine în momentele-cheie ale întâmplărilor relatate.

După primul incident, când puiul cel mare nu ascultă, prepelița îl ceartă cu blândețe:

„– Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum îi vrea tu, dar acum, că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pășești și mai rău”.

Prepelița subliniază concis cât de mare este pentru pui primejdia sosirii vânătorului, însoțit de câinele Nero, cât și faptul că orice abatere de la povețele sale poate să-i coste viața:

„– Eu o să zbor; voi să rămâneți nemișcați; care zboară e pierdut. Ați înțeles?”.

Îngrijorarea mamei, când constată lipsa unui pui, se concentrează în scurta întrebare:

„– Unde e nenea?”.

Dragostea și dăruirea față de puiul rănit se exprimă prin cuvintele de încurajare:

„– Da, mamă, răspundea prepelița, silindu-se să nu plângă”.

Vocea prepeliței se distinge și în ecoul gândurilor sale referitoare la hotărârea de a pleca:

„Decât să-i moară toți puii, mai bine numai unul”.

Vocea puiului subliniază situații-limită și contradictorii: zbucium, îndoială, speranță că se va face bine și vă putea să vadă minunățiile despre care le vorbise prepelița:

„– Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu o așa c-o să merg și eu să-mi arăt cetăți mari și râuri și mare?”.

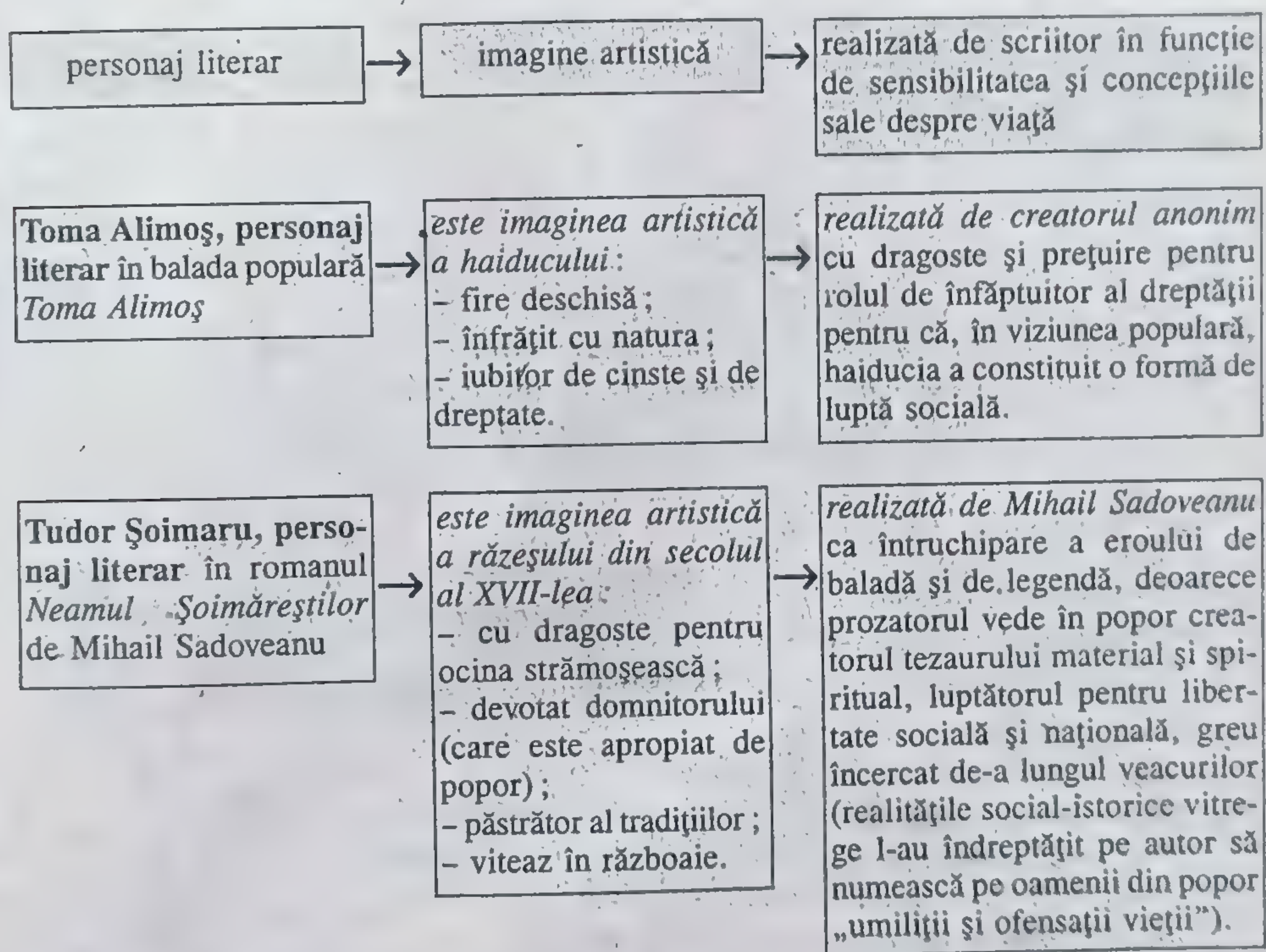
Strigătul de deznădejde al puiului lăsat singur se concentrează în repetiția propoziției exclamative:

„– Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!”.

Personajul literar

Persoanele care iau parte la acțiunea unei opere literare se numesc personaje literare.

Personajul literar nu trebuie confundat cu o persoană anumită înzestrată cu trăsături fizice și morale proprii, deoarece personajul literar este o imagine artistică realizată de scriitor, în funcție de sensibilitatea și de concepțiile sale despre viață.

În opera lirică personajul literar este însuși autorul, care își exprimă direct ideile și sentimentele (sunt opere lirice în care personajul nu apare sub nici o formă – de exemplu, în pastelul *Iarna* de Vasile Alecsandri, deoarece poezia este integral o descriere).

În opera epică personajul este persoana care participă la acțiune sau rememorează întâmplări și fapte proprii ori ale altor personaje.

În opera dramatică dialogul este singura modalitate de expunere și personajele iau locul autorului.

Clasificarea personajelor

- după locul ocupat în desfășurarea narațiunii:

Personajul principal sau *protagonistul* este cel care ia parte la întreaga acțiune, se află în centrul operei literare și prin fapte, atitudini, limbaj, gesturi și comportare pune în lumină ideile și sentimentele autorului.

Exemple: Greuceanu din basmul popular *Greuceanu*;
d-l Goe din schița *D-l Goe* de I.L. Caragiale;
Moș Dănilă din nuvela *La Vulturi!* de Gala Galaction;
Tudor Șolmaru din romanul *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu;
Toma Alimoș din balada populară *Toma Alimoș*;
Dan din poemul *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri;
Mihai și pașa Hassan din balada *Pașa Hassan* de George Coșbuc.

Personajul secundar nu participă la întreaga acțiune, prin intervenția sa ajută la conturarea personajelor principale și la derularea faptelor din operă.

Exemple: fratele lui Greuceanu din basmul popular *Greuceanu*;
Măriuca, Vlad și Păunaș din nuvela *La Vulturi!* de Gala Galaction;
slujnica în schița *Vizită* de I.L. Caragiale.

Personajul episodic nu participă la întreaga acțiune, apare într-un singur episod și nu este caracterizat aproape de loc.

Exemple: conductorul din schița *D-l Goe* de I.L. Caragiale;
„urâtul” din schița *D-l Goe* de I.L. Caragiale;
„corbul” din basmul popular *Greuceanu*;
Mihnea din balada cultă *Pașa Hassan* de George Coșbuc.

Personajul figurant este simplu martor, rolul său în acțiune este lipsit de importanță.

Exemplu: Lostun din romanul *Neamul Șoimăreștilor*.

- după semnificația etică (morală):

Personajul pozitiv însumează înalte calități morale, este descris cu simpatie de autor și stârnește admirația cititorilor sau ascultătorilor.

Exemple: împăratul, Greuceanu, fratele său, Faurul-Pământului în basmul popular *Greuceanu*;
Agripina și Dănilă în nuvela *La Vulturi!* de Gala Galaction;
Tudor Șoimaru și Miha în romanul *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu;
Mihai Viteazul în *Pașa Hassan* de George Coșbuc;
Mircea cel Bătrân în poezia *Scrisoarea III* de Mihail Eminescu.

Personajul negativ este prezentat de autor cu antipatie și privit de cititor cu dispreț, revoltă și ură pentru limitele lui morale.

Exemple: zmeii și zmeoaicele, Satana, slujitorul în basmul popular *Greuceanu*;
Stroie Orheianu în romanul *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu;
pașa Hassan și Mihnea din balada cultă *Pașa Hassan* de George Coșbuc;
Potočki din narațiunea *Sobieski și românii* de Costache Negruzzi.

- **după criteriul numeric :**

Personajul individual este înzestrat cu trăsături proprii unei singure persoane, deși însumează atribute specifice unei categorii umane.

Exemple : [Sobieski din narațiunea *Sobieski și românii* de Costache Negruzzi ;
Tudor Șoimaru din romanul *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu ;
Moș Dănilă și Agripina din nuvela *La Vulturi !* de Gala Galaction.

Personajul colectiv reprezintă o mulțime de oameni.

Exemple : [plăieșii, armata polonă din *Sobieski și românii* de Costache Negruzzi ;
oștirea română, armata turcească din *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu ;
Șoimreștii din romanul *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu ;
tătarii din poemul *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri.

- **raportate la realitatea înfățișată :**

Personaje reale sunt personaje care pot exista în realitatea obiectivă.

Exemple : [mam' mare, mamița, tanti Mița, Goe din schița *D-l Goe* de I.L. Caragiale ;
Ionel din schița *Vizită* de I.L. Caragiale ;
Dănilă, Agripina din nuvela *La Vulturi !* de Gala Galaction.

În categoria personajelor reale se disting cele care au rădăcini într-o realitate umană atestată istoric : Mircea cel Bătrân și Baiazid în *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, Mihai Viteazul, pașa Hassan, Mihnea Turcitul, Sinan-pașa din balada cultă *Pașa Hassan*, Ștefan Tomșa și Elisabeta Movilă în romanul *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu.

Personajul fantastic este plăsmuit de imaginația autorului fără a avea corespondent în realitate.

Exemple : [zmeii și zmeoaicele din basmul popular *Greuceanu* ;
calul năzdrăvan în balada populară *Toma Alimoș*.

Personajul legendar este înzestrat cu trăsături reale și fabuloase.

Exemplu : Dan din poemul *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri.

- **după participarea la acțiune :**

Personajul narator este, de regulă, și personajul principal.

Exemplu : Nică în *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă.

Personajul martor participă la o întâmplare și o relatează la persoana I așa cum a înregistrat-o.

Exemplu : Mihail Sadoveanu în *Domnu Trandafir* (în postura de școlar trăiește intens emoția unor momente pe care le va rememora prin optica omului matur).

Caracterizarea personajelor

Este modalitatea artistică folosită de scriitor în operele literare în scopul reliefării trăsăturilor fizice și morale ale personajului, pentru precizarea locului ocupat de acesta în cadrul acțiunii și pentru sublinierea legăturii sale cu alte personaje ale operei.

Într-o operă literară epică sau dramatică se folosește caracterizarea directă, realizată de autor prin descrierea portretului fizic și moral și a vestimentației.

Caracterizarea indirectă rezultă din faptele personajelor, din felul lor de a fi, din moravurile, limbajul și numele acestora, din descrierea mediului în care trăiesc și din caracterizarea făcută de alte personaje.

Autocaracterizarea (făcută de personajul însuși) este o altă modalitate de caracterizare.

În operele epice poate să apară atât caracterizarea directă, cât și caracterizarea indirectă. În operele dramatice caracterizarea directă a personajului este foarte rar întâlnită datorită concentrării acțiunii și condițiilor scenice specifice acestui gen literar. Imaginea eroului dramatic se înfățișează spectatorului direct, fără intervenția scriitorului, spre deosebire de operele epice unde autorul sugerează cititorului cum să înțeleagă personajele cărora le analizează lumea interioară și motivele acțiunii lor. Datorită faptului că imaginea personajului dramatic se însufletește numai pe scenă, lectura piesei de teatru trebuie să fie urmată de vizionarea spectacolului.

Caracterizarea directă

În balada populară *Toma Alimoș* portretul fizic și moral al haiducului este schițat direct de poetul anonim prin adjective care scot în evidență înfățișarea sa impunătoare („nalt la stat”), înțelepciunea și firea deschisă („mare la sfat”) și vitejia fără seamăn („și viteaz cum n-a mai stat”). Manea, personaj negativ, apare caracterizat în antiteză cu Toma Alimoș. Este urât la chip și la suflet; trăsăturile sale sunt evidențiate prin patru cuvinte: „slutul”, „urâtul”, „grosul”, „arțăgosul”. Mânia boierului se exprimă printr-o scurtă descriere cu ajutorul comparațiilor („ca vântul și ca gândul”) și prin notarea unor amănunte semnificative privind înfățișarea lui („venea mare, ca vântul/ ca vântul și ca gândul,/ cu părul lăsat în vânt,/ cu măciuca de pământ”).

În schița *Vizită*, prozatorul precizează despre Ionel că „este un copilăș foarte drăguț de vreo opt anișori”.

În poemul *Călin* (*file din poveste*) portretul miresei, înfățișat de poet prin descriere, se remarcă prin grație, puritate și frumusețe, atribute relevate de epitele: „gingașei (mirese), „(poala) albei (rochii)”, „(păr) de aur (moale)”, „(Astfel vine) mlădioasă”, „(trupul ei) frumos (il poartă)”.

Caracterizarea directă a Agripinei din nuvela *La Vulturi!* este realizată de autor prin schițarea portretului fizic „Agripina era voinică, tânără și vânjoasă” – lipsa detaliilor imprimă caracter de generalitate portretului, întrucât Agripina este un personaj-simbol.

Caracterizarea indirectă

Caracterizarea indirectă rezultă din faptele personajelor în balada populară *Toma Alimoș*. Haiducul este un om cu suflet deschis, trăsătură dedusă din felul cum întinde boierului plosca îndemnându-l să se cinstească, să lepede mânia și să-i vorbească asemenea unui frate. Viclean și laș, Manea cu mâna stângă ia plosca, iar cu dreapta îl înjunghie mișelește, apoi fuge. Stăpânirea de sine a haiducului reieșe din faptul că nu-și pierde cumpătul într-un moment atât de greu pentru el și nu se lasă învins de durere.

Caracterizarea prin limbaj

Personajul Ionel din schița *Vizită* este înfățișat și prin felul de a vorbi ca un copil impertinent, arogant și lipsit de respect. Se adresează oaspetelui într-un stil familiar, întrebându-l cu reproș:

– „Da' tu de ce tragi?”.

(*Vizită...* de I.L. Caragiale)

Caracterizarea prin descrierea vestimentației

Prețiozitatea vestimentației lui Goe exprimă faptul că este un copil răsfățat: „Tânărul Goe poartă un frumos costum de marină, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică: «Le Formidable»...”.

În romanul *Neamul Șoimăreștilor* descrierea vestimentației contribuie la caracterizarea personajelor, subliniind apartenența Șoimăreștilor la lumea satului patriarhal. Oamenii – păstrători ai credinței în Dumnezeu – se îndreptau spre biserică în haine de sărbătoare:

„Femei și fete cu cațaveici de vulpe și cu fuste de lână, dungate cu vrăste galbene și roșe pe fund negru, veneau la liturghie. Femeile aveau broboadă cafenie pe cap; fetele erau cu capetele goale gătite cu flori de grădină. Veneau și răzășii în urma lor, îmbrăcați în straițele cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote de piele roșă, cu pantaloni largi și încrețiți în jurul mijlocului dintr-un șiac cafeniu și ilice cu nasturi rotunzi de argint și mâinecile largi”.

Descrierea vestimentației evidențiază admirația prozatorului față de simplitatea și frumusețea portului popular transmis cu sfîntenie din generație în generație.

Caracterizarea prin mediul de viață

Imaginea satului Șoimărești sugerează faptul că răzășii, personaj colectiv, erau niște oameni gospodari care trăiau într-o așezare temeinică, liniștită și frumoasă: „Satul cu casele mari acoperite cu stuh, case curate, răzășești, se întindea într-o vâlcică, sub poală de pădure... Nuci mari se ridicau din vii, și un grângur cânta în pacea satului, în lumina dimineții”.

În opera *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă această modalitate de caracterizare este folosită frecvent. Prozatorul se autodefineste ca un copil vesel și neastâmpărat prin două comparații cu elementele din natură:

„Și eu eram vesel ca vremea cea bună și sturlubatic și copilăros ca vântul în tulburarea sa”.

☐ Caracterizarea personajelor principale din *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu

Scrisoarea III (fragmente)

La un semn, un țarm de altul, legând vas de vas, se leagă
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă;
Ieniceri, copii de suflet ai lui Alah și spahii
Vin de-ntunecă pământul la Rovine în câmpii;
Răspândindu-se în roiuri întind corturile mari...
Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.

Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vârf de băț,
Baiazid privind la dânsul, îl întreabă cu dispreț:

– Ce vrei tu?

– Noi? Bună pace! Și de n-o fi cu bănat,

Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat,

La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort

Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port.

- Tu ești Mircea ?

- Da, -mpărate !

- Am venit să mi te-nchini,

De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini.

- Orice gând ai, împărate, și oricum vei fi sosit,

Cât suntem încă pe pace, eu îți zic : Bine-ai venit !

Despre partea închinării însă, doamnă, să ne ierți ;

Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți,

Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,

Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei-Tale...

De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,

Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.

- Cum ? Când lumea mi-e deschisă, a privi gândești că pot

Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot ?

O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus !

Toată floarea cea vestită a întregului Apus,

Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s-adună

Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună.

S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta,

Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta,

Fulgerele adunat-au contra fulgerului care

În turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare.

N-au avut decât cu ochiul ori cu mâna semn a face,

Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace ;

Pentru-a crucii biruință se mișcară râuri-râuri

Ori din codri răscolite ori stârnite din pustiuri ;

Zguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,

Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi,

Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii,

Tremura înspăimântată marea de-ale lor corăbii !...

La Nicopole văzut-ai câte tabere s-au strâns

Ca să steie înainte-mi ca și zidul neînvins.

Când văzui a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă,

Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă,

Am jurat ca peste dânșii să trec falnic, fără păs,

Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs...

Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag ?

Și, purtat de biruință, să mă-împiedec de-un moșneag ?

- De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești,

Nu e om de rând, el este Domnul Țării Românești.

Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști,

Nici ca Dunărea să-nece spumegând a tale oști.

După vremuri mulți veniră, începând cu acel oaspe,

Ce din vechi se pomenește, cu Dariu a lui Istaspe ;

Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,

De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod ;

Impărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă,

Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă -

Și nu voi ca să mă laud, nici nu voi să te-nspăimânt,

Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ,

Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vârtej,

Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji ?

Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus ?...

Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus ?
 Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
 A credinții biruință căta orice cavaler,
 Eu ? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
 Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul,
 Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este
 Dușmănit vei fi de toate fără-a prinde chiar de veste ;
 N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se-nliorează de-a ta faimă, Baiazid !
 Și abia plecă bătrânul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium !
 Codrul clocoti de zgomot și de arme și de buclum,
 Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
 Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă ;
 Călăreții împlu câmpul și roiesc după un semn
 Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn,
 Pe copite iau în fugă fața negrului pământ,
 Lănci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt,
 Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
 Orizontu-întunecându-l, vin săgeți de pretutindeni,
 Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...
 Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie,
 În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,
 Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare
 În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
 Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste,
 Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătălie ;
 Cad asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie,
 În genunchi cădeau pedestri, colo caii se răstoarnă,
 Când săgețile în valuri, care suieră, se toarnă
 Și, lovind în față, -n spate ca și crivățul și gerul,
 Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul...
 Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare ;

.....
 Durduind soseau călării ca un zid înalt de sulii,
 Printre cetele păgâne trec rupându-și large ulii ;
 Risipite se-mprăstie a dușmanilor șiraguri,
 Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri,
 Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată -
 Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată.
 Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mână,
 Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română.

Date generale despre poezia Scrisoarea III

Opera lui Mihai Eminescu este o comoară unică, de înaltă simțire și grai românesc. Marele poet s-a remarcat printr-o surprinzătoare forță de sinteză a izvoarelor autohtone și universale, prin profunzimea filozofică a gândirii, prin viziunea cosmică și mitologică și prin farmecul limbajului. Sufletul său a vibrat la sfintele idealuri ale poporului nostru : dorința de libertate și de dreptate.

• *personalitatea poetului*

Poezia *Scrisoarea III* face parte din creația eminesciană de meditație socială¹. A apărut la 1 mai 1881 în revista *Convorbiri literare*, apoi în ziarul *Timpu*, numărul din 10 mai 1881. Unele versuri fuseseră compuse în anii 1872-1874, perioadă în care poetul își făcea studiile universitare la Viena și Berlin. Poezia era destinată să încheie poemul sociogonic² *Memento mori*. O variantă anterioară celei publicate se intitula sugestiv *Patria și patrioții*. Prima parte a *Scrisorii III* preia unele informații din opera cărturarului german Iosef von Hammer, *Istoria Imperiului Otoman*.

• împrejurările în care apare poezia (elemente de geneză)

Apartine genului liric, prima parte este o odă³, iar cea de a doua este satiră⁴, cu elemente de pamflet⁵.

• încadrarea în gen și specie

Partea întâi (fragmentul citat în care se integrează) este alcătuită din următoarele secvențe:

• compoziția operei

- visul de mărire al unui sultan și referiri la extinderea Imperiului Otoman până la Dunăre în timpul lui Baiazid;
- trecerea fluviului de către armatele sale;
- întâlnirea dintre sol și Baiazid, apoi dintre Mircea și Baiazid;
- prezentarea luptei de la Rovine din 10 octombrie 1394.

Partea a doua este o satiră în care poetul demască și acuză falsul patriotism.

Fragmentul analizat se încadrează în partea I a poeziei și are ca temă evocarea patriotismului înflăcărat al înaintașilor.

• tema fragmentului

Modalitățile de expunere folosite sunt: descrierea, narațiunea și dialogul.

• modalități de expunere

Caracterizarea personajelor Mircea și Baiazid

În realizarea ambelor personaje literare Mihai Eminescu pornește de la cele două personalități istorice atestate⁶ documentar.

Personajele sunt reale: Mircea cel Bătrân (domn al Țării Românești între 1386 și 1418), care în anul 1394, în fruntea unei oștiri de 10.000 de oameni, a înfrânt puternica armată a lui Baiazid constituită din 48.000 de luptători, adoptând tactica de hărțuială și Baiazid I, cunoscut în istorie sub numele „Fulgerul” (în turcește, *Ildârâm*), sultan între anii 1389-1402. Deși a supus Bulgaria și a înfrânt armatele cruciadei feudale la Nicopole, când a încercat să cucerească Țara Românească, Baiazid a fost învins, la Rovine.

Cele două personaje ale acestei ode sunt diametral opuse: cârmuitorul înțelept, însuflețit de dragoste de neam și de glie și cuceritorul orgolios; în realizarea lor, autorul folosește atât caracterizarea directă, cât și caracterizarea indirectă.

Prezentarea voievodului Mircea cel Bătrân începe prin caracterizarea directă.

1. *meditație socială* = specie a genului liric cu caracter filozofic, în care se fac reflecții cu privire la condiția umană.
2. *poem sociogonic* = creație literară care urmărește evoluția societății omenești.
3. *odă* = specie a genului liric în care sunt exprimate sentimente de admirație pentru faptele unor eroi, pentru o persoană și față de patrie.
4. *satiră* = specie a genului liric în care sunt ridiculizate moravuri, caractere, aspecte sociale negative.
5. *pamflet* = specie a genului liric cu caracter satiric în care sunt înfierate atitudini, concepții, aspecte negative.
6. *a atesta* = a dovedi existența unui lucru; a confirma.

Respectând ceremonialul vremii, domnitorul român se înfățișează adversarului numai după ce acesta poruncește să fie lăsat să treacă: „La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort/Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port”. Substantivul „bătrân” – realizat prin schimbarea valorii morfologice a adjectivului – surprinde *înțelepciunea*. Adjectivul la gradul superlativ absolut „atât de simplu” subliniază *simplitatea* și *modestia* voievodului român, dovedite prin vorbă și port.

- *înțelepciune*
- *simplitate*
- *modestie*

Caracterizarea indirectă are în vedere limbajul, atitudinile și faptele domnitorului. Deși sultanul încearcă să-l înspăimânte, Mircea nu crede în perspectiva înfrângerii și nici în umiliința robiei schițată prin construcția metaforică „ramură de spini”. Așa cum cere *ospitalitatea românească*, îl întâmpină pe Baiazid cu salutul străbun „Bine-ai venit!”. Fiind un *bun diplomat*, sugerează perspectiva păcii – „Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei-Tale” – și respinge hotărât și demn ideea îngenunchierii: „Orice gând ai, împărate, și oricum vei fi sosit,/ Cât suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!”.

Simplitatea și *înțelepciunea*, trăsături ce izvorăsc din experiența de viață a poporului, se exprimă prin formulări cu valoare aforistică: „De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,/ Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război”. Formele de plural „noi”, „bucuroși” și „le-om duce” relevă implicarea totală a voievodului în destinele țării.

Deși mândru că este domnul Țării Românești, Mircea nu se laudă cu izbânzile proprii ca Baiazid, ci vorbește cu *modestie* și realism despre trecutul neamului.

Bun cunoscător al istoriei naționale, el face o sinteză a trecutului respectând adevărul care arată că strămoșii i-au învins pe dușmani, oricât de numeroși au fost.

- *bun cunoscător al istoriei naționale*

Prin construcția populară „nu putea să-i mai încapă” și prin pronumele nehotărât „toți”, ironic și disprețuitor, domnul condamnă *lăcomia dușmanilor*.

- *disprețuitor față de lăcomia dușmanilor*

Din mulțimea invadatorilor menționează numai pe regele Darius, întemeietorul Imperiului Persan (522-486 î.e.n.), care a ajuns cu oștile pe pământul nostru și a suferit una din cele mai mari înfrângeri din lumea antică. În viziunea eminesciană acesta devine un simbol al dușmanilor învinși.

Precizarea lui Mircea că acei care au venit să ne supună, acei care „au cerut pământ și apă” s-au făcut „toți o apă și-un pământ” are valoare de avertisment pentru oricine ar veni asupra noastră cu gânduri de cucerire. Din aceste construcții metaforice transpare *mândria* voievodului român că mulțimea cotropitorilor, care s-au dorit stăpâni peste pământul și apele noastre, a sfârșit sub brazda strămoșească așa de mult râvnită. Mircea îi dovedește sultanului că și-a învins adversarii deoarece aceștia, ca și Baiazid, urmăreau doar puterea și mărirea.

- *mândrie patriotică*

Personalitatea domnitorului muntean se conturează și prin autocaracterizare în secvența dialogului cu Baiazid. El se autodefinește ca un *apărător* a tot ce înseamnă *ființă națională*, cu care se identifică. Datoria de *cârmuitor credincios* este formulată prin cuvinte cu valoare de maxime: „Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul.../ Și de-accea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul,/ Mi-e prieten numai mie, iară fie dușman este”.

- *apărător al ființei naționale*

Răspunzător în fața istoriei, el arată că nu apără bunuri materiale, ci este ocrotitorul unui popor sărac, confruntat cu greutăți, dar măreț prin superioritatea etnică, pentru care luptă Mircea și oastea lui.

- *răspunzător în fața istoriei*
- *ocrotitorul unui popor sărac*

Patriotismul domnitorului este evidențiat și de căldura cu care rostește cuvântul „moșie”, cu sensul vechi de vatră strămoșească.

Dragostea de țară a voievodului și a poporului este văzută ca un zid de care se vor lovi și nimici dușmanii. Definiția poetică „iubirea de moșie e un zid” emoționează prin simplitatea și firescul înțelegerii patriotismului.

- *dragoste de țară*

Domnitorul știe să-și încurajeze ostașii pe câmpul de luptă, în momentele dificile, aflându-se în fruntea lor. Aceste însușiri, precum și *căldura cu care se apropie de oșteni*, se subliniază prin adjectivul pronominal de întărire „însuși” - prezența acestuia exprimând ideea că ar fi de neconceput o altă atitudine din partea unui cărmuitor adevărat în astfel de împrejurări.

- *apropiat de oștenii săi*

Raportul sintactic adversativ, realizat prin conjuncția cu formă populară „dară”, reflectă *înfrățirea cu natura* care ne este pavăză. Metonimiile „râul, ramul” - respectiv apele și codrii - sunt simboluri ale permanenței, pe care voievodul știe că are datoria să le apere.

- *înfrățit cu natura*

Mircea este un ambasador al neamului nu numai pentru epoca medievală, dar și peste veacuri. Prin graiul și comportarea sa se conturează calitățile necesare unui *conducător de neam*, indiferent de timpul în care trăiește și de țara pe care o conduce.

- *sinteză a trăsăturilor alese ale unui conducător de neam*

Simplitatea, modestia, diplomația, demnitatea, mândria națională, vitejia, capacitatea de a se identifica permanent cu suferințele și năzuințele naționale, toate aceste trăsături sunt expresia patriotismului.

Baiazid este înfățișat indirect prin limbaj, atitudini și fapte.

În antiteză cu Mircea, Baiazid se caracterizează prin *trufie*. Vorbște pe un ton de *superioritate* atât solului, cât și voievodului. Pronumele de persoana a II-a singular („tu”) și verbul „a se închina” reflectă disprețul și autoritatea pe care urmărește să le impună. Baiazid se adresează lui Mircea cu *siguranța* și cu *infatuarea* cuceritorului convins că este atât de puternic, încât nimeni nu-i va putea sta în cale: „- Tu ești Mircea? .../ Am venit să mi te-nchini,/ De nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini”.

Infatuat, Baiazid este stăpânit de indignare și mirare când vede că domnitorul unei țări atât de mici îndrăznește să nu i se supună. Aceste sentimente sunt subliniate printr-o dublă interogație și printr-o exclamație retorică: „Cum? Când lumea mi-e deschisă, a privi gândești că pot/ Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?”.

- *infatuat*

Considerându-l pe Mircea „un ciot”, „un moșneag”, orbit de orgoliul său nemăsurat, Baiazid se dovedește incapabil să prețuiască și pe un alt conducător.

Încrezător peste măsură în puterea Imperiului Otoman, evocă plin de *însumurare* strălucitele victorii dobândite împotriva cruciadelor, lupta de la Malta și bătălia de la Nicopole. Confruntarea de la Nicopole (din anul 1396) este menționată de poet înaintea celei de la Rovine (din 1394), cu intenția de a sublinia vitejia românilor și importanța izbănzii lor împotriva unui dușman atât de puternic (acest anacronism este o licență poetică).

- *încrezător peste măsură în puterea Imperiului Otoman, însumurat*

Despre dușmanii Porții vorbește cu *disprețul* și *satisfacția conducătorului* care este convins că nimeni nu se poate măsura cu armata lui. Forța și mulțimea

- *disprețuitor față de dușmanii Porții*

adversarilor sunt surprinse prin metafore și sintagme metaforice de mare plasticitate: „Toată floarea cea vestită a întregului Apus”, „râuri-râuri”, „Fulgerele”, prin comparația „ca păduri de lănci și săbii”, prin numeralul „zeci de mii (de scuturi)” și prin personificarea mării înspăimântate de puzderia dușmanilor. Viziunea hiperbolică asupra bătăliilor duse de Baiazid reflectă, ca trăsătură fundamentală *infatuarea*, izvorâtă din satisfacția că a supus atâtea neamuri puternice.

Alternanța pluralului „fulgerele” cu forma de singular a acestui substantiv scoate în evidență faptul că el – un singur fulger – în fruntea armatei turcești, numită metaforic „uraganul ridicat de Semilună”, a supus nenumărate țări și popoare, *amenințând creștinătatea*. În *Istoria* sa, Iosef von Hammer spunea că Baiazid „...se fălea că de pe pristolul bisericii Sf. Petru din Roma își va pune sirepul să mănânce ovăz”, imagine pe care o regăsim și în poezia eminesciană: „La Nicopole văzut-ai câte tabere s-au strâns/ Ca să steie înainte-mi ca și zidul neînvins?/ Când văzui a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă,/ Cu o ură ne-mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă,/ Am jurat ca peste dânșii să trec falnic, fără păs,/ Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs...”.

• *amenință creștinismul*

Prin replica dată de Mircea lui Baiazid înaintea bătăliei de la Rovine, sultanul este caracterizat ca un conducător *dornic de mărire și de putere*. Voievodul precizează că sultanul și-a învins adversarii deoarece urmăreau aceleași țeluri ca și el: „Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vârtej/ Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji?/ Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus? .../ Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?”. Prin verbele sinonime „te fălești”, „te lauzi”, prin locuțiunea adverbială „val-vârtej”, prin substantivul „oștile” și determinantele „leite-n zale de-mpărați și de viteji”, Mircea pune în lumină *trufia* lui Baiazid și restabilește adevărul istoric: „Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,/ A credinții biruință căta orice cavaler”.

• *dornic de mărire și putere*

Anumite secvențe din descrierea bătăliei de la Rovine accentuează antiteza dintre cei doi conducători de oști. Entuziasmului și atașamentului domnitorului român față de armată i se opune *impulsivitatea* lui Baiazid, care nu-și poate stăpâni disperarea când vede că orice încercare de a-și încuraja luptătorii este de prisos. Comparația „ca și leul în turbare” exprimă orgoliul rănit al sultanului când vede că oastea lui care a trecut plină de fală Dunărea cade pradă armatei române. Înfrângerea neîndoielnică este scoasă în evidență prin repetiția adverbului „în zadar” și a adjectivului „mai mare”: „În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,/ Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare.”.

• *impulsivitate și orgoliu nemăsurat*

Scrisoarea III este un model de perfecțiune poetică și datorită artei cu care Mihai Eminescu ridică la valoare de simbol cele două personaje antitetice: Mircea, domnitor cu dragoste de neam și glie, gata oricând să se sacrifice pentru apărarea pământului străbun, și Baiazid, conducător trufaș și viteaz.

☐ *Caracterizarea personajelor principale din nuvela La Vulturi! de Gala Galaction*

Opera *La Vulturi!*, publicată inițial în revista *Viața românească* în anul 1912, apoi inclusă în volumul de debut *Bisericuța din răzoare*, evocă lupta și jertfa poporului român pentru libertate națională, în timpul Revoluției de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu.

Unul din personajele principale ale nuvelei este Dănilă, care apare atât în planul trecutului, cât și al acțiunii directe.

În planul rememorării istorice, caracterizarea este realizată prin prezentarea făcută de autor. Vatra păstorească de la Iablanicioara este rezultatul pribegiei bătrânului Dănilă, după ce turcii îi distruseseră pentru a treia oară întreaga avere.

Precizarea „Era de felul lui de dincoace de Olt” indică locul de unde venise pe muntele Scripetele. Aprecierea că „era un om care trecuse prin multe suferințe și încercase multe vaduri de amărăciune” este adâncită printr-o scurtă retrospectivă asupra existenței duse de acesta pe plai. Acolo fusese gospodar de frunte, fapt relevat prin exclamațiile retorice: „Ce conace! Ce gospodării! Ce rost temeinic!”.

Drama trăită când și-a văzut spulberat rostul este exprimată printr-o metaforă și o comparație de mare plasticitate:

„Dar precum fierul plugului trece prin inima mușuroiului de furnici, spintecând într-o clipă cetatea harnicelor muncitoare, așa și fierul nenorocirii spintecase în trei rânduri rostul și viața românului Dănilă”.

A treia oară n-a mai putut salva nimic, deoarece casa lui s-a mistuit în flăcări – împreună cu întregul sat – și a urcat în munți „să nu mai vadă plaiul și silnicia de pe el”, mențiune care evidențiază faptul că legea după care Dănilă și-a orânduit viața este idealul de libertate.

El este un personaj *simbolic*: pribegiile și suferințele sale semnifică istoria poporului român, greu încercat, dar niciodată înfrânt. Hotărârea de a urca în munți reflectă revolta împotriva unui destin istoric nedrept, fiindcă toate faptele și năzuințele sale se subordonează dragostei de libertate. Descrierea vieții lui Dănilă în satul de pe Iablanicioara relevă *încrederea în viață, hărnicia, tenacitatea, grija* cu care veghează asupra rostului neamului său și *priceperea* de a-și impune prestigiul în noua așezare omenească, unde devenise *starostele ciobanilor* și mare *baci la bătrânețe*. Ca om *înțelept*, cu *experiență de viață*, își petrece timpul rostuind pe ciobani, supraveghind turmele și căutând să pătrundă tainele ceaslovului bisericesc.

Dovedind mare putere de sinteză, prozatorul concentrează în câteva cuvinte etapele devenirii lui Dănilă, întemeietor al acestui „culb de vulturi”: „Din an în an, Dănilă a crescut în turme și în argați, a însurat, a măritat și și-a întins pe câțiva munți neamul și întâietatea”. Repetiția „din an în an” și enumerarea „a crescut, a însurat, a măritat și și-a întins pe câțiva munți neamul și întâietatea” surprind etape ale evoluției menționate.

Valoarea de personaj-simbol poate fi raportată la considerațiile făcute de Alexandru Vlahuță în opera *România pitorească* asupra permanenței poporului nostru:

„Îl urmăresc cu gândul de-a lungul veacurilor, îl văd cu peptul dezvălit în zloată și bătălii, muncind ca să plătească dările țării, luptând ca să-și apere pământul, căzând și ridicându-se iar, murind în șes și renăscând în munți, pururea tânăr, pururea mândru, cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie...”.

La vârsta de optzeci de ani, Dănilă a trăit bucuria că s-a ridicat la luptă pentru libertatea țării un român vrednic: „Tudor chema pe panduri, pe plăieși și pe toți câți mai aveau o scânteie de bărbăție în piept: la viață și la armă!”. Fiind bătrân și neputându-se alătura el însuși pandurilor, caută să fie cât mai mult de folos revoluției. L-a trimis pe ginerele său, Păun Ozun, împreună cu zece voinici plătiți, înarmați și îmbrăcați pe cheltuiala lui. Îndemnul adresat lui Păun Ozun: „Du-te tu în locul meu și slujește pe Tudor până la moarte” este expresia *devotamentului față de țară*. Aceeași trăsătură se evidențiază și prin faptul că își asumă răspunderea de a avea grijă de Agripina și de copii: „Mergi cu inima slobodă și Dumnezeu din cer să aibă milă de tinerețea ta!”. Urarea pe care i-o face exprimă *dragostea de părinte* concretizată în dorința de a se întoarce biruitor din luptă.

S-a dovedit că este un *tată iubitor*, fiind un sprijin de nădejde pentru Agripina în zilele ce au urmat plecării lui Păun Ozun. Când venea la el îngrijorată, cu Păunaș în brațe, își

aduna toată puterea ca să o liniștească și îi alunga gândurile negre, spunându-i că boierii pământeni au trecut de partea lui Tudor și că acesta și Ozun „stăpânesc în București”. Cu toate că veștile erau destul de vechi și el însuși era îngrijorat, deoarece altele noi întârziiau să sosească, Dănilă îi vorbea Agripinei „cu niște ochi de flacăra”.

Capacitatea de interiorizare a tatălui dornic de a-și ocroti fiica este surprinsă succint: „Această știre era destul de veche și Dănilă o spunea Agripinei, încă o dată, la începutul lui mai, supărat și mâhnit în inima-i că veștile cele mari pe care le aștepta nu mai veneau deloc”.

Încrederea în triumful revoluției și gingășia față de Păunaș se desprind din cuvintele cu care-i vorbește Agripinei despre copil și despre viitorul neamului. Diminutivul „berbecelul” cu determinantul „cel mai drag” și expresia „plaiul dezrobît de Tudor” scot în evidență căldura *dragostei de bunic și iubirea de țară*:

„- Fată dragă, nici nu știi ce-mi aduci! Tu-mi aduci berbecelul cel mai drag din turma noastră! Tu-mi aduci ce are să fie peste patruzeci-cincizeci de ani pe plaiul dezrobît de Tudor”.

În planul acțiunii directe, Moș Dănilă apare ca *un gospodar* preocupat de rostul turmelor. Urcase dis-de-dimineată la stână și aștepta să coboare ciobanii cu oile să le adape. Întrebările chinuitoare care-l stăpânesc în singurătatea munților reflectă dominanta personajului: *dorința ca revoluția să triumfe*:

„Încotro să fie Tudor și ai lui? Tot în București ori aiurea? Ce a făcut el de atâta vreme?”.

Nici când vine Măriuca și-i spune „încându-se în plâns amar” că au venit turcii, nici când vede pe Agripina apropiindu-se cu „umblemul și schimele unei nebune” nu-și pierde *stăpânirea de sine, nici înțelepciunea*. Sună podobia din bucium, o lasă pe Agripina în grija lui Dragomir Ozun – fratele mai mare al lui Păun Ozun și pornește spre poieniță să-l aducă pe Păunaș.

Monologul interior exprimă dramatismul trăirilor sufletești. Metaforele: „Gânduri-gânduri – nori și corbi, (treceau prin cugetul lui Dănilă)” subliniază *durerea și îngrijorarea* lui. Episodul este semnificativ și pentru că relevă *cutezanța și demnitatea* lui Moș Dănilă. El pornește, însoțit de ciobani tineri înarmați cu flinte, hotărât ca, dacă se vor întâlni cu turcii în poieniță, să se lupte cu vitejie:

„În sfârșit, dacă o fi să ne ceară pielea, o să le-o vindem cât vom putea mai scump!”.

Moș Dănilă găsește în poieniță scutecele însângerate ale lui Păunaș și șorțul Agripinei, „iar de jur împrejur sta în iarbă o largă spulberătură de fulgi cenușii, ca după o încăierare între vulturi”. Bătrânul plânge pentru a doua oară în viață pentru că și-a pierdut nepotul cel mai drag și pentru că a înțeles că venirea turcilor până la culmile Scriptelului înseamnă înfrângerea revoluției.

Durerea sfâșietoare a lui Moș Dănilă își are izvorul și în faptul că sfârșitul lui Păunaș semnifică amânarea împlinirii visului de libertate: „Păsările cerului coborâseră în poiană și smulseseră pe Păunaș din zbuciumul plânsului, din durerile foamei și din vaietul și chinul unei vieți omenești, în mijlocul unui popor nenorocit și rob încă pe multă vreme!”.

Ruga adresată lui Dumnezeu este expresia *dragostei de țară și de libertate* a starostelui de pe muntele Scriptetele. Este deznădăjduit, dar nu înfrânt; el are credința că neamul va fi mântuit de asuprire prin lupta împotriva cötropitorilor și prin îndurarea Atotputernicului.

Măreția morală a eroului este dată de capacitatea de a însuma alesele trăsături ale poporului nostru: încrederea în viață, hărnicia, vrednicia, tenacitatea, înțelepciunea, sentimentul de familie, puterea de interiorizare, stăpânirea de sine, cutezanța și demnitatea, curajul – toate subordonate dragostei de țară.

Agripina este alt personaj principal al nuvelei, caracterizat în planul acțiunii directe și parțial în planul acțiunii indirecte.

Este fiica lui Moș Dănilă, soția lui Păun Ozun și mamă a celor trei copii, Măriuca, Vlad și Păunaș.

Ca o gospodină vrednică, își vedea de treburile casei, iar după ce le isprăvea îl pune pe Păunaș la sân; atunci o împresurau gândurile privind soarta lui Păun Ozun și urca la casa tatălui ei, ducându-și pruncul în brațe. *Statornicia iubirii față de soț* reiese din mărturisirea făcută lui Moș Dănilă:

„Iaca, tată, îți aduc cele gânduri rele, care îmi tot croncănesc în inimă!”.

În planul acțiunii directe apare atmosfera tihnită a vieții de familie într-o zi obișnuită de vară când Măriuca și Vlad se jucau în pulberea undelor Iablanicioarei, stropindu-se, fugind și făcând mare haz. Păunaș dormea liniștit în albie „cu capul la umbră și cu trupșorul strâns în scutece, scăldat în soare”, iar Agripina mesteca zorită mămăliga, urmărind copiii cu privirea.

Pacea adâncă din așezarea „plină de chipul și de aleanul soarelui” este tulburată de strigătul plin de groază: „Fugiți! fugiți! vin turcii!...”. Imaginile care i se înfățișează o înspăimântă și de aceea se hotărăște să urce la stâna tatălui pentru a-și salva copiii și ca să-i vestească pe ciobani despre venirea turcilor în sat, hotărâre evidențiată prin prezentarea gândurilor, notarea gesturilor și înfățișarea luptei Agripinei cu muntele abrupt, cu oboseala și cu spaima. Verbele la perfectul simplu „se repezi”, „ridică”, „puse”, „începu” subliniază încordarea maximă a trăirilor și hotărârilor luate de personajul aflat într-o *situație-limită*.

Pentru a fi sigură că nu va fi urmărită de turci, ea pornește cu cei trei copii alegând „cărarea cea mai scurtă, dar cea mai anevoioasă”. În descriere, prozatorul notează amănunte edificatoare pentru eforturile mamei care vrea să învingă cu orice preț greutatea urcușului:

„Trebuia un om zdravăn ca să poată să biruiască pieptul muntelui, nu o muiere cu un copil în poală și cu alți doi târâș după dânsa”.

Cărarea era cumplită, „mai mult o scară de bolovani și de rădăcini” și scotea sufletul din om „pas cu pas”. Precizarea că și Păun Ozun urca rar pe acolo, fiindu-i foarte greu chiar unui bărbat de a străbate prin asemenea locuri, relevă *dragostea și puterea de sacrificiu ale mamei*.

Agripina este chinuită de o sete cumplită, ea s-ar fi aruncat în șuvoiul Iablanicioarei, dar știa că ar fi murit pe loc, iar copiii ar fi căzut în mâinile turcilor: „O sete groaznică îi frigea gâtulejul și măruntaiele”. Agripina își învinge setea, urcă din greu ducând întreita povară: pe Păunaș în poală, pe Vlad în cârcă și pe Măriuca de capătul brâului.

Printr-o acumulare de imagini hiperbolice se subliniază *tenacitatea* mamei: „În pieptul ei ardea toată pădurea și bățile inimii erau bolovani încinși și pieptul îi horcăia ca niște foale”. Oboseala ajunsă la paroxism este surprinsă în imaginile ireale care i se înfățișează Agripinei: „Copacii dimprejur zvâcneau și începeau să se facă roșii”. Zbuciumul interior al personajului este reflectat cu mare plasticitate: „Gândurile i se topeau în cap”, „O perdea de sânge și de nebunie i se lăsa, încet, pe creieri”.

Verbele „să lupte”, „să urce”, „să nu se lase” din monologul interior completează *înversunarea* Agripinei, care își adună ultimele puteri pentru a ajunge la stână – singurul loc unde copiii ar fi fost în siguranță:

„Mai bine să lupte până când i-o plesni inima! Dacă ajunge la stână, poate să cadă și să moară; au scăpat copilășii... Mai bine să urce, să urce! Să nu se lase până ce nu s-o vedea măcar în poienița de sub stână, și atunci când o cădea moartă, Măriuca, Vlad și Păunaș au scăpat cu viață”.

Exclamația retorică din reflecția Agripinei: „O, dar până la poieniță mai e mult!”, exclamație reluată: „Și până la poienița de sub stână tot mai era!”, pune în lumină *desperarea*, dar și *nădejdea* că își va salva copiii. Gândurile Agripinei dezvăluie *dragostea*

de mamă și puterea de jertfă, răspunderea și atașamentul față de tatăl și față de soțul ei, sintetizând cele trei ipostaze ale personajului: de mamă, de fiică, de soție.

Agripina impresionează prin stăruința cu care urcă, încleștându-și mâinile de câte o rădăcină sau agățându-se de câte o ramură, fără să țină seama că puterile îi slăbeau cu fiecare pas, că sânul i se umflase și o înțepa cumplit, iar vinele picioarelor îi tremurau. Nu-și îngăduia nici un răgaz în drumul ei decât pentru a o lua pe Măriuca în cârcă și pentru a-l lega pe Vlad, odihnit, de capătul brâului, izbutind astfel să ajungă în poienița de la poalele Brăcinelului.

Prozatorul înfățișează printr-o comparație concordanța dintre zbuciumul sufletesc al Agripinei și natură, descriind cursul năvalnic al Iablanicioarei: „Agripina suia din greu, cu pieptul tot atât de smăcinat ca și șuvoiul de alături”.

Generozitatea Agripinei, dragostea pentru tatăl său și grija față de semeni sunt sintetizate în cugetările ei. Își spune că Dănilă nu a simțit primejdia, că stătea singur în stână, în vreme ce toți ceilalți ciobani erau risipiți cu turmele în munți și că astfel turcii îi vor lua prin surprindere, dacă nu va reuși să-i vestească la timp.

Delicatețea iubirii materne înnobilează imaginea Agripinei.

Deși dominantă ea este dorința de a ajunge cât mai repede la stână, își privește pruncul cu nemărginită tandrețe și-i vorbește cu dulceață în glas („Dormi, dragul mamei”). Cu ultima licărire de luciditate înțelege că o vor părăsi puterile, că mintea i se tulbură și că trebuie să-l ascundă pe Păunaș într-o căpiță de fân, iar pe Măriuca și pe Vlad să-i trimită la stână.

Strădania Agripinei de a birui muntele abrupt ca să-și salveze copiii atinge punctul culminant. Ea pornește din poienița fără să mai vorbească Măriucăi și lui Vlad, „...fără să-i mai știe”, urcă „...roșie-vânăta la față și cu cămașa sfâșiată pe pieptul umflat ca un cimpoi”.

Prezentarea directă realizată de prozator se îmbină cu imaginea cutremurătoare a Agripinei, așa cum o vede Dănilă urcând la stână: „venea o femeie care nu putea să fie decât Agripina, dar care avea umbletul și schimele unei nebune”.

Agripina se prăbuși în stână „ca o capră sfâșiată de lupi”, comparație deosebit de sugestivă, întregind *imaginea jertfei* și *prefigurând tragicul tablou* al morții lui Păunaș.

Portretul fizic este numai schițat, prin elemente esențiale, deoarece este un personaj simbolic: „era voinică Agripina, tânără și vânjoasă”. Ea întruchipează trăsăturile fiicei devotate, soției credincioase și mamei eterne.

☐ *Caracterizarea lui Nică din opera Amintiri din copilărie de Ion Creangă*

(fragmentul din manualul de clasa a V-a)

Fragmentul aparține părții a doua din opera *Amintiri din copilărie*, este precedat de întâmplarea cu furatul cireșelor de la mătușa Măriuca și este urmat de pățania cu scăldatul în Ozana. În întreaga operă fragmentele sunt unități independente din punct de vedere al conținutului, ceea ce permite înțelegerea lor separată. Fiecare fragment se încheie, de cele mai multe ori, cu o maximă din dorința autorului de a sintetiza o experiență de viață.

Redactarea este la persoana I, scriitorul joacă rolul de erou principal – Nică –, personaj literar, care în același timp este și povestitor.

Un fapt aparent banal, dar de mare importanță pentru ordinea vieții satului – furatul unei pupeze de către un copil – este trăit cu atâta intensitate și narat astfel, încât capătă o importanță neasemuită. Pe de o parte sunt sintetizate trăsăturile lui Nică, întâlnite în

întreaga operă, însușiri caracteristice copilului universal, și pe de altă parte sunt surprinse reacțiile celor apropiați din lumea în care trăiește.

Nică ascultă îndemnul mamei de a se scula dis-de-dimineață ca să nu-l „spurce cucul armenesc”, pleacă să ducă mâncarea la lingurari, dar are sentimentul că este nedreptățit deoarece a fost lipsit de plăcerea somnului și se hotărăște să scape de pupăză :

„Mă abat pe la tei, cu gând să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dânsa : nu numaidecât pentru pupat, cum zicea mama, ci pentru că mă scula în toate zilele cu noaptea în cap din pricina ei”.

Ciuda față de pupăză, „ceasornicul satului”, și satisfacția că i-a venit de hac se subliniază prin adresare directă :

„Taci, leliță, că te-am căptușit eu, îi mai pupa tu și pe dracul de acum”.

Gândurile, gesturile și limbajul se înregistrează ca pe o peliculă cinematografică și evidențiază faptul că Nică este *un băiat hotărât, inventiv, perseverent și optimist*.

Ajungând pe culmea dealului, pune mâncarea jos, se suie încet în tei, bagă mâna în scorbură și găbuiește pupăza pe ouă. Surprins când vede creasta rotată, se sperie pentru că nu mai văzuse pupăză până atunci și se gândește că s-ar putea să fie un șarpe. *Nică nu este fricos*, nu-și pierde cumpătul și judecând situația, își dă seama că presupunerea sa este fără temei :

„Și, cum stam eu acum și mă chiteam în capul meu că șarpe cu pene nu poate să fie... unde nu mă îmbărbătez în sine-mi și iar bag mâna să scot pupăza... pe ce-o fi”.

Adverbul „iar” și construcția incidentă „pe ce-o fi” (cu sensul de „cu orice preț”) reflectă *tenacitatea* cu care-și urmărește scopul. Felul său de a acționa dovedește că este *prevăzător*. Gândindu-se că pasărea ar putea zbura, pune la gura scorburii căciula, coboară, ia o lespede, o așază în locul căciulii și își continuă drumul încrezător că la întoarcere va găbui pupăza din cotloanele unde „parcă intrase în pământ”.

Prin stăruință își îndeplinește dorința. După ce dă mâncarea lingurarilor, pornește spre sat și, abătându-se pe la tei, prinde pasărea.

Năstrușnic, dar și *prudent*, o leagă cu ață de picior să fie sigur că nu va zbura și o dosește în pod în niște putini hârbuite, unde știa că Smaranda nu avea ce să caute. Lipsa pupezei nu putea să treacă neobservată, deoarece aceasta era „ceasornicul satului”. Indignată („burzuluită grozav”), mătușa Măriuca vine să-i spună Smarandei pozna lui Nică. Cuvintele sale scot în evidență faptul că băiatul este un *neastâmpărat fără pereche*, trăsătură subliniată prin substantivul „zbânțuitul”, prin locuțiunea verbală „gâtul mi-l pun” și prin mențiunea „nimica nu-i scapă”.

Întâmplarea din iarmaroc scoate în evidență *mândria băiatului* că este *fecior de negustor* și de aceea se poartă *țanțos* mergând dintr-un loc în altul printre oameni să-și vândă marfa.

Lipsit de experiență, aflându-se pentru prima dată la târg printre maturi, mândru că este luat în seamă, Nică îi dă moșneagului pupăza s-o drămluiască, bucuros că a găsit pe cineva pe care să-l înșele. *Naiv*, nu-și dă seama de ridicolul situației, nu înțelege că a fost păcălit și, arțăgos, îl trage pe moșneag la răspundere încercând să-și recupereze paguba cu tot dinadinsul.

Nică *are orgoliul negustorului* înșelat, de aceea caută cu îndârjire să-și acopere pierderea, după ce îl ia pe moșneag la rost că nu a respectat regulile vânzării : cumpărătorul are dreptul să aprecieze marfa („s-o prețaluiască”), dar să nu-i aducă nici un prejudiciu.

Adresarea directă, realizată prin intermediul propozițiilor interogative (în număr de patru) și exclamative (în număr de două) dă viață scenei evocate :

„- Ce gândești, dumneata, moșule ? Te joci cu marfa omului ? Dacă nu ți-a fost de cumpărat de ce i-ai dat drumul ? Că nu scapi nici cu giunca asta de mine ! Înțeles-ai ? Nu-ți paie lucru de șagă !”.

Prezentarea lui Nică se întregeste prin intervenția bătrânului – care subliniază *îndârjirea* băiatului, pretenția acestuia de a fi socotit și el negustor, când în realitate era un copilandru care depășise măsura în relațiile cu oamenii în vârstă.

Prea încrezător în destoinicia lui de negustor, Nică nu-și dă seama că moșneagul nu făcuse altceva decât să se angajeze într-o comedie, ca să facă haz de el. În ochii lui nu fusese de la început decât un copil poznaș, „un țică” pe care nu s-ar fi sfiit să-l ia la bătaie pentru îndrăzneala lui de a vinde pupăza la târg :

„– Dar știi că ești amarnic la viață, măi băiete? Pesemne te mănâncă spinarea, cum vād eu, măi țică...”

Apoi îl amenință că îl va duce la tatăl său și-l va întreba dacă el l-a trimis cu pupeze de vânzare să spurce iarmarocul.

Într-adevăr, Nică nu este decât *un copilandru care se grozăvește* crezând că moșneagul nu-și dă seama cu cine are de-a face. Când aude că s-ar putea să dea ochii cu tatăl său, o rupe la fugă cu frica în suflet, singurul gând fiindu-i să scape de pedeapsa tatălui și de bănuielile mătușii Măriuca.

Prozatorul surprinde amestecul dintre real și imaginar din sufletul copilului. Prinderea pupezei și încercarea de a o vinde înseamnă în esență un joc al vârstei nevinovate pe care Nică îl trăiește ca pe un fapt plin de importanță. Vorbele aspre ale moșneagului îl smulg din vraja acestui joc.

În caracterizarea lui Nică din acest episod, alternează atitudinile și limbajul copilului care își dă importanță considerându-se negustor, cu limbajul și comportamentul copilului care se supune cerințelor severe impuse de cei mai mari.

Întorcându-se acasă, află cu mare spaimă că mătușa Măriuca a sculat tot satul în picioare zicând că el a furat pupăza și așteaptă cu frica în sân întoarcerea părinților din târg.

Întâmplarea face ca Nică să scape cu obrazul curat, deoarece pupăza se întoarce la tei și cântecul ei se aude peste întregul sat, aducând ordinea firească, liniștea familiei și pacea cu mătușa Măriuca.

El știe să-și ascundă foarte bine gândurile și sentimentele – *este un disimulat*. Se prefacă că se miră la fel ca sora sa, Catrina, când aude pupăza, dar în gândul său compătimeste biata pasăre pentru toate chinurile prin care a trecut. Scurtul monolog interior evidențiază *complexitatea trăirilor lui Nică* : *duioșia* față de pasărea nevinovată, *autocompătimirea*, *bucuria* că toate s-au terminat cu bine și că poate păstra taina acestei pățanii.

Prin relatarea acestei întâmplări Nică se dovedește a fi un *copil de țărani*, care ascultă îndemnurile mamei, are *plăcerea somnului*, este un *băiat hotărât, perseverent, optimist, zbânțuit*, nu *este fricos*, nu-și *pierde cumpătul*, este înzestrat cu *tenacitate*, este *prevăzător, stăruitor, năstrușnic și prudent, mândru* că este fecior de negustor, *arțăgos, naiv, trăiește orgoliul negustorului înșelat*, deși uneori este prea încrezător, de fapt este *un copilandru care se grozăvește*, dar se teme de pedeapsa părinților.

Completarea cunoștințelor

Caracterizarea personajului Nică din opera Amintiri din copilărie urmărind modalitățile folosite

În fragmentele studiate din partea a II-a și a IV-a a operei *Amintiri din copilărie* se încheagă imaginea lui Nică, urmărită din fragedă copilărie până în pragul tinereții.

Copilul, care prinde a merge copăcel ținându-se de prichiciul vetrei cel humuit, crește sănătos și plin de viață, bucurându-se de frumusețea jocului de-a ascunsul și a altor „jucării pline de hazul și farmecul copilăresc”.

El simte că trăiește într-un timp al fericirii necurmate și într-un spațiu al belșugului țărănesc, într-o familie de oameni sănătoși. Convingerea sa că bucuria aceasta nu se va sfârși niciodată este subliniată de numărul mare al verbelor la timpul imperfect: „Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși și casa ni era îndestulată și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi”.

O succintă autocaracterizare surprinde imaginea copilului care crede că totul i se supune: „...și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea”. *Seninătatea* și *zburdălnicia* sunt evidențiate cu ajutorul a două comparații: „Și eu eram vesel ca vremea cea bună, și *sturlubatic* și *copilăros* ca vântul în tulburarea sa”.

Nică este un copil *naiv*, el își iubește mama și are convingerea că este înzestrată cu puteri supranaturale pe care i le-a transmis și lui. Numai în felul acesta se explică faptul că la îndemnul Smarandei râdea la soare ca să se îndrepte vremea: „Și vremea se îndrepta după răsul meu... Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății”.

Aflându-se la *vârsta inocenței*, Nică este încredințat că lumea pe care și-o imaginează există aievea. De aceea, bățul pe care încalecă devine, în închipuirea sa, un cal strașnic pe care aleargă, și-l „bate cu biciul, și-l strunește cu tot dinadinsul și răcnește la el din toată inima”.

Propria copilărie este la fel ca aceea a copiilor din toate timpurile și din lumea întreagă: „Așa eram eu la vârsta cea fericită și așa cred că au fost toți copiii, de când îi lumea și pământul, măcar să zică cine ce-a zice”.

Nică era un copil *vesel* și *neastâmpărat* care își *lubea nespus tatăl*. Când acesta se întorcea seara târziu de la tăiat lemne din pădure, se bucura de venirea lui, îi sărea pe întuneric în spate, crezând, în naivitatea lui, că îl va speria.

Inventiv și *mereu pus pe șotii*, Nică scornea fel de fel de jocuri pline de tot hazul și se veselea împreună cu frații săi. Când începea a toca la biserică, băieții făceau

• Caracterizarea prin mărturisirea scriitorului

• Autocaracterizarea

• Caracterizarea prin felul de a se comporta și prin prezentarea jocului

• Comportamentul față de părinți

o hodorogeală „de-ți lua auzul”, își puneau „câte o țoală în spate și câte-un coif de hârtie în cap” cântând „Doamne miluiește, popa prinde pește”, spre disperarea mamei care nu mai știa cum să-i mai liniștească.

Zburdalnic, la fel ca și frații lui, Nică nu se potolea când mama îl îndemna să se culce fiindcă trecea noaptea. Continuau hârjoana, „incurile”, chiar după ce le dădea câteva „tapangele la spinare” și le făcea „câte un șurub-două prin cap”.

Imaginea lui Nică se întrecește prin caracterizarea făcută de mama sa. Ea se plângea bărbatului că băiatul este *neastâmpărat, neascultător, leneș și îndrăcit* („stropșitul”): „Ian să-i fi sculat la treabă, și-apoi să-i vezi cum se codesc, se drâmboiesc și se sclifosesc”.

Evocând cu nostalgie copilăria, prozatorul surprinde ireversibilitatea timpului și trecerea sa de la vârsta zburdălniciei la cea a adolescenței și la tinerețe, când sufletul este *stăpânit de trăiri tainice și de neliniște*: „Dar vremea trecea cu amăgele, și eu creșteam pe nesimțite, și tot alte gânduri îmi zburau prin cap, și alte plăceri mi se deșteptau în suflet, și în loc de înțelepciune, mă făceam tot mai neastâmpărat, și dorul meu era acum nemărginit”.

La începutul părții a IV-a, prozatorul precizează că în toamna anului 1855, când s-a hotărât plecarea lui la Socola, era un tânăr *legat cu toată ființa de sat*, astfel încât plecarea printre străini i se părea de neconceput, fapt subliniat prin tripla comparație cu care începe fragmentul: „Cum nu se dă scos ursul din bârlog, țăranul de la munte strămutat la câmp, și pruncul, dezlipit de la sânul mamei sale, așa nu mă dam eu dus din Humulești...”.

El se autocaracterizează cu fină ironie: „...drăgăliță Doamne, eram și eu acum holtei, din păcate!”, motivând durerea despărțirii.

Nică *are simțul umorului*, face haz de necaz, și recurge la autoironie pentru a atenua durerea pricinuită de plecarea printre străini, atunci când dă impresia că face o constatare serioasă: „Căci nu vă pară șagă: de la Neamț până la Iași e câtu-i de la Iași până la Neamț, nici mai mult, nici mai puțin. Și mai bine să rămâi pe loc, Ioane, chiteam eu în mintea mea cea proastă, decât să plângi nemângâiat și să te usuci, de dorul cui știu eu, văzând cu ochii!”.

Nică este un *tânăr sociabil și plin de viață*, atașat de flăcăii, de fetele și de petrecerile din sat. Deși era la școala din Fălticeni, toamna, dar chiar nici iarna, nu lipsea de la clăcile și horele din Humulești. Venea cu tovarășii săi „ținând tot o fugă, ca telegarii”, treceau desculți Moldova înghețată, încât le „degera măduva-n oase de frig”; la clăci jucau cât le poftea inima, apoi furau „câte-un sărutat de la cele copile sprintăre”, iar a doua zi până la prânz se aflau la Fălticeni. Erau veseli și mulțumiți deoarece totul se petrecea după placul lor: „Inima însă ne era fierbinte, că ce gândeam și izbândeam”.

Confesiunea amplă privind legătura dintre Nică și viața spirituală a satului îl înfățișează ca pe un tânăr cu *fire deschisă, sensibil la frumusețea petrecerilor și cânteculul popular*, elemente neprețuite ale tezaurului folcloric românesc.

- Caracterizarea făcută de alt personaj (mama sa)

- Caracterizarea realizată prin mărturisirile lui Nică

- Autocaracterizarea — auto-ironia

- Caracterizarea prin evocarea legăturii cu viața spirituală a satului și prin confesiune

Omul matur își amintește cu nostalgie: „Asemenea, dragi-mi erau șezătorile, clăcile, horile și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însuflețire”. În inima lui s-a întipărit și icoana nopților de vară, când Milhai scripcariul răscolea inimile cu doinele sale tulburătoare.

Sentimentele tinereții se îmbină cu *naivitatea și îndărătnicia copilăriei* subliniate de argumentele lipsite de temei cu care încearcă în zadar să-și convingă mama să nu-l trimită la seminarul de la Socola.

Nică *respectă autoritatea părinților*, știind că hotărârile lor sunt adevărate legi nescrise pentru el: „Dar, vorba ceea: «Ursul nu joacă de bună voie». Mort-copt, trebui să fac pe cheful mamei, să plec fără voință și să las ce-mi era drag!”. *Respectul față de părinți, dragostea față de ei și pentru oamenii din sat* se evidențiază prin descrierea momentului despărțirii: „...sărutăm noi mâna părinților, luându-ne rămas-bun cu ochii înecați de lacrimi, [...] supărați și plânși, ca vai de noi”. Prozatorul revine asupra respectului său față de părinți și de oamenii maturi printr-o scurtă mărturisire: „...ne-am fi întors înapoi chiar atunci, de nu eram dați în sama lui moș Luca, de care ne rușinam că și de părinți noștri”.

Profunzimea iubirii față de satul natal face ca depărtarea să accentueze durerea și ei să ofteze după „fiecare fântână, părau, vâlcică, dumbravă și alte locuri dragălașe”, iar când ajung la codrii Pașcanilor să-și simtă sufletul copleșit de mâhnire și să exclame: „Ei, ei! măi Zaharie, zic eu, coborându-ne în vale spre Pășcani; de-acum și munții i-am pierdut din vedere, și înstrăinarea noastră este hotărâtă cine știe pentru câtă vreme!”.

Tânăr neumblat prin lume, Nică este interesat de locurile pe care le străbate și de modul de viață al oamenilor pe care îi cunoaște.

Mucalit, cum sunt îndeobște țărani (trăsătură care izvorăște din optimism și inteligență), Nică face haz de necaz, spune că au stat într-o fumărie de balegi ca la carantină, că au fost chinuiți amarnic de tântari, încât moș Luca „se chioșmolea ca pe jărat” și nimeni nu a putut să doarmă. Durerea despărțirii scade treptat, tânărul este preocupat de noutățile întâlnite, meditează, compară și trage concluzii. Se gândește la cele spuse de moș Luca despre deosebirea dintre viața oamenilor de la munte și a celor de la câmpie. Observă cum țărani îl iau în răs pe căruțaș în drumul de la Podu Leloaiei la Iași, deoarece caii trăgeau din greu, și de rușine se hotărăște să meargă mai mult pe jos decât în căruță.

Umorul nu-l părăsește nici o clipă; după incidentul de la rohatca Păcurari, dintre moș Luca și un „flăcăoan al dracului”, Nică încearcă să glumească și el pe seama căișorilor spunând că împreună cu Zaharia se vor acoperi cu un țol și când vor întreba drumeții de ce trag caii așa de greu, harabagiul să răspundă că aduce drobi de sare de la Ocna. *Voia bună* pune stăpânire din nou pe sufletul tânăr, chiar și atunci când se află printre străini și în urmă au rămas locuri și oameni dragi.

- *Caracterizarea prin atitudini și sentimente*

Din fragmentele studiate se conturează imaginea unui tânăr vesel, plin de viață, bucurându-se de tot felul de jocuri în copilărie și trăind din toată inima farmecul tinereții, într-un cadru natural plin de frumusețe, în armonia cântecului românesc, în mijlocul flăcăilor și fetelor de seama lui. Legătura trainică dintre Nică și părinți, dragostea, duioșia și respectul față de ei rămân neumbrite de trecerea timpului.

Prin descrierea cadrului geografic în care își petrece copilăria și tinerețea, prin înfățișarea cântecelor, jocurilor și petrecerilor care-i umplu sufletul de bucurie, prin prezentarea unor norme etice respectate cu sfîințenie, prin sublinierea credinței în Biserică și Dumnezeu, Ion Creangă imprimă operei *Amintiri din copilărie* un profund caracter național. Nică trăiește vârsta de aur a copilului de la apa Ozanei, tinerețea feciorului de țărani din ținutul Neamțului. Totodată, universul copilăriei și tinereții sale simbolizează copilăria și tinerețea universală, așa cum arăta Zoe Dumitrescu Bușulenga.

- Nică – întruchipare a veseliei, sănătății, vitalității, îmbinând respectul pentru părinți și dragostea față de sat

- Nică – simbol al copilului din satul românesc de munte, dar și al „copilului universal”

Caracterizarea lui Greuceanu din basmul popular Greuceanu

Greuceanu este personajul principal (protagonistul) al operei, dovadă faptul că numele lui este titlul basmului; întreaga acțiune urmărește sentimentele, gândurile și năzuințele sale.

Caracterizarea eroului se realizează atât prin prezentarea directă de către creatorul anonim care insistă asupra faptelor acestuia, cât și prin prezentarea indirectă.

Simbol al binelui, al cutezanței și al încrederii, el hotărăște să-și încerce norocul, de aceea cere împăratului să-i îngăduie să plece în căutarea zmeilor ca să-i pedepsească „pentru nesocotita lor îndrăzneală” de a fi furat Soarele și Luna.

Fiind un om bun la suflet, îl impresionează soarta tristă a doi voinici sortiți morții pentru că fugiseră dintr-o bătălie. Pe aceștia îi mângâie „cu vorbe așa de dulci, încât le mai veni nițică inimă”.

Meșter la cuvânt, înduplecă pe împărat să-i ierte, convingându-l că este mai bine să aibă doi supuși credincioși și că îi va spori faima în lume, dacă se va arăta milostiv.

Greuceanu trăiește intens sentimentul fratern. El pleacă în temerara încercare împreună cu fratele său. Este ajutat de Faurul-Pământului, fratele lui de cruce, la care poposește pentru a se sfătui în vederea izbânzii.

Este un om plin de duioșie; își îmbrățișează fratele cu căldură și plâng amândoi că niște copii în clipa când se despart, după ce schimbaseră între ei cele două obiecte cu puteri supranaturale, basmașele și cuțitul.

Perseverent, Greuceanu străbate cale lungă până la casele zmeilor, așezate „unde-și întărcase dracul copiii”.

- locul personajului în operă

- cum se realizează caracterizarea

- ce simbolizează eroul

- generozitatea

- meșter la cuvânt

- sentimentul fratern

- duioșia

- perseverența

Tenacitatea eroului se subliniază prin repetiția adverbului „tocmai”: „Iară Greuceanu se duse, se duse pe o potecă care-l scoase tocmai la casele zmeilor”.

Greuceanu este înzestrat cu *puteri supranaturale*: are *capacitatea* de a se metamorfoza. El se preface pe rând în porumbel, în muscă (pentru a asculta sfatul zmeoai-celor) și apoi în buzdugan (pentru a-l pedepsi pe diavol).

Faima lui Greuceanu ajunsese până în acel colț îndepărtat de lume. Recunoscându-l, zmeoaica este cuprinsă de mare spaimă: „Până acuma ne-a fost și nouă! D-aici înainte numai Dumnezeu să-și facă milă de noi și de-ai noștri”. Autorul popular conchide: „Pasămite, aveau zmeii cunoștință de vitejia lui Greuceanu”.

Descrierea luptei cu zmeii este o concretizare a *vitejiei* lui Greuceanu. Pe zmeul cel mic l-a băgat în pământ până la gât cu ușurință și i-a tăiat capul, apoi i-a aruncat leșul sub pod. Aceeași soartă avu și zmeul cel mare, pe care îl răpuse fără greutate în luptă dreaptă.

Confruntarea cu tartorul cel bătrân, tatăl zmeilor, desăvârșește imaginea personajului în ceea ce privește *forța, iscusința și curajul*. Deși își dă seama că dușmanul este viteaz și puternic, se încumetă să se înfrunte cu acesta în săbii, în sulite și luptă dreaptă.

Cu toate că Greuceanu este *eroul pozitiv* al basmului, creatorul anonim înfățișează fără părtinire puterile zmeului – personajul negativ –, având grijă să evidențieze spiritul de prevedere al lui Greuceanu. Această scenă de mare încordare, sugestivă pentru relevarea însușirilor menționate, este ilustrată prin repetiția verbelor „a se bate”, „a se lupta” și prin hiperbolizarea „apoi se luară la luptă; se zguduiau unul pe altul, de se cutremurâ pământul”. Concluzia: „Așa luptă nici că s-a mai văzut” încheie considerațiile despre vitejia lui Greuceanu, raportând-o la cea a potrivnicului său. Numai „un cioc de apă dulce” adus de un corb năzdrăvan, în schimbul a trei leșuri de zmeu și trei de cal, face ca izbânda să fie de partea lui Greuceanu.

Neîndurător cu zmeul, îl bagă în pământ până la gât și îl întreabă cu asprime: „Spune-mi, zmeule spurcat, unde ai ascuns tu Soarele și Luna, căci azi nu mai ai scăpare din mâna mea”.

Calitatea lui de *erou cu puteri supranaturale* este scoasă în evidență de secvența eliberării celor doi aștri.

Înțelept, puternic și cutezător, retează capul zmeului, îi taie degetul cel mic de la mâna dreaptă, deschide cu el ușa culei, ia în mâna dreaptă Soarele și în cea stângă Luna și le aruncă pe cer, dăruindu-le oamenilor lumina, restabilind astfel în univers armonia. Față de această faptă miraculoasă, oamenii sunt copleșiți de uimire și bucurie și „lăudară pe Dumnezeu că a dat tărie lui Greuceanu de a izbândit împotriva împielitaților vrăjmași ai omenirii”.

Greuceanu are de înfruntat trei piedici al căror grad de dificultate crește treptat. Fiind *perspicace*, nu se lasă înșelat de zmeoaicele prefăcute în „păr cu roade” și „grădină înflorită și răcoroasă”, le lovește cu paloșul și

- *tenacitatea*

- *capacitatea de a se metamorfoza*

- *renumele cunoscut chiar și de dușmani*

/

- *vitejia, forța*

- *iscusința, curajul, priceperea în luptă*

- *neîndurător*

- *erou cu puteri supranaturale*

- *înțelept, puternic și cutezător*

- *perspicacitate*

Tenacitatea eroului se subliniază prin repetiția adverbului „tocmai”: „Iară Greuceanu se duse, se duse pe o potecă care-l scoase tocmai la casele zmeilor”.

Greuceanu este înzestrat cu *puteri supranaturale*: are *capacitatea* de a se metamorfoza. El se prefăce pe rând în porumbel, în muscă (pentru a asculta sfatul zmeoai-celor) și apoi în buzdugan (pentru a-l pedepsi pe diavol).

Faima lui Greuceanu ajunsese până în acel colț îndepărtat de lume. Recunoscându-l, zmeoaica este cuprinsă de mare spaimă: „Până acuma ne-a fost și nouă! D-aici înainte numai Dumnezeu să-și facă milă de noi și de-ai noștri”. Autorul popular conchide: „Pasămite, aveau zmeii cunoștință de vitejia lui Greuceanu”.

Descrierea luptei cu zmeii este o concretizare a *vitejiei* lui Greuceanu. Pe zmeul cel mic l-a băgat în pământ până la gât cu ușurință și i-a tăiat capul, apoi i-a aruncat leșul sub pod. Aceeași soartă avu și zmeul cel mare, pe care îl răpuse fără greutate în luptă dreaptă.

Confruntarea cu tartorul cel bătrân, tatăl zmeilor, desăvârșește imaginea personajului în ceea ce privește *forța, iscusința și curajul*. Deși își dă seama că dușmanul este viteaz și puternic, se încumetă să se înfrunte cu acesta în săbii, în sulite și luptă dreaptă.

Cu toate că Greuceanu este *eroul pozitiv* al basmului, creatorul anonim înfățișează fără părtinire puterile zmeului – personajul negativ –, având grijă să evidențieze spiritul de prevedere al lui Greuceanu. Această scenă de mare încordare, sugestivă pentru relevarea însușirilor menționate, este ilustrată prin repetiția verbelor „a se bate”, „a se lupta” și prin hiperbolizarea „apoi se luară la luptă; se zguduiau unul pe altul, de se cutremură pământul”. Concluzia: „Așa luptă nici că s-a mai văzut” încheie considerațiile despre vitejia lui Greuceanu, raportând-o la cea a potrivnicului său. Numai „un cioc de apă dulce” adus de un corb năzdrăvan, în schimbul a trei leșuri de zmeu și trei de cal, face ca izbânda să fie de partea lui Greuceanu.

Neîndurător cu zmeul, îl bagă în pământ până la gât și îl întreabă cu asprime: „Spune-mi, zmeule spurcat, unde ai ascuns tu Soarele și Luna, căci azi nu mai ai scăpare din mâna mea”.

Calitatea lui de *erou cu puteri supranaturale* este scoasă în evidență de secvența eliberării celor doi aștri.

Înțelept, puternic și cutezător, retează capul zmeului, îi taie degetul cel mic de la mâna dreaptă, deschide cu el ușa culei, ia în mâna dreaptă Soarele și în cea stângă Luna și le aruncă pe cer, dăruindu-le oamenilor lumina, restabilind astfel în univers armonia. Față de această faptă miraculoasă, oamenii sunt copleșiți de uimire și bucurie și „lăudară pe Dumnezeu că a dat tărie lui Greuceanu de a izbândit împotriva împielitaților vrăjmași ai omenirii”.

Greuceanu are de înfruntat trei piedici al căror grad de dificultate crește treptat. Fiind *perspicace*, nu se lasă înșelat de zmeoaicele prefăcute în „păr cu roade” și „grădină înflorită și răcoroasă”, le lovește cu paloșul și

- *tenacitatea*

- *capacitatea de a se metamorfoza*

- *renumele cunoscut chiar și de dușmani*

/

- *vitejia, forța*

- *iscusința, curajul, priceperea în luptă*

- *neîndurător*

- *erou cu puteri supranaturale*

- *înțelept, puternic și cutezător*

- *perspicacitate*

le omoară, spre uimirea fratelui care, deoarece nu era năzdrăvan ca Greuceanu, nu înțelesese de ce îl oprise să mănânce pere și să se răcorească la umbra grădinii.

Fiind *erou pozitiv, este ajutat de alte forțe ale binelui*: Faurul-Pământului, calfele și ucenicii acestuia. Ei au făcut din fier chipul lui Greuceanu pe care l-au ținut neconținut în foc. Greuceanu păcălește pe zmeoaica bătrână care, când vru să-l soarbă, înghiți chipul lui din fier, printr-o spărtură făcută în perete, apoi zgripturoaica se transformă într-un munte de fier.

Lăsat de diavol fără paloșul în care-i stătea puterea, ajungând la împărăție și văzând că un sfetnic mincinos pretinde că el a scos Soarele și Luna de la zmei, *iubitor de dreptate, tenace și curajos*, Greuceanu roagă pe împăratul Roșu să-i dea răgaz să scoată adevărul la lumină. Prin vitejie îl învinge pe diavol și își recuperează paloșul.

Om *bun la suflet*, Greuceanu îl roagă pe împărat să nu ia viața sfetnicului mincinos care-și recunoaște vina.

Nunta lui Greuceanu cu fata de împărat încununează triumful binelui asupra răului – această sărbătoare este expresia recunoașterii meritelor viteazului.

Eliberarea Soarelui și a Lunii de către Greuceanu face din erou simbolul omului care își pune *curajul, cinstea, setea de dreptate, inteligența și puterea* în slujba vieții, întrucât cei doi aștri sunt elemente fără de care viața nu este posibilă. În sens figurat, Soarele și Luna semnifică lumina cunoașterii cu ajutorul căreia omul destramă întunericul neștiinței. De aceea, încercările prin care trece eroul au valoare de inițiere¹.

• *eroul pozitiv este ajutat și de alte forțe ale binelui*

• *iubitor de dreptate, tenace și curajos*

• *este un om bun la suflet*

Caracterizarea personajului literar Tudor Șoimaru din romanul Neamul Șoimăreștilor, pe baza fișelor cu extrase

Tudor Șoimaru este *personajul literar principal, pozitiv* din romanul *Neamul Șoimăreștilor* – imagine artistică a răzeșului din secolul al XVII-lea, realizată de Mihail Sadoveanu, ca întruchipare a eroului de baladă și de legendă –, deoarece prozatorul vede în popor creatorul tezaurului material și spiritual, luptătorul pentru libertate socială și națională, greu încercat de-a lungul veacurilor, căruia îi aduce cuvenita cinstire.

Este originar din Șoimărești, de pe apa Răutului, fiul lui Ionașcu și al Aniței. Ajunge la rangul de căpitan de oști în timpul domniei lui Tomșa-Vodă, apoi revine în satul de obârșie. Până la întoarcerea lângă ai săi parcurge un drum anevoios; autorul îi urmărește evoluția, surprinzându-l în mai multe ipostaze.

Prima ipostază este cea de *oștean pribeag*, mercenar, așa cum se *autocaracterizează*, referindu-se la împrejurările plecării sale printre străini.

Mărturisirea eroului evidențiază, într-un stil concis, momente dramatice din viața sa: moartea năprasnică a

„...dacă am izbutit să dau ceva valabil neamului meu, apoi toate laudele, pe care le primesc cu recunoștință, vreau să le aduc umilițiilor și ofensărilor vieții, aceluia care s-au petrecut ca frunzele și florile anotimpurilor...”

(Mihail Sadoveanu)

„...Eu sunt de locul meu de aproape de Buceag, sunt dintr-un sat de pe apa Răutului, sunt adică orheian. Și într-o cumpănă mare, când s-au ridicat neamurile mele răzășești, a fost tăiat tatăl meu; și-un frate mai mare m-a luat cu el peste hotare, în pribegie. Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru. A murit bădița, și-am

1. inițiere = formare, instruire, educare.

tatălui, timpul petrecut împreună cu un frate mai mare la Kiev, sfârșitul acestuia, durerea de a rămâne singur pe lume, deprinderea meșteșugului armelor și viața de mercenar aflată sub semnul încercărilor și al durerilor.

Credincios „stăpânirilor” la care a slujit, îi este devotat și lui Ștefan Tomșa, domn apropiat de popor. *Loialitatea și cutezanța* lui Tudor Șoimaru rezultă din caracterizarea făcută de domnitor.

Dintr-un *oștean pribeag*, Tudor devine *luptător în propria țară*.

Din confruntarea cu oameni diferiți și din peregrinările prin deosebite țări, Tudor Șoimaru câștigă *experiență de viață*, cunoaște firea ascunsă a oamenilor, uneltirile împotriva cârmuitorilor, viclenia, lăcomia și cruzimea unor regi și domnitori, înțelepciunea și cinstea altora.

Cutezător și uman, vine în ajutorul lui Cantemir-bei pe care îl salvează de la moarte în bătălia de la Cornul lui Sas.

Om sensibil, cu suflet deschis, prietenilor și bucuriilor, Tudor Șoimaru trăiește din plin momentul legământului frăției de cruce. Înfațișând solemnitatea ritualului, prozatorul imprimă o aură de legendă acestor clipe unice din viața celor trei oșteni.

Așa cum rezultă din autocaracterizare, *este înțelept și știe să citească în sufletul oamenilor*.

rămas singur pe lume; și m-am ridicat și eu ca ucenic la un meșter de săbii. Ş-apoi am deprins meșteșugul armelor și m-am făcut oștean, ş-am slujit între leși; pe urmă, cu raiterii nemți, am fost până-n țara taliênilor ş-a franțujilor... Hei, câte-am văzut ş-am îndurat numai inima mea și Cel-de-sus știi!”

(p. 28)

„Eu la toate stăpânirile am slujit cu credință. Am să-l slujesc și pe el.”
„...Le-am dat răzășilor căpitănie pe unul Tudor Șoimaru, care-i de neamul lor, însă a umblat pribeag prin lume și a slujit cu vrednicie în oștiri străine la nemți și la unguri...”

(p. 32)

„Tudor Șoimaru și Simeon Bârnovă, ca într-un fulger de înțelegere, căzură cu paloșele asupra leahului. Sângerat, omul cel roș și știrb se bătea încă retrăgându-se, strigând și injurând în limba lui. Apoi se prăvăli; și cel dintâi dintre călăreți, căruia al doilea îi zisese Șoimaru, îi dădu lovitura cea din urmă.
– Asta-i lovitura cea mai dulce; n-o mai simțe... zise el, către Cantemir-bei.”

(p. 19)

„Bârnovă și Șoimaru întinseră mâinile, și tătarul, făcând un pas, căzu între ei, cuprinzându-i pe amândoi cu brațele. Apoi, în fierbințeala tinereții și a începutului de prietenie, tătarul trase jungherul de la coapsă și se creștă la braț; cu cuțitele lor se sângerară și-și atinseră pe rând buzele de picăturile rubinii de sânge. Se priviră apoi cu voie-bună, ca și cum s-ar fi întâmplat ceva mare și deosebit, ca și cum lumina lui Cireșar se, datora prieteniei lor legată într-o clipă; și tătarul, apucându-i de mâni, le zise:
– Haideți cu mine!”

(p. 24)

„...Dar eu unul știu să prețuiesc omul. De aceea v-am privit îndelung și v-am cercetat înainte de a vă îmbrățișa.”

(p. 26)

Altă ipostază a protagonistului este cea de *fiu al vetrei străbune*. Aflându-se printre străini, este *copleșit de dorul de țară* când aude „grai românesc”, sentiment mărturisit prietenilor săi, Simeon Bârnovă și Cantemir-bei.

Deși plecat de copil în pribegie, Tudor poartă în suflet imaginea vie a țării care pentru el înseamnă părinții, neamurile și natura fermecătoare a plaiurilor natale – apa Răutului, codrii seculari, zimbrii și iazurile cu nuferi.

Dorul de țară și statornicia lui Tudor – sunt realități etnice remarcate de Cantemir-bei și de Simeon Bârnovă.

Stăpânit de nostalgia satului natal, pleacă să-și vadă neamurile; Tudor primește încuviințarea lui Ștefan Tomșa ca răsplată pentru *vitejia și devotamentul* său în bătălia de la Cornul lui Sas.

Complexitatea eroului rezultă și din faptul că *asprimea războinicului se îmbină cu visarea romantică și cu darul vorbirii*, de aceea tătarul îl numește „Limbă-dulce”.

Tudor este prezentat ca un *erou de legendă și baladă* în confruntarea cu cazacii care o răpiseră pe Magda. Fiind *generos, neînfricat și hotărât*, vine în sprijinul lui Stroe Orheianul, se luptă cu Vasca și cu ajutoarele lui și o salvează pe fiica boierului din mâinile cazacilor, oșteni încercați în mânăuirea armelor.

„...Ș-acolo, la Buda, după atâtea rătăcirii, am auzit eu între oșteni grai românesc, ș-am înțeles că mă apropii de pământul nostru...”

„...m-a pălit așa un dor să-mi văd neamurile și pământul în care am cunoscut lumina soarelui...”

„Îmi aduc aminte de codri fără sfârșit... Într-un rând, m-a luat cu el tătuța, ș-am umblat mult prin pădure, și eu stăteam în șa dinaintea lui. Și ieșind la amurgit într-o poiană, am văzut zimbrii pentru întâia oară... I-am auzit mugind, i-am văzut răscolind pământul cu coarnele și s-au năpusit în câmpie... Pe urmă parcă văd și acuma între păduri multe, iazurile de pe Răut, cu nuferii cei albi și galbeni... Și într-un rând mi-a spus tătuța așa: Ține minte, băiete, că pământurile noastre sunt cele mai frumoase din Țara-de-jos... Apoi el a pierit și eu pământurile noastre nu le-am mai văzut...”

„Mult mi-e dor să văd apa Răutului și mormintele părințești...”

(p. 29)

„– Asta-i boală moldovenească, zise iar tătarul râzând.

.....
– Moldovenii, adăugi Simeon, sunt blestemați să nu se poată despărți de moșia lor...”

(p. 30)

„– Măria ta, mă duc să-mi văd neamurile la Orhei.

.....
Când Șoimaru sărută dreapta lui Vodă, Tomșa, cu stânga, îl bătui pe umăr.”

„Limbă-dulce nu răspunse; își ducea calul agale, fermecat de slaba lucire a lunii și a amintirilor.”

(p. 32)

„– Vasca! strigă iar Tudor Șoimaru, dacă nu pui fata jos, îți iau umărul, ș-ai s-o lași de nevoie...”

Vasca începu a râde cu disperată veselie, iar Șoimaru, deodată hotărât parcă de ochii fetei, ridică la umăr sâneța. Când bubui împușcătura, vatamanul își simți

Caracterizării pe baza limbajului și a felului de a acționa i se adaugă caracterizarea făcută de alt personaj. *Legătura lui Tudor cu ținuturile natale* este subliniată de Magda, care îl privește cu recunoștință și cu gingășie, ca pe un salvator.

O altă ipostază a eroului este cea de romantic îndrăgostit.

Aspru și necrușător în luptă, Tudor este totodată un visător; el este tulburat de farmecul fetei Orheianului, dragostea pune stăpânire pe inima sa „ca o floare de sânge și stă ca-ntr-un vis”.

În sufletul oșteanului se aprinde o iubire mistuitoare pentru Magda, sentiment se îi schimbă hotărârile și-i sporește nerăbdarea de a o vedea la conacul de la Murgeni unde se dusesese împreună cu tatăl ei.

La începutul fragmentului din capitolul „Crucea răzășilor”, dominantă eroului este *dragostea pentru Magda* – „iubirea cea mare” –, taină pe care în zadar încearcă să o ascundă „ca pe un lucru scump”, deoarece prietenii îi înțeleg frământarea.

Caracterizarea pe baza trăirilor sufletești relevă *sensibilitatea* eroului, concretizată prin profunzimea dragostei și a mândriei față de satul natal.

La remarcă lui Cantemir-bei că este o așezare obișnuită, Tudor precizează: „– Se poate, dar acesta-i al meu și nu l-am văzut de douăzeci de ani!”. Interjecția „iată” aduce în prim-plan imaginea cimitirului unde „zac mulți” dintr-ai lui și casa în care s-a născut. Punctele de suspensie și asocierea celor două substantive cu sens antitetic, „țintirimul” și „casa”, sugerează legătura de viață și de moarte dintre Tudor și sat.

Prin formulările „un grangur cânta în pacea satului, în lumina dimineții”, „o duruire melodioasă de toacă”, se conturează cadrul sugestiv pentru trăirile sufletești ale lui Tudor.

brațul drept ca rupt din umăr și fata-i lunecă din brațe.”

„– Tată! dumnealui e din părțile noastre. E orheian! Și de pe apa Răutului, pe care și eu am văzut-o în pruncie... Ce potrivire! urmă ea cu gingășie, împreunându-și mâinile. Dumitale ți-a fost dat să mă smulgi din brațele cazacului Vasca!”

(p. 60)

„Hotărâse să se întoarcă cu calul aburind de fuga drumului. Pentru el iubirea cea mare a vieții lui era mai presus de toate.”

(p. 87)

„– Totuși, Tudore, adă-ți aminte de cuvântul meu; cât de tare schimbă Dumnezeu și întâmplările toate hotărârile noastre.”

(p. 88)

„Acum, vântul dimineții îl deștepta încet-încet. Îl deșteptau și amintirile vechi.

– Fraților, zise el, cuprinzând mâinile tovarășilor lui, acesta-i satul meu!

– E un sat ca oricare altul... îi răspunse Cantemir.

– Se poate, dar acesta-i al meu și nu l-am văzut de douăzeci de ani.

– Totuși, Tudore, adă-ți aminte de cuvântul meu: cât de tare schimbă Dumnezeu și întâmplările toate hotărârile noastre...

Șoimaru se încruntă ușor.

– Vreau să-ți spun că ai pornit aprig într-acoace. Dar drumul ți-a schimbat tare gândurile...

Șoimaru privi cu luare-aminte spre tovarășii lui, dar taina o ascunsese în fundul sufletului ca pe un lucru scump.

– Vă înșelați, prietinelor, răspunse el cu liniște... Iată biserica. Iată țintirimul. Aicea zac mulți de-ai mei. Mai încolo e casa în care m-am născut...”

(pp. 88-89)

„...Era o zi de duminică și toaca începu să sune în clopotnița bisericii albe, c-o duruire melodioasă.

Întoarcerea la ai săi înseamnă și *respectul pentru datină*: își face cruce când aude toaca sunând și acesta este primul semn al desprinderii de înstrăinarea în care trăise atâția ani.

Caracterizarea directă – făcută de scriitor – prin consemnarea gesturilor și cea indirectă, prin cuvintele personajului, evidențiază *profundimea legăturii cu neamul său de răzeși*, în mijlocul cărora este copleșit de emoții.

Înfiorarea cu care ascultă destăinuirea uncheșului Miha și reînvierea icoanelor vechi, aproape uitate, demonstrează că *este un fiu iubitor*. Stilistic, *profundimea sufletească* se surprinde prin repetiția substantivului „cu ochii” și a verbului „cetea”.

În momentul când află numele ucigașului, „Tudor Șoimaru rămăsese ca fulgerat, cu ochii rotunzi, înfricoșați de groază lăuntrică”. Intensitatea trăirilor este relevată prin comparații, epitete și prin surprinderea gesturilor semnificative.

Este capabil de sentimente puternice, iubire și spirit justițiar – care în cazul de față sunt în contradicție. În sufletul său izbucnește lupta între dragostea pentru Magda și datoria de a împlini dreapta răzbunare a morții tatălui său.

Cinstit, încrezător în iubirea Magdei, dornic de a stabili armonie între Șoimărești și Orheianu, pleacă pe urmele ei în Polonia.

Pentru că este un *om mândru*, Tudor trăiește cu amărăciune și revoltă umilința la care-l supune Magda. Experiența dureroasă a revederii fetei iubite îl maturizează și revine definitiv la neamul său de răzeși ca un pui care se întoarce la cuib.

Șoimaru se opri, își descoperi capul cu plete scurte, crețe, și-și făcu încet cruce.

– De învățătura asta veche a bunicului uitasem... zise el încet.”

(p. 10)

„Deodată glasurile răzășilor, ale tuturor neamurilor lui, se ridicară, și brațe multe se întinseră spre el ca să-l îmbrățișeze. Deodată oșteanul își simți pieptul înfierbântat de o căldură necunoscută.”

(p. 10)

„...Cu ochii împânziți de lacrimi, Tudor cetea slovele săpate pe crucea de granit...”

.....
Amintiri crâncene răscoliră deodată mintea și sufletul lui Tudor. Cu ochii încruntați cetea neconținut slovele mari de pe crucea tatălui său, și-i veni în minte dintr-o dată dintre icoanele înnegurate de uitare chipul palid, stropit de sânge, al unui oștean mort. Acela era tatăl său. Și ciolanele lui se odihneau înainte-i, sub pământ.”

(p. 92)

„Tudor Șoimaru rămăsese ca fulgerat, cu ochii rotunzi, înfricoșați de groază lăuntrică. Abia avu putere să se stăpânească, înghiți greu de câteva ori și rămase privind întunecos spre mormântul de dinaintea lui.”

„El primi ca o lovitură de măciucă în creștet răspunsul fetei, și tremurarea ei de pleoape i se păru clipire de fulger în furtună. În sufletul lui se răsfrângea aceeași fulgerare și începea să bântuie vijelia. Pipăi mănunchiul paloșului, apoi strânse cu stânga junghierul lui Cantemir.”

„Dragostea lui îi păru o rătăcire.”

.....
„Vecinicile tânguiri ale răzășilor, pentru încălcarea și hrăpirea Orheianului, îi sfredeliseră urechile și inima: durerea tuturor începea să fie și durerea lui.”

Prin caracterizarea făcută de alt personaj se urmărește *trecerea lui Tudor de la condiția de pribeag la ipostaza de răzeș* din Șoimărești. Vorbele înțelepte ale lui Mihai surprind necesitatea și complexitatea acestui proces prin care trece eroul.

Prin înfățișarea trăirilor sufletești, scriitorul evidențiază *dragostea și duiosia, sentimentul filial și integrarea treptată a lui Tudor în viața răzeșilor*.

O altă ipostază a personajului este cea de *conducător al Șoimăreștilor în lupta pentru dreptate*.

Cuvintele lui Mihai subliniază *rolul de conducător* pe care i-l încredințează lui Tudor răzeșii în lupta pentru redobândirea pământurilor moștenite de la strămoși.

Prin faptele sale, Tudor se definește *ca un luptător perseverent pentru cauza răzeșilor*: cercetează hrisoave privind drepturile acestora asupra pământurilor, merge la curtea domnească de la Iași și se plânge lui Tomșa care le înapoiază ocina strămoșească.

„— În adevăr, tu ai fost un pribeag și neamurile nu le-ai cunoscut. Noi ți-am fost și-ți suntem poate încă străini. Dar cât ai petrecut tânăr ai fost ca mânzul cel sălbatec și neștiutor. Acuma, la cele dintâi dureri, trebuie să simțezi și tu că omul nu poate trăi singuratic pe pământ...”

— ...Și-un fir de iarbă își are rădăcina lui. Tu nici nu bănuiești câte legături ai cu pământul acesta pe care-l calci. Noi avem sub brazdă, în țărâna neagră mai mulți Șoimărești decât cei care trăiesc astăzi. Bunii și străbunii noștri toți sunt dedesupt, și dacă ai venit la pământul tău, să știi că mâna cea fără greș a lui Dumnezeu te-a îndreptat! ...”

(p. 150)

„În sufletul oșteanului pătrundea pe furiș un simțământ necunoscut. Deodată îi apărură în amintire icoana unui bărbat trist, cu fața prelungă — acela era tatăl lui; și văzu ochii albaștri și duiosi ai mamei care l-a strâns la sân și l-a legănat și i-a murmurat cântarea moale a leagănului. Fusese departe și se rețrezea pe pământul prunciei, fusese străin și-acum deodată privea cu ochii îmblânziți la uncheșul Mihai, pe care-l cunoștea.”

(p. 152)

„— Ce braț de criță și ce suflet neîntinat ai tu, copilule!”

(p. 151)

„— Ei pe tine te-au așteptat ca pe Domnul Hristos! îi șopti Mihai, ridicând ochii sclipitori, și Tudor simți suindu-se în creștet un fior de semeție.”

(p. 154)

„În cea dintâi zi de ninsoare, în postul Crăciunului, Mihai îi desfășură înainte uricile îngălbenite, scrise de mâni de mult putrezite, și înflorite cu peceșile Voievozilor celor mari ai Moldovei. Stătură mult de vorbă și alcătuiră jalobă către Domnie.”

(p. 156)

„Șoimaru se înfățișă cu bătrânul Mihai la Domnie, cu trei săptămâni

În întâlnirea cu Stroie Orheianu (capitolul „Morții poruncesc celor vii”), Tudor, prin vorbe, fapte și sentimente, se dovedește a fi „brațul de crișă” al neamului său, cum fusese odinioară și Ionașcu, părintele lui.

Prozatorul surprinde succint *adânca implicare sufletească a lui Tudor, marea sa putere de stăpânire, dar și hotărârea de a ridica sabia la momentul potrivit.*

Iubitor de dreptate, Tudor este indignat când boierul cel hrăpăreț cere răzeșilor toate pământurile. Dialogul cu Stroie Orheianu evidențiază hotărârea lui Șoimaru de a apăra adevărul.

Mânia îndelung stăpânită a căpitanului de oști se dezlănțuie prin vorbe tăioase. *Demn și cutezător*, îl înfruntă pe boier spunându-i că-l va putea răpune chiar dacă are un singur braț sănătos și îi atrage atenția că a făcut rău nesocotind ura și curajul răzeșilor venind în mijlocul lor. *Spirit justițiar*, Tudor acționează în numele eticii populare pentru răzbunarea tatălui său și pentru restabilirea dreptății.

Tudor este *neînfricat*, nu se înpăimântă când boierul spune mulțimii că este apărat de mazuri și de noua domnie și nici chiar atunci când îl amenință că îl va zdrobi cu buzduganul ca pe Ionașcu. Reacțiile lui Șoimaru, care este *necruțător*, sunt evidențiate prin comparațiile „cu obrazul ca de var”, „turbat ca fiara”, „se repezi ca scăpat dintr-un arc”, prin epitetele „(ochii) crunți”, „(răcni) așa de cumplit” și prin verbele la modul indicativ, timpul perfect simplu: „se repezi”, „lovi”, „răcni” – care prin ordinea lor constituie o gradație ascendentă.

înainte de sărbătorile de iarnă ale anului 1613. Acolo ridicară plângerea și îi înmânară lui Tomșa jalba răzeșimii.”

(p. 161)

„Dar Lostun parc-ar fi vestit și pe Tudor Șoimaru; căci neamurile lui îl văzură venind încet pe poarta bisericii. Era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniștit. Privi spre femei și spre copiii strânși la o parte; după aceea se alătură de sfatul bătrânilor, fără să zică nici o vorbă. Cu brațul drept își pipăi mâna stângă, să vadă dacă stă bine în chinga ei, apoi își răzîmă pumnul de straja sabiei și scoase un picior înainte. – Ai auzit? îi șopti cu oarecare îngrijorare uncheșul Mihai. Vine la sfatul nostru boierul Stroie...”

– Da, răspunse Tudor, să așteptăm!”

„– Ce te miri așa de tare, căpitane Tudore? strigă apoi deodată boierul cu semeție. Ce mă privești astfel?...”

– Boierule, eu nu te înțeleg! îi răspunde Tudor:

– Boierule, te-nșeli, zise cu liniște Șoimaru.

– Boierule, strigă Șoimaru cu ochii scăpărând, ai greșit dac-ai venit în vizunia lupului! Eu mai am un braț tare, și te voi așeza cu pieptul pe mormântul părintelui meu, pe care tu l-ai ucis cu buzduganul lui Aron! Ai ucis: ți-a venit ceasul pedepsei!”

(pp. 255-256)

„Dar oșteanul trăsese sabia. Atunci îl văzură întâi neamurile lui, turbat ca fiara, cu ochii crunți și cu obrazul ca de var. Se schimbă într-o clipă și nu-l mai cunoșteau. Cu brațul drept ridică fierul, se repezi ca scăpat dintr-un arc, și lovi în creștet pe Orheianu. Și-nălțând a doua oară sabia, răcni așa de cumplit, încât mazurii, înfricoșați, smuciră frâiele și se năpustiră pe poartă.”

(p. 257)

Prin felul cum reacționează, Tudor dovedește că este *brațul și sufletul Șoimăreștilor*. Îndeplinind porunca morților pentru cei vii, îl răpune pe boier și îl așază pe mormântul lui Ionașcu. Strigătul său înfricoșează pe mazuri și este o chemare pentru flăcări răzeșilor, care se adună în jurul său. Împreună îi nimicesc pe mazuri, apoi se îndreaptă ca o vijelie spre conacul de la Murgeni.

„Urlul lui Tudor era o chemare. Pe ulița satului, din râpa din dosul bisericii, se repezira flăcări Șoimăreștilor călări, cu săbiile și sulitele....”

(p. 257)

„Iar pe Șoimaru îl priveau neamurile lui cum c-o mână trage de barbă trupul greu al boierului și-l leapădă lângă piatra de mormânt pe care era însemnat numele lui Ionașcu și anul cumplit al morții lui...”

(p. 257)

„Fără să mai privească în urmă, Tudor se prăpăstui pe poartă; Lie îl prinse la subsuoară și-l ajută să salte în sa; și la țipătul de năvală cunoscut de ei, călăreții porniră în ropot spre Murgeni, spre mazuri și spre curtea boierească.”

(p. 257)

Atitudinea față de Magda pune în lumină altă trăsătură pozitivă a căpitanului de răzeși. Deși apăruse „turbat ca fiara” în ceasul crâncenei judecăți, Tudor este *generos* cu ea și cu soțul acesteia, Ludno, comportarea sa fiind determinată de *fondul lui de omenie* și de „iubirea stăpânită” pentru fiica boierului.

„Ludno și cu domnița lui, înspăimântați de neașteptata năvală, ieșiră în pridvor, coborând scările... Flăcări năvăliră asupra lor. Dar Șoimaru se repezise, și acoperi pe Magda cu sabia.

– Fraților, nu uciideți! strigă el. Când ceilalți se traseră îndărăt, el zise gâfâind celor căzuți în genunchi: – Sculați, luați-vă caii și plecați. Vă vor întovărăși oameni de-ai mei până-n târg la Soroca!”

„Atunci porunci Șoimaru să s-aducă șumuioacele de paie și tăciunii, și dădu foc curții de la Murgeni el singur cu mâna lui. S-au zbatut și s-au răsucit flăcările toată noaptea. S-a poruncit pe urmă răzășilor s-o dărâme și s-o împrăștie în patru părți. Și, până luni la amiază fiind curtea asemănată cu pământul, a hotărât să vie pluguri.”

(p. 258)

În ultimul capitol, intitulat „Orice istorisire are un sfârșit”, prozatorul rezumă destinul lui Tudor și al neamului său de răzeși, insistând asupra faptului că a stat *demn, mândru și neclintit* în fața vitregiilor, apărând ocina strămoșească.

„Iar Tudor cu soția lui Anița, și Miha, și toți ceilalți răzăși au fost urgisiți și prigonți, dar s-au ținut cu tărie.”

(p. 260)

Tudor Șoimaru este un personaj complex care cunoaște o impresionantă evoluție de la eroul romantic aprig în luptă, copleșit de o iubire furtunoasă pentru fiica boierului, la luptătorul neînfricat și necrușător față de dușmanii răzeșilor.

Caracterizarea prepeliței din opera literară *Puiul* de I. Al. Brătescu-Voinești

Prepelița este personajul aflat în centrul atenției pe tot parcursul narațiunii; prin procedeul personificării, prozatorul îi atribuie caracteristicile unei *mame desăvârșite*.

Este o întruchipare a mamei care acționează totdeauna după o îndelungată chibzuință, călăuzită de dragoste și grijă profundă pentru binele puilor.

Începutul narațiunii consemnează sosirea ei din țările calde: „Într-o primăvară, o prepeliță aproape moartă de oboseală – că venea de departe, tocmai din Africa – s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grâu...”. După un răgaz pentru odihnă, alege cu atenție locul cel mai potrivit pentru a-și face cuibul: „un mușuroi de pământ, mai sus, ca să nu i-l înece ploile”.

Priceperea se remarcă din felul în care adună „bețișoare, foi uscate, paie și fire de fân” pentru cuibul în care puii vor vedea lumina zilei.

Spiritul ei de sacrificiu este evidențiat de felul în care clocește cele șapte ouă, stând afară timp de trei săptămâni, atât pe vreme bună, cât și pe vreme rea. Preocuparea mamei ca din fiecare ou să iasă câte un pui este subliniată prin repetiția verbului la imperfect – timp al duratei –, „ploua, ploua” și prin propoziția subordonată consecutivă „de vărsa”.

Dăruirea totală a păsării este încununată de bucuria de a vedea, după douăzeci și una de zile, „niște pui drăguți... îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase”.

Ca o mamă grijulie, se străduiește permanent să-și hrănească puii, să-i țină în preajma ei, deoarece erau mici și fără apărare.

Imaginile vizuale și auditive ne introduc în universul vieții zilnice a prepeliței și a puilor. Repetarea interjecției onomatopice „pic! pic! pic!” surprinde plastic felul cum se hrăneau puișorii cu insectele aduse de mama lor, care îi urmărea și-i ocrotea neconținut: „Prepelița prindea câte o furnică ori câte o lăcustă, le-o firimița în bucățele mici, și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mâncau numaidecât. Și erau frumoși, cuminiți și ascultători: se plimbau primprejurul mamei lor și când îi striga: «Pitpalac!» repede veneau lângă ea”.

Preocuparea de a-i pregăti pentru viață se manifestă distinct în două împrejurări: după ce puiul cel mare a scăpat din mâna flăcăului, la intervenția unui țaran bătrân, și când îi pregătește pentru călătoria spre țările calde.

Grija și dragostea mamei pentru pui rezultă și din felul cum îi ocrotea în nopțile răcoroase, adunându-i grămadă sub aripile ei.

Lecțiile de zbor dovedesc *iscusința* prepeliței de a pregăti puii pentru viață, călăuzindu-i să învingă greutatea înălțării în văzduh și trezindu-le dorința de a cunoaște o lume fascinantă către care urmau să călătorească.

- *chibzuința, dragostea și grija față de pui, care generează o multitudine de sentimente și atitudini*

- *pricepere*

- *spirit de sacrificiu*

- *dăruire totală*

- *iscusință în legătură cu lecțiile de zbor*

Dă dovadă de *tact* când le vorbește despre ținuturile mirifice și îndepărtate pe care vor avea bucuria să le cunoască dacă își vor da silința să zboare: „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și râuri și marea”.

Ea alege timpul cel mai potrivit pentru lecții: „dimineața spre răsăritul soarelui, când se îngâna ziua cu noaptea, și seara în amurg, căci ziua era primejdios, din pricina hereșilor, care dădeau târcoale pe deasupra miriștii”.

Prepelița știe să se facă ascultată de pui deoarece aceștia îi simt permanent căldura și grija. Profunda legătură sufletească dintre ea și pui se reflectă în secvența referitoare la lecțiile de zbor: „Mama lor îi așeza pe rând și îi întreba: «Gata?». «Da», răspundeau ei. «Una, două, trei!» Și când zicea «trei», frrr!, zburau cu toții de la marginea lăstarului tocmai colo, lângă cantonul de pe șosea”. La plasticitatea imaginii contribuie vorbirea directă și interjecțiile onomatopice.

Venirea unui vânător însoțit de câinele său, Nero, pune în primejdie viața puilor, momentul dezvăluind complexitatea trăirilor și trăsăturilor sufletești ale personajului principal: *spaima, priceperea, chibzuința, stăpânirea de sine, curajul, inteligența și spiritul de sacrificiu*.

Prezența vânătorului și faptul că lăstarul nu putea fi un adăpost sigur fiindcă de acolo veneau omul și câinele generează frica.

Prepelița este cuprinsă de spaimă când vede vânătorul venind dinspre lăstar – stare sufletească relevată de participiul „încremenită”.

Chibzuința și inteligența se deduc din seriozitatea cu care se gândește la soluția cea mai sigură pentru salvarea puilor, dându-le sfaturi scurte și clare, precizând că trebuie să-i respecte întocmai fiecare cuvânt, altfel vor plăti cu viața:

„După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pământul, și cu nici un preț să nu se miște. – Eu o să zbor; voi să rămâneți nemișcați; care zboară e pierdut. Ați înțeles?”

Ca pe o peliculă cinematografică, secvențele se derulează cu rapiditate, subliniind într-o gradăție ascendentă emoția puilor și a prepeliței.

Prepelița dovedește *curaj* și *pricepere*, reușind să-l păcălească pe Nero, prefăcându-se cu multă iscusință că este rănită și punându-l pe vânător în imposibilitatea de a trage, ca să nu-și împuște câinele. Ea „zboară ras cu pământul, la doi pași de la botul câinelui, care o urmărește”.

Faptul că prepelița nu acționează niciodată la întâmplare, ci după o clipă de *chibzuință*, este evidențiat prin revenirea – de două ori – asupra acestei însușiri: „După o clipă de socoteală” dă puilor poruncile necesare, iar „când socotește ea că e în afără de bătaia puștii, zboară...”.

Îngrijorarea crescândă a prepeliței că unul din pui lipsește, *desperarea*, când îi vede aripa ruptă, *stăpânirea de sine* și *capacitatea de a-și ascunde durerea* în nopțile lungi de zbucium și veghe completează portretul mamei, subliniind înălțimea și frumusețea ei sufletească.

- *tact privind învingerea greutăților zborului*

- *legătura sufletească între ea și pui*

- *complexitatea stărilor sufletești*

- *inteligența*

- *curajul*

- *chibzuința*

- *desperarea*
- *stăpânirea de sine*
- *capacitatea de a-și ascunde durerea*

O formă cutremurătoare de manifestare a dragostei de mamă o constituie strădania tragică de a-și ascunde durerea pentru ca puiul să nu înțeleagă că pentru el nu mai există nici o speranță. Dramatismul momentului este surprins prin vocea autorului și prin cuvintele de încurajare adresate puiului: „Când l-au găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut; dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjduiască pe el...”.

Firese era ca prepelița să se bucure de sosirea toamnei, deoarece acest moment ar fi trebuit să constituie o încununare a tuturor strădaniilor de a-și crește puii și de a-i pregăti pentru călătoria cea mare – întâiul zbor care însemna prima lor confruntare importantă cu viața. Dar fiecare moment al scurgerii timpului răscolește inima mamei și o silește să caute soluții pentru a-și pune puii la adăpost încă o vreme. Zbaterea neobosită a prepeliței se surprinde cu finețe printr-o succesiune de verbe la modul indicativ, timpul perfect compus, verbe care, prin sensul lor, ne proiectează în universul uman – „a trecut (vara)”, „au venit (țărani)”, „au arat (miriștea)”, „au venit (oamenii)”, „au cules (porumbul)”, „au tăiat (cocenii)”, „au întors (locul)” – și prin verbe referitoare la *spiritul de răspundere* al mamei: „s-a mutat cu puii într-un lan de porumb”, „s-au mutat în niște pârlouge din marginea lăstarului”.

Natura este în concordanță cu sufletul cernit al prepeliței, nemaipăstrând nimic din frumusețea și seninătatea verii: „În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorâte, a început să cadă bruma și să se rărească frunza lăstarului”.

Ultima secvență prin care vocea autorului prezintă prepelița ca pe un simbol al mamei ideale este înfățișarea luptei dintre dorința de a rămâne să ocrotească puiul rănit și *conștiința datoriei* față de puii sănătoși; din acest conflict dramatic învinge *rațiunea*: „În inima bieteii prepelițe era o luptă sfâșietoare. Ar fi vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoși, care sufereau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu desperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o. Decât să-i moară toți puii, mai bine numai unul – și fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărârea, a zburat cu puii zdraveni...”.

Prepelița se înfățișează ca o mamă ideală printr-o sumă de însușiri bine conturate în fiecare etapă a existenței sale: *priceperea* cu care își construiește cuibul, creșterea și pregătirea puilor pentru viață, *chibzuința* și *spirit de sacrificiu* în momentul sosirii vânătorului, *duioșle* față de puiul rănit, *stăpânire de sine*, *conștiința datoriei* de a zbura cu puii în călătoria cea mare, care însemna intrarea lor în viață – toate aceste trăsături își au izvorul în dragostea oricărei mame.

• dragostea de mamă

• conștiința datoriei

PROCEDEE DE EXPRESIVITATE ARTISTICĂ

Stilistica este disciplina care se ocupă cu studiul științific al stilului.

Cuvântul *stil* înseamnă :

- a) felul specific de a se exprima al unei persoane ;
- b) totalitatea mijloacelor lingvistice pe care le folosește un scriitor pentru a obține anumite efecte de ordin artistic.

Limba literară este aspectul cel mai îngrijit al limbii naționale, cel mai corect din punct de vedere gramatical, stabilit prin norme ortografice (de scriere) și ortoepice (de rostire).

În cadrul limbii literare întâlnim : *stilul științific* (în opere științifice), *stilul publicistic* (în presă), *stilul administrativ* (în documente oficiale) și *stilul beletristic* (în operele scriitorilor).

Cuvintele pot fi utilizate în procesul comunicării cu sensul de bază sau sensul propriu și cu sens figurat.

Folosirea cuvintelor și expresiilor cu sens figurat constituie o modalitate stilistică prin care se mărește puterea de expresie a limbii în realizarea imaginilor artistice și în exprimarea sentimentelor.

Noțiuni generale de stilistică

♦ *Personificarea* (fr. *personnification*) este procedeul stilistic prin care se atribuie animalelor, lucrurilor, elementelor naturii însușiri și manifestări omenești.

În poemul *Călin* (*file din povește*) de Mihai Eminescu natura este părtașă la fericirea fetei de împărat și a lui Călin : pădurea glăsuiește și copacii seculari suspină („De treci codri de aramă, de departe vezi albind / Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint” ; „Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă, / Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă”).

Personificarea soarelui și a lunii în ipostaze de nuni *îmbogățește* elementele fabuloase ale poemului : „Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună / Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună”.

Ultimul tablou îl constituie nunta găzelor, transfigurare a nunții țărănești la români. Anumite amănunte în prezentarea micilor viețuitoare întăresc latura realistă a poemului, cum ar fi secvența privind pregătirile pentru nuntă : „Trec furnici ducând în gură de făină marii saci / Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci ; / Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunț de aur, / Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur”. Furnicile și albinele – simbol al hărniciei – sunt în planul real gospodinele preocupate să pregătească bunătăți pentru oaspeți, iar cariul este bijutierul care face podoabe de aur pentru mireasă.

Personificarea este folosită în toată descrierea nunții găzelor. Potrivit datinei, în fruntea nuntașilor se află vornicelul, „un greierel”, și preotul, „un bondar rotund în pântec”, care „Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cântec”, apoi vin lăutarii, nuntașii, echipajul mirelui și prietenii săi descriși cu o ușoară notă de ironie ca niște tineri

veseli și curtenitori: „Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți”. Greierul este umanizat printr-o serie de detalii care contribuie la realizarea atmosferei de veselie, specifică nunții. Acest crainic este descris cu umor și duioșie: emoționat își controlează ținuta, apoi se adresează cuviincios fețelor împărătești: „Și pe masa-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten,/ Ridicat în două labe s-a-nchinat bătând din pinten;/ El tușește, își încheie haina plină de șireturi:/ « – Să iertați, boieri, ca nunta s-o pornim și noi alături»”. Intervenția greierului, formulată în ultimul vers, are rolul de a ne readuce în planul nunții fetei de împărat.

Procedeul artistic al personificării în acest poem scoate în evidență admirația poetului Mihai Eminescu față de peisajul mirific al țării și delicatețea cu care se apropie de lumea miniaturalului.

♦ *Antiteza* (gr. *antithesis* = opoziție) este figura de stil care constă în asocierea, în același context, a unor idei, imagini sau noțiuni cu sens contrar, pentru a se lumina reciproc.

În poezia *Scrisoarea III*, Mihai Eminescu folosește *antiteza* ca procedeu de compoziție. Tema abordată, *antiteza dintre patriotismul sincer al vremurilor voievodale și demagogia contemporanilor poetului*, impune structurarea poeziei în două părți: prima este o *odă* închinată trecutului și a doua o *satiră* cu elemente de pamflet.

Prin *antiteză* sunt caracterizate cele două personaje: Baiazid este infatuat, Mircea este modest, sultanul este trufaș, impulsiv, lipsit de respect față de un alt cărmuitor de țară, în contrast cu voievodul muntean care se definește prin ospitalitate, înțelepciune și diplomatie.

Antiteza întregeste caracterizarea personajelor prin descrierea luptei de la Rovine. În vreme ce Baiazid este cuprins de desperare văzând cum moartea pune stăpânire asupra oștirii sale, Mircea se avântă în luptă în fruntea vitejilor lui: „În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,/ Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare,/ În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,/ Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste”; „Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,/ Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare”.

Cei doi protagoniști sunt *simboluri opuse*: Baiazid este *cuceritorul orgolios*, iar Mircea este *apărătorul pământului străbun*.

În poezia *Scrisoarea III* *antiteza* accentuează diferența dintre războaiele de cucerire și cele de apărare, explicând miracolul victoriei unor popoare mici împotriva agresorilor puternici și numeroși: „Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?.../ Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?/ Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,/ A redinței biruință căta orice cavaler./ Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...”.

Antiteza înfățișează înaintarea sigură a românilor victorioși uniți, și puternici, în contrast cu oastea nimicită și împrăștiată a turcilor: „Risipite se-mprăstie a dușmanilor șiraguri/ Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri”.

În balada *Pașa Hassan* de George Coșbuc, prin tema abordată se exprimă sentimentele antitetice ale poetului care elogiază eroismul românilor sub conducerea lui Mihai Viteazul în bătălia de la Călugăreni din anul 1595 și satirizează lașitatea pașei Hassan și a oștenilor săi.

Personajele sunt concepute în *antiteză*: Mihai, domnul care își apără țara, întruchi-pează cutezanța, iar pașa Hassan, agresorul lacom, se dovedește fricos și laș în confruntarea cu domnitorul muntean.

În contrast cu pașa, care se rezumă doar la a da porunci, rămânând departe de primejdii – „Dar pașa rămâne alături de drum,/ Departe de luncă” –, cărmuitorul românilor se avântă în luptă, încurajându-și ostașii prin fapte. Comparațiile ca „volbura toamnei”, „ca lupu-ntr-o oi”, verbele „frânge”, „bate”, „vântură”, adverbele „degrabă”, „înapoi” pun în lumină vitejia legendarului Mihai.

Antiteza între cei doi conducători se adâncește prin reacțiile și atitudinea lor diferită: „Hassan de mirare e negru-pământ”, în contrast cu Mihai care „e suflet de vânt”. Această metaforă inedită scoate în evidență faptul că voievodul apare în bătălie înfricoșător ca și stihiiile care mătură totul în calea lor.

Antiteza surprinde înaintarea eroică a lui Mihai și fuga rușinoasă a adversarului : „-Stăi, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun/ Că nu te-am găsit nicăiera -/ Dar pașa-și pierduse și capul și firea !/ Cu frâul pe coamă el fuge nebun,/ Că-n gheară de fiară și-n gură de tun/ Mai dulce-i pieirea”.

Și armatele sunt înfățișate în antiteză. Avântul eroic al românilor contrastează cu spaima și dezordinea din oștirea turcească. Turcii fug din calea lui Mihai, pe care luptătorii săi îl urmează cu înflăcărare : „În lături s-azvârle oștirea păgână,/ Căci vodă o-mparte, cărare făcând,/ Și-n urmă-i se-ndeașă cu vuiet curgând/ Oștirea română”. Antiteza exprimă și faptul că privind înclăștarea celor două armate, uimirea pașei este atât de mare, încât nu se poate lămuri dacă trăiește un vis înfricoșător, sau dacă zdrobirea luptătorilor săi este o realitate dureroasă și umilitoare : „Nu știe de-i vis, ori aieve-i,/ El vede cum zboară flăcări Sucevei,/ El vede că Bogdan e suflet de vânt/ Și-n față-i puterile turcilor sunt/ Tăriile plevi”.

Personajele din balada populară *Toma Alimoș* sunt realizate în *antiteză*.

Toma Alimoș, care întruchipează spiritul de dreptate al poporului, este caracterizat în *antiteză* cu boierul Manea. Haiducul se remarcă prin măreție („nalt la stat”), fire deschisă („mare la sfat”) și vitejie fără seamăn („și viteaz cum n-a mai stat”). În contrast cu el, boierul este urât la chip și la suflet („Manea, slutul/ și urâtul,/ Manea, grosul/ ș-artăgosul”).

Și modul de acțiune al celor două personaje este *antitetic*. Haiducul, om cu inimă deschisă, cinstit, întinde boierului plosca, îndemnându-l să uite mânia și să se cinstească bucuroși ca niște frați, iar Manea se comportă ca un om viclean și laș : cu mâna stângă ia plosca și cu dreapta îl înjunghie („hoțește”) apoi fuge („mișelește”).

♦ *Hiperbola* (gr. *hyper* = peste și *ballein* = a arunca) este o figură de stil prin care se exagerează proporțiile, numărul ori importanța unor obiecte, fenomene, întâmplări etc. pentru a mări expresivitatea.

Hiperbola este folosită pentru a exprima un sentiment puternic de dragoste sau de ură, de admirație sau de dispreț. Se poate realiza prin comparație („și zbura tocmai ca vântul,/ fără s-atingă pământul”) (*Toma Alimoș*).

În balada cultă *Pașa Hassan* de George Coșbuc, prin hiperbolă se surprinde groaza halucinantă a pașei. Acesta îl vede pe neînfricatul domn ca pe un uriaș – imaginea hiperbolică realizându-se prin acumularea unor epitețe („sălbatecul”, „crunte”, „gigantică”) și a unor comparații cu elemente din natură (cu stihiiile și cu munții : „Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier,/ Și zalele-i zuruie crunte,/ Gigantică poartă-o cupolă pe frunte,/ Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,/ Iar barda-i din stânga ajunge la cer,/ Și vodă-i un munte”).

În poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, hiperbola este prezentă în dialogul dintre Mircea și Baiazid. Pentru a-l intimida pe domnitor, sultanul evocă, plin de infatuare, izbânzile strălucite împotriva cruciadelor, lupta de la Malta și de la Nicopole (confruntarea de la Nicopole din 1396 este menționată de poet înaintea celei de la Rovine din 1394, cu intenția de a sublinia vitejia românilor și importanța izbânzii lor împotriva unui dușman atât de puternic). Hiperbolizarea constă în exagerarea numărului adversarilor lui Baiazid : „toate neamurile” Apusului revărsându-se „râuri-râuri”, „zeci de mii de scuturi” și creștinătatea adunată la Nicopole „câtă frunză, câtă iarbă”. Numeralul de aproximație „zeci de mii” imprimă o expresivitate deosebită viziunii hiperbolice. Totodată, hiperbola creează impresia de lumi fără hotar, asupra cărora s-au revărsat oștile sultanului.

Substantivele „pământ și mare”, nearticulate, sugerează nemărginirea ; aceeași idee este exprimată și prin cuvintele „codri”, „pustiuri”, „orizontul” : „În turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare”, „Și apusul își împinse toate neamurile-ncoace ; / Pentru-a crucii biruință se mișcă răuri-râuri,/ Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustiuri ; / Zguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,/ Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi”.

În poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, hiperbola contribuie la realizarea tabloului apocaliptic al înclăștării dintre oastea română și armata turcească: „Și, lovind în față, -n spate ca și crivățul și gerul, / Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul...”.

♦ **Inversiunea** (fr. *inversion* = răsturnarea ordinii, succesiunii) este figura de stil care constă în abaterea de la topica propoziției cu scopul de a scoate în evidență profunzimea ideilor și a sentimentelor sau de a sublinia anumite însușiri ale personajelor.

În pastelul *Vara* de George Coșbuc impresia de vastitate a cadrului de natură se realizează prin inversiune (epitet antepus): „Plutea-ntr-acest *imens* senin”.

Poetul subliniază prin intermediul inversiunii adjectivului „sălbatică” farmecul naturii primare:

„Priveam fără de țintă-n sus
Într-o sălbatică splendoare”.

Inversiunea epitetului „vesel” surprinde trăirea plenară a vieții de către om și de către elementele naturii:

„Iar spicele jucau în vânt,
Ca-n horă dup-un vesel cânt”.

Antepunerea adjectivului „blonde” accentuează luminozitatea peisajului: „*blonde* plete”.

În poemul *Călin* (*file din poveste*) antepunerea epitetului personificator „mândrul”, determinant al substantivului „întuneric” și epitetul „de argint” contribuie la realizarea unui fascinant joc de umbră și lumină prin care se imprimă o notă de mister cadrului de natură – inversiunea sporește emoția contemplării („mândrul întuneric al pădurii de argint”).

În balada cultă *Pașa Hassan* de George Coșbuc, prin inversiunea epitetului „sălbatecul” se evidențiază frica pașei căruia i se pare că Mihai Viteazul vine asupra sa ca o forță nimicitoare („Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier”).

♦ **Enumerația** (fr. *énumération* = a enumera) este figura de stil care constă în înșiruirea unor argumente, fapte, însușiri, privitoare la aceeași împrejurare.

În poemul *Călin* (*file din poveste*) Mihai Eminescu descrie nunta împărătească îmbinând elemente reale și fantastice. Prin enumerație evidențiază diversitatea oaspeților, unii aparținând tărâmurilor, fabuloase și alții lumii pământești: „Feți-Frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțete, / Cîțitorii cei de zodii și șăgalnicul Pepele”.

Însufleteștea de la nunta micilor viețuitoare este surprinsă cu ajutorul enumerației: „Vin țânțarii, lăutarii, gândăceii, cărăbușii”.

♦ **Repetiția** (fr. *répétition* = a repeta) este figura de stil care constă în folosirea de mai multe ori a aceluiași cuvânt sau a mai multor cuvinte, pentru a sublinia sentimente, idei, impresii, însușiri.

În poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, repetiția „vas de vas” relevă mulțimea turcilor care au trecut Dunărea în anul 1394 pentru a-i ataca pe români la Rovine: „La un semn, un țărnu de altul, legând vas de vas, se leagă”.

Baiazid încearcă să-l înspăimânte pe Mireea vorbindu-i despre mulțimea popoarelor pe care le-a învins. Stilistic, ideea este exprimată prin repetiția substantivului „râuri” și a conjuncției „ori”:

„Pentru-a crucii biruință se mișcă răuri-râuri;
Ori din codri răscolite, ori stârpite din pustiuri”.

În descrierea bătăliei de la Rovine, prin repetiția adjectivului „mare”, Mihai Eminescu accentuează ideea că moartea pune stăpânire din ce în ce mai mult asupra armatei otomane. Repetiția adverbului „în zadar” scoate în evidență neputința sultanului de a găsi mijlocul prin care să-și îmbărbăteze luptătorii și să-i scape de pieire: „În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,/ Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare; / În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,/ Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste”.

Prin repetiția verbului „a veni” poetul sugerează imaginea ofensivei impetuoase a ostașilor munteni asupra turcilor:

„Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare”.

În pastelul *Iarna* poetul Vasile Alecsandri exprimă admirația față de acest anotimp. Repetiția verbului „ninge” concentrează atenția asupra căderii neconținute a fulgilor, creând impresia că împărăția zăpezilor veșnice ar fi pus stăpânire asupra întregului univers: „Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară!”.

Prin repetiția adjectivului „alb” se realizează lumina feerică a peisajului: albi sunt fulgii, umerii țării, dealurile, câmpul, împrejurimile, depărtările, plopii și clăbucii de fum.

♦ **Epitetul** (gr. *epitheton* = cuvânt adăugat) este figura de stil care constă în determinarea unui substantiv sau verb printr-un adjectiv, adverb, scoțând în evidență trăsăturile lucrurilor, ființelor sau acțiunilor care l-au impresionat pe scriitor.

În afară de epitetele adjectivale, mai pot fi epitete substantivale (substantive cu rol de atribut) și epitete adverbiale (adverbe și locuțiuni adverbiale cu funcție sintactică de atribut sau complement). Epitetele – indiferent de natura lor – depășesc funcția gramaticală prin puterea de sugestie a trăsăturilor caracteristice exprimate.

După numărul de termeni, epitetele pot fi:

- **simple**: „pasăre cernită” (*Greuceanu* – basm popular);
„răutate drăcească” (*Greuceanu* – basm popular);
„turbare furtunoasă” (*Scrisoarea III* de Mihai Eminescu);
- **duble**: „ființă netrebnică și păgubitoare” (*Greuceanu* – basm popular);
„somnoros și lin se bate” (*Călin (file din poveste)* de Mihai Eminescu);
- **triple**: „întinderea pustie, fără urme, fără drum” (*Iarna* de Vasile Alecsandri).

După ceea ce exprimă, epitetele pot fi:

- **cromatice**: „codri de aramă”; „(glăsuirea) pădurii de argint” (*Călin (file din poveste)* de Mihai Eminescu);
- **cu rol personificator**:

„Precum așteaptă zimbrul de lupi încongiurat/ Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat” (*Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri).

În poemul *Călin (file din poveste)* figura de stil predominantă este epitetul. Epitetele cromatice „de aramă”, „de argint” proiectează în fantastic elementele reale – codrii de stejar și pădurea de mesteceni: „De treci codri de aramă, de departe vezi albind/ Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint”. Conturul peisajului este dat de o suită de imagini vizuale la baza cărora se află epitetele cromatice „(flori) albastre”, „(mii de fluturi) mici albaștri”, „(râuri) sclipitoare”, „(iarba pare) de omăt”.

Un loc aparte în poem îl ocupă portretul miresei care se remarcă prin grație, puritate și frumusețe, attribute relevate de epitetele „gingașei (mirese)”, „(poala lung-a) albei

În descrierea bătăliei de la Rovine, prin repetiția adjectivului „mare”. Mihai Eminescu accentuează ideea că moartea pune stăpânire din ce în ce mai mult asupra armatei otomane. Repetiția adverbului „în zadar” scoate în evidență neputința sultanului de a găsi mijlocul prin care să-și îmbărbăteze luptătorii și să-i scape de pieire: „În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare, / Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare; / În zadar flamura verde o ridică înspre oaste, / Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste”.

Prin repetiția verbului „a veni” poetul sugerează imaginea ofensivei impetuoase a ostașilor munteni asupra turcilor:

„Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare”.

În pastelul *Iarna* poetul Vasile Alecsandri exprimă admirația față de acest anotimp. Repetiția verbului „ninge” concentrează atenția asupra căderii neconținute a fulgilor, creând impresia că împărăția zăpezilor veșnice ar fi pus stăpânire asupra întregului univers: „Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară!”.

Prin repetiția adjectivului „alb” se realizează lumina feerică a peisajului: albi sunt fulgii, umerii țării, dealurile, câmpul, împrejurimile, depărtările, plopii și clăbucii de fum.

♦ **Epitetul** (gr. *epitheton* = cuvânt adăugat) este figura de stil care constă în determinarea unui substantiv sau verb printr-un adjectiv, adverb, scoțând în evidență trăsăturile lucrurilor, ființelor sau acțiunilor care l-au impresionat pe scriitor.

În afară de epitetele adjectivale, mai pot fi epitete substantivale (substantive cu rol de atribut) și epitete adverbiale (adverbe și locuțiuni adverbiale cu funcție sintactică de atribut sau complement). Epitetele – indiferent de natura lor – depășesc funcția gramaticală prin puterea de sugestie a trăsăturilor caracteristice exprimate.

După numărul de termeni, epitetele pot fi:

- **simple**: „pasăre cernită” (*Greuceanu* – basm popular);
„răutate drăcească” (*Greuceanu* – basm popular);
„turbare furtunoasă” (*Scrisoarea III* de Mihai Eminescu);
- **duble**: „ființă netrebnică și păgubitoare” (*Greuceanu* – basm popular);
„somnoros și lin se bate” (*Călin* (file din poveste) de Mihai Eminescu);
- **triple**: „întinderea pustie, fără urme, fără drum” (*Iarna* de Vasile Alecsandri).

După ceea ce exprimă, epitetele pot fi:

- **cromatice**: „codri de aramă”; „(glăsuirea) pădurii de argint” (*Călin* (file din poveste) de Mihai Eminescu);
- **cu rol personificator**:

„Precum așteaptă zimbrul de lupi încongiurat / Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat” (*Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri).

În poemul *Călin* (file din poveste) figura de stil predominantă este epitetul. Epitetele cromatice „de aramă”, „de argint” proiectează în fantastic elementele reale – codrii de stejar și pădurea de mesteceni: „De treci codri de aramă, de departe vezi albind / Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint”. Conturul peisajului este dat de o suită de imagini vizuale la baza cărora se află epitetele cromatice „(flori) albastre”, „(mii de fluturi) mici albaștri”, „(râuri) sclipitoare”, „(iarba pare) de omăt”.

Un loc aparte în poem îl ocupă portretul miresei care se remarcă prin grație, puritate și frumusețe, attribute relevate de epitetele „gingașei (mirese)”, „(poala lung-a) albei

(rochii)", „(păr) *de aur*", „(Astfel vine) *mlădioasă*", „(trupul ei) *frumos* (îl poartă)": „Acum iată că din codru și Călin mirele iese,/ Care ține-n a lui mână mâna gingașei mirese/ Îi foșnesc uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,/ Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii;/ La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale".

♦ **Comparația** (lat. *comparatio* = asemănare, stabilire) este figura de stil cu ajutorul căreia se exprimă un raport de asemănare între două obiecte, dintre care unul servește să evoce pe celălalt. Orice comparație are doi termeni: termenul care se compară, numit subiectul comparației și termenul cu care se compară. Gramatical, comparația se exprimă frecvent printr-un complement circumstanțial de mod.

Comparația se poate stabili între doi termeni concreți: „Fulgii zbor, plutesc în aer *ca un roi de fluturi albi*" (*Iarna* de Vasile Alecsandri).

Comparația se poate face și între un termen concret și unul abstract. Impresia de mister în poezia *Iarna* este creată prin comparația plopilor cu fantomele: „*Ca fantasme albe plopilor înșirați se pierd în zare*" (*Iarna* de Vasile Alecsandri).

Vasile Alecsandri exprimă nostalgia după farmecul tinereții prin comparația între soare și vis: „Soarele rotund și palid se prevede printre nori/ *Ca un vis de tinerețe* printre anii trecători".

În poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, în descrierea luptei de la Rovine impresia de tablou apocaliptic se realizează prin comparațiile cu forțele naturii: „ca nouri de aramă", „(vâjâind) ca vijelia și ca plesnetul de ploaie", „ca potop ce prăpădește, ca o mare tulburată".

♦ **Metafora** (gr. *metaphora* = transport, transfer). Metaforele și sintagmele metaforice sunt figurile de stil prin care se atribuie unui cuvânt un sens nou pe baza unei comparații subînțelese.

În poemul *Dan, căpitan de plai*, viclenia și lăcomia dușmanilor de care Dan vrea să mântuie țara se exprimă prin două metafore cu mare putere de sugesție, „lupii", „șerpilor": „O, Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai/ Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpilor de pe plai".

În răspunsul prin care Dan respinge îndemnul lui Ghirai de a-și lepăda credința strămoșească, Ceahlăul devine o metaforă care simbolizează măreția eroului: „Ceahlăul sub furtună nu scade mușunoi!/ Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân nu voi".

Baiazid, personaj literar din poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, vorbește despre dușmanii Porții cu disprețul și satisfacția conducătorului care este convins că nimeni nu-i poate sta în cale. Forța și mulțimea adversarilor se evidențiază prin metafore și sintagme metaforice de mare plasticitate: „Toată floarea cea vestită a întregului Apus", „râuri-râuri", „Fulgerele".

Metafora poate să fie folosită și cu valoare de simbol. Titlul nuvelei *La Vulturi!* simbolizează măreția morală a românilor dată de înălțimea idealului de libertate națională; totodată, această metaforă semnifică pe dușmanii cărora țara le-a plătit secole de-a rândul tribut de vieți omenești și de bunuri materiale.

Completarea cunoștințelor

Alte figuri de stil

♦ **Alegoria** (lat. *allegoria* = vorbire figurată) este procedeul artistic alcătuit dintr-o înșiruire de metafore, personificări, comparații, formând o imagine unitară prin care se sugerează noțiuni abstracte, prin intermediul faptelor, întâmplărilor și lucrurilor.

În balada *Miorița*, sfârșitul baciului moldovean este prezentat prin alegoria moarte-nuntă: „Să le spui curat/ Că m-am însurat/ C-o mândră crăiasă,/ A lumii mireasă; / Că la nunta mea,/ A căzut o stea; / Soarele și luna/ Mi-au ținut cununa,/ Brazi și păltinași/ I-am avut nuntași,/ Preoți, munții mari,/ Paseri lăutari,/ Păsărele mii/ Și stele făclii!”.

Domeniul alegoriei îl constituie mitologia. Fabula și parabola sunt alegorii (acestea sunt istorioare în care se prezintă indirect anumite realități).

♦ **Aliterația** (fr. *allitération* = repetarea aceleiași litere) este un procedeu artistic străvechi care rezultă din repetarea aceleiași litere sau a unor silabe – de obicei din rădăcina cuvintelor – cu efect imitativ (onomatopeic).

În poezia *Scrisoarea III* Mihai Eminescu surprinde, prin intermediul aliterației, curgerea vijelioasă a armatelor Țării Românești conduse de Mircea cel Bătrân împotriva cotropitorilor turci: „Văjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie”.

♦ **Anafora** (gr. *anaphora* = *ana* + *pherein* = a transporta) este figura de stil care constă în repetarea aceluiași cuvânt la începutul mai multor versuri, propoziții sau fraze. Considerată o formă de repetiție se folosește pentru a realiza simetria și eleganța stilului.

În balada populară *Miorița*, prin anafora creatorul anonim subliniază legătura puternică dintre păstor și cântecul popular: „Fluieraș de fag,/ Mult zice cu drag! / Fluieraș de os,/ Mult zice duios! / Fluieraș de soc,/ Mult zice cu foc!”.

♦ **Gradația** (fr. *gradation* = gradație, scară) este figura de stil întâlnită mai ales în creația epică și dramatică, care constă în trecerea treptată, crescândă – gradația ascendentă – sau descendentă, de la o idee la alta, urmând scoaterea în evidență a unor idei sau nuanțarea exprimării. Delicatețea sentimentelor mioriței pentru stăpânul ei se desprinde din gradația prin care prezintă perspectiva primejdiei: „Drăguțele bace! / Dă-ți oile-ncoace/ La negru zăvoi,/ Că-i iarbă de noi/ Și umbră de voi./ Stăpâne, stăpâne,/ Îți cheamă ș-un câne,/ Cel mai bărbătesc/ Și cel mai frățesc,/ Că l-apus de soare/ Vreau să mi te-omoare/ Baciul ungurean/ Și cu cel vrâncean!”.

♦ **Invocația** (lat. *invocatio* = chemare, rugă) este figura de stil prin care se realizează adresarea către un interlocutor imaginar.

În versurile din finalul poeziei *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu este invocat Vlad Tepeș – simbol al spiritului justițiar – să mântuie țara de ticăloși și iresponsabili, considerând că nici un contemporan nu poate impune dreptatea și corectitudinea: „Cum nu vii tu Tepeș Doamne, ca, punând mâna pe ei/ Să-i împarți în două cete, în smintiți și în mișei/ Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni,/ Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni”.

♦ **Interogația retorică** este figură de stil alcătuită din una sau mai multe întrebări, dar la care nu se așteaptă răspuns.

În poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu interogația retorică exprimă mirarea lui Baiazid când vede că domnitorul unei țărișoare îndrăznește să-l înfrunte pe el, Fulgerul înfricoșător: „Cum? Când lumea mi-e deschisă a privi gândești că pot/ Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?”. Interogația din răspunsul lui Mircea subliniază diferența dintre războaiele de apărare și cele de cucerire: „Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?”.

♦ **Metonimia** (lat. *metonymia* = înlocuirea unui nume cu altul) este figura de stil realizată prin înlocuirea unui termen cu altul cu care se află într-un raport dat (cauză-efect, abstract-concret, operă-autor, conținut-obiect, obiect-locul de unde provine).

În poemul eroic *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri, prin metonimia „săbie” poetul se referă la invadatorii tătari.

În versul „Codrul clocoti de arme și de zgomot și de bucium” din poezia *Scrisoarea III*, prin metonimiile „de arme”, „de bucium” poetul exprimă efectul prin cauză. Metonimia „Semilună” din versul „Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună” înlocuiește numele unui imperiu cu simbolul lui.

♦ **Sinecdoca** (gr. *sunekdokhê* = cuprindere la un loc) este figura de stil care constă în înlocuirea părții cu întregul, a întregului cu partea, a genului cu specia, a singularului cu pluralul, a pluralului cu singularul. Exemplu: versurile „Picătura m-a picat/ Crivățul m-a înghețat” (poezie populară).

Elemente de prozodie

♦ **Prozodia** (gr. *pros* = către și *ode* = cântec) studiază elementele de versificație: versul, măsura, strofa, piciorul metric, ritmul și rima.

• **Versul** este un rând dintr-o poezie.

• **Măsura** este numărul silabelor dintr-un vers. Măsura diferă în funcție de apartenența poeziei la creația populară sau la literatura cultă. Poezia populară are versul scurt (5-6 silabe, câteodată 7-8) și poezia cultă are versul lung.

• **Strofa** este o grupare de versuri unite prin ritm, rimă și măsură.

După numărul de versuri, strofele pot fi:

- monostih (strofă alcătuită dintr-un vers);
- distih (strofă alcătuită din două versuri);
- terțină (strofă alcătuită din trei versuri);
- catren (strofă alcătuită din patru versuri);
- cvinarie (strofă alcătuită din cinci versuri);
- sextină (strofă alcătuită din șase versuri);
- octet (strofă alcătuită din opt versuri);
- duodecimă (strofă alcătuită din douăsprezece versuri).

♦ **Piciorul metric** este grupul de silabe accentuate și neaccentuate dintr-un vers.

♦ **Ritmul** - succesiunea regulată a silabelor accentuate și neaccentuate dintr-un vers grupate în picioare metrice.

• **Ritmul trohaic** are piciorul metric bisilabic format din prima silabă accentuată și a doua neaccentuată:

„șă - de/ Tô - ma/ Á - li/ mós
hái - duc/ dín ța -/ rá de/ jós”.

(Toma Alimoș)

Ritmul trohaic este specific poeziei populare și imprimă o tonalitate gravă (Toma Alimoș, *Novac și corbul*, *Mănăstirea Argeșului*). Este întâlnit și în opera poetilor care au prețuit și s-au inspirat din creația populară orală: Mihai Eminescu - *Scrisoarea III*, *Călin* (file din poveste).

• **Ritmul iambic** are piciorul metric bisilabic format din prima silabă neaccentuată și a doua accentuată:

„Pri - veám / fă - fă / de țin -/ tă-n sús /
În - tr-ó / săl - bá -/ ti - că / splen - dóa - /re”.

(Vara de George Coșbuc)

În poezia *Vara* de George Coșbuc ritmul contribuie la exprimarea setei de viață.

- Ritmul amfibrahic are piciorul metric trisilabic, cu silaba din mijloc accentuată:

„Săl - bá - te - /cul vó - dă/ e-n ză - le/ și-n fiér
Și ză - le - le-i/ zú - ru - / ie crún - te”.

(*Pașa Hassan* de George Coșbuc)

Pentru exprimarea conținutului de idei și sentimente, George Coșbuc alege ritmul amfibrahic care contribuie la înfățișarea dinamismului scenelor de luptă și la descrierea goanei desperate a pașei, urmărit de Mihai.

- ♦ *Rima* este potrivirea ultimelor sunete de la sfârșitul versurilor, începând cu vocala accentuată.

- Rima împerecheată = a, a, b, b.

„În veșmânt de catifele, un bondar rotund în pântec	a
Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cântec	a
O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur.	b
Cu musteața răsucită șede-n ea un mire flutur.”	b

(*Călin* (file din poveste) de Mihai Eminescu)

- Rima încrucișată = a, b, a, b.

„Limba noastră-i o comoară	a
În adâncuri înfundată,	b
Un șirag de piatră rară	a
Pe moșie revărsată.”	b

(*Limba noastră* de Alexe Mateevici)

- Rima îmbrățișată = a, b, b, a.

„Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier,	a
Și zalele-i zuruie crunte,	b
Gigantică poartă-o cupolă pe frunte,	b
Și vorba-i e tunet, răsuflul ger.”	a

(*Pașa Hassan* de George Coșbuc)

- Monorima este aceeași rimă la mai multe versuri. Monorima accentuează muzicalitatea.

„Murgul jalnic râncheza,
cu copita că-mi săpa,
groapă mică că-i făcea,
fânișor îi așternea,
floricele că-i sădea,
cu trei lacrimi le stropea,
drumu-n codri c-apuca.”

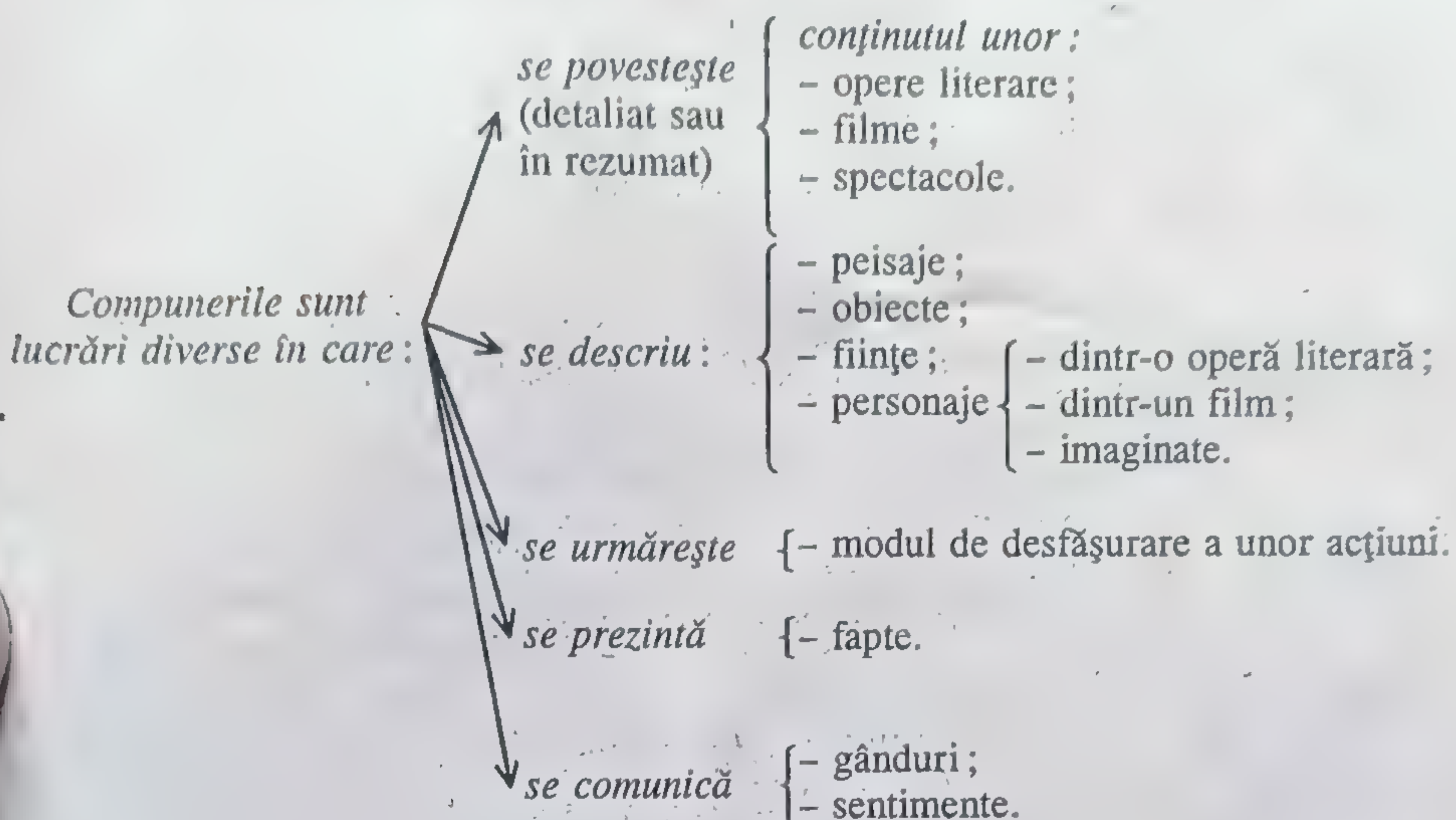
(*Toma Alimoș*)

- Versurile albe sau versuri fără rimă se întâlnesc mai ales în poezia modernă.

„De la arcul Carpaților
Am înțeles că putem visa
Până la luceafăr și chiar mai sus,
Cu capul pe bogățiile noastre
De uraniu și aur.”

(*Astfel* de Marin Sorescu)

EXERCITII ȘI COMPUNERI PORNIND DE LA OPERE LITERARE

- ◆ *Planul simplu* cuprinde ideile principale ale unei opere literare sau ale unui fragment din opera literară.

Planul dezvoltat cuprinde ideile principale și ideile secundare ale unei opere literare.

Ideile secundare exprimă amănunte semnificative despre locul și timpul acțiunii, despre personaje. Cu ajutorul ideilor secundare se dezvoltă ideile principale.

- ◆ *Rezumatul* este compunerea în care se prezintă într-o formă personală, concis, desfășurarea acțiunii unei opere literare.

Caracteristicile rezumatului :

- prezintă concis desfășurarea acțiunii ;
- se referă, strict, la ceea ce se povestește ;
- nu folosește dialogul ;
- se realizează pe baza planului simplu.
- ◆ *Povestirea* este compunerea în care se prezintă conținutul operei, insistându-se asupra detaliilor, asupra semnificațiilor întâmplărilor și ale sentimentelor.

Caracteristicile povestirii :

- prezintă detalii semnificative privitoare la întâmplări și la personaje ;
- se referă la ceea ce se povestește, la cine povestește și cum se povestește ;
- înfățișează atmosfera operei cu ajutorul elementelor lexicale, aparținând naratorului sau personajelor.

Atât în cadrul rezumatului, cât și al povestirii, redactarea este la persoana a III-a, nu se folosește ca mod de expunere dialogul - esența dialogului poate fi redată prin vorbirea indirectă.

□ *Planul dezvoltat pentru un fragment din opera
Amintiri din copilărie de Ion Creangă*

Idei principale

Idei secundare

1. Mama îl trezește pe Nică dis-de-diminează, înainte de răsăritul soarelui.
2. Nică, în drum spre țarină, se abate pe la tei cu gândul de a prinde pupăza.
 - a) Nică prinde pupăza.
 - b) Se sperie de creasta ei și îi dă drumul în scorbură.
 - c) Încearcă să o caute, dar nu o mai găsește.
 - d) Pune la gura scorburii căciula, apoi o lespede și pleacă să ducă mâncarea lingurarilor.
3. Nică se întoarce, prinde pupăza, merge acasă și o ascunde în pod.
 - a) La întoarcere se oprește la tei, bagă mâna în scorbură și scoate pupăza vlăguită din cauza zbuțiumului.
 - b) Ajungând acasă, o ascunde în pod, în niște putini hârbuite.
4. A doua zi mătușa Măriuca vine la Smaranda și-i spune că Nică a furat pupăza.
5. Nică ia pupăza și se duce s-o vândă la iarmaroc.
 - a) Mama făgăduiește că-l va pedepsi dacă el este vinovat.
 - b) În târg se comportă ca un negustor.
 - c) Un bătrân se preface că este dornic să cumpere pupăza, dar îi dă drumul.
 - d) Pasărea zboară către Humulești, spre supărarea băiatului.
 - e) Nică îi cere socoteală bătrânului.
 - f) Moșneagul îl potolește.
 - g) Auzind că tatăl său este la iarmaroc, Nică fuge acasă de frică să nu dea ochii cu el.
6. Nică sosește acasă.
 - a) Băiatul aude că părinții se află la târg și oamenii din sat sunt supărați de dispariția puzei.
 - b) Pupăza începe să cânte și frații săi cred că Nică a fost acuzat pe nedrept.
 - c) Zahei pleacă la târg să ducă părinților vestea cea bună.
7. A doua zi Smaranda pregătește bucate și o invită pe mătușa Măriuca.
 - a) Mătușa Măriuca se îndoiește de vinovăția lui Nică.
 - b) Toți mănâncă și se bucură din plin că lucrurile s-au sfârșit cu bine.

☐ *Planul dezvoltat pentru schița D-1 Goe... de I.L. Caragiale**Idei principale**Idei secundare*

1. Familia lui Goe așteaptă sosirea trenului spre București.

- a) Familia îi oferă lui Goe o călătorie la București pentru a nu mai rămâne repetent.
- b) Îmbrăcate elegant, mamica, mam' mare și tanti Mița, împreună cu Goe așteaptă sosirea trenului.
- c) El se dovedește nerăbdător, dorind să vină trenul la comanda sa.
- d) Goe este îmbrăcat în costum de marinar.
- e) El vorbește urât cu cele trei doamne referindu-se la forma corectă a cuvântului „marinar”.

2. Comportarea lui Goe în tren.

- a) Goe nu vrea să stea în compartiment și iese pe culoar cu bărbații.
- b) Scoțând capul pe fereastră își pierde pălăria și biletul de tren.
- c) Familia lui Goe este nevoită să plătească un nou bilet și o amendă.
- d) Goe se lovește cu nasul de clanța ușii și zbiară.
- e) Doamnele nu-l pedepsesc, îl admiră și îl răsfată, considerând că este deștept.
- f) Goe se încuie la toaletă.
- g) Neastâmpărat, trage semnalul de alarmă și oprește trenul.
- h) Goe și mam' mare intră în compartiment, se prefac apoi că dorm, pentru a nu-și recunoaște vina.

3. Sfârșitul călătoriei.

- a) Trenul ajunge cu întârziere la București.
- b) Doamnele, împreună cu Goe, iau o trăsură spre bulevard.

□ *Planul dezvoltat (sub formă de titluri)*
pentru capitolul al XIII-lea intitulat „Crucea răzășilor”
din romanul Neamul Șoimăreștilor de Mihail Sadoveanu

*Idei principale**Idei secundare*

1. Intrarea în sat a lui Tudor Șoimaru.

- a) Icoana Magdei
- b) Amintirile la întâlnirea cu satul
- c) Biserica, cimitirul și casa natală – elemente simbolice ale satului
- d) Descrierea satului
- e) Portretul colectiv al sătenilor
- f) Curiozitatea cu care erau priviți sătenii

2. Recunoașterea și primirea lui Tudor Șoimaru în sânul neamului.

- a) Interesul arătat de vatanul satului celor trei străini
- b) Neîncrederea acestuia la auzirea numelui de Șoimaru
- c) Recunoașterea lui Tudor de către moș Mihu
- d) Primirea lui Tudor în sânul neamului Șoimăreștilor
- e) Emoția lui Tudor este impresionantă
- f) Sentimentele celor doi prieteni
- g) Toți sunt Șoimărești – o singură familie

3. Izbucnirea conflictului între dragoste și datorie

- a) Ducerea lui Tudor la mormântul lui Ionașcu
- b) Dezvăluirea cauzelor morții lui Ionașcu
- c) Chipul tatălui mort reînviat în amintirea lui Tudor
- d) Vorbele lui moș Mihu despre risipirea gospodăriei lui Ionașcu
- e) Trăirile lui Tudor – răscolire sufletească, sporirea suferințelor oșteanului
- f) Relatarea unor noi amănunte despre nedreptățile săvârșite de ucigaș
- g) Dezvăluirea numelui împilatorului – Stroie Orheianu
- h) Declanșarea conflictului între dragoste și datorie

□ *Planul dezvoltat pentru capitolul al XIII-lea
intitulat „Crucea răzășilor” din romanul Neamul Șoimăreștilor
de Mihail Sadoveanu*

Idei principale

Idei secundare

1. Tudor Șoimaru, împreună cu cei doi prieteni, Simeon Bărnovă și Cantemir-bei, intră în satul Șoimărești.

- a) Tudor a fost copleșit întreaga noapte de icoana Magdei.
- b) Întâlnirea cu satul îi deșteaptă amintiri vechi.
- c) El le arată prietenilor săi, cu mândrie și emoție, biserica, cimitirul și casa părintească.
- d) Satul este învăluit într-o atmosferă patriarhală.
- e) Fiind duminică, locuitorii satului, îmbrăcați în haine de sărbătoare, se îndreptau spre biserică.
- f) Toți îi priveau curioși pe cei trei străini.

2. Tudor Șoimaru este recunoscut și primit în sânul neamului.

- a) Vatamanul satului se interesează cine sunt străinii.
- b) El este neîncrezător la auzul numelui lui Tudor.
- c) Oșteanul este recunoscut de moș Mihu.
- d) Șoimăreștii îl îmbrățișează cu dragoste, primindu-l în rândul lor.
- e) Tudor Șoimaru este copleșit de emoție în momentul revederii neamurilor.
- f) Cei doi prieteni care asistă la această scenă sunt impresionați.

3. În sufletul lui Tudor izbucnește conflictul dintre dragoste și datorie.

- a) Moș Mihu îl conduce pe Tudor Șoimaru la mormântul lui Ionașcu.
- b) Uncheșul îi spune lui Tudor că tatăl său a fost omorât deoarece s-a ridicat la luptă pentru drepturile răzeșilor.
- c) Tudor își amintește de chipul tatălui său mort.
- d) Moș Mihu îl îndeamnă să privească și casa părintească.
- e) Tudor cere cu stăruință să afle numele celui ce i-a ucis tatăl.
- f) Moș Mihu adaugă noi amănunte despre nedreptățile ucigașului.
- g) Bătrânul îi dezvăluie numele dușmanului.
- h) La auzirea numelui celui care i-a răpus tatăl, Tudor Șoimaru este îngrozit, dându-și seama că acesta este tatăl Magdei, pe care o iubea mai presus de orice.

□ *Planul dezvoltat (sub formă de titluri) pentru capitolul al XXXV-lea intitulat „Morții poruncesc celor vii” din romanul Neamul Șoimăreștilor de Mihail Sadoveanu*

Idei principale

Idei secundare

1. Așteptarea

- a) Pregătirile tainice făcute de Tudor Șoimaru
- b) Imaginea zilei de duminică
- c) Speranța Șoimăreștilor în împăcarea cu boierul Stroie
- d) Slujba bisericească
- e) Imaginea cimitirului
- f) Vestea venirii boierului
- g) Apariția lui Tudor Șoimaru – încordarea și stăpânirea de sine

2. Confruntarea

- a) Descrierea lui Stroie Orheianu
- b) Atitudinea sătenilor – neîncredere
- c) Insinuările boierului în legătură cu vinovăția Șoimăreștilor de a fi sprijinit pe Tomșa
- d) Boierul le spune sătenilor scopul venirii sale : de a le cere întreaga moșie
- e) Reacția sătenilor – revoltă, mirare și deznădejde

3. Răzbunarea

- a) Siguranța și încrederea boierului în noua domnie și în forța mazurilor
- b) Tudor Șoimaru îi spune boierului că a venit clipa dreptății
- c) Amenințările boierului
- d) Înfăptuirea dreptei răzbunări
- e) Tudor Șoimaru trage trupul neînsuflețit pe mormântul lui Ionașcu
- f) Spulberarea mazurilor și salvarea Magdei
- g) Arderea curții de la Murgeni

Vorbirea directă și vorbirea indirectă

Vorbirea directă înseamnă reproducerea întocmai a cuvintelor personajelor.

Vorbirea indirectă înseamnă reproducerea, prin povestire, a celor spuse de personaje.

Trecerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă se face prin folosirea verbelor de declarație (*declarandi*): a spune, a zice, a răspunde, a întreba, a amenința, a mărturiși, a declara, a gândi, a striga, a zbiera, a afirma, a nega.

În realizarea transformării vorbirii directe în vorbire indirectă se recomandă să se păstreze – pe cât posibil – cuvintele vorbitorului în ordinea în care au fost spuse.

În vorbirea indirectă nu se folosesc linia de dialog, semnele citării și nici două puncte.

Trécerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă în opera Amintiri din copilărie de Ion Creangă – fragment

Vorbire directă

Vorbire indirectă

„Soră-mea Catrina zise atunci cu mirare:

– I-auzi, bădiță! Doamne, cum sunt unii de năpăstuiesc omul chiar pe sfânta dreptate!

– Mai așa, sorioară!... Dar în gândul meu: «Când ați ști voi câte a pățimit, sireaca, din pricina mea, și eu din pricina ei, i-ați plânge de milă!».

Soră-mea Catrina îmi zise atunci cu mirare că sunt unii de năpăstuiesc omul chiar pe sfânta dreptate.

Eu am recunoscut că-i așa, dar mă gândeam că dacă ar ști ei câte a pățimit, săraca, din pricina mea, și eu din pricina ei, i-ar plânge de milă.

Sora lui, Catrina, îi zise atunci cu mirare că sunt unii de năpăstuiesc omul chiar pe sfânta dreptate.

Nică a recunoscut că-i așa, dar se gândea că, dacă ar ști ei câte a pățimit, săraca, din pricina lui, și el din pricina ei, i-ar plânge de milă.

Comentarea tabloului bătăliei de la Rovine din poezia Scrisoarea III de Mihai Eminescu, subliniind elementele de limbaj artistic

„Și abia plecă bătrânul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!

Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium,

Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,

Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;

Călăreții împlu câmpul și roiesc după un semn

Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn,

Pe copite iau în fugă fața negrului pământ,

Lănci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt,

Și ca nourii de aramă și ca ropotul de grindeni,

Orizontu-întunecându-l, vin săgeți de pretutindeni,

Văjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...

Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.

În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,

Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare

În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,

Căci cuprinsă-l de pieire și în față și în coaste,

Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătlie ;
 Cad asabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie,
 În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă,
 Când săgețile în valuri, care suieră, se toarnă
 Și, lovind în față, -n spate ca și crivățul și gerul,
 Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul...
 Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare ;
 Durduind soseau călării ca un zid înalt de sulii,
 Printre cetele păgâne trec rupându-și large ulii ;
 Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri,
 Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri;
 Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată -
 Peste-un ceas păgânitatea e ca pleava vânturată.
 Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mână,
 Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română."

Poezia *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu face parte din creația de meditație socială și a apărut în revista *Convorbiri literare* la 1 mai 1881, apoi în ziarul *Timpu*, numărul din 10 mai, în același an. Unele versuri fuseseră compuse în anii 1872-1874, perioadă în care poetul își făcea studiile universitare la Viena și Berlin. Poezia era destinată să încheie poemul sociogonic *Memento mori*. O variantă anterioară celei publicate se intitula sugestiv *Patria și patrioții*. Prima parte a *Scrisorii III* preia unele informații din opera cărturarului german Iosef von Hammer, *Istoria Imperiului Otoman*.

Poezia aparține genului liric, prima parte este o odă, iar cea de a doua este o satiră, cu elemente de pamflet.

Partea întâi este alcătuită din următoarele secvențe: visul de mărire al unui sultan și referiri la extinderea Imperiului Otoman până la Dunăre în timpul lui Baiazid, trecerea fluviului de către armatele sale, întâlnirea dintre sol și Baiazid, apoi dintre Mircea și Baiazid și prezentarea luptei de la Rovine din 10 octombrie 1394. Partea a doua se referă la prezentul contemporan poetului și este o satiră care demască și acuză falsul patriotism.

Fragmentul se încadrează în prima parte a poeziei, încheind oda închinată trecutului.

Cele două armate care s-au confruntat la Rovine, în ziua de 10 octombrie 1394, sunt prezentate prin elemente de limbaj artistic cu mare putere de sugestie.

La începutul poeziei, mențiunea „în sunet de fanfară” surprinde trecerea triumfală a armatei turcești peste Dunăre pe un pod de vase. Arhaisme „ieniceri” și „spahii” imprimă valoare documentară descrierii, prin referire la organizarea militară din secolul al XIV-lea. Repetiția „vas de vas”, verbul „-ntunecă” și metafora „în roiuri” evidențiază forța numerică a dușmanilor.

Numărul de versuri care înfățișează armata turcească este mai mare (cinci) și numai un singur vers sintetic sugerează prezența oștirii române, subliniind patriotismul și comuniunea cu natura, adevărate legi nescrise de la care nu s-a abătut poporul nostru niciodată.

Armata română este definită prin metafora „codrul de stejari”. Așa cum stejarul înfruntă totdeauna furtunile pentru că are rădăcinile adânc înfipite în pământ, neamul românesc a ținut piept vitregiilor istoriei fiindcă a fost neconținut legat de vatra străbună și numai astfel a putut să fie o permanență în spațiul carpato-dunărean.

Antiteza dintre cele două armate este exprimată prin metafore definitorii: caracterul de popor invadator al armatei turcești se subliniază prin construcția metaforică „în roiuri”.

Tensiunea care precede bătlia este surprinsă prin exclamațiile retorice din cele două construcții eliptice „Ce mai freamăt, ce mai zbucium!”.

Prezența armatei române, doar sugerată prin notația „Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari”, este întregită de versul „Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium”, prin predicatul „clocoti” și complementele „de zgomot”, „de arme”, „de

bucium" (metonimii, din punct de vedere stilistic). Predicatul verbal „sună" și complementul de loc „în zarea" schițează planul îndepărtat, iar predicatul „clocoti" și complementele care-l determină aduc imaginea în planul prezentului, însuflețind tabloul.

Repetiția numeralului „mii" („mii de capete", „mii de coifuri") relevă numărul mare al ostașilor.

Lupta este descrisă prin îmbinarea imaginilor auditive și motorii.

Aglomerările verbale, realizate cu ajutorul verbelor de mișcare „împlu", „roiesc", „bat", „iau", „se întind", „vin", surprind dinamismul scenelor de luptă, care se derulează cu rapiditate, ca niște secvențe cinematografice. Încleștarea bătăliei este subliniată de imaginile auditive „ca nouri de aramă", „ca răpotul de grindeni", „Vâjâind ca vijelia", „ca plesnetul de ploaie", „Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie". Cele trei comparații cu forțele naturii dezlănțuite creează impresia de sfârșit de lume. La realizarea efectului sonor contribuie atât sensul cuvintelor, cât și prezența consoanelor cu o duritate aparte, în aliterații: p, r, t, b (în cuvintele „tropot", „ropot", „grindeni", „plesnet", „bătaie").

Imaginea panoramică a luptei este amplificată prin surprinderea antitezei dintre cele două armate și conducătorii acestora.

Construcția metaforică „Umbra morții" și repetiția „mai mare și mai mare" prefigurează înfrângerea dușmanilor. Locuțiunea adverbială „în zadar", repetată, și comparația „ca și leul în turbare" subliniază disperarea sultanului a cărei intervenție nu mai poate fi de nici un ajutor.

Imaginea de ansamblu este detaliată prin notații sugestive privind nimicirea dușmanilor: șiruri lungi se clatină rărite, asabii cad „ca și pâlcuri risipite pe câmpie".

Ideea de totală prăbușire se surprinde prin repetiția verbului „a cădea" („cad asabii", „cădeau pedestrii", „cad săgeți") și prin intermediul verbului „se răstoarnă" („caii se răstoarnă").

Imaginea apocaliptică, de sfârșit al lumii, se amplifică printr-o dublă comparație: „ca și crivățul și gerul" și prin verbul „se năruie".

Puterea cu care se năpustește oastea română asupra dușmanilor reiese din metafora „vijelia", epitetul „(î)ngrozitoare", din repetiția verbului „vine" și din expresia „calcă totul în picioare".

Românii fac dovada faptului că „iubirea de moșie e un zid" – călăreții înaintează uniți „ca un zid înalt de sulii", croindu-și „large ulii" printre dușmani.

Descrierea tabloului apocaliptic se întregeste prin tripla comparație „Ca potop ce prăpădește", „ca o mare turburată", „ca pleava vânturată". Determinarea substantivului „potop" de subordonata „ce prăpădește" este de mare efect stilistic.

În contrast cu dușmanii zdrobiți, steagurile țării vin neconținut. Ideea de curgere năvalnică este susținută de verbul „a veni" – la imperfect, timp al duratei – și de adverbul „tot": „Risipite se-mprăstie a dușmanilor șiraguri./ Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri".

Versul final al fragmentului demonstrează adevărul vorbelor lui Mircea privind dragostea de țară. Din epitetul „falnic" transpare mândria națională a poetului, mesager al întregului popor. Ultimul vers este o concluzie despre vitejia și spiritul de jertfă, atribute care au asigurat permanența poporului român în spațiul carpato-dunărean: „Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mână,/ Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română".

Eminescu se dovedește un maestru neîntrecut în utilizarea arhaismelor și a limbajului popular pentru evocarea trecutului îndepărtat.

Ca elemente de versificație se remarcă versul lung, cerut de bogăția de idei și de sentimente, ritmul trohaic, rima împerecheată; gruparea numerică a versurilor în strofe este făcută în funcție de conținutul de idei.

Criticul literar Titu Maiorescu aprecia că opera eminesciană este o sinteză a spiritualității românești și o amplă deschidere spre orizonturi nebănuite, o veritabilă stea polară pentru dezvoltarea ulterioară a literaturii române.

„Pe cât se poate omeneste prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui și forma limbei naționale, care și-a găsit în Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești.”

(Titu Maiorescu)

Comentarea strofei a doua din poezia Vara de George Coșbuc

„Privirile de farmec bete
Mi le-am întors cătră pământ
Iar spicele jucau în vânt
Ca-n horă dup-un vesel cânt
Copilele cu blonde plete,
Când saltă-n largul lor vestmânt.
În lan erau feciori și fete,
Și ei cântau o doină-n cor.
Juca viața-n ochii lor
Și vântul le juca prin plete.
Miei albi fugeau cătră izvor
Și grauri suri zburau în cete.”

Pastelurile lui Coșbuc sunt solare, înfățișează tablouri dinamice, cu o cromatică bogată și luminoasă, în concordanță cu vitalitatea țăranului (ca în poeziile *Primăvara*, *Vestitorii primăverii*). Anotimpul îndrăgit de poetul născădean este vara, cântată în poeziile *Faptul zilei*, *Vara*, *În miezul verii*, *Pastel*, *Noapte de vară* care surprind imaginea unei zile de vară începând cu zorile și terminând cu noaptea, când liniștea pune stăpânire deplină asupra firii.

Poezia *Vara*, încadrată în volumul *Balade și idile* (1893), este un pastel pentru că aparține genului liric în versuri și descrie un peisaj prin intermediul căruia sunt exprimate, cu discreție, sentimentele poetului.

Poezia este alcătuită din trei strofe: în prima se înfățișează imaginea impunătoare a Ceahlăului, strofa a doua prezintă un tablou de natură terestră și ultima exprimă concepția despre moarte.

Aspectul surprins în strofa a doua este cel al vieții trăite intens de om și de fiecare element al naturii. Substantivul „farmec” și epitetul „bete” evidențiază extazul de care este cuprins poetul, martor al bucuriei omului și al vitalității naturii. Sentimentul tonic al setei de viață este exprimat prin personificarea naturii: spicele jucau întocmai unor fete prinse în horă.

În mijlocul naturii, omul se bucură din toată inima. În lanul de grâu fetele și feciorii, în ochii cărora joacă viața, își exprimă fericirea cântând o doină; menționarea acestui cântec sugerează mândria poetului față de farmecul creației populare orale. Altă secvență privind sentimentul copleșitor de voioșie se înfățișează prin imaginea mieilor albi alergând către izvor și a graurilor suri zburând în cete.

Fericirea omului, care se simte la rândul lui o parte din natura măreață, misterioasă și plină de viață, se exprimă prin verbele „cântau”, „juca”, repetat de trei ori, sentiment evidențiat prin verbul „saltă” (raportat la planul uman), prin substantivele „(vesel) cânt”, „doină”, „cor” și epitetul „vesel (cânt)”. Epitetele cromatice întăresc impresia de fericire: „blonde (plete)” și „(miei) albi”. Verbele la imperfect: „jucau”, „erau”, „cântau”, „fugeau”, „zburau” scot în evidență veselie deplină și contribuie la realizarea dinamismului imaginii.

Impresia că viața este trăită plenar atât de om, cât și de toate elementele naturii se subliniază prin folosirea formelor de plural ale substantivelor (privirile, spicele, copilele, feciori, fete, miei, grauri) și prin termenii care implică ideea de colectivitate (horă, cor, cânt).

Elementele de versificație, ritmul iambic, măsura de 9-8 silabe și strofa amplă, alcătuită din 12 versuri (duodecimă) contribuie la exprimarea vitalismului, caracteristică remarcată de criticul literar Garabet Ibrăileanu – în referirile sale la pastelul *Vara* –, trăsătură definitorie pentru întreaga lirică a poetului George Coșbuc. Subliniind valoarea acestui pastel, criticul literar preciza: „*Vara* este triumful soarelui în poezia lui Coșbuc și în poezia românească”.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. * * * *Dicționar Enciclopedic Român*, Editura Politică, București, 1966.
2. * * * *Mic dicționar îndrumător în terminologia literară*, Editura Ion Creangă, București, 1979.
3. * * * *Dicționar de literatură română*, Editura Univers, București, 1979.
4. * * * *Dicționar explicativ al limbii române*, Editura Academiei, București, 1975.
5. * * * *Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei, București, 1976.
6. Manualele de Limbă și de Lectură literară, clasele a V-a – a VIII-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
7. Crișan, Alexandru; Dobra, Sofia; Sâmihăian, Florentina, *Limba română*, manual pentru clasa a V-a, Editura Humanitas, București, 1997.
8. Iancu, Marin; Dumitru, Ion; Molan, Vasile; Chelaru, Gabriel, *Limba română*, manual pentru clasa a V-a, Editura Petrion, București, 1977.
9. Marin, Toma, *Limba română. Lecturi literare*, manual pentru clasa a VII-a, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1993.
10. Pădureanu, Victoria; Cerkez, Matei; Lupu, Flori, *Limba română*, manual pentru clasa a V-a, Editura ALL Educational S.A., București, 1977.
11. Săvulescu, Dumitru, *Limba română. Lecturi literare*, manual pentru clasa a VIII-a, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1993.
12. Șerban, Anca; Șerban, Sergiu, *Limba română*, manual pentru clasa a VI-a, Editura ALL Educational S.A., București, 1998.
13. Alexandrescu, Sorin; Rotaru, Ion, *Analize literare și stilistice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967.
14. Andrașu, Ioan, *Elemente de teorie literară*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.
15. Bărboi, Constanța, *Metodica predării limbii și literaturii române în liceu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.
16. Berteș, Mircea, *Literatură română pentru admiterea în liceu și școli profesionale*, Editura Interferența, Cluj, 1995.
17. Boldan, Emil, *Dicționar de terminologie literară*, Editura Științifică, București, 1994.
18. Călinescu, G., *Ion Creangă (viața și opera)*, ediție nouă revăzută, Editura pentru Literatură, București, 1964.
19. Călinescu, G., *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I-II, Editura pentru Literatură, București, 1969.
20. Călinescu, G., *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
21. Caragiale, I.L., *Momente. Schițe*, Editura Albatros, București, 1976.
22. Creangă, Ion, „Amintiri din copilărie” în volumul *Povestiri și povești*, Editura Ion Creangă, București, 1977.
23. Coșbuc, George, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1976.
24. Covrig-Nonea, Ion, *Noțiuni de compoziție și stil*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.
25. Ciopraga, Constantin, *Personalitatea literaturii române*, Editura Junimea, Iași, 1973.
26. Dragomirescu, Gheorghe, *Mica enciclopedie a figurilor de stil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.
27. Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Gînghis-Han*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
28. Hogaș, Calistrat, *Pe drumuri de munte*, Editura Albatros, București, 1973.
29. Mircea, Gheorghe, *Ghid pentru predarea lecturii literare la clasele V-VIII*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
30. Maiorescu, Titu, *Critice*, Editura pentru Literatură, București, 1971.
31. Marcea, P., *Lumea operei lui Sadoveanu*, Editura Eminescu, București, 1976.

32. Macarie, Augustin ; Macarie, Doina, *Îndreptar. Limba și literatura română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
33. Manolescu, Nicolae, *Sadoveanu sau utopia cărții*, Editura Eminescu, București, 1976.
34. Poantă, Petru, *Poezia lui George Coșbuc*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
35. Parfene, Constantin, *Literatura în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
36. Parfene, Constantin, *Compozițiile în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
37. Parfene, Constantin, *Teorie și analiză literară, ghid practic*, Editura Științifică, București, 1993.
38. Piru, Alexandru, C. Negruzzi, Editura Tineretului, București, 1966.
39. Romaniuc, Cecilia, *Modalități de interpretare a textului literar (pentru clasele V-VIII)*, Editura Calende, 1992.
40. Rotaru, Ioan, *Analize literare și stilistice*, Editura Ion Creangă, București, 1987.
41. Sadoveanu, Mihail, *Neamul Șoimăreștilor*, în *Opere*, vol. V, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.
42. Seche, Luiza ; Seche, Mircea, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, Univers Enciclopedic, Editura I.R.I., București, 1997.
43. Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
44. Vianu, Tudor, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.

În colecția GYMNASIUM

au apărut :

Cornelia Dumitrașcu Sechi, Silvia Bârsan Bârcă – *Îndrumar pentru
receptarea textelor literare*

Rodica Luca – *Probleme de fizică pentru gimnaziu*

Gheorghe Capșa – *Cartea examenului de capacitate.*

Volumul I : Limba română. Vocabular, fonetică, morfosintaxă

Cornelia Dumitrașcu Sechi, Silvia Bârsan Bârcă – *Lecturi literare și noțiuni
de teorie literară pentru examenul de capacitate*

în pregătire :

Viorel Irimia, Costel Rotundu, Iuliana Rotundu – *Istorie. Geografie. Sinteze
și teste pentru examenul de capacitate*

Gheorghe Capșa – *Cartea examenului de capacitate.*

Volumul II : Literatura română

Bun de tipar : decembrie 1998. Apărut : 1998

Editura Polirom, B-dul Copou nr. 3 • P.O. Box 266
6600, Iași • Tel. & Fax (032) 21.41.00 ; (032) 21.41.11 ;
(032) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : polirom@mail.dntis.ro

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7 ;
Tel. : (01) 313.89.78 ; E-mail : polirom@dnt.ro

Tipografia MULTIPRINT Iași

Str. Sf. Lazăr 49, Iași 6600
tel/fax: 032 211225, 211252

- Opera literară
 - Genurile și speciile literare
 - Moduri de expunere
 - Momentele subiectului operei literare
 - Noțiuni generale de stilistică
 - Exerciții și compuneri
-

„Autoarele au întocmit, de fapt, un adevărat manual de literatură, cuprinzând materia prevăzută a se studia în ciclul gimnazial și care constituie obiectul evaluării candidaților la examenul de capacitate. Așadar, o recomandăm cu căldură celor interesați, adăugând și admirația noastră pentru pasiunea și abnegația cu care s-a dus la îndeplinire un proiect atât de dificil.”

(Constantin Parfene)

Editura POLIROM
ISBN 973-683-207-4